

11th International Scientific Conference

**Science progress in European countries:
new concepts and modern solutions**

Hosted by the ORT Publishing and

The Center for Scientific Research “Solution”

Conference papers

December 20, 2019

Stuttgart, Germany

11th International Scientific Conference

“Science progress in European countries: new concepts and modern solutions”: Papers of the 11th International Scientific Conference.
December 20, 2019, Stuttgart, Germany. 441 p.

Edited by **Ludwig Siebenberg**

Technical **Editor: Peter Meyer**

ISBN 978-3-944375-22-9

Published and printed in Germany by ORT Publishing (Germany) in
association with the Center For Scientific Research “Solution” (Ukraine)
December 20, 2019.

ORT Publishing

Schwieberdinger Str. 59

70435 Stuttgart, Germany

All rights reserved

© ORT Publishing

© All authors of the current issue

ISBN 978-3-944375-22-9

Table of Contents

1.	ЛЮБИЧ О.А. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ТА ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ НАДДНІПРЯНСЬКОГО КОЗАЦТВА У КІНЦІ XVIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ.	8
2.	ТИЩЕНКО С.В. ПОДІЄВИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ВИД РОЗВИТКУ СФЕРИ ТУРИСТСЬКИХ ПОСЛУГ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ.	20
3.	БАДЕР С.О. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.	29
4.	ФЕДОРИШИНА К.О. КОНЦЕПЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕМОКРАТІЇ.	39
5.	КРАВЧЕНКО Г.Б., СЕНЮК І.В., ШОВКОВА О.В. ВИКОРИСТАННЯ АНТИОКСИДАНТНИХ ЗАСОБІВ У ФАРМАКОКОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ПЕЧІНКИ.	42
6.	ПОЦУЛКО О.А. СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ХОЛІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ.	52
7.	TARASENKO O., VASYLIEVA L., KHARCHENKO T. MEASURES TO REDUCE THE TRAFFIC RULES ENCOURAGING CITIZENS.	63
8.	КОЖЕМ'ЯКО Н.В., ДРОЗДА Д.Л. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.	67
9.	СИНЯЄВА Л.В., СЕРЕДА-САМАРСЬКА О. ЛОГІСТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.	73
10.	ІГНАТИШИН В.В., ВЕРБИЦЬКИЙ С.Т., ІЖАК Т.Й., ІГНАТИШИН А.В., ІГНАТИШИН М.Б. СУЧАСНІ ГОРИЗОНТАЛЬНІ РУХИ КОРИ В ЗОНІ ОАШСЬКОГО ГЛИБИННОГО РОЗЛОМУ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ЕКЛЕКТРОМАГНІТНОЮ ЕМІСІЄЮ.	85
11.	ДАКІЧ В.В. ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ.	98
12.	ШЕВЧЕНКО О.А., ДОРОГАНЬ С.Б. ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ РАДІОТРИВОЖНОСТІ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНІВ З ШТУЧНО ПІДСИЛЕНИМИ ПРИРОДНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ІОНІЗУЮЧИХ ВИПРОМІНЮВАНЬ.	104
13.	КОСЕНКО В.М., СКИБА І.М., ВАКУЛОВИЧ З.О., ПЕРШКО Т.В., ПЕТРУК М.М. ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБУ	120

	ЖИТТЯ ТА РІВНЯ ФІЗНИЧНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ СТОМАТОЛОГІЧНИХ УСТАНОВ.	
14.	АНАСТАСОВА Н.М., СОСНОВА К. О. РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ІЗОТЕРАПІЇ.	125
15.	ВАСИЛЬЄВА О.А. ПРОФЕСІЙНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ПРОЦЕС РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАВДАНЬ.	130
16.	БУРЦЕВ О.В., ГАЙДАШ І.С. КЛІНІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗУБОЗБЕРІГАЮЧОЇ ЦИСТЕКТОМІЇ БЕЗ РЕЗЕКЦІЇ ВЕРХІВОК КОРЕНІВ ЗУБІВ ПРИ РАДИКУЛЯРНИХ КІСТАХ ЩЕЛЕП.	138
17.	GAIDASH I.S., GAIDASH D.I., BONDAR O.O. ACTIVITY OF METALLOPROTEINASES AND THEIR TISSUE INHIBITORS IN SERUM IN CHRONIC GRANULATING PERIODONTITIS.	144
18.	YEVSTIHNIIEV I.V. CLOSTRIDIUM DIFFICILE INFECTION: CLINICAL SYMPTOMS.	149
19.	САБАДИН В.Я. ДІЯ МУТАГЕНІВ НА ГЕНОТИПИ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО І ФОРМУВАННЯ ЦІННИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ОЗНАК.	154
20.	KODATSKA N.O., PILIPENKO O.V., GANAGA S.D., GALUSHKA G.M. BUSINESS ETHICS AS A MECHANISM OF EFFECTIVE STAFF MANAGEMENT.	162
21.	РОСТОКА Л.М., СІТКАР А.Д. ОПТИМІЗАЦІЯ РІВНЯ ХОЛЕСТЕРИНУ ЯК МЕТОД ЗНИЖЕННЯ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ РАКУ ПЕРЕДМІХУРОВОЇ ЗАЛОЗИ.	171
22.	МУДРУК А.О., СКУПЕЙКО І.М. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПОНЯТЬ «ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ» ТА «ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ» У КОНТЕКСТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.	178
23.	ПАВЛЕНКО О.О. КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД, КУЛЬТУРОТВОРЧЕ, КУЛЬТУРОВІДПОВІДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗВО ЯК ОСНОВНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	182
24.	БИРКО Н.М. ЕФЕКТИВНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА.	195
25.	BABYCH Y., BABYCH M., NAKONECHNA V. MODELING OF OPERATING PROCESSES OF SUBSYSTEMS IN ELECTRIC POWER SYSTEM.	207

26.	ЩОКІНА К.Г., БЄЛІК Г.В., КУДІНА О.В. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОТИСУДОМНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ РАЛЕЙКІНУ.	213
27.	МЕЛЬНИК Л.І.ВИДИ ТА ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ.	219
28.	KOVALKOVA T. TYPES OF BASIC EMOTIONS AND THEIR EFFECT ON HUMAN BEHAVIOR.	224
29.	PIDDUBNA A.A., VIVSIANNYK V.V., BANAR T.I., МАКОВІІCHUK K.Y. PATOGENETIC SUBSTANTIATION OF MORPHOFUNCTIONAL FEATURES OF CHANGE OF GASTRIC MUCOSA DURING DIFFERENTIAL TREATMENT IN PATIENTS WITH CHRONIC KIDNEY DISEASE II AND III STAGES ON BACKGROUND OF EROSIVE AND ULCERATIVE LESIONS OF GASTRODUODENAL AREA.	236
30.	ГНАТЕНКО К.В. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.	241
31.	ОПАНАСЕНКО В.В. СИСТЕМА ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ П. К. ЗАГАЙКА НА ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.	247
32.	KOVALENKO J. SOFT SKILLS FOR SPORTS MANAGERS.	254
33.	ГЛИНЧУК Л.Я., ПАЛІЙ А.Ю. ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ВЕБ-СИСТЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОФІСНИХ ЦЕНТРІВ.	259
34.	СЕМЕНОВСЬКА Л.А., САВЕНКО Л.П. ПОЗААУДИТОРНА РОБОТА У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.	268
35.	GRECHISHKIN I.K., REZTSOVA N.S. THEORETICAL- LEGAL ASPECTS OF IMPLEMENTATION OF DOCUMENTATION IN THE SYSTEM OF THE MIA OF UKRAINE.	277
36.	РЕДЬКВА О.В., БАБІНЕЦЬ Л.С. АД'ЮВАНТНА ТАКТИКА ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ПІДШЛУНКОВОЇ ЗАЛОЗИ ПРИ ЦУКРОВОМУ ДІАБЕТІ 2 ТИПУ ІЗ СУПУТНІМ ХРОНІЧНИМ ПАНКРЕАТИТОМ.	282
37.	САБАТ З.І., БАБІНЕЦЬ Л.С. ІНФОРМАТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОПИТУВАЛЬНИКІВ ПРИ ВЕГЕТАТИВНІЙ ДИСФУНКЦІЇ НА ТЛІ ХРОНІЧНОГО ПАНКРЕАТИТУ.	285
38.	ШКУТ А.С., ЯРОШЕНКО А.С. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА НАСЕЛЕННЯ.	289

39.	АНИЩУК В.В., ПАШУК Ю.В. ЗАХИСТ СІМ'Ї ТА ДИТИНСТВА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.	292
40.	СІТКАР А.Д., РОСТОКА Л.М. АЛЬТЕРНАТИВНИЙ КОМПЛЕКС ДИСПЕРСІЙНОГО АНАЛІЗУ ЯК МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ ПРИЧИНИ ВІДСУТНОСТІ ДОСТОВІРНОСТІ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ КАТЕГОРІАЛЬНИМИ ДАНИМИ.	299
41.	НЕСТЕРЕНКО К.В., ПЕТРИЩЕВ В.В. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ВПЕРШЕ ДІАГНОСТОВАНОГО ТУБЕРКУЛЬОЗУ ЛЕГЕНЬ У ХВОРИХ ІЗ НИЗЬКИМ ВМІСТОМ ЗАГАЛЬНОГО ХОЛЕСТЕРИНУ.	309
42.	ШАЙГЕН О.Р., БАБІНЕЦЬ Л.С., ХОМИН Г.О. УСКЛАДНЮВАЛЬНА РОЛЬ ВІРУСНОГО ГЕПАТИТУ С У ФАЗІ РЕМІСІЇ ПРИ ХРОНІЧНОМУ ПАНКРЕАТИТІ.	313
43.	ONUFRYK Z., BABINETS L., DRAPAK O. CURRENT APPROACHES IN THE MANAGEMENT OF CHRONIC PANCREATITIS AND NICOTINE ADDICTION.	316
44.	BABINETS L.S., HALABITSKA I.M. PATIENTS WITH PRIMARY OSTEOARTHRITIS UNDER THE INFLUENCE OF ENDOTOXICOSIS SYNDROME.	320
45.	ЧОРНИЙ В.І. СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ДІАГНОСТИКУ ТА ЛІКУВАННЯ ТУНЕЛЬНИХ СИНДРОМІВ.	323
46.	БАБІНЕЦЬ Л.С., ЗЕМЛЯК О.С., САСИК Г.М. ПОРУШЕННЯ КАЛІКРЕЇН-КІНІНОВОЇ СИСТЕМИ У ХВОРИХ З ХРОНІЧНИМ ПАНКРЕАТИТОМ В КОМОРБІДНОСТІ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ.	328
47.	СКИБА О.П., СКИБА І.П., ОРДЕНОВ С.С., КЛЕШНЯ Г.М. НАУКОВЕ ПІЗНАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ.	332
48.	ЛЕВЧЕНКО А.О., ЗАЙЧЕНКО О.С. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ МЕРЕЖЕВОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ УЧБОВИМ ПЛАНОМ.	337
49.	РЕШЕТЧЕНКО А.І. ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ОЗЕЛЕНЕННЯ ЖИТЛОВОЇ ЗАБУДОВИ ДЛЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ АВТОТАНСПОРТНОГО ШУМУ.	346
50.	ДЯДЮРА Г.М., КУХАРЄВА-РОЖКО В.І. ЯВИЩЕ ТРАНСТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЇ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ.	352
51.	ШУКАЛОВИЧ А.М. ФЕНОМЕН МАГАТМА ҐАНДІ: ВІЗІЯ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИХ ДІЯЧІВ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ 1920 – НА ПОЧАТКУ 1930-Х РР.	358
52.	МАКНМУТОВ R.F., BOBROVITSKAYA A.I., МАКНМУТОВА A.R. DIFFERENTIAL DIAGNOSIS OF	369

	LYMPHADENOPATHY IN INFECTIOUS DISEASES IN CHILDREN.	
53.	КОСТЕНКО С.Б., ПЕНЗЕЛИК І.В., РОМАНОВА Ю.Г. АНАЛІЗ КОРЕЛЯЦІЙНОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ВІДПОЛІРОВАНОЇ ПОВЕРХНІ ЕСТЕТИЧНОЇ РЕСТАВРАЦІЇ ФРОНТАЛЬНОЇ ГРУПИ ЗУБІВ З ФОТОПОЛІМЕРНИХ НАНОНАПОВНЕНИХ КОМПОЗИТНИХ ПЛОМБУВАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ТА СТУПЕНЮ АБРАЗИВНОСТІ ЗУБНИХ ПАСТ.	379
54.	КОСТЕНКО Є.Я., КОСТЕНКО С.Б., ПЕНЗЕЛИК І.В. ПРОФЕСІОГРАФІЧНИЙ ТА ОСВІТНІЙ МОНІТОРИНГ, ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНИХ РОБОЧИХ ПРОГРАМ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ОРТОДОНТІЯ» У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЄВРОПИ.	384
55.	СИРОВАЦЬКИЙ В.І. ТЕМПОРАЛЬНО-ПРОСТОРОВІ СКЛАДОВІ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ.	388
56.	МЕЛЬНИК С.И., ПАНТАК О.И. РЕЖИМЫ С ОБОСТРЕНИЕМ В ТОПЛИВНЫХ МАТЕРИАЛАХ ЯДЕРНЫХ РЕАКТОРОВ.	393
57.	ШИНГОФ І.Л. ФОРМУВАННЯ В УЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА МИСТЕЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН.	397
58.	СИДОРУК А.В. ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ.	405
59.	ФЕРА О.В., ФЕРА М.О., ПЕНЗЕЛИК І.В., КРИВАНИЧ В.М., КОЛЯДЮК В.Р. ВПЛИВ ХАРАКТЕРУ ТА РЕЖИМУ ХАРЧУВАННЯ, СПОСОБУ ЖИТТЯ НА ФОРМУВАННЯ ЗАХВОРЮВАНOSTІ НА ПУЛЬПІТ В ОСІБ ВІКОМ ВІД 18 ДО 24 РОКІВ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ М. УЖГОРОД ТА УЖГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ.	416
60.	МАРНЯЛО А.М., ХМУРОВА В.В. ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В УКРАЇНІ.	421
61.	КОБА О.В., ВАСЮК Н.С. ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.	428
62.	ПІКУЛЯ Т.О. ДЕРЖАВА: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ.	434
63.	ЯРЕМА О.Б. PHRASEOLOGICAL UNITS REFLECTING ENGLISH AND UKRAINIAN TRADITIONS.	438

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ТА ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ НАДДНІПРЯНСЬКОГО КОЗАЦТВА У КІНЦІ XVIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

ЛЮБИЧ О.А.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри економіки та соціальних дисциплін

Академії Державної пенітенціарної служби

м. Чернігів, Україна

З кінця XVIII ст. і до середини XIX ст. одну з найбільших груп сільського населення Чернігівської та Полтавської губерній складали козаки. Чисельність яких постійно зростала не дивлячись на соціально-економічні та політичні кризи цього періоду історії. За даними перепису 1782 р. у Малоросійській губернії проживало 428 442 козаків чоловічої статі; у 1813 р. у Чернігівській губернії мешкало – 166 396 душ козаків; у 1819 р. у Чернігівській і Полтавській губерніях – 450 365 душ козаків; у 1837-1839 рр. – 533 778 душ козаків. У 1850 р. у Чернігівській губернії козаків вже нараховувалось 199 168 душ – 29,52 % всього чоловічого населення; у 1851 р. у Чернігівській і Полтавській губерніях – 549 198; і в 1860 р. – 595 989 козаків [1]. Вони володіли своїми землями по праву особистої власності, що затвердилась серед них у часи Визвольної війни українського народу середини XVII ст. і в повоєнний час. Тоді наддніпрянські козаки землі заселяли у вигляді вільної заїмки. З розвитком феодалізації норми звичаєвого права почали поступово витіснятися з практики. У грудні 1797 р. на чернігівських і полтавських козаків було розповсюджено наказ від 6 жовтня 1795 р. про поставку рекрутів по три чоловіки від 500 ревізьких душ. З часом ці обмеження було відмінено [2].

У липні 1803 р. Сенат підтвердив, що, згідно з місцевим законодавством, «шукачі козацтва» у Чернігівській та Полтавській губерніях мають право доводити у присутніх місцях свою належність до козацького стану [3, с. 462].

Стурбований цим рішенням, губернатор А.В. Куракін доносив, що «целыми селениями поднялся на подачу просьбъ объ отысканіи казачества, и многіе изъ нихъ вообразили, что подав просьбу, можно уже и не слушаться помещиков» [3, 462]. Сільське суспільство Російської імперії майже повсюди складалося з поміщиків, кріпаків та державних селян. Відхилення від цієї моделі створювали труднощі й непорозуміння і, наскільки це було можливим, цього уникали. Сенат відреагував негайно і видав щодо «шукачів козацтва» чіткі інструкції. За грудневим наказом 1803 р., право на реєстрацію розповсюджувалося лише на тих, хто міг підтвердити, що 1782 р. він або його найближчі родичі були виборними козаками (козаків підпомічників зарахували до селян) [3, с. 463]. З цього часу козаками могла стати дуже обмежена кількість осіб, і практично доступ до козацького стану був закритий.

Ще одним дієвим засобом з перетворення козаків на звичайний для Росії податковий стан стала міграційна політика імперського уряду. Козаків Чернігівської та Полтавської губерній було вирішено розпорошити на безмежних просторах імперії. За наказом від 28 червня 1803 р. козакам, які не мали у достатній кількості землі, було дозволено переселятися у південні малозаселені регіони імперії [4, с. 714]. Спокушені обіцянками землі та «козацького способу життя», переселенці хлинули до Чорноморського козацького кошу на Кубані. У 1803 і 1809 рр. загальна кількість чоловіків, що виїхали на Кубань, становила 22 206 осіб; між 1820-1825 рр. вона зросла до 25 620, а в 1845-1850 рр. туди виїхало ще 8 500 козаків [5, с. 529].

На початок ХІХ ст. наддніпрянським козакам вдалося зберегти своє право на землеволодіння і необмежений продаж алкогольних напоїв [6, с. 880]. З 1803 р. їм дозволено було вільно оперувати землями: закладати, передавати у спадок, дрібнити тощо. Дуже активно козаки використовували дозвіл, їх землеволодіння швидко скоротилося. З лютого 1812 р. наддніпрянських козаків було зрівняно у виконанні повинностей з державними селянами, які мешкали в одній з ними губернії [7, с. 91]. Із вторгненням французької армії Наполеона та поновленням 15 козацьких полків позиції українських козаків покращилися.

Оскільки вони постачали до війська людську силу та забезпечували утримання полків, їх звільнили від військового призову та податків [3, с. 470]. З середини 1812 р. козаків звільнили від сплати оброчних платежів, і протягом восьми років вони мали платити 3 руб. податків та збільшений оброк до 2 руб. за право винокуріння. У 1816 р., після розпуску організованих в 1812 р. козацьких полків, козаків, щоб не підсилювати їх незадоволення, звільнили від рекрутчини і оброку в 6 рублів. Але це полегшення тривало недовго.

З серпня 1818 р. козаків знову почали призивати до регулярної армії, а з грудня 1819 р. – скасували звільнення від податків [8, с. 410]. У 1820 р. був поновлений оброчний оклад. Оброк було встановлено у 6 руб. на рік, без двох рублів надбавок, які були для державних селян. Нарешті, у 1824 р. козаків прирівняли в окладі до державних селян, тобто підвищили суму окладу. З цього часу і до 1827 р. козаки вносили оброчні платежі з надбавкою нарівні з державними селянами [9, с. 240]. У 1820-х рр. становище козаків погіршилося ще більше, бо тепер під сумнів ставилося їхнє право володіти землею. Попри сенатське підтвердження 1803 р., у 1820-х рр. Міністерство фінансів поставило питання про законність повного володіння козаками своєю землею. Справу передали до Державної ради, яка 14 квітня 1823 р. постановила, що козаки володіють землею на персональних засадах – подібно до шляхти, і що козацьке землеволодіння не має нічого спільного з володінням землею державними селянами [10, с. 114]. Проти цього рішення виступив міністр фінансів, граф Д.О. Гур'єв, який твердив, що козацькі землі – це звичайні спільні або державні землі [10, с. 85]. Зусилля Гур'єва блокував поборник козацьких прав, малоросійський генерал-губернатор, князь М.Г. Рєпнін [11, с. 283]. У меморандумі сенату Рєпнін подав докладну історію козацьких прав і спростував усі закиди Гур'єва. Через це, в 1828 р. тимчасово було введено заборону продавати чи закладати землі, які знаходилися у володінні козаків.

Польське повстання 1830 р. надало малоросійському генерал-губернаторові М.Г. Рєпніну можливість продемонструвати, що імперія все ще потребує військової вправності наддніпрянських козаків. Коли перша кампанія

проти поляків захлинулася, Рєпнін запропонував знову – як це вже було 1812 р. – ввести в дію козаків з українських губерній. У меморандумі царю Миколі I генерал-губернатор посилався на неприязнь козаків до поляків, їх відданість цареві та імперії та їхні можливості зібратися, не гаючи часу [12, с. 176]. Імператор віддав розпорядження про мобілізацію козаків Полтавської і Чернігівської губерній. Були сформовані 8 козацьких полків кінноти по 1 200 осіб у кожному полку, а поміщиків губернії змусили оплатити їх спорядження та озброєння [13, с. 108]. Однак, коли козаки вже були готові виступити, польське повстання було розгромлене регулярною імперською армією, і козацькі полки, в яких вже не було потреби на Заході, відправили на Північний Кавказ. Засвідчивши лояльність наддніпрянських козаків і той факт, що вони ще можуть бути корисними, генерал-губернатор Рєпнін запропонував імператору Миколі I, щоб козаків повернули до їхнього «колишнього військового статусу» [12, с. 182]. Він підготував проект, за яким не тільки відновлювалися військові формування, але й дозволялася обмежена форма козацького самоврядування. Імператор Микола I передав плани Рєпніна у спеціальний комітет, який мав вивчити козацьку проблему. 13 квітня 1832 р. комітет оголосив, що «для блага Империи, сохраняющей целостъ и могущественное величье свое под благотворною сенью Самодержавия, не должны быть терпимы в оных отдельные части, или федеральные соединения провинций на особых правах» [3, с. 128]. Обпікшись з Польщею, імперська влада прагнула унітарної Росії. Хоча відновлення козацької автономії було неможливе, цар Микола I, задоволений діями козаків, виявив бажання подарувати їм якісь привілеї. 25 червня 1832 р. він видав указ про козацькі землі, податки і рекрутів [14, с. 398]. Землі навечно передавалися козакам та їхнім нащадкам: це означало, що козаки могли продавати своє майно тільки іншим козакам, проте їм дозволялося викупувати маєтки у шляхти й різночинців, а вже цю землю продавати кому завгодно.

17 січня 1834 р. було оголошено новий «Устав об управленіи малороссийскими козаками» (Полное собрание законов Российской империи

№ 6727). Відповідно до нього, головне опікунство над козаками Полтавської та Чернігівської губерній покладалось на малоросійського генерал-губернатора, який видавав свої розпорядження у відношенні загального цивільного управління через губернські й повітові установи. У судах, з цивільних справ, козаки, зберігаючи права, раніше їм даровані й підтверджені наказом від 25 червня 1832 р., користувались теми ж судовими установами, що і до оголошення нового уставу; у справах кримінальних, козаки, які не перебували на дійсній іменній службі, підлягали загальному кримінальному суду, причому визнані рішенням суду винними у злочині й направлені на заслання до Сибіру, або зараховані у солдати, мали бути виключені з козацького стану, позбавлені прав і переваг, дарованих козацькому стану, віддані у солдати продовжували нести військову службу за загальними правилами. Завідування усіма справами козацького стану на місцях було передане особливому присутньому місцю – Головній господарській конторі для малоросійських козаків [15, с. 46]. Вона займалася справами козацьких землеволодінь, оподаткування, призову до війська та міграції. Передбачалося, що буде створений спеціальний чиновницький апарат, який захищатиме козаків від утисків з боку поміщиків і контрольованої ними місцевої адміністрації. Козаки Полтавської та Чернігівської губерній, у віці від 16 до 55 років, записувались до особливого окладного реєстру і називались реєстровими козаками; із числа цих козаків, ті хто мав від 20 до 35 років записувались окремо у кінці реєстру і вважались черговими для вступу на військову службу. У відношенні відбування військової повинності суворо спостерігали, щоб списки чергових козаків, яких споряджали на службу за приговором суспільства, були сумлінно розглянуті опікунами і Головною конторою, потім, щоб були зараховані на службу у першу чергу неодружені безземельні козаки, крім єдиних у сім'ї, а з «господарських родин» – із тих, у яких була найбільша кількість реєстрових козаків. Через те, що грошові збори з козаків полягали в подушному податку, визначеному наказом від 25 червня 1832 р., у загальних податках на земські повинності, у спеціальному податку на утримання присутніх місць з управління козацьким

станом і у сплаті особливої суми для видачі по 12 руб. кожному прийнятому на військову службу, то Головна контора прагнула до справедливого розподілу загальних і спеціальних податків між волостями. Це можна було виконати без особливих складностей, так як і податки не покладались на окремих осіб, за безперебійне їх надходження відповідали цілі волості або селища. Для полегшення сплати податків надавалось козацьким громадам право віддавати в оренду шинки іншим козакам або дворянам, при чому, якщо орендна платня перевищувала ту суму, яка мала поступити з громади до казни за право продажу вина, то різниця могла бути зарахована в сплату податків, що збирались із суспільства. Щоб не було зловживань, під час збору податків, кожному козаку-господарю видавалась виписка з окладної книги, у якій було зазначено, скільки потрібно було йому сплатити за увесь рік відповідно кількості реєстрових козаків, які входили до складу його родини і за землю, що йому належала; по відношенню до безземельних козаків практикувалось, щоб такі гроші вручались господарю «наймита», який би і утримував окладні платежі з його жалування. По мері надходження окладних платежів, збірник давав друковані розписки на відповідні суми, які, наклеєні на «картузний» папір, мали різний зовнішній вигляд, так що неосвічений платник легко міг розрахувати, скільки він сплатив. У кінці року друковану розписку забирали, а на попередньо виданій виписці зазначалось, що сплата відбулась у повному обсязі. Але недовго довелось князю Репніну радіти успіхам, які він досяг у покращенні становища козаків. Вороги князя бездоказово звинуватили його у крадіжці казенних грошей під час будівництва Полтавського інституту шляхетних панянок. 6 грудня 1834 р., Репніна було звільнено з посади малоросійського військового губернатора і призначено членом Державної ради.

У 1835 році видається імперський наказ «О Малороссийских чинах, дающих право на действительное или потомственное дворянство», за бунчуковими та військовими товаришами були признані дворянські права. Переважна маса козацтва не дістала дворянських прав і створила окремий стан, який зайняв місце між дворянством і селянством. 1 серпня 1835 р. було видане

Височайше повеління з управління козаками Полтавської і Чернігівської губерній. Були складені зміни уставу для козаків, що здебільшого торкнулись питання про «головний загальний нагляд за добробутом козаків», який було доручено полтавському і чернігівському цивільним губернаторам, з присвоєнням їм звань «головних опікунів». Вони управляли козаками за допомогою двох господарських відділень, створених замість Головної господарської контори і які перебували у віданні військового міністерства і департаменту військових поселень. Коло діяльності відділень залишилось, згідно височайшої волі, «без всякаго в обязанностях изменения», порівняно з Головною конторою, і загалом устав 1834 р. не зазнав суттєвих змін у інших пунктах, але із скасуванням одноосібної влади генерал-губернатора він позбавився свого первинного значення, а козацький стан втрачав самостійний характер, підкоряючись загальному імперському управлінню.

Відразу після створення у 1837 р. Міністерства державних маєтностей козаків Полтавської і Чернігівської губерній перевели під його юрисдикцію. Наддніпрянські козаки продовжували володіти, за правом власності, козацькими землями, що їх отримали у спадок від предків. Спадкові землі могли продавати виключно представникам свого звання. У всіх суперечках і тяжбах між собою вони мали спочатку розбирались за допомогою третейських судів, створених при волосних правліннях. Не дивлячись на те, що козацькі землі були власністю козаків, у справах по цих землях власників захищали місцеві начальники, які приймали у цих випадках таку ж участь, як і в справах з державної власності. Рекрутські повинності козаки відправляли щоденно у тому числі, у якому інші відправляли через 2 роки, у військовій службі залишались тільки 15 років, діти козаків, які поступала у солдати не зараховувались до кантоністів. Одним із завдань міністерства було покращення стану моралі у козаків. Після проведеної ревізії у 1836 р., граф Кисельов у записці графу Сперанському, зазначив, що: «от недостатка наблюдения разврат и пьянство уничтожают в самом источнике основание сельского благополучия» [16, с.70]. Міністр вважав, що пияцтво серед козаків розповсюджене через те, що у

малоросійських губерніях вони користуються правом вільного продажу вина. Полтавський губернський предводитель дворянства Капніст у 1841 р. з цього приводу висловив свою думку: «Поселяне здешнего края боролись с угнетавшими их обстоятельствами, сохраняя нравственность, трудолюбие и бескорыстие своих предков, но когда все вспомогательные средства их истощились, когда, наконец, они вынуждены были крайностью сорвать с жен и дочерей своих служившие им вместо ожерельев серебряные рубли и империалы и отдать оные в уплату податей и недоимок, тогда веселость народная, трудолюбие и бескорыстие естественно заменились унынием, бездействием и другими пороками, имевшими самое пагубное влияние на нравственность народную» [16, с. 71]. Щоб подолати падіння рівня моралі у наддніпрянських козаків, у міністерстві вирішили ввести систему заохочень. З 1840 р. почали нагороджувати хвалебними листами козаків, які відзначились гарною моральною поведінкою, старанністю у веденні господарства. Хвалебні листи надавали нагородженим перевагу у сільському побуті, як приклад, першість під час подачі голосів на волосних зібраннях або звільнення від тілесного покарання за перший проступок. У 1841 р. імперським наказом Міністерству державних маєтностей було наказано нагороджувати козаків за досягнення в службі та за успіхи з покращення господарства золотими і срібними медалями, форменими каптанами і почесними грошовими преміями, а також дарувати землеробські знаряддя. За перші 15 років існування міністерства було видано 2 235 таких винагород. Значну користь із покращення козацької моралі принесло створення волосних і сільських розправ та домашніх судів. Працюючи на місці, ці установи позбавляли козаків необхідності залишати свої господарства на час слідства, щоб їхати до міст у судових справах. Працюючи швидко на місцях, розправи звільняли козаків від необхідності мати повірених, привчали до мирного вирішення суперечок, а у випадку незначних проступків, новий порядок звільняв козаків від ув'язнення у міських в'язницях. Протягом трьох років діяльності розправ кількість злочинців зменшилась удвічі [16, с. 18]. У 1839 р. безземельними та убогими були 39 тис. сімей козаків (105 тис.

чоловіків) [17, с. 25]. Зміна юрисдикції над козаками на користь Міністерства державного майна мала, проте, один далекосяжний наслідок. Вона перекреслила всі питання особливого козацького статусу. Хоча козаки зберігали привілеї, отримані 1832 та 1834 рр., вони залишалися під юрисдикцією установи, що займалася передусім державними селянами. Більше не приховувалось, що для імперської влади наддніпрянські козаки були всього-на-всього групою селян [18, с. 712]. В 1842 р. козаки почали платити 3 руб. на рік подушного податку, 1 руб. за право винокуріння і 6 руб. так званих оброчних, тобто 10 руб. із ревізької душі на рік. У 1843 р. на козаків були розповсюджені загальні правила судочинства Російської імперії. Накази 1844, 1845 і 1859 рр., пояснюючи права козаків, вже чітко проводили межу між землями спадковими і придбаними на основі царських наказів. Ці землі було дозволено продавати та передавати у спадок тільки рівним собі, ті ж, що придбані були за кріпостями в інших станів, мали можливість вільно брати участь в операціях з купівлі-продажу без будь-яких обмежень [18, с. 659]. Під владою Міністерства державних маєтностей наддніпрянські козаки залишилися до 1860-х років.

Таким чином, через 80 років після ліквідації Гетьманщини наддніпрянські козаки перетворилися у спеціальну групу сільського населення й інтегрувалися в імперську соціальну структуру. Козаки зберегли ряд привілеїв, які були закріплені у Зводі законів Російської імперії. Їх головним завоюванням стало те, що вони залишалися особисто вільними. Незважаючи на постійну міграцію, козацьке населення Чернігівської та Полтавської губерній упродовж ХІХ ст. постійно збільшувалося. У такому вигляді воно як окремий прошарок проіснувало до 1917 року, коли більшовики відмінили станову структуру суспільства.

Використана література:

1. Відомості за 1782 р. знаходимо: Стороженко Н. К истории малороссийских казаков в конце XVIII и начале XIX века. *Киевская старина*. 1897. № 4. С. 155. За 1819 р. – з доповідної записки генерал-губернатора Рєпніна: Краткая записка о малороссийских казаках. С. 128. За 1837-1839 рр. див.: Историческое обозрение пятидесятилетней деятельности Министерства государственных имуществ 1837-1887. Ч. 2. С. 18. За 1851 і 1860 рр. – з: Материалы государственных имуществ. СПб., 1861. Т. 3. С. 188-189. Центральний державний військово-історичний архів у м. Москва. Ф. 405. Оп. 4. Спр. 2 243. Арк. 2, 13, 35, 75, 91. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 17.
2. Домонтович М. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Черниговская губерния. СПб., 1865. Лапп-Данилевский А. Очерк истории образования главнейших разрядов крестьянского населения в России. СПб., 1905.
3. Стороженко М.В. К истории малороссийских казаков в конце XVIII и начале XIX века. *Киевская старина*. 1897. № 6. 560 с.
4. Полное собрание законов Российской империи. Т. 27. № 20823. 28 июня 1803 год. С. 714.
5. Щербина Ф. Колонизация Кубанской области. *Киевская старина*. 1883. № 7. С. 529-545.
6. Полное собрание законов Российской империи. № 16981. 7 августа 1791 года. Т. 23. С. 246-247. № 24832. 26 октября 1811 год. Т. 31. С. 880-881. Право на виробництво і продаж алкогольних напоїв було знову підтверджено 1791 і 1811 рр.
7. Лазанська Т.І. Основні групи, чисельність та територіальне розміщення державних селян Лівобережної України в першій половині XIX ст. *Історичні Дослідження*. Вітчизняна історія. Вип. 8. Київ. 1982. До питання про розвиток

капіталістичних відносин у господарстві державних селян Лівобережної України в 30-50 рр. XIX ст. *Український історичний журнал*. 1985. № 9. С. 91.

8. Полное собрание законов Российской империи. Т. 36. № 27505. 25 августа 1818 года. С. 410.

9. Собрание малороссийских прав 1807 г. Ред. кол. А. Н. Мироненко (предс.), К.А. Вислобоков (отв. секр.), И. Б. Усенко, В. В. Цветков, Ю. С. Шемшученко; Отв. ред.: Б. М. Бабий, А. Н. Мироненко; Авт. предисл. К. А. Вислобоков; Составит.: К. А. Вислобоков, А. П. Ткач, И. Б. Усенко, В. А. Чехович. АН Украины. Археографическая комиссия. Институт государства и права им. В.М. Корецкого. Институт украинской археологии. Київ. Наукова думка. 1993. 368 с.

10. Краткая записка о малороссийских казаках. *Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете*. Москва. В Университетской Типографии. Т. 2. 1864. 817 с.

11. Полное собрание законов Российской империи. Т. 23. № 17 393. Т. 29. № 22 615.

12. Меморандум генерал-губернатора Рєпніна царю Миколі 1831 р. був опубл. *Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете*. Т. 1. 1863. С. 176-177.

13. Павловский И. Малороссийские казачьи полки в борьбе с поляками в 1831 году. *Труды Полтавской губернской ученой архивной комиссии*. Т. 7. 1910. С. 108-114.

14. Полное собрание законов Российской империи. 2-е изд. № 5458. 25 июля 1832 года. Т. 7. С. 398.

15. Полное собрание законов Российской империи. 2-е изд. № 6727. 17 января 1834 года. Т. 9. С. 46-52.

16. Историческое обозрение пятидесятилетней деятельности министерства государственных имуществ. 1837-1887. Часть II. Попечительство. Поземельное устройство. Ч. 2. СПб. Паровая скоропечатня Яблонский и Перотт. 1888. 564 с.

17. Теплицький В.П. Реформа 1861 року і аграрні відносини на Україні. Київ. 1959. 340 с.
18. Полное собрание законов Российской империи. Т. 27. № 20823. 28 июня 1803 года. С. 712-715.

ПОДІЄВИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ВИД РОЗВИТКУ СФЕРИ ТУРИСТСЬКИХ ПОСЛУГ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ТИЩЕНКО С.В.

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри туризму

Житомирського національного агроекологічного університету

м. Житомир Україна

Анотація: здійснено аналіз сучасного стану розвитку та функціонування подієвого туризму Житомирської області України, вказано важливу роль події для розвитку туризму, показано важливість маркетингових заходів запропоновано стратегію маркетингових досліджень, що передбачає планування подієвого туризму.

Ключові слова: подія, подієвий туризм, фестивалі, свята, ресурси, туризм, Житомирська область.

Туризм - галузь економіки невиробничої сфери, підприємства та організації якої задовольняють потреби туристів в матеріальних і нематеріальних послуг. Потреби, які стосуються цієї галузі, можуть бути різноманітні. Відповідно до цього і виділяють різноманітні види туризму, які будуть цікаві тим чи іншим групам населення.

Подієвий туризм - «Значна частина культурного туризму, орієнтована на відвідування зони відпочинку в певний час, пов'язане з якою-небудь подією в житті спільноти чи суспільства, рідко спостерігаються природним явищем» [1]. Подієвий туризм - значна частина культурного туризму, орієнтована на відвідування зони відпочинку в певний час, пов'язане з яким - небудь подією в житті спільноти чи суспільства, які спостерігаються природним явищем. О.В. Алексеева вважає, що подієвий туризм це «вид туристської діяльності, що приваблює туристів різноформатних громадськими заходами культурної або

спортивному житті, які сприяють розвитку інфраструктури туризму, інтеграції різних верств населення в суспільство і формуванню позитивного іміджу дестинації» [2].

Ресурсна забезпеченість подієвого туризму багатогранна і залежить від конкретної події, закладеного в основу туризму. А події можуть бути дуже різними. У книзі «Спеціальні види туризму» Бабкін А.В. [3], виділяє наступні тематичні види подієвого туризму:

1. національні фестивалі і свята;
2. театралізовані шоу;
3. фестивалі кіно і театру;
4. гастрономічні фестивалі;
5. фестивалі та виставки квітів;
6. модні покази.
7. аукціони
8. фестивалі музики і музичні конкурси
9. спортивні події.

Україна також намагається приділяти підвищену увагу подієвому туризму. Однак, є певна відмінність в підході нашої країни і країн зарубіжжя. Він полягає в тому, що в Україні ще немає великомасштабних (подібних як карнавал в Ріо-де-Жанейро) святкування світового масштабу. Однак, останнім часом, з'являються передумови до розвитку цього сегменту подієвого туризму і вже почав закладатися фундамент для створення в країні світової індустрії подієвого туризму. Проблема, за думкою, експертів подієвого туризму в тому, що в Україні дуже мало брендових свят, які можна було б успішно продавати. На такі заходи, як: «Новий рік», «Масниця», «Деруни», «Козацькі забави», завжди набираються групи. А ось на маловідомі події залучити достатню кількість людей досить складно.

Створити в Україні індустрію подієвого туризму - головна мета, сформована на державному рівні Департаменту туризму та курортів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Це підтверджується

схваленою «Стратегією розвитку туризму та курортів на період до 2026 року»[4].

За оцінкою Всесвітньої туристичної організації ООН (ЮНВТО), внесок туризму до світового валового внутрішнього продукту з урахуванням непрямого ефекту становить 10 відсотків. Загальна кількість робочих місць, що прямо або опосередковано стосуються сфери туризму, становить 11 відсотків. У 2015 році частка міжнародних туристичних прибуттів збільшилася на 4,4 відсотка і становила 1184 млн. туристів. Сфера туризму та курортів стає однією з основних галузей, що впливає на загальний стан і тенденції світової економіки .

Необхідність створення брендівих свят полягає, перш за все в тому, що вони будуть сприяти створенню в Україні єдиного туристичного простору без якого важко розраховувати на високе місце в рейтингу світових свят. Особливістю подієвого туризму є той факт, що він здійснює істотний вплив на розвиток приймаючого регіону, а саме створення комфортабельних засобів розміщення, організації спортивних, туристських, екскурсійних, розважальних комплексів, розвитку транспортної інфраструктури регіону.

В період проведення заходів спостерігається відродження місцевих культурних традицій, звичаїв, розвиток народної творчості. Крім цього, успішний подієвий туризм позитивно позначиться на діяльності внутрішніх туроператорів, оскільки допомагає налагоджувати сезонні коливання завантаження готелів. Його розвиток необхідний не тільки для отримання прибутку, а й для задоволення споживчих сегментів. Сучасного туриста вже не влаштовує відпочинок за формулою «море - сонце - пляж»; на зміну приходить інший відпочинок - «національні традиції - пейзаж - подія». Він хоче не тільки оглядати визначні пам'ятки, а й в чомусь брати участь. Не дивно, відвідування будь-якого заходу є певним натхненням для людини, вона наповнюється різними емоціями, бере і дає взамін позитивну енергетику і разом з цим стає трохи щасливішою.

Безумовно, найбільшу силу у вирішенні проблем мають дії Житомирський обласний ТІЦ (Туристичний інформаційний центр), який займається здійсненням вирішення задачі по просуванню українського туристичного продукту. Кращим інструментом просування є саме події, яка привертає увагу потенційних туристів не тільки до програми заходу і його хедлайнерам, але і до тієї території (ОТГ, дестинації), до якої дана подія прив'язана. На сьогоднішній день серед відомих заходів в Житомирської області слід віділити:

Французька весна у Бердичеві (квітень). Місто Бердичів, що на Житомирщині, залишило свій відбиток у французькій культурі, адже саме в Бердичеві у костелі Святої Варвари одружився великий французький письменник Оноре де Бальзак. Тож не дивно, що місто стало одним з дев'яти українських міст, де проходить грандіозний фестиваль «Французька весна». Протягом тижня у Бердичеві відбувається числена кількість тематичних заходів: Дні французького кіно з українськими субтитрами, концерти, конкурси, майстер-класи, виставки та театральні вистави. Щороку на фестиваль приїздить французька делегація, аби зміцнити зв'язки між французькими та українськими культурними діячами і організаціями.

Купальські роси у Немиринцях (липень). Колоритну назву фестивалю «Купальські роси» доповнює своєрідний типовий купальський пейзаж. Дійство відбувається на березі великого ставу, що оточений плакучими вербами, а довкола простяглися неосяжні простори із своєрідними пагорбами та балками, що притаманні лише Лісостепу. Особливою родзинкою фестивалю є те, що тут був запроваджений своєрідний дрескод – всі учасники та гості фестивалю (навіть іноземці) – у вишиванках. Українські традиції тут у всьому – музиці, співах та жартах. Особливою окрасою самих Немиринців став заново закладений парк з дитячою галявиною. На цій галявині розташована хатинка з вітряком, віз з коником, різні грибочки, гноми, Білосніжка та ін.

Міжнародний «Фестиваль дерунів» в Коростені (вересень) На фестивалі демонструються і дегустуються найкращі деруни з усіх куточків України та

інших країн. В рамках фестивалю проводяться конкурси на найкращий транспарант, прославляючий деруни, на кращий твір про деруни, на кращий анекдот, вірш, пародію на народну пісню та смішну історію. Також серед дегустаторів проводяться змагання на найбільшу кількість продегустованих дерунів та за кращий відгук переможцю. Звичайно, все стосується лише теми дерунів. Та головне змагання фестивалю – конкурс на найкращий дерун.

На фестивалі діє школа дерунярства: досвідчені кухарі вчать усіх бажаючих готувати деруни. Проводяться і різноманітні вікторини, дегустація місцевих напоїв, виставки, виступи фольклорних ансамблів. Особливою увагою користується майстер-клас приготування дерунів від мера.

Під час фестивалю також відбуваються змагання з Дерунярського триборства, яке включає такі конкурси:

- кидання дерунів в миску зі сметаною з 5 метрів;
- кидання картопляного «чуда» в конкурента з 5 метрів.

На Першому Міжнародному фестивалі дерунів (у 2008 році) коростенці випекли найбільший на той час дерун в Україні. Тоді дерун-рекордсмен заважив 118 кілограмів і потрапив до Книги рекордів України. Другий фестиваль (у 2009 році) відзначився тим, що було урочисто відкрито пам'ятник деруну. На третьому фестивалі, 25 вересня 2010 року коростенці знову випекли дерун-рекордсмен. Цього разу вже вагою 140 кг.

Також, в області відбуваються такі події як:

- День вшанування учасників бойових дій на території інших держав.
- Соціально-культурний проект «Всеукраїнський відкритий телевізійний конкурс-фестиваль «Зірочко, засвітись!».
- Свято рідної мови.
- Творча зустріч майстрів традиційного мистецтва “Сьогоднішнє і давнє».
- Фотовиставка «На дальніх берегах Антарктиди» до Дня народження єдиної української антарктичної станції «Академік Вернадський».
- Заходи до Дня Чорнобильської трагедії.

- День українського добровольця.
- Міжнародний фестиваль майстрів мистецтв ім. С.Ріхтера на батьківщині піаніста.
- Обласний фестиваль «Театральна весна» з нагоди відзначення міжнародного Дня театру.
- Урочистості з нагоди Всесвітнього дня космонавтики та Дня працівників ракетно-космічної галузі України.
- Благодійний концерт академічного ансамблю танцю «Сонечко».
- Виставка робіт до 100-річчя з дня народження Заслуженого художника України Олексія Горбенка.
- Концертний тур проекту «Зерно Орхестра».
- Літературно-мистецька галерея «Пізнати Гоголя-пізнати себе».
- Обласний фестиваль художніх колективів національно-культурних товариств Житомирщини «Поліська родина», присвяченого Дню Європи.
- Обласний фестиваль-конкурс дитячої вокальної творчості «Казкові мелодії», та інші.

Подієвий туризм - перспективний напрямок в Житомирській області. Але всіх перерахованих заходів мало, потрібно рухатися далі, створювати щось нове. Однак для того, щоб подія стала яскравою і привабливою для туристів необхідно, перш за все вирішити проблеми, з якими стикаються при організації подієвого туризму в області. За своєю більшістю, вони, по-думці експертів, полягають в:

- недостатньо розвиненій туристській інфраструктурі регіону, в т.ч. інфраструктурі, призначеній для організації подієвого туризму;
- недостатньому усвідомленні потенціалу подієвого туризму, його впливу на регіональну економіку;
- недостатній увазі місцевої і регіональної влади до подієвому туризмі на своїх територіях, в т.ч. і при розробці стратегії та програми розвитку сфери туризму;

- низької інвестиційної та ділової активності місцевого населення при організації подієвих заходів, здатних привернути українських і зарубіжних туристів;

- дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері туризму;

- нестачі інформації про проведення подієвих заходів в областях України і низьку ефективність системи просування продукту подієвого туризму на ринок.

Про важливість маркетингу не доводиться сперечатися сьогодні. Він має місце абсолютно в будь-якій сфері життя. Туризм не є виняток, навпаки, маркетингові дослідження в цій сфері мають найбільшу вагомість. Туризм - сфера продажів і велика конкуренція.

З метою розвитку подієвого туризму повинна бути вироблена чітка стратегія маркетингових досліджень. Планування подієвого туризму передбачає кілька етапів.

Перший етап. Виявляються тенденції туристських потоків в туристський регіон, аналізуються специфічні характеристики туристів, які відвідують територію, види туризму. Отримана інформація надає можливість виявити і описати значущі позитивні і негативні фактори, що впливають на залучення туристичних потоків, а також доцільність в регіоні подієвого туризму, його напрямки розвитку і сумісність з вже наявними або запланованими в регіоні видами туризму.

Другий етап. Необхідно виділити переваги туристів, що прибувають до засобів розміщення, види транспортування, інфраструктуру.

Третій етап. Сегментація. Виділяючи сегменти ринку, виявити серед споживачів ті групи клієнтів, які істотно різняться по своїх потребах і настановах щодо послуг подієвого туризму, і, отже, мають різні моделі поведінки в процесі придбання та споживання туристичного продукту.

Четвертий етап. Дослідити природні та історико-архітектурні пам'ятки, які становлять інтерес для туристів, що прибувають в регіон, а також важлива екологічна ситуація в туристичному центрі. Також проводяться обстеження

наявних засобів розміщення, ресторанів, банків, пунктів обміну валюти, медичних об'єктів і ін. Аналіз цих даних може допомогти визначитися з вибором виду подієвого туризму, який найбільш перспективно розвиватиметься в регіоні, а також виявити існуючі або потенційні проблеми в області обслуговування подієвих туристів, які слід вирішувати з метою задоволення зростаючого попиту з боку як внутрішнього, так і міжнародного туризму.

П'ятий етап. Необхідно визначити фактори, властиві конкретному регіону, а також динаміку зміни кількісних значень цих факторів. При цьому необхідно провести оцінку впливу існуючих і потенційних конкуруючих туристських центрів на динаміку відвідування досліджуваного регіону.

Шостий етап. Необхідно спрогнозувати валовий і чистий доходи в іноземній і місцевій валютах, масштаби і види, внесок туризму в доходи регіону і держави.

Крім того, для розробки стратегії розвитку туристичного регіону важливим є процес виявлення не тільки поточних, але й перспективних потреб туристів. Відомо, що потреби туристів в туристичному продукті залежать від великої кількості різноманітних факторів, до яких відносяться такі групи чинників: загальноекономічні, культурні, соціально - демографічні, особистісні.

Таким чином, використання даних маркетингових досліджень дозволить виробити ряд заходів по стабілізації і подальшому вдосконаленню сфери туризму в регіоні, а також забезпечити сталий розвиток подієвого туризму. Учасники ринку вважають, що для розвитку подієвого туризму в країні потрібні сильні і яскраві ідеї, важливо грамотно створити подієвий продукт.

На думку фахівців, навіть сама блискуча ідея не відразу дасть свої результати, стабільний попит, потік туристів можна отримати тільки через кілька років. Безумовно, для розвитку подієвого туризму необхідні величезні кошти. Утрудненням є те, що регіональний бюджет не може дозволити собі багато чого. Тому необхідно залучати інвестування, але приватних українських фірм, підприємств, турагенцій тощо.

Список літератури

1. Биржаков М.Б. Подієвий туризм: карнавали в історії і сучасному туризмі / М.Б. Биржаков, І.В. Воронцова, Н.І. Метелев // Туристські фірми. - 2000. - № 23. - С. 94-111.
2. Алексеева О.В. Подієвий туризм як фактор соціально-економічного розвитку регіону: автореф. дис. ... канд. екон. наук. - М., 2012. - 24 с.
3. Бабкин А.В. Специальные виды туризма. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. - 252 с.
4. Житомирський обласний ТІЦ [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://tic.zt.ua/yak-vidpochyty/festyvali-ta-zakhody> - Календар подій.
5. Розпорядження КМУ [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80> від 16 березня 2017 р. № 168-р. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

БАДЕР С.О.

кандидат педагогічних наук, доцент

завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Старобільськ, Луганська обл., Україна

На сучасному етапі розбудови і реформування системі дошкільної освіти одним із найважливіших завдань є формування в дітей дошкільного віку навичок ціннісного ставлення до власного здоров'я, а також здорового способу життя через упровадження в освітній процес закладу дошкільної освіти (ЗДО) здоров'язбережувальних технологій (ЗЗТ). Зауважимо, що сучасні нормативні документи, зокрема ЗУ «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти пріоритетним завданням вбачають закладання міцного фундаменту здоров'я кожної дитини зокрема та формування майбутнього нашої держави через здорове суспільство загалом.

Проблема формування навичок здорового способу життя, оздоровлення дошкільників та упровадження ЗЗТ в освітній процес дитячого садка представлена науковими студіями різних учених, зокрема: Е. Вільчковського, О. Дубограй, Н. Лісневської та ін. Необхідність збереження здоров'я дітей дошкільного віку доведено в працях Т. Андрющенко, Л. Калуської, С. Юрочкіної та ін. Психолого-педагогічні механізми реалізації ЗЗТ проаналізовано М. Дідуром, М. Єфименком, В. Мануйловою, А. Потапчук, М. Сократовим та ін. науковцями. Об'єднувальною для більшості наукових розвідок є увага дослідників до фізичного здоров'я як фундаменту здорової особистості, взаємозв'язку психічного, духовного та соціального здоров'я тощо.

Суголосною є думка дослідників (О. Богініч, Е. Вільчковський, О. Дубограй) щодо сензитивності дошкільного віку стосовно формування елементарних навичок, дотримання яких дозволить зберегти власне здоров'я на довгі роки. Саме у цей період формуються основи особистості, у тому числі позитивне ставлення до власного здоров'я та навичок здорового способу життя, розуміння здоров'я як цінності. Успішне вирішення проблеми можливе за умови створення в ЗДО ефективної системи роботи з пропаганди здорового способу життя, метою якої є: зміцнення морального та фізичного здоров'я дітей; спрямування уваги дошкільників на власне здоров'я та розвиток умінь і навичок його збереження; постійна пропаганда принципів здорового способу життя; інформування дітей про негативні наслідки шкідливих звичок; залучення батьків та громадськості до утвердження принципів здорового способу життя [1; 2].

Натомість, для реалізації вираженої педагогічної діяльності стосовно вирішення окреслених завдань важливим є розуміння психолого-педагогічних особливостей формування навичок здорового способу життя у дошкільників. Отже, **метою** розвідки є аналіз особливостей формування навичок здорового способу життя у дітей дошкільного віку.

Очевидно, що фундамент здоров'я закладається в перші роки життя особистості, що визначається особливостями нервової системи. У цей період стрімкого розвитку зазнають інтелекту, емоційно-вольова сфера, формується менталітет (образ думок) і образ майбутнього життя людини.

У молодшому дошкільному віці ставлення дитини до свого здоров'я визначається впливом найближчого оточення. Роль дорослих полягає в допомозі при освоєнні дій щодо поліпшення стану здоров'я, сприянню формуванню якостей і фізичної підготовленості [3]. На кінець дошкільного періоду дитина починає усвідомлювати місце і значущість своєї фізичної суті в структурі особи і свідомому плані.

Проаналізувавши наукову літературу з проблеми, ми дійшли висновку, що до навичок здорового способу життя дошкільників учені відносять: навички

раціонального харчування дошкільників, навички рухової активності, навички особистісної гігієни, навички ефективного спілкування, вміння долати конфлікти, навички співпереживання, позитивне ставлення до себе та навички емоційного самоконтролю. Як бачимо, комплекс таких навичок, сформованих вже на етапі дошкільного дитинства повністю відображає сутність категорії здоров'я та її складових (фізичне здоров'я, психічне здоров'я, психо-соціальне здоров'я).

Так, вже на етапі дошкільного віку важливо формувати навички раціонального харчування та пов'язану з цим, так звану, «харчову поведінку».

Безумовно, раціональне харчування дошкільника – необхідна умова його гармонійного росту, фізичного та нервово-психічного розвитку, стійкості до впливу інфекцій та інших негативних факторів зовнішнього середовища. Крім того, правильно організоване харчування формує у дітей культурно-гігієнічні навички, закладає основи культури харчування.

У свою чергу, **харчова поведінка** – це сукупність звичок і способів реагування, що стосуються харчування (смакові переваги, дієта, режим харчування) та формуються за впливу культурних, соціальних, сімейних, біологічних факторів. Харчова поведінка починає формуватися з перших років життя, тому важливо сприяти формуванню правильної харчової поведінки та запобігти появі звички переїдати, недоїдати, появі однобічного чи вибіркового харчування, харчовим страхам та іншим розладам у дітей [4].

Учені одностайно наголошують, що дитина у віці 3-7 років соціалізується, наслідує поведінку дорослих і набуває звичок, які будуть їй притаманні надалі. Тому дорослим слід звернути увагу на виховання з метою набуття і ***гігієнічних навичок вживання їжі***.

Такі навички можливо сформувати якщо дотримуватися певних умов. Так, у дошкільника має бути своє постійне місце за столом. При цьому розмір столу й стільця має відповідати віку і зросту дитини. Починаючи з 2 років, дитину треба привчати користуватися серветкою, з 4 років – виделкою, з 5 років – негострим ножом. Обов'язково треба привчати дитину мити руки перед

кожним прийомом їжі. Дитина старшого дошкільного віку може долучатися до сервірування столу й його прибирання.

Крім того, дорослий має допомогти дитини усвідомити необхідність прямого сидіння за столом, сформувати навички тримання ложки та виделки, уміння правильно користуватися ними. Важливо, щоб дитина запам'ятала, що їсти необхідно повільно, не відволікаючись на забавки, перегляд телевізора, планшета, розмови тощо.

Навчання дитини рухам та формування *навичок рухової активності здійснюється* у відповідності до особливостей формування рухових вмінь і навичок, які умовно являють собою послідовний перехід від знань і уявлень про рухову дію до уміння виконати її, а відтак від уміння до навички [5].

Е. Вільчковський визначає рухові навички як одну з форм рухової дії дитини. На основі знань і досвіду вона набуває вміння виконувати ту чи іншу фізичну вправу, вчиться практично застосовувати свої рухові здібності в різних варіантах і комбінаціях [5].

Численні наукові дослідження (І. Аршавського, О. Сухарєва, Г. Юрко) свідчать, що рухи суттєво впливають на розвиток стану здоров'я і працездатності дітей дошкільного віку. Сприятливий вплив на організм може бути лише в тому випадку, якщо її рівень знаходиться в межах оптимальних величин.

Так, при гіподинамії (режимі малорухомості) виникає низка негативних для дитини наслідків: у розвитку скелетної мускулатури виявляється зниження її сили і працездатності, у дітей виникають різноманітні порушення у поставі, викривленні хребта, сплюсненні стопи – все це призводить до затримки моторного розвитку (швидкості, спритності, координації рухів, витривалості, гнучкості і сили). Низький рівень рухової активності викликає відхилення у фізичному розвитку дітей і вони часто набувають зайвої ваги, стають інертними, у них знижується опір до простудних та інфекційних захворювань.

З іншого боку, гіперкінезія (надмірно велика рухова активність) також порушує принцип оптимального фізичного навантаження, що може викликати

перенапругу серцево-судинної системи і несприятливо відбитися на розвитку організму дитини і негативно позначається на розвитку організму дошкільника. Тому потрібна особлива увага до цілеспрямованого керівництва руховою діяльністю дітей, формування в них рухових навичок як запоруки здорового способу життя [6].

Навички рухової активності можна формувати п процесі цілеспрямованої та довільної (самостійної) рухової активності. Виконання фізичних вправ під керівництвом вихователя під час занять, ранкової гімнастики, рухливих ігор – це цілеспрямована рухова активність. До довільної рухової діяльності відносять самостійні ігри, виконання фізичних вправ, різні пересування, коли діти вільні від занять, довільна або у зв'язку з самообслуговуванням і т.д. Отже, рухова активність дошкільника повинна бути цілеспрямованою й відповідати його досвіду, інтересам, бажанням, функціональним можливостям організму. Тому, змістовий бік рухового режиму дошкільників має бути спрямованим на розвиток розумових, духовних та фізичних здібностей дітей.

Виховання у дітей дошкільного віку *навичок особистої гігієни* відіграє найважливішу роль в охороні їх здоров'я, сприяє правильній поведінці в побуті, у громадських місцях, запобігає різним захворюванням. Зрештою, від знання і дотримання дітьми необхідних гігієнічних правил і норм поведінки залежить не тільки їх здоров'я, але й здоров'я інших дітей і дорослих. Під час повсякденної роботи з дітьми необхідно прагнути того, щоб дотримання правил особистої гігієни стало для них природним, а гігієнічні навички з часом постійно удосконалювалися.

Спочатку дітей привчають дотримуватись елементарних правил: мити руки до та після вживання їжі, після користування туалетом, після проведення гри, повернення з прогулянки, контакту з тваринами тощо. Дитині, якій виповнилося більше ніж три роки, прищеплюють звичку полоскати рот питною водою після їжі, особливо солодощів.

Діти старшого дошкільного віку усвідомленіше повинні ставитися до дотримання правил особистої гігієни: самостійно мити руки з милом, досуха витирати, користуватися індивідуальними рушником, гребінцем, склянкою для полоскання рота, зубною щіткою, стежити, щоб усі речі утримувалися в чистоті. Формування навичок особистої гігієни припускає й уміння дітей залишатися завжди охайними, усувати неохайність у своєму одязі самостійно або за допомогою дорослих [6].

Гігієнічне виховання і навчання нерозривно пов'язані з вихованням культурної поведінки. Змалечку дітей привчають правильно сидіти за столом під час їжі, ретельно, безшумно пережовувати їжу, уміти користуватися столовими приборами, серветкою тощо.

Формування *навичок ефективного спілкування, уміння долати конфлікти* у дітей дошкільного віку – запорука їхнього соціально здоров'я, гарного самопочуття за адекватної самооцінки.

Відомо, що спілкування становить взаємодію двох чи більше людей та передбачає обмін інформацією, допомагає розширити соціальні зв'язки індивіда, сприяє формуванню особистості як суб'єкта діяльності. У період дошкільня значно підвищується роль мовлення в пізнанні оточуючого світу та спілкуванні з однолітками та дорослими [7].

Чимало вчених визначають, що модель спілкування дошкільників з дорослими (вихователями, батьками) визначає засіб спілкування й взаємодії з однолітками. Спілкування з однолітками дозволяє дошкільнику виявляти свої інтереси, збагатити власний соціальний досвід, укріпитися у свої нахилах, отже, саме в емоційному спілкуванні з однолітками найефективніше відбувається процес формування соціальної компетентності [8]. Очевидно, що вихователь має враховувати такі особливості розвитку дошкільників та виступати в якості прикладу поведінки для дитини з одного боку, та спрямовувати змістовний аспект спілкування дітей між собою – з іншого.

На етапі старшого дошкільного віку діти, у разі нормального розвитку, переходять до так званого позаситуативно-особистісного спілкування. Діти

намагаються звертатись до дорослого не лише у разі необхідності, а й для побудови конструктивного діалогу, їм важливо відчувати себе рівними дорослому. Якісна, змістовна бесіда між вихователем та дитиною формує у останньої позитивну самооцінку, впевнює дошкільника, що він здатен до побудови адекватної моделі поведінки.

Спілкуючись з дітьми своєї групи, зростаюча особистість проймається почуттям взаємної відповідальності, засвоює визнані в групі норми поведінки. Об'єднуючись з товаришами для ігор і занять, дитина починає усвідомлювати, спілкування під час практичної діяльності не лиш приємне, а й корисне: спільна робота приносить насолоду, піднімає настрій, сприяє кращому досягненню спільної мети, спільного результату праці, дошкільники також вчаться регулювати конфліктні ситуації, конструктивно вирішувати їх.

Отже, у процесі формування навичок спілкування, ефективної взаємодії з оточуючи та навичок розв'язання конфліктів дитина вчиться і підтримувати власне соціальне здоров'я, що є ваговою складовою здоров'я загалом.

Не менш важливим для психологічного здоров'я дошкільника є сформована у нього адекватна самооцінка та *позитивне ставлення до себе*, що пов'язано з розвитком самосвідомості, тобто усвідомленню людиною себе самої як особистості, своїх фізичних сил і розумових здібностей, вчинків і дій, їхніх мотивів і мети, свого ставлення до зовнішнього світу, інших людей і до самої себе [7; 8].

На етапі дошкільного віку дитина починає розуміти себе, свій внутрішній світ, оцінює власні дії та поведінку інших, бачить свої переваги та недоліки. О. Кононко, С. Курінна, В. Мухіна наголошують, що старший дошкільний вік характеризується підвищеною чутливістю до власної Я-концепції [9].

Дитина починає усвідомлювати та переживати власну неповторність, унікальність, прагне до утвердження свого Я серед інших; дитина порівнює себе з оточуючими, на основі чого формується подальша її самооцінка, яка стає більш реалістичною, поступово виступає в якості „фільтру”, крізь який діти

оцінюють власну соціальну поведінку. Вчені (О. Кононко, С. Курінна, І. Рогальська-Яблонська) одноставно наголошують на необхідності забезпечення на даному віковому етапі емоційно-позитивного ставлення до себе, створення належних умов для цього в дитячому садку.

У дитячому садку дитина дошкільного віку вперше дістає реальну можливість порівняти себе з іншими. В сім'ї зробити це важко, оскільки поруч з нею перебувають старші, досвідченіші й вміліші люди (порівняння себе з ними буде не на користь малюка). Зіставляючи свої досягнення, якості, реакції, поведінку, зовнішність, дошкільник навчається орієнтуватись у власних можливостях, виробляє відповідний рівень домагань, визначає свій статус серед однолітків.

Усвідомлення своїх умінь і якостей, уявлення себе в часі, відкриття для себе своїх переживань – все це складає початкову форму усвідомлення дитиною себе, виникнення до кінця дошкільного віку «особистісної свідомості» (Д. Ельконін).

Як бачимо, важливо, щоб на даному віковому етапі формувалась навички позитивної самооцінки, що впливає на психологічне здоров'я дитини.

Дошкільний вік – це період інтенсивного емоційного розвитку дитини, формування її вищих емоцій. У цей час відбувається збагачення та насичення різноманітністю емоційного життя, що пов'язано із процесом наростаючого статевого дозрівання та чуттєвим впливом навколишнього середовища.

У дітей дошкільного віку добре розвинені такі емоції, як заздрість, гнів, страх, сором, радість, любов, збентеження та сором'язливість. Це той період, в який діти можуть розвинути свій емоційний інтелект, знайти так звані добрі емоційні звички - навички, пов'язані з отриманням і проявом емоційних станів, познайомитися зі способами зняття напруги й управління емоціями. Накопичені в цей період навички емоційного самоконтролю стають запорукою здоров'я та підтримки здорового способу життя у майбутньому.

Отже, важливим є формування навичок емоційного самоконтролю у дітей дошкільного віку.

Для кращої наочності ми узагальнили навички здорового способу життя дітей дошкільного віку у вигляді схеми (рис. 1).

Рис. 1. Навички здорового способу життя дітей дошкільного віку

Отже, ефективність процесу формування навичок здорового способу життя дошкільників залежить від відповідної спрямованості освітнього процесу, форм та методів його організації в ЗДО та родині. Серед форм і методів процесу формування навичок здорового способу життя пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

Вирішальне значення у формуванні навичок здорового способу життя дошкільнят має стимулювання з боку дорослих, адекватне віку та потребам дитини. У поведінці дитини дошкільного віку зберігаються й закріплюються в основному ті риси, вміння та навички, що постійно одержують підтримку (так зване позитивне підкріплення).

Використана література:

1. Андрющенко Т. К. Здоров'язбережувальну компетентність – змалку / Т. К. Андрющенко // Палітра педагога. – 2014. – № 6. – С. 6–9.

2. Андрущенко Н. В. Феномени здоров'я та здоров'язбереження дитини в контексті сучасних наукових поглядів / Н. В. Андрущенко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / Ред. кол.: Безлюдний О.І. (гол. ред.) та ін. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2016. – Вип. 55. – С. 238–245.

3. Кононко О. Л. Субсфера «Я – фізичне»; Субсфера «Я – психічне» // Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні. – К.: Дошкільне виховання. – 2003. – 243 с.

4. Оржеховська В. М. Педагогіка здорового способу життя / В. М. Оржеховська // Шлях освіти. – 2006. – № 4. – С. 29–32.

5. Вильчковский Э. С. Развитие двигательной функции у детей / Вильчковский Э. С. – Киев : [б. и.], 1992. – 67 с.

6. Фізичне виховання, основи здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей старого дошкільного віку: [навч.-метод. посіб.] / О. Л. Богініч, Н. В. Левинець, Л. В. Лохвицька, Л. А. Сварковська. – К. : Генеза, 2013. – 128 с.

7. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід : монографія / І. П. Рогальська. – К. : Міленіум, 2008. – 400 с.

8. Щетинина А. М. Социализация и индивидуализация в детском возрасте : учеб. пособие / А. М. Щетинина. – Великий Новгород : НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2004. – 132 с.

9. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навч.-метод. посіб. до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2009. – 208 с.

КОНЦЕПЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕМОКРАТІЇ

ФЕДОРИШИНА К.О.

аспірант

*Київський національний торговельно-економічний університет,
кафедра філософських та соціальних наук
м. Київ, Україна*

Особливості циркуляції політичних еліт в державі є одним із визначальних факторів, що впливають на ефективність демократії.

В теорії еліт існує декілька класичних підходів, що пояснюють процес формування політичної еліти та її циркуляції. До основних підходів можна віднести: меритократичний, владний та змішаний.

Меритократичний підхід в основі включає ідеї Платона, його погляди на ідеальну державу, суспільство та управління, викладені в трактаті «Держава». За поглядами Платона суспільство є нерівним і поділеним на класи (філософи-захисники-робітники), кожен із класів покликаний виконувати певні обов'язки на благо суспільства. Керувати державою покликаний клас філософів, бо саме філософи є наближеними до істини, відтак вони мають змогу визначати ціннісні орієнтири для суспільства, а також встановлювати найвищу моральну норму як взірць ідеального. [1] Тобто, ті, хто має право на владу і управління, за Платоном є найкращими в суспільстві.

Аналогічно політичні еліти розглядаються у тих дослідників та мислителів, що засновують твердження на ідеях Платона. Сам термін «меритократія» ввів до обігу Майкл Янг. [2] Меритократична концепція передбачає процес формування еліти через відбір найдостойніших та найталановитіших членів суспільства.

Серед концепцій, що найбільше вплинули на розвиток теорії еліт, можна виділити концепції дослідників: Гаetano Моска, Вільфредо Парето та Роберт

Міхельс. Вільфредо Парето та Гаetano Моска в своїх підходах так чи інакше звертаються до теми меритократії. Особливо багато відсилок до Платонових ідей можна знайти в роботі Вільфредо Парето, який вважає персональні якості головним критерієм входу до сегменту еліти. Гаetano Моска, в свою чергу, вважає що малочисельний клас тих, хто править, може бути наповнений людьми із найкращими якостями, хоча еліта тяжіє до двох одночасних тенденцій – аристократизації (наслідування влади) та демократизації (поповнення сегменту еліти талановитими представниками мас). Роберт Міхельс в поглядах на проблему формування та циркуляції еліт взагалі дотримується так званого «владного підходу». За поглядами Міхельса політична еліта є елітою чиновників, або тих, хто прийшов до організаційних структур заради реалізації влади на користь суспільства, однак тяжіє до утримання влади і закріплення сегменту з перекритими соціальними ліфтами. Так працює «залізний закон олігархізації», що призводить до переродження еліти, створеної чиновниками, в олігархат.

Отже, ці підходи – меритократичний, помірковано меритократичний та владний, певним чином описують процес формування політичних еліт. Тим не менше, вони визначають і специфіку впливу еліт, сформованих певним чином, на ефективність демократії.

Так чистий меритократичний підхід є фактичним відображенням концепції ліберальної демократії, включаючи пріоритет індивідуальних свобод та повну свободу соціальних ліфтів. В той же час такий підхід веде до колізії, яка зводиться до неможливості однозначно виявити критерії оцінки рівня таланту та якостей, що є більш важливими за інші. Відтак, меритократичний підхід є ідеалом, але на практиці виявляється протиріччям ліберальної концепції через неможливість виокремити індивідуальне від суспільного (якості індивідуальні можуть не відповідати суспільній потребі, відтак вибір найкращих з суспільної точки зору перетворюється на утиск індивідуального).

З іншого боку, владний підхід на перший погляд є суто операційним, бо визначає еліту за конкретними функціональними якостями. Таким чином,

функціонально владний підхід до формування політичної еліти для ефективності демократії є більш робочим. Однак, в перспективі він призводить до розвалу самої демократичної системи внаслідок «залізного закону олігархізації».

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що і меритократія, і владний підхід описують стан речей, який негативно впливає на ефективність демократичної системи, або в цілому є неможливий для реалізації (як меритократія в її ідеальному вигляді).

Використана література:

1. Кальней М.С. (2014). Идея меритократии: нерушимые чары Платона. — <https://cyberleninka.ru/article/n/ideya-meritokratii-nerushimye-chary-platona/viewer>
2. Янг М. (1958). Возвышение меритократии 1870–2033.
3. Абдулина А. (2016). Проблема социального неравенства в истории европейской философии. — <https://medconfer.com/node/7091>
4. Lijphart, A. (1977). Democracy in Plural Societies. A comparative Exploration. London, Yale University Press, 287 p.
5. Jentleson, B. W. (2018). The liberal order isn't coming back: what next? Democracy. A Journal of ideas.—Available at: <https://democracyjournal.org/magazine/48/the-liberal-order-isnt-coming-back-what-next/>

ВИКОРИСТАННЯ АНТИОКСИДАНТНИХ ЗАСОБІВ У ФАРМАКОКОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ПЕЧІНКИ

КРАВЧЕНКО Г.Б.

*кандидат біологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри біологічної хімії*

СЕНЮК І.В.

*кандидат фармацевтичних наук,
доцент кафедри біологічної хімії*

ШОВКОВА О.В.

*кандидат фармацевтичних наук,
асистент кафедри біологічної хімії
Національний фармацевтичний університет
м. Харків, Україна*

Зважаючи на те, що активація процесів перекисного окиснення ліпідів (ПОЛ) та окисний стрес має місце, як складова патогенезу, за розвитку патологій печінки, незалежно від їх етіології, застосування речовин із антиоксидантними властивостями є перспективним напрямком терапії. Слід зазначити, що використання сполук природного походження є більш доцільним, оскільки добре відомо, що синтетичні речовини, піддаючись біотрансформації у гепатоцитах, активують процеси мікросомального, а отже – і вільнорадикального окиснення.

Застосування антиоксидантів за алкогольної хвороби печінки.

Відповідно до даних наукової літератури, за алкогольної хвороби печінки зростає продукція цитотоксичних прозапальних цитокінів, зокрема, фактору некрозу пухлини альфа (ФНП), що відіграє принципову роль у ініціації пошкодження печінки [1]. Результати ряду досліджень свідчать про те, що

активація окисного стресу сприяє зростанню продукції ФНП, що у свою чергу приводить до активації сигнальних протеїнкіназ JNK і IKK β , що активує продукцію прозапальних цитокінів і знижує чутливість рецепторів до дії інсуліну. Таким чином, одним із перспективних напрямів терапії розглядається застосування речовин, що володіють інгібуючим впливом на ФНП [2].

Зокрема, виражений пригнічуючий вплив щодо прогресування патологічних змін тканини печінки на тваринних моделях на тлі тривалого введення етанолу, було виявлено для екстракту зеленого чаю [3]. Останній, як відомо, містить значну кількість водорозчинних антиоксидантів. Було показано, що у тварин мало місце етанол-індуковане зниження рівнів ензимних і неензимних антиоксидантів, а також підвищення рівня модифікацій ліпідних і протеїнових структур. Введення зеленого чаю характеризувалось зростанням активності ензимів-антиоксидантів та підвищенням вмісту неензимних антиокиснювачів, а також часткове нівелювання рівня продуктів окиснення ліпідів та протеїнів [3].

На теперішній час досліджено ряд окремих сполук щодо їхньої ролі у зменшенні наслідків активації окисного стресу, зокрема L-теаніну, вітаміну E, N-ацетилцистеїну, раксофеласту і бетаїну. Доведено, що L-теанін – амінокислота, що міститься у зеленому чаї, здатна запобігати алкогольному ураженню гепатоцитів шляхом активації систем антиоксидантного захисту (ензимів – супероксиддисмутази (СОД) і каталази, рівня глутатіону). Крім того, L-теанін попереджав етанол-індуковане зростання активності ензимів аланінамінотрансферази (АЛТ) і аспартатамінотрансферази (АСТ), вмісту малонового діальдегіду та накопичення жирових крапель (що підтверджувалось гістопатологічними дослідженнями) [4].

Kaur та співавт. показали, що застосування вітаміну E нормалізує антиоксидантно-прооксидантну рівновагу, пригнічуючи окисний стрес та апоптоз на тлі етанол-індукованого ураження печінки. Синтетичний аналог вітаміну E, раксофеласт, інгібував ПОЛ у мишей, яким тривало вводили етанол. Було виявлено, що введення раксофеласту супроводжується зниженням

активності NF-κB і АЛТ у гепатоцитах, зменшенням вмісту тригліцеридів, нормалізацією рівня відновного глутатіону, пригніченням продукції прозапальних цитокінів (ФНП, ІЛ-6) та Toll-подібних рецепторів-4, експресії молекул міжклітинної адгезії-1 [5].

N-ацетилцистеїн нівелює прояви алкогольного ураження гепатоцитів, шляхом впливу на активність матриксних металопротеїназ. Крім того, у ряді досліджень було показано, що введення бетаїну також пригнічує індукований етанолом окисний стрес, що лежить в основі реалізації його гепатопротекторної дії [6].

Уї та співавт. виявили, що бетулінова кислота значно знижує активність АЛТ та АСТ, рівень загального холестеролу, триацилгліцеролів у мишей, що утримувались на етанол-вмісній дієті, за умов превентивного введення. У гепатоцитах зростає вміст ензимних (СОД, каталаза) і неензимних (відновний глутатіон) антиоксидантів, за одночасного зменшення продуктів ПОЛ, зокрема – малонового діальдегіду за введення бетулінової кислоти. Було висловлено припущення, що гепатопротекторна дія бетулінової кислоти реалізується за рахунок посилення редокс-системи тканин і захисту антиоксидантної системи в печінці [7].

Диметиленберберин, природний мітохондрій-спрямований антиоксидант, виділений із трави *Phellodendri chinensis*, продемонстрував здатність інгібувати розвиток оксидного стресу і формування стеатозу у мишей за умов гострої та хронічної інтоксикації етанолом [8].

Застосування антиоксидантів за неалкогольної жирової хвороби печінки.

Відомо, що неалкогольна жирова хвороба печінки (НАЖХБ) характеризується надмірним накопиченням ліпідів у гепатоцитах без виявленого причинно-наслідкового зв'язку із прийомом алкоголю та/або вірусним/токсичним ураженням печінки [9]. Проте, доведений кореляційний зв'язок між ожирінням, інсулінорезистентністю та розвитком і прогресуванням НАЖХП [10]. При цьому, вираженість інсулінорезистентності прямо впливає на тяжкість перебігу уражень печінки. Надмірна кількість вільних жирних кислот, які виступають роз'єднувачами тканинного дихання та окиснювального

фосфорилювання, приводить до гіперпродукції активних форм кисню. За таких умов формується виражений окисний стрес ендоплазматичного ретикулу, що відіграє важливу роль у прогресуванні гістопатологічних змін – зокрема, фіброзування із подальшим розвитком цирозу. Крім того, активні форми кисню ініціюють активацію JNK і IKK β – сигнальних кіназ, які, у свою чергу, обтяжують вираженість інсулінорезистентності через вплив на IRS [11]. Зазначене, у цілому, поглиблює інсулінорезистентність та її наслідки, що супроводжується формуванням вираженої гіперглікемії – умови для активного глікозилювання протеїнів, внаслідок чого утворюються нові вільні радикали та активні форми кисню [12]. Запущений патологічний каскад ініціює активацію ПОЛ, у тому числі – мембран гепатоцитів, що додатково змінює проникність клітинної мембрани. Прозапальний стан, індукований окисненням ліпідів, стимулює процеси фіброзування – один із важливих етапів змін, характерних для НАЖХП [13].

Авторами продемонстровані результати досліджень щодо доцільності використання речовин із антиоксидантними властивостями за НАЖХП. Наприклад, на моделі стрептозотоцинового цукрового діабету у щурів, який фактично є моделлю окисного стресу було показано, що введення екстракту ягід асаї (*Euterpe oleracea*) підвищувало рівень мРНК- γ -глутамілцистеїнсинтетази та глутатіонпероксидази у тканині печінки та знижувало рівень активних форм кисню, продукованих нейтрофілами і продуктів, що реагують з тіобарбітуровою кислотою [14, 15].

Застосування вітамінів – аскорбінової кислоти та α -токоферолу за умов введення стрептозотоцину приводило до нормалізації активності глутатіонпероксидази і вмісту вітаміну Е у гепатоцитах, а також зниженню активності АЛТ та АСТ [15].

Застосування антиоксидантів за захворювань печінки різної етіології.

Печінка є основним органом біотрансформації ксенобіотиків, у тому числі – лікарських засобів [16]. Відомо, що гепатотоксичність ряду лікарських засобів обумовлена не лише прямою цитотоксичною дією, але і у значній мірі –

виснаженням систем антиоксидантного захисту, зокрема, зниженням активності СОД. Відповідно, застосування антиоксидантів є перспективним напрямком терапії уражень печінки [17].

Rasool та співавт. вивчали доцільність застосування галової кислоти за парацетамол-індукованого ураження печінки у мишей. Авторами було продемонстровано, що галова кислота у значній мірі нівелює негативні наслідки, обумовлені введенням парацетамолу, переважно, за рахунок відновлення антиоксидантно-прооксидантної рівноваги [18].

Sha Li та співавт. було вивчено вплив кореневища Коптису китайського (*Coptis chinensis*) за CCl_4 -індукованої моделі токсичного ураження печінки (за умов гострої та хронічної інтоксикації) у щурів, яка характеризується розвитком вираженого окисного стресу. Відомо, що біологічна активність коптису обумовлена високим вмістом в його складі берберину, який виявляє виражені антиоксидантні властивості. Імовірний механізм реалізації зазначеної активності опосередковується, переважно, через зниження експресії фосфорилювання сигнального шляху Erk1/2, який, як відомо, активується за окисного стресу [19, 20].

Останніх років накопичуються експериментальні докази того, що активні форми кисню, внаслідок окисних модифікацій протеїнових структур, ПОЛ та пошкодження ДНК, можуть виступати ініціатором або промотором канцерогенезу. Антиоксиданти розглядаються як превентивна терапія першої лінії на стадії ініціації пухлини і як одна з перспективних стратегій профілактики раку печінки. Крім того, у ряді досліджень підтверджено, що комбіноване застосування деяких хіміотерапевтичних препаратів та антиоксидантів може у значній мірі підвищувати ефективність терапії, знижуючи резистентність ракових клітин до дії цитостатичних засобів. У цілому, сукупні дані епідеміологічних та клінічних досліджень свідчать, що споживання антиоксидантів природного походження може бути корисним у профілактиці раку без зафіксованих негативних наслідків [20, 21, 22].

Слід зазначити, що окрім уражень печінки, спричинених активацією окисного стресу, за ряду захворювань гепатобіліарної системи також має місце надмірна продукція вільних радикалів та активних форм кисню. Відповідно, за таких умов доцільним є застосування антиоксидантів. Наприклад, було виявлено, що введення катехіну, компоненту зеленого чаю, зменшує гепатотоксичні наслідки холестазу у щурів, що моделювався шляхом перев'язування жовчних протоків [23]. На моделі фіброзу жовчовивідних шляхів у щурів застосування мелатоніну ефективно зменшувало концентрацію активних форм кисню та наслідки окисного стресу, перевищуючи при цьому дію вітаміну Е. Крім того, порівняльне дослідження доцільності застосування мелатоніну та вітаміну Е за умов перев'язування надпечінкової жовчної протоки у щурів показало, що мелатонін є більш ефективним, ніж α -токоферол щодо зниження маркерних показників холестазу, зменшення вмісту продуктів ПОЛ та відновлення активності антиоксидантних ензимів [24, 25]. Зазначене свідчить, по-перше, про визначну роль окисного стресу у розвитку патологій гепатобіліарної системи та, по-друге, про доцільність застосування антиоксидантів рослинного та іншого природного походження для нівелювання наслідків зсуву антиоксидантно-прооксидантної рівноваги.

Клінічні дослідження застосування антиоксидантів за захворювань печінки.

На теперішній час, клінічні випробування різних сполук, як потенційних антиоксидантів за патологій печінки різної етіології знаходяться на різних етапах. Зокрема, α -токоферол, як потенційний гепатопротектор із антиоксидантними властивостями вивчається у ході фази 2/3. [<http://www.ClinicalTrials.gov>].

На фармацевтичному ринку наявні препарати, що містять силімарин, метадоксин та N-ацетилцистеїн, для яких доведена клінічна ефективність, у тому числі – за рахунок антиоксидантних властивостей, за НАЖХП та алкогольного стеатогепатиту [26, 27, 28].

Кверцетин і ресвератрол, дві відомі біоактивні сполуки природного походження із вираженими антиоксидантними властивостями, вивчаються за

захворювань печінки у фазі 3. Перспективними для вивчення у ході багатоцентрових клінічних випробувань є також селен та α -ліпоєва кислота [29, 30].

Слід зазначити, що ряд антиоксидантів є високоефективними для профілактики та лікування патологій печінки в експериментах на лабораторних тваринах, проте при дослідженнях у людини ефективність часто не підтверджується. Таким чином, зважаючи на те, що окисний стрес відіграє одну із ключових ролей у патогенезі практично усіх захворювань печінки, антиоксидантна терапія є перспективним для дослідження напрямком лікування, який, однак, потребує більш детального вивчення у ході доклінічних та клінічних випробувань.

Використана література:

1. Feagins, L.A.; Flores, A.; Arriens, C.; Park, C.; Crook, T.; Reimold, A.; Brown, G. Nonalcoholic fatty liver disease: A potential consequence of tumor necrosis factor-inhibitor therapy. *Eur. J. Gastroenterol. Hepatol.* 2015;27:154–1160.
2. Coffin, C.S.; Fraser, H.F.; Panaccione, R.; Ghosh, S. Liver diseases associated with anti-tumor necrosis factor-alpha (TNF- α) use for inflammatory bowel disease. *Inflamm. Bowel Dis.* 2011; 17:479–484.
3. Augustyniak, A.; Waszkiewicz, E.; Skrzydlewska, E. Preventive action of green tea from changes in the liver antioxidant abilities of different aged rats intoxicated with ethanol. *Nutrition.* 2005;21:925–932.
4. Li, G.L.; Ye, Y.; Kang, J.J.; Yao, X.Y.; Zhang, Y.Z.; Jiang, W.; Gao, M.; Dai, Y.D.; Xin, Y.Q.; Wang, Q.; et al. L-Theanine prevents alcoholic liver injury through enhancing the antioxidant capability of hepatocytes. *Food Chem. Toxicol.* 2012;50:363–372.
5. Kaur, J.; Shalini, S.; Bansal, M.P. Influence of vitamin E on alcohol-induced changes in antioxidant defenses in mice liver. *Toxicol. Mech. Methods.* 2010;20:82–89.

6. Penumathsa, S.V.; Kode, A.; Rajagopalan, R.; Menon, V.P. Changes in activities of MMP in alcohol and thermally oxidized sunflower oil-induced liver damage: NAC antioxidant therapy. *Toxicol. Mech. Methods*. 2006;16:267–274.
7. Yi, J.; Xia, W.; Wu, J.; Yuan, L.; Wu, J.; Tu, D.; Fang, J.; Tan, Z. Betulinic acid prevents alcohol-induced liver damage by improving the antioxidant system in mice. *J. Vet. Sci*. 2014;15:141–148.
8. Zhang, P.; Qiang, X.; Zhang, M.; Ma, D.; Zhao, Z.; Zhou, C.; Liu, X.; Li, R.; Chen, H.; Zhang, Y. Demethyleneberberine, a natural mitochondria-targeted antioxidant, inhibits mitochondrial dysfunction, oxidative stress, and steatosis in alcoholic liver disease mouse model. *J. Pharmacol. Exp. Ther*. 2015;352:139–147.
9. Lirussi, F.; Azzalini, L.; Orlando, S.; Orlando, R.; Angelico, F. Antioxidant supplements for non-alcoholic fatty liver disease and/or steatohepatitis. *Cochrane Database Syst. Rev*. 2007;24. CD004996.
10. Sattar, N.; Forrest, E.; Preiss, D. Non-alcoholic fatty liver disease. *BMJ*. 2014;349:8.
11. Carter-Kent, C.; Zein, N.N.; Feldstein, A.E. Cytokines in the pathogenesis of fatty liver and disease progression to steatohepatitis: Implications for treatment. *Am. J. Gastroenterol*. 2008;103:1036–1042.
12. Tamura, Y.; Sato, F.; Kawamori, R. Metabolic syndrome and NAFLD/NASH. *Nihon Rinsho*. 2006;64:449–452.
13. Bogdanova, K.; Pocztakova, H.; Uherkova, L.; Riegrova, D.; Rypka, M.; Feher, J.; Marchesini, G.; Vesely, J. Non-alcoholic fatty liver disease (NAFLD)—A novel common aspect of the metabolic syndrome. *Biomed. Pap. Med. Fac. Univ. Palacky Olomouc Czech Repub*. 2006;150:101–104.
14. Naziroglu, M.; Butterworth, P.J.; Sonmez, T.T. Dietary vitamin C and E modulates antioxidant levels in blood, brain, liver, muscle, and testes in diabetic aged rats. *Int. J. Vitam. Nutr. Res*. 2011;81:347–357.
15. Gezginci-Oktayoglu, S.; Basaraner, H.; Yanardag, R.; Bolkent, S. The effects of combined treatment of antioxidants on the liver injury in STZ diabetic rats. *Dig. Dis. Sci*. 2009;54:538–546.

16. Ye, X.; Feng, Y.; Tong, Y.; Ng, K.M.; Tsao, S.; Lau, G.K.; Sze, C.; Zhang, Y.; Tang, J.; Shen, J.; et al. Hepatoprotective effects of *Coptidis rhizoma* aqueous extract on carbon tetrachloride-induced acute liver hepatotoxicity in rats. *J. Ethnopharmacol.* 2009;124:130–136.
17. Cheung, F.; Feng, Y.B.; Wang, N.; Yuen, M.F.; Tong, Y.; Wong, V.T. Effectiveness of Chinese herbal medicine in treating liver fibrosis: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Chin. Med.* 2012;7.
18. Rasool, M.K.; Sabina, E.P.; Ramya, S.R.; Preety, P.; Patel, S.; Mandal, N.; Mishra, P.P.; Samuel, J. Hepatoprotective and antioxidant effects of gallic acid in paracetamol-induced liver damage in mice. *J. Pharmacy Pharmacol.* 2010;62:638–643.
19. Li S. et al. The role of oxidative stress and antioxidants in liver diseases. *International journal of molecular sciences.* 2015;16(11):26087-26124.
20. Wang, N.; Feng, Y.B. Elaborating the role of natural products-induced autophagy in cancer treatment: Achievements and artifacts in the state of the art. *BioMed Res. Int.* 2015;2015
21. Cheung, F.; Wang, X.B.; Wang, N.; Yuen, M.F.; Ziea, T.C.; Tong, Y.; Wong, V.T.; Feng, Y.B. Chinese medicines as an adjuvant therapy for unresectable Hepatocellular carcinoma during transarterial chemoembolization: A meta-analysis of randomized controlled trials. *Evid.-Based Complement. Altern. Med.* 2013;2013.
22. Tan, H.Y.; Wang, N.; Tsao, S.W.; Zhang, Z.J.; Feng, Y.B. Suppression of vascular endothelial growth factor via inactivation of eukaryotic elongation factor 2 by alkaloids in *Coptidis rhizome* in Hepatocellular carcinoma. *Integr. Cancer Ther.* 2014;13:425–434.
23. Kobayashi, H.; Tanaka, Y.; Asagiri, K.; Asakawa, T.; Tanikawa, K.; Kage, M.; Yagi, M. The antioxidant effect of green tea catechin ameliorates experimental liver injury. *Phytomedicine.* 2010;17:197–202.
24. Karaaslan, C.; Suzen, S. Antioxidant properties of melatonin and its potential action in diseases. *Curr. Top. Med. Chem.* 2015;15:894–903.

25. Wahab, M.H.; Akoul, E.S.; Abdel-Aziz, A.A. Modulatory effects of melatonin and vitamin E on doxorubicin-induced cardiotoxicity in Ehrlich ascites carcinoma-bearing mice. *Tumori*. 2000;86:157–162.
26. Lei, S.; Liu, Y.; Liu, H.; Yu, H.; Wang, H.; Xia, Z. Effects of N-acetylcysteine on nicotinamide dinucleotide phosphate oxidase activation and antioxidant status in heart, lung, liver and kidney in streptozotocin-induced diabetic rats. *Yonsei Med. J.* 2012;53:294–303.
27. Kockar, M.C.; Naziroglu, M.; Celik, O.; Tola, H.T.; Bayram, D.; Koyu, A. N-Acetylcysteine modulates doxorubicin-induced oxidative stress and antioxidant vitamin concentrations in liver of rats. *Cell Biochem. Funct.* 2010;28:673–677.
28. Shaker, E.; Mahmoud, H.; Mnaa, S. Silymarin, the antioxidant component and Silybum marianum extracts prevent liver damage. *Food Chem. Toxicol.* 2010;48:803–806.
29. Sadi, G.; Bozan, D.; Yildiz, H.B. Redox regulation of antioxidant enzymes: Post-translational modulation of catalase and glutathione peroxidase activity by resveratrol in diabetic rat liver. *Mol. Cell. Biochem.* 2014;393:111–122.
30. Zhang Z.G.; Gao, L.; Cheng, Y.Y.; Jiang, J.; Chen, Y.; Jiang, H.J.; Yu, H.X.; Shan, A.S.; Cheng, B.J. Resveratrol, a natural antioxidant, has a protective effect on liver injury induced by inorganic arsenic exposure. *BioMed Res. Int.* 2014;2014.

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ХОЛІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ

ПОЦУЛКО О.А.

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 1

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

Актуальність теми дослідження. Спеціальна комісія ЮНЕСКО оголосила XXI століття століттям освіти. Освітні реформи стають важливою складовою соціальної політики багатьох держав світу, набувають глобального характеру. Пошуком шляхів підвищення якості навчання молоді сьогодні стурбовані Європейські держави. У документах ЮНЕСКО фундаментальні завдання освіти такі – навчити: 1) отримувати знання (вчити вчитися); 2) працювати і заробляти (учіння для праці); 3) жити (навчання для суспільного буття); 4) жити разом (навчання для сумісного життя). Бо ж уміння і потреба вчитися дає можливість молодим людям успішно самореалізуватися у дорослому житті.

Отже, освіта XXI століття – це освіта для людини, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв’язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни. Глобалізація світового інформаційного середовища, інтеграційні процеси несуть неперервні зміни в усі сфери життя нашої держави. Якою хоче бачити освіту наше суспільство? Відповідь – виведення освіти на рівень досягнень світової цивілізації. Сучасна система освіти України – основний чинник розвитку нового покоління громадян, нової політики, економіки, суспільства, зорієнтована на європейські стандарти. З приводу цього варто навести думку провідного спеціаліста ЮНЕСКО Раджа

Рой Сингха: «Ми вчимося у минулого, намагаючись відтворити й відновити його. Прийшов час учитися у майбутнього, випереджаючи його».

Завдання сучасної освіти – готувати людей з новими ціннісними орієнтирами, активною громадянською позицією, давати такі знання та навички, які дозволили б їм адаптуватися до швидкоплинного часу і змін, бути конкурентоздатними на ринку праці. Важливого значення при цьому набуває орієнтація змісту освіти на гуманітаризацію, що передбачає комплексне поєднання гуманітарних, природничо-наукових і технічних знань як сукупності цілісних знань про людину [1, с. 13]. Останнє зумовлює потребу використання методологічного принципу холізму в змісті гуманітаризованого освітнього процесу, пов'язаного з навчанням цілісної особистості та забезпеченням цілісного розвитку її можливостей у всіх сферах життя [5, с. 793].

Активний розвиток ідей холізму сприяв створенню холістичної педагогіки – сучасного новаторського напрямку, в межах якого розробляється концепція холястичної (цілісної) освіти. Однак питання застосування методологічного принципу холізму в освітньому процесі вивчено недостатньо.

Мета дослідження – окреслення можливостей ідей холістичного підходу в сучасній концепції педагогічної парадигми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні всі країни світу зайняті реформуванням системи освіти. І для цього є дві причини. Перша – економічна. Люди намагаються зрозуміти, як навчити дітей знайти своє місце в ХХІ столітті. Друга причина – культурна. Всі країни намагаються з'ясувати, як виховувати дітей з почуттям культурної самобутності. Як цього добитися в умовах процесу глобалізації? Проблема в тому, що ми намагаємося увійти в майбутнє, продовжуючи робити те, що робили в минулому. Ми – дорослі також не сприймаємо думку мільйонів дітей, які вже не бачать сенсу ходити до школи. Ще 20 років тому, ми знали, що дитина повинна виконувати домашні завдання і вчитися на «відмінно» – це правильно, тому що дає гарні результати. Однак сучасні діти цьому твердженню не вірять і, до речі кажучи, у них є повне

право на це. Звичайно ж, з освітою краще, ніж без неї. Але це вже більше нічого не гарантує, за винятком речей, які ми вважаємо найважливішими для себе.

Діючі державні системи освіти були задумані, розроблені і сконструйовані в інтелектуальній культурі Просвітництва і в економічних умовах промислової революції. І хоча епоха індустріалізації давно позаду, освіта все ще організована «за принципом фабрик і заводів». Багато людей, які досягли матеріального добробуту, не відчують повноти існування. Їм все одно чогось не вистачає. І це «щось» за відсутністю кращого визначення ми називаємо цілісним підходом. Ми маємо на увазі, перш за все, інтерес до життя, який виникає від причетності до чогось одночасно прекрасного і таємничого. Наша освіта так само розірвана, як наше життя. Ми розділили знання на предмети, теми і заняття (уроки). Учні часто не бачать зв'язку між ними, а також між навчанням і життям. Але зараз час перетворень.

У постіндустріальному столітті технологія, засоби комунікації, спосіб життя та ідеї змінюються так стрімко, що отримана сьогодні інформація стає завтра марною. У сучасному світі немає нічого незвичайного в тому, щоб кілька разів міняти кар'єру протягом життя. Найнеймовірніші фантазії багатьох поколінь раптом стають буденними речами. У ХХІ столітті просто не спрацює безсистемне запихання студентів фактами, які втратять актуальності перш, ніж вони закінчать навчальний заклад. Тому саме холістична освіта зможе їм в цьому допомогти.

Термін «холізм» входить у вжиток філософами і психологами завдяки Я. Сметсу, який в 20-і рр. ХХ століття сформулював основи наукового підходу або принципу, названого їм холізм (англ. holism – ціле, цілий, цілісний), хоча насправді теоретичне підґрунтя було закладено значно раніше Ж.-Ж.Руссо, К.Г.Юнгом та ін. Принцип холізму досить чітко простежується в поглядах Дж.Дьюї, М.Монтессорі, Р.Штайнера, Ф.Фробеля та ін. Звернемося до роботи Я. Сметса «Холізм і Еволюція»: «Ми знаходимо, таким чином, всеосяжну творчу тенденцію, притаманну цілісному характеру всесвіту, керуючу і підтримуючу діяльні сили природи, життя і розум, що посилює специфіку цілісного характеру всесвіту. Цю творчу тенденцію або принцип ми називаємо холізм. Холізм у всіх

його нескінченних формах є принципом, який з сировини або неорганізованої енергії частинок світу, використовуючи, засвоюючи і організовуючи їх, надає їм специфічну структуру, характер, індивідуальність, і, нарешті, перетворює їх в особистість і створює з них красу, істину і цінність» [7, с. 106].

Основними цілями холістичної освіти є: відкритість, радість існування, гнучкий підхід, уміння вирішувати конфлікти, інтерес до життя.

Відкритість – це, перш за все, пробудити бажання вчитися постійно і розширювати свій кругозір протягом всього життя.

Радість існування. Процес навчання повинен бути радісним і невимушеним, оскільки є природним виразом радості існування. Багато педагогів помічають вроджену допитливість в дітях. В атмосфері поваги, схвалення і емоційної захищеності, ми повинні виховувати інтерес до нових ідей і любов до навчання. В обстановці відсутності тиску з боку старших, повчання і конкуренції серед однолітків учні стають більш винахідливими в пошуку стимулів. Вони люблять вчитися, тому що досліджують в зручному для них темпі те, що їм цікаво. Холістична школа, прагнучи до справжнього співробітництва, схожа більше на сім'ю, ніж на бюрократичну установу. Спілкування з дорослими часто відбувається у відкритій, довірливій і доброзичливій обстановці. Завдяки дискусії діти вчать досліджувати і відкривати для себе навколишній світ.

Гнучкий підхід. Одним з частих аргументів проти підходу, орієнтованого на дитину, є думка, що надмірно дбайливе ставлення псує молодих людей, які не готові до «реального життя». Однак, дисципліна, вихована страхом, зовсім не готує до «реального життя». Більшість студентів цілісного навчання прекрасно підготовлені до будь-якого освітнього середовища, так як вони вміють вирішувати нестандартні завдання, легко підлаштовуються під будь-яку обстановку, в тому числі і шкільну з класичними формами навчання.

Уміння вирішувати конфлікти – брати на себе відповідальність за чийсь дії і прислухатися до думки іншого. Випадкові відвідувачі дивуються, як можна підтримувати дисципліну в обстановці свободи і невимушеності. Дітей вчать не

слухатися дорослих?! Насправді порядок і дисципліна досягаються завдяки саморегуляції, а не сліпі покорі. Учнів заохочують діяти як свідомих членів колективу, чиею думкою дорожать.

Інтерес до життя. Якщо прищепити ставлення до життя як до таємниці, тоді все стане цікавим. Без самопізнання процес отримання знань стає механічним, відчуженим, неживим і просто згубним для дитини. Інтелектуальні здібності дитини розвиваються природним способом через пізнання навколишнього світу і не потребують додаткової уваги, оцінки з боку дорослих, в разі якщо дитина має можливість розвивати емоційні, соціальні та духовні якості, перебуваючи в доброзичливій і цікавій для неї обстановці.

Холістичне навчання базується на тому факті, що кожен індивід так чи інакше прагне самопізнання своєї ролі, свого місця та усвідомлення мети буття через зв'язок із спільнотою, природним середовищем на різних рівнях свідомості. Досить цікаву спробу узагальнення ідей холізму та систематизації накопичених теоретичних і практичних даних, на наш погляд, здійснив доктор Рамон Г.Нава. На 8-ій Міжнародній конференції з питань холістичного навчання (листопад 2000 р.) дослідник представив багатовимірну та багаторівневу модель холістичного навчання. Р.Г.Нава виділяє шість вимірів-сфер мислення і вираження:

1) когнітивний (розумовий розвиток – це природний процес, невід'ємна частина розвитку особистості, яку необхідно плекати з любов'ю і повагою, а не «підганяти» конкуренцією і оцінками);

2) соціальний (у холістичній освіті велике значення відводиться соціалізації особистості. Холістична школа представляється відкритою системою, яка встановлює зв'язки з іншими сферами життя суспільства, що допомагає виховати різнобічно розвинену, ерудовані, вільну, цілісну особистість в процесі соціалізації. Учні допомагають один одному, а ті, хто краще встигає з окремих предметів або має цікаве захоплення, діляться своїми знаннями з друзями. Батьки теж включаються в спілкування, і починають ставитися до дітей як до особистостей з характерними слабостями і сильними рисами);

3) емоційний (коли учень розсерджений, засмучений, незадоволений собою або іншими, він не схильний вчитися чого б то не було. Емоційний і розумовий розвиток нероздільні. В умовах стрімких змін і стресів сучасного суспільства сім'я дуже часто не дає підростаючій особистості необхідної цілісної підтримки. Замість того щоб виховувати дітей жорстокими для боротьби в «джунглях реального життя», навчальні заклади надають їм притулок, де людський дух знаходить їжу для свого підкріплення);

4) фізичний (фізичний розвиток, як і розумовий, – це природний, невід'ємний елемент людського розвитку. Люди, особливо діти, вчаться через діяльність і рух. Результати сучасних досліджень підтверджують необхідність фізичної активності, щоб добре засвоїти понятійний матеріал. Пасивне читання і слухання – найпродуктивніші способи роботи. Фізична активність – не просто техніка для ефективного навчання. Важливо розвивати у людини обізнаність про своє тіло. Якщо учні зрозуміють зв'язок між тілом і емоціями, вони будуть отримувати користь з різних життєвих ситуацій і легше будуть справлятися зі стресом, різними психологічними навантаженнями);

5) естетичний (згідно цілісного підходу, мистецтво «пробуджує і відображає людську душу». Молодій людині важливо вчитися висловлювати свої потаємні творчі пориви і оцінювати вираження почуттів своїх однолітків за допомогою мистецтва. Необхідно розвивати естетичне почуття – внутрішню любов підростаючої особистості до краси);

6) духовний (духовний розвиток часто ототожнюють з релігійним навіюванням ідей, проте духовний розвиток дитини не має нічого спільного з релігійними поглядами. Він невіддільно пов'язаний з усвідомленням себе як члена суспільства. Освіта без духовності позбавлена найбільш важливої життєвої мети. Духовність – «творчий спалах» в людині. Духовність – глибоке розуміння того, що будь-яке життя має сенс, що всі ми частина цілого, де кожен має можливість самовиражатися та самореалізовуватися) [8, с. 74].

Традиційна педагогіка, як правило, фокусується не більше як на 2 – 3 вимірах, що досить часто призводить до втрати цілісного бачення навчально-

виховного процесу. Так, наприклад, переважання когнітивної складової перетворює освітній процес у просту трансляцію інформації, а всебічний розвиток зводиться до розвитку виключно логічних здібностей особистості. Крім того, Р.Г.Нава виокремлює п'ять рівнів свідомості: 1) особистісний, 2) рівень громади, 3) соціальний, 4) планетарний та 5) космічний [8, с. 75]. Цілісне багаторівневе навчання дає змогу класифікувати і поєднувати різноманітні освітні моделі, що, власне, і підтверджує ідею про поліпарадигмальність освіти. Освітня модель, що функціонує на будь-якому одному з рівнів, у поєднанні з іншими моделями все ж може забезпечити цілісний розвиток особистості. Проте Р.Г.Нава виділяє ще додатковий рівень – духовний, який має бути невід'ємною складовою кожного з вищезгаданих п'яти рівнів. Ігнорування будь-якого з рівнів у навчально-виховному процесі неодмінно призводить до втрати цілісності. Відсутність цілісного багатовимірного та багаторівневого бачення створює в педагогіці таку ситуацію, коли альтернативні освітні моделі розглядаються як антагоністичні до офіційно визнаної моделі. Лише останнім часом набувають актуальності планетарний та космічний рівні свідомості завдяки тому факту, що людство переживає глобальні природні катаклізми і техногенні катастрофи, які є результатом нехтування при розв'язанні соціальних та економічних проблем ідеї холізму про взаємопов'язаність елементів у системі «індивід – громада – соціум – планета – всесвіт».

Зміст холістичної освіти розкривається завдяки її принципам, які найбільш повно в своїй книзі «Холістична освіта. Педагогіка передчуття» проаналізував прибічник цілісного підходу Д. Міллер [9, с. 204]. До основних принципів холістичної освіти канадський педагог відніс рівновагу, включеність кожного і зв'язок.

Принцип рівноваги в холістичній освіті передбачає гармонійне поєднання розумового розвитку з емоційним, фізичним, естетичним, творчим (креативним) і духовним. Враховуючи ще, що людина з холістичної точки зору є істотою насамперед духовною, душевною, а вже потім матеріальною, прибічники засад цілісної педагогіки акцентують важливість культивування

духовності, що не підпорядкована винятково релігійному розумінню, а має більш загальне значення й постійно еволюціонує. З позиції єдності, нерозривності й пріоритету духовності холістична освіта наголошує на тому, що світ є динамічним балансом різних сил (світла й тіні, радості й страждання, розуму й матерії, гуманного й негуманного тощо) [4, с. 226]. Реалізація зазначеного принципу передбачає врахування індивідуальних особливостей молоді, зокрема, вивчення проблеми міжпівкулевої асиметрії, оскільки гармонійний розвиток особливості неможливий без одночасної взаємодії лівої півкулі головного мозку, яка відповідає за засвоєння академічних знань з правою, що керує творчою діяльністю (відчуттям ритму, нахилами до малювання, музики та ін.) [2, с. 125].

Враховуючи зазначене, принцип рівноваги через призму ідей холізму вимагає зміни акцентів змісту освіти стосовно її зближення з культурою, а також орієнтації на проблему гармонійного розвитку цілісної особистості. Отже, важливим напрямом реалізації ідей холізму в проблемі освіти вважаємо використання викладачем концепції функціональної асиметрії півкуль головного мозку людини (Д. Боуген, М. Даймонд [2, с. 125]), сутність якої полягає у відборі таких видів навчальної діяльності, що сприяють активній, збалансованій роботі обох півкуль, тобто гармонійному поєднанню абстрактно-логічного й просторово-образного сприйняття навколишнього середовища.

Таким чином, використання концепції функціональної асиметрії півкуль головного мозку – ефективний напрям реалізації ідей холістичного підходу в змісті освітнього процесу, що сприяє всебічному розвитку здібностей учня, його духовному та моральному становленню.

Важливу роль у холістичній педагогіці відіграє проблема соціалізації особистості. Відтак, значимим принципом цілісної освіти стає включеність кожного, що передбачає побудову навчально-виховного процесу на основі діалогічності, партнерства, спільного творення, співпраці та взаємоповаги між його учасниками. Орієнтація змісту освіти на розвиток інтелектуальних здібностей молодшої людини природним способом через пізнання світу,

індивідуальний темп навчання, відсутність змагань за оцінки й звання, а також розмитість меж між спеціально організованими заняттями і повсякденною життєдіяльністю в холістичній освіті сприяють створенню середовища емоційної комфортності та взаємодопомоги, в якому учень має можливість найбільш ефективно розвивати свій потенціал [6]. Зазначений принцип реалізується завдяки застосуванню певних стратегій (громадсько-орієнтованого навчання, професійно-орієнтованого навчання, відкритого навчання, проектного навчання, спільного пошуку глибинного значення тощо), центральною ідеєю яких є діалогове спілкування як важливий чинник соціалізації особистості [4, с. 228].

Таким чином проблема холістичної освіти відображає зростання ролі й значення людських відносин та взаємного прийняття учасників навчального процесу, тож її зміст у контексті зазначеного принципу передбачає «олюднення» міжособистісних відносин всіх учасників навчально-виховного процесу. Цей підхід вимагає орієнтації методичного інструментарію викладача на розвиток особистості як суб'єкта творчої праці, пізнання й спілкування, зокрема, використання інноваційних методів і діалогічних форм навчання. Отже, принцип включеності кожного у контексті проблем холізму в освіті полягає в орієнтації способу викладання навчального матеріалу на діалогічність як на важливу концептуальну характеристику обох процесів, що передбачає зменшення частки інформаційно-узагальнюючого й актуалізацію проблемно-діалогового методу.

Отже, проблема використання варіативних технологій як важливий напрям реалізації ідей холізму в змісті освітнього процесу сприятиме вихованню здорової, цілісної, зацікавленої, допитливої особистості, здатної до навчання в різноманітних мінливих ситуаціях у доброзичливій атмосфері.

Принцип зв'язку, що є наступним в холістичній освіті, вимагає використання в навчально-виховному процесі знань, заснованих на досвіді людини (досвід широкий, відкритий і необмежений, як життя) [3, с. 4], глибоке усвідомлення якого відбувається за рахунок прямого, активного

експериментального зв'язку навчального матеріалу з життєвими процесами. При цьому основною засадою холістичної педагогіки є тісний зв'язок усіх навчально-виховних впливів з комплексом елементів, що становлять особистісну, соціально-економічну, культурну, екологічну сфери як на національному, так і глобальному рівнях. Реалізація зазначеної ідеї стає можливою лише за умови застосування міждисциплінарного підходу, що, на відміну від механічного споживацького сприйняття, забезпечує глибинніший спосіб пізнання світу [4, с. 227]. З урахуванням зазначеного принципу зв'язку, з позиції цілісності освіти, передбачає зміну характеру пізнавальної діяльності щодо пояснення змісту навчальних предметів та їх максимального наближення до потреб сучасної молоді (прикладний і практичний характер знань). Такий підхід досягається шляхом використання різних об'єднуючих підходів (мультидисциплінарного, міждисциплінарного й трансдисциплінарного), а відтак, інтегрованого навчання, що вважаємо наступним напрямом реалізації ідей холізму в проблемі сучасної освіти.

Висновки. Результатом холістичної освіти є виховання більш успішного й здорового, насамперед душевно і духовно, покоління, яке проявляє прагнення до пізнання багатоманітних аспектів культури та встановлення гармонійних відносин з навколишнім світом.

Використання холістичного підходу в змісті освітнього процесу завдяки гармонійній взаємодії всіх компонентів педагогічної системи (структурного, функціонального, гностичного, проектувального, конструктивного, організаторського, комунікативного) протягом усього періоду навчання сприятиме глибинному всебічному розвитку можливостей особистості в усіх сферах її життя.

Холістичне навчання – це філософія, яку викладач привносить в навчальну аудиторію. Ця філософія «несподівано виявляється» в результаті взаємодії між викладачем, учнями і світом і є однією з найбільш революційних концепцій, що вийшли з надр прогресивного освітнього руху. Навчання

починається одночасно з ростом дитини як особистості. Педагог поважає її досвід і сприяє встановленню стійких життєвих зв'язків з навколишнім світом.

Використана література:

1. Добрускін М. Гуманізація як стратегічний напрям технічної освіти / М.Добрускін // Рідна школа. – 2001. – № 12. – С. 13 – 16.
2. Драйден Г. Революція в навчанні; пер. з англ. М. Товкало / Г. Драйден, Дж. Вос. – Львів: Літопис, 2011. – 541с.
3. Дубасенюк О.А. Психолого-педагогічні орієнтири розвитку людини: інтегративний підхід / О.А. Дубасенюк, О.В. Вознюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – № 49. – С. 3 – 11.
4. Заболотна О. Холістична педагогіка як теоретичне джерело шкільної альтернативної освіти / О. Заболотна // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2012. – Вип. 41. – С. 224 – 230.
5. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. – М.: Изд. В.М. Скакун, 1998. – 896 с.
6. Поплавская Т.Н. Холистическая парадигма образования как возможность выхода из антропологического кризиса / Т.Н. Поплавская [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworl.com.ua/index.php/ru/philosophy-and-philology-113/philosophy-of-education-113/16834-113-0509>.
7. Smuts J.C. Holism and Evolution. – New York: The Macmillian Company, 1926. – P. 106 – 107.
8. Сундук Р.В. Ідеї холістичного навчання у реформуванні освіти на засадах поліпарадигмальності / Р.В. Сундук // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2005. – Вип. 11. – С. 73 – 77.
9. Толстова О.В. Проблема використання холістичного підходу в гуманітаризації шкільної освіти / О.В. Толстова // Наукові записки. Серія: педагогіка. – 2016. – № 1. – С. 202 – 208.

MEASURES TO REDUCE THE TRAFFIC RULES ENCOURAGING CITIZENS

TARASENKO O.

VASYLIEVA L.

KHARCHENKO T.

Senior Lecturers, Department of Transport Technology

National University «Zaporizhzhia Polytechnic»

Zaporizhzhia, Ukraine

As the analysis of statistics shows, there is an increase of the accident rate on the Ukrainian highways. The number of registered road accidents for the 6 months of 2019 compared to the first half of 2018 increased by 6.4%, from 68776 to 73145 accidents (Fig. 1) [1].

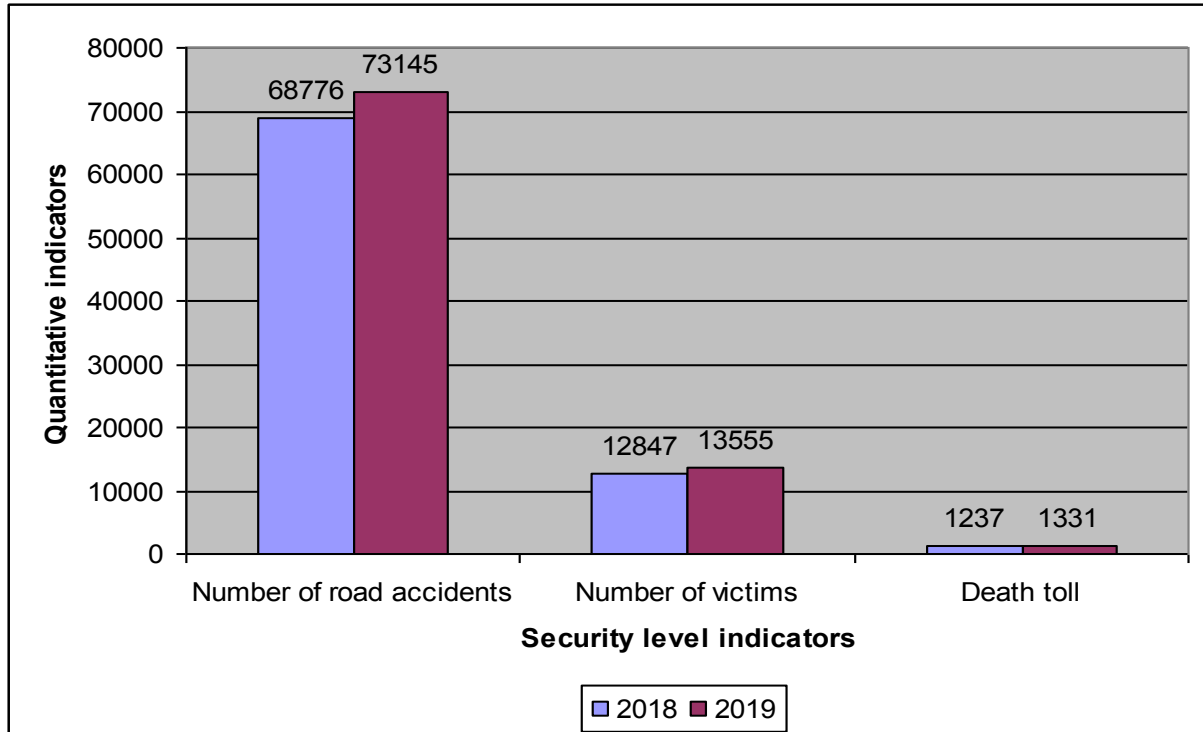

Fig. 1. Security level indicators

According to experts, this is due to several factors:

1. The number of employees of the traffic police officers decreased significantly; in 2013, more than 20 thousand officers worked on the roads, in 2019 - about 400 of them.

2. It was proposed to replace the police officers on the roads with automatic speed control cameras to supervise the drivers' compliance with traffic requirements. Unfortunately, as of September 2019, only 100 speed control devices were installed on the roads of Ukraine. For example, in Germany, France and the UK there are 8000, 10000 and 12000 cameras. In addition, there are no cameras that capture violations of the rules on crossroads by drivers. This is despite the fact that the intersections of streets and roads in cities are places of high danger (60-80% of road accidents in settlements account for the intersection, depending on the population). The absence of surveillance cameras that would detect violations of parking requirements at a sufficient distance from intersections and unregulated pedestrian crossings, so as not to restrict visibility for drivers and pedestrians, lead to dangerous traffic situations due to unruly drivers.

In order to improve the level of safety on the street and road network of cities and roads outside the settlements of Ukraine, it is proposed to:

1. Develop an application for smartphones that would allow citizens with an active position to easily and quickly self-record the facts of traffic violations by drivers, made a video or photo confirmation, and transmit these facts to the national police of Ukraine to punish the offending drivers.

2. To encourage more persons wishing to monitor the enforcement of traffic requirements by drivers, to offer these voluntary assistants the payment of "encouragement" in the amount of 20-25% of the fine for the violation recorded and provided by the police assistant. For this purpose, in addition to the smartphone, it is proposed to create a personal cabinet of "traffic police assistant" with the attachment of his bank card.

This project will allow:

- increase the number and quality of control over traffic violations by drivers on the roads of Ukraine;
- significantly increase the revenues to the state budget from the payment of fines, as the payment of "incentives" in the amount of 20-25% of the fine will allow to involve significant human reserves wishing not only to punish "car boors", but to receive for this financial incentive!

For example, in Fig. 2 depicts a violation of traffic regulations recorded by an indifferent citizen, namely item 15.9, d), 15.10, a) [2].

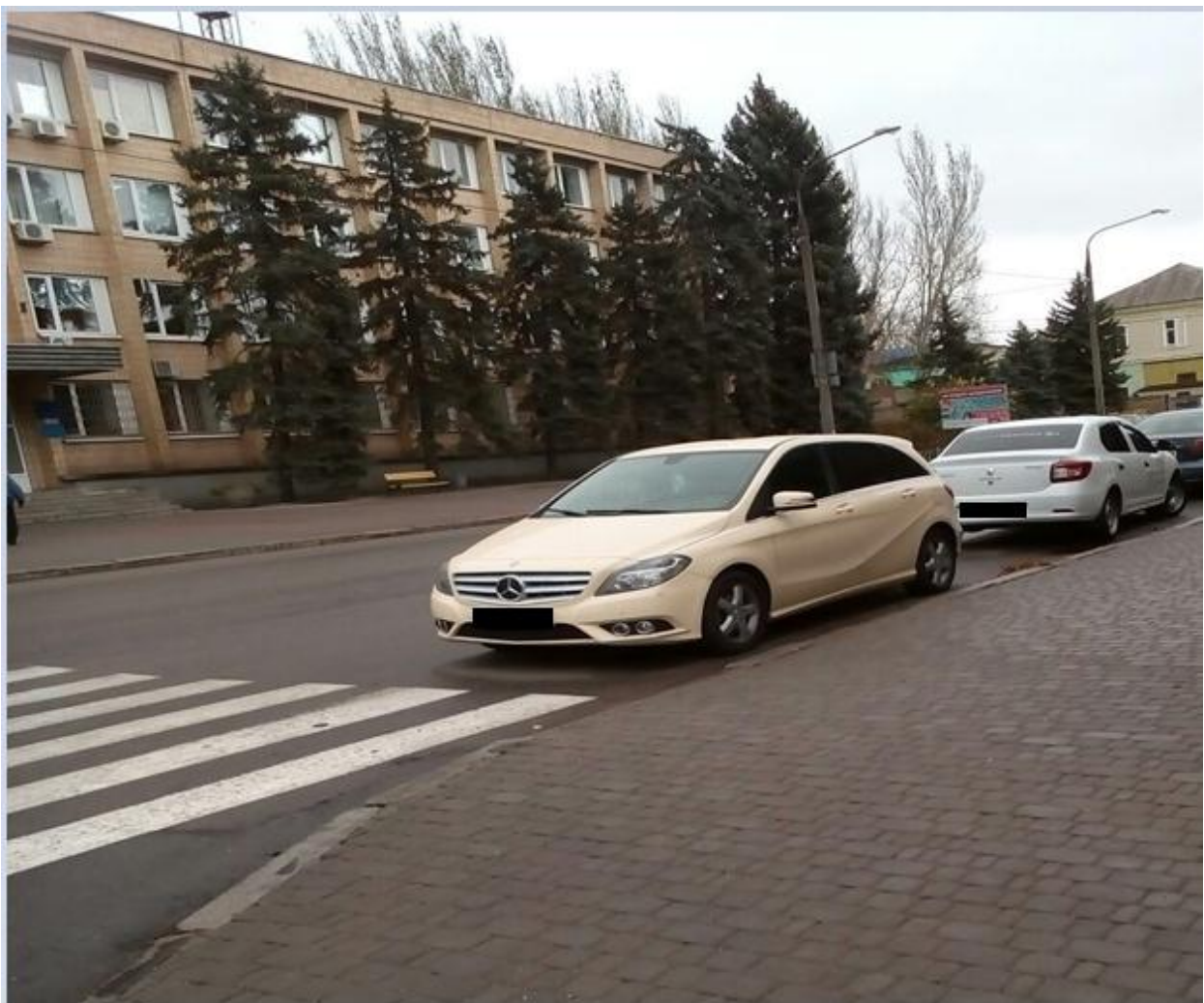

Fig. 2. Fact of violation of traffic rules

According to Art. 122, Part 1 of the Code of Administrative Offenses for such offense a fine of 255 UAH is imposed [3]. If 25% receives an active police assistant (63.75 UAH), then after paying taxes he will receive about 50 UAH of the so-called

"encouragement". And the budget of the Ministry of Internal Affairs will receive additional revenues of about 190 UAH without additional capital investment and operating expenses.

Conclusions:

The implementation of such a program will allow to receive significant revenues to the state budget without additional costs for the implementation of a dense network of surveillance cameras and the recruitment of more traffic police officers. And most importantly, the active actions of citizens will be expected to reduce the level of danger on the roads of Ukraine. After all, almost 90-94% of car drivers do not use safety belts when driving in cities, 6-7% of drivers do not give a warning signal at intersections, a significant number of drivers violate the requirements of stopping and parking near pedestrian crossings and intersections. And all this leads to a significant increase in the number of road accidents, reducing the level of safety on the roads of the country!

References:

1. Road accident statistics in Ukraine [Electronic resource] – Access mode: <http://patrol.police.gov.ua/statystyka/>
2. Traffic rules: Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine from 10.11.2001. № 1306 [Electronic resource] – Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF>
3. Code of Ukraine on Administrative Offenses (Articles 1 - 212⁻²⁰) [Electronic resource] – Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

КОЖЕМ'ЯКО Н.В.

кандидат педагогічних наук, викладач

*Ірпінський державний коледж економіки та права
м. Ірпінь, Україна*

ДРОЗДА Д.Л.

Студентка групи П-41і

*Ірпінський державний коледж економіки та права
м. Ірпінь, Україна*

В державі та суспільстві можуть розроблятися будь-які концепції і програми подальшого розвитку, але всі вони для своєї реалізації потребують обов'язкових важелів, які будь-якій теоретичній моделі надають можливості практичного виконання. Саме право є одним з головних соціальних важелів, бо надання правової форми теоретичним розробкам надає їм обов'язкового характеру, який забезпечує держава.

Галузь права – це такий елемент системи права, який об'єднує сукупність норм права, регулюючи якісно однорідну групу суспільних відносин. Кожна галузь права має свій предмет і метод правового регулювання [2].

Слід зазначити, що кримінальне право є такою правовою галуззю, котра визначає підстави, принципи і умови кримінальної відповідальності; цілі покарання; види злочинів і покарання, які призначаються за їх вчинення; інші умови застосування положень кримінального законодавства. Охоронна функція є основною функцією цієї галузі права і полягає у визначенні відповідальності за порушення найбільш значних для особи, суспільства або держави встановлених правил поведінки в суспільстві.

При цьому потрібно враховувати, що кримінальне право, як один з найскладніших соціальних інститутів при фаховому розумінні сутності процесів криміналізації та декриміналізації є відображенням існуючого політичного устрою держави, моделі економічного функціонування, системи соціального розвитку та захисту, державної ідеології, громадської моральності, особистої моралі, менталітету людини [3].

Актуальність даної теми полягає в тому, що результати наукових досліджень в цьому напрямку повинні сприяти оновленню кримінально-правової теорії, подальшому приведенню вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність і практики його застосування у відповідність до загальновизнаних принципів й норм міжнародного права, підвищенню здатності національного кримінального права своєчасно відкликатись на зміни, що відбуваються в суспільно-політичному житті країни, європейського регіону й світу.

Розвиток сучасного кримінального права України узгоджується з деякими загальними тенденціями, властивими праву багатьох країн в умовах глобалізації, що дозволяє гармонізувати кримінальне законодавство України й сучасної Європи.

Останнім часом розвитку кримінального права приділяють увагу науковці, а саме: Ю. Баулін, В. Борисов, А. Музика, Л. Новікова, В. Попович, П. Фріс та інші.

Активно досліджують теми в цій сфері також зарубіжні науковці – О. Бойко, Н. Генріх, Ю. Голік, А. Наумов та інші.

Кримінальне право почало існувати практично з початку виникнення людства. І зараз, враховуючи складну соціальну сутність людини та непрості шляхи суспільного розвитку, кримінальне право і сьогодні, і ще багато років буде необхідним соціальним інструментом владного регулювання держави на негативну людську поведінку [3].

Удосконалення кримінального законодавства потребує обов'язкового дотримання при цьому загальних положень, які багато в чому визначають

основні формалізовані положення галузевого законодавства, в тому числі і аналізованого. Безумовно, сутність будь-якого галузевого законодавства багато в чому визначають обставини, які характеризують стан суспільних відносин, напрямки та динаміку їх розвитку, необхідність правового закріплення їх тенденцій, в тому числі і охорони тих, які держава вважає за необхідне. Потрібно враховувати, що поряд з ними, важливими, але, так званими, внутрішніми відзнаками існують і відзнаки, які формують зовнішні показники відповідного законодавства.

До цього потрібно додати, що розробка та прийняття відповідного законодавства багато в чому визначається типом правової системи, до якої належить та чи інша країна. Правова система- це комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають внаслідок такого регулювання (правові норми, правові принципи, правосвідомість, законодавство, правові відносини та ін.). Структура правової системи складається з низки обов'язкових складових, в тому числі: правосвідомості; правової культури; правової ідеології; права; Законодавства; правовідносин; правопорядку; юридичної практики. Таким чином, національна правова система – це конкретна історична сукупність права, юридичної практики і домінуючої правової ідеології окремої держави.

Національна правова система повинна обслуговувати потреби відповідної держави та її населення. Зміст національної правової системи може в кожному конкретному випадку визначати або правова ідеологія, або юридична практика, або законодавство. Це необхідно не тільки для розвитку та вдосконалення національного законодавства, процеси правової інтеграції потребують чіткого уявлення про свою систему, її тип та ознаки для інтегрування в міжнародне співтовариство на такому рівні [3].

Наразі розвиток сучасного кримінального права України узгоджується з деякими загальними тенденціями, які характерні для багатьох країн в умовах глобалізації й регіоналізації та які дозволяють успішно гармонізувати

Кримінальний кодекс України з кримінальним законодавством сучасної Європи. Природно, що кримінальне право України тяжіє до кримінально-правової системи континентальної Європи й це створює добрі перспективи для подальшого обміну досвідом, наукового спілкування тощо [1].

Крім того, самостійним напрямом у розвитку національного кримінального права є збільшення в ньому міжнародного елементу. Це проявляється у проникненні міжнародних правових приписів у Загальну та Особливу частину Кримінального кодексу України, йдеться про розширення сфери дії універсального й національного принципу кримінально-правової юрисдикції держави; урегулювання питань, пов'язаних із визнанням на території України вироків судів іншої країни; закріплення в Кримінальному кодексі положень щодо видачі злочинців [1].

Також у кримінальному праві Україні спостерігається поступове збільшення кількості кримінально-правових норм.

Перспективи Кримінального кодексу України залежать від розвитку кримінального права як галузі права. У розвитку Кримінального кодексу України став переважати динамізм над стабільністю.

Звичайно, без сумніву, поспішність і непродуманість при внесенні змін і доповнень до Кримінального кодексу України призводять до зниження якості кримінального закону, до порушення його системності й інших негативних наслідків. У той же час завдання полягає в тому, щоб забезпечити баланс між динамічністю й стабільністю Кримінального кодексу України. Тому, Кримінальний кодекс потребує постійного редакційно-стилістичного уточнення тексту, виправлення допущених помилок, усунення протиріч, які з'являються в результаті його постійних та численних змін та доповнень. У свою чергу, суміжні галузі законодавства також мають бути узгоджені з можливими нововведеннями в Кримінальному кодексі України [4].

Сучасний етап розвитку суспільства й законодавства вимагає, також, й відповідного забезпечення розвитку кримінального права ,у тому числі й представниками кримінально-правової науки. Окремі вчені-криміналісти і їх

колективи мають достатні можливості, щоб впливати на кримінально-правову політику держави, осмислювати нові кримінально-правові явища, обґрунтовувати моделі вдосконалення кримінального законодавства й інших його галузей, поліпшувати кримінально-правову підготовку фахівців, впливати на професійну правосвідомість правозастосувачів і правову культуру населення.

Звичайно, це вимагає певної перебудови наукового мислення, оволодіння новими підходами й прийомами, вивчення досягнень зарубіжної науки, тим більше, що сучасні засоби комунікації надають таку можливість.

Отже, кримінально-правова наука є теоретичною основою розвитку кримінального права, удосконалення кримінального й суміжного законодавства. Проаналізувавши тенденції та перспективи розвитку кримінального права, можна виділити, що суспільство чекає від науки кримінального права нового, системного продукту, пов'язаного із сучасним розумінням кримінального правопорушення й правових наслідків його вчинення.

Сучасне існування та розвиток українського кримінального права потребують обліку низки суттєвих положень, які враховують національні та міжнародні аспекти суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку. Національні – надавати необхідного визначення ознакам ,які підкреслюють особливості розвитку нашої держави. Міжнародні – враховувати досвід, який мають держави у своєму розвитку і наявність яких дає змогу застосовувати єдині можливості в подоланні соціальних складностей, в тому числі і в протидії злочинності.

Використана література

1. Горбатенко В. П. Визначальні характеристики розвитку правової системи України/ В.П. Горбатенко //Матеріали круглого столу «Зближення

національних правових систем та їхня взаємодія з міжнародним правом». – О.: Астропринт, 2012.- 20с.

2. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Кримінальне право / гол. редкол. В. Я. Тацій, 2017.

3. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. К.:, Ваіте, 2015. - 392 с.

4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України/відп. ред. С.С.Яценко.-4-те вид., переробл. Та доповн.,-К.:А.С.К., 2006.-848с.

ЛОГІСТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

СИНЯЄВА Л.В.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту*

СЕРЕДА-САМАРСЬКА О.

*магістрант кафедри менеджмент
Таврійський державний агротехнологічний у
університет імені Дмитра Моторного
м.Мелітополь, Україна*

Тенденції світового економічного розвитку призводять до зростання вимог до ефективної діяльності підприємств, що пов'язані з активізацією їх асортиментної політики, скороченням життєвого циклу товарів, ускладненням прогнозування попиту, зростанням складських та транспортних витрат. Тому все більш актуальним стає раціональне планування виробництва та збуту, що зорієнтовані на задоволення попиту з мінімальними витратами, посилення координації між взаємопов'язаними видами діяльності. Вирішення цих завдань потребує розвинутої логістики, наявності компетентного логістичного менеджменту. Логістичний підхід до управління бізнесом стає головною складовою його конкурентоспроможності. Західні фахівці в області логістики вважають, що компанії, які досягли в логістиці світових стандартів, здатні отримувати конкурентні переваги за рахунок постійного вдосконалення якості обслуговування клієнтів. Це шлях, яким ідуть всі розвинуті країни та провідні компанії світу [5].

Сучасна система менеджменту підприємства (організації, фірми) являє собою композицію організаційної системи управління з функціонально-зорієнтованими сферами діяльності (фінанси, інвестиції, виробництво,

маркетинг, логістика, інновації, персонал тощо), об'єднаними стратегічними, тактичними та іншими цілями.

Дослідження логістизації економіки України переконує, що логістичне управління ґрунтується на загальній теорії менеджменту, яка трансформується під впливом логістичної діяльності. Універсальність логістичного підходу і теорії менеджменту за правилом транзитивності підтверджує універсальність логістичного управління.

Логістика сприяє ефективному розвитку підприємства завдяки вибору відповідної логістичної стратегії; формуванню адекватної логістичної системи; раціональній організації логістичного процесу на підприємстві; розв'язанню проблем міжфункціональної та міжорганізаційної координації та інтеграції.

Логістика набуває все більшого значення для стабільної та ефективної роботи підприємства, забезпечення його конкурентоспроможності. В економічній літературі зустрічається багато визначень логістики, які відрізняються між собою лише окремими деталями, але в головному, за ключовими аспектами, збігаються.

У найбільш узагальненому розумінні логістику визначають як теорію і практику управління матеріальними та інформаційними потоками, які забезпечують досягнення загальних цілей фірми за найменших витрат ресурсів.

Сьогодні найпоширенішим є трактування логістики як «науки про управління сукупністю матеріальних, фінансових, інформаційних, кадрових ресурсів» [6]. Її практичне застосування забезпечує створення логістичних систем, які дозволяють мінімізувати обігові витрати завдяки раціоналізації відповідних потоків. Тобто, логістику розглядають як процес управління просуванням ресурсів у напрямку від ринку факторів виробництва до ринку товарів.

Логістику можна також характеризувати як науково-практичне спрямування господарювання, яке полягає в ефективному управлінні матеріальними потоками у сфері виробництва та обігу. Організаційні форми та економічні методи логістичного управління товарорухом, методи і засоби його

інформаційного та кадрового забезпечення, технічні засоби управління мають максимально скоротити сукупні витрати на всіх стадіях зберігання і пересування товарів. Відповідно з цим у логістиці, як у сучасній парадигмі ресурсозберігаючого алгоритму підприємницької діяльності, виділяють сукупність бізнес активностей, спрямованих на прагматичну реалізацію логістичного підходу, який називають «логістичним менеджментом».

Логістика передбачає планування, організацію і контроль руху матеріальних та інформаційних потоків в просторі і в часі на шляху від первинного джерела сировини і матеріалів, внутрішньофірмової їх переробки до виготовлення готової продукції і доведення її до споживача.

Логістика виступає і як важлива ланка інфраструктури економіки, що пов'язана із системою дистрибуції, комунікації, транспортних мереж.

Логістика є видом діяльності, що реалізується через задіяння так званого логістичного комплексу, який визначають як сім правил – "7R" (від англ/ right – правильний), дотримання яких забезпечує швидке й якісне задоволення попиту. Такими правилами є:

- споживач – цільовий (відповідний) споживач;
- товар (вантаж) – необхідні товари у відповідній упаковці та з маркуванням;
- якість – необхідної (конкурентоспроможної) якості й якості сервісного обслуговування, що відповідає вимогам споживача;
- кількість – у необхідній кількості;
- час – у потрібний час;
- місце – у потрібне місце, що водночас забезпечує за необхідності його раціональне зберігання;
- витрати – з мінімальними витратами, які виникають при здійсненні необхідних операцій з переміщення матеріалів і готової продукції і які розглядаються не окремо (ізолювано), а як сукупні витрати.

Отже, ефективність логістики може бути досягнута в разі дотримання термінів постачання потрібних і якісних товарів та послуг, у потрібний час, у

потрібне місце, в необхідній кількості (ключові аспекти логістичних операцій); дотримання умов постачання щодо відповідності продукції передбаченим стандартам (технічним умовам) і щодо форми платежу; спроможності підприємства своєчасно надавати клієнтам інформацію стосовно готовності виконання замовлення на будь-якому проміжку часу з моменту укладання договору до моменту його завершальної стадії; здатності оптимізації логістичних витрат та економічних потоків у логістичних ланцюгах.

Для логістики притаманні декілька функцій, найбільш важливими з яких є інтегральна та регулювальна.

Інтегральна функція логістики спрямована на синхронізацію процесів придбання ресурсів, їх зберігання, виробничої трансформації в готову продукцію, її зберігання і збут за одночасної раціоналізації структури і розміру логістичних витрат. Ця функція виявляється і в узгодженні питань, що виникають у точках дотику з іншими сферами (маркетингом, виробництвом, фінансами, персоналом) у процесі переміщення товарів та інформації.

Регулювальна функція логістики виявляється у спрямуванні управління матеріальними потоками на економію всіх видів ресурсів та у формуванні і розвитку господарських зв'язків з постачальниками та споживачами.

Основною метою логістики є здійснення ефективного регулювання та контролю за матеріальними й інформаційними потоками, за яких забезпечується висока якість постачання сировини, матеріалів та готової продукції. Відповідно до цієї мети в економічній літературі виділяють такі основні завдання логістики:

- стандартизація вимог до якості логістичних послуг;
- оцінка потреби в матеріальних ресурсах і вибір найкращих постачальників;
- здійснення наскрізного контролю за поточними процесами в логістичних системах, у тому числі контролю за кількістю, якістю та термінами поставки ресурсів на підприємство;

- синхронізація потужностей транспортно-складських комплексів підприємства;

- вибір виду транспортного засобу і визначення технології фізичного переміщення матеріальних ресурсів та готової продукції (визначення раціональних маршрутів транспортних засобів, створення системи відстеження руху вантажів тощо);

- прогнозування обсягу перевезень і визначення транспортних витрат;

- прогнозування обсягів складування і мінімізація всіх видів запасів на всіх стадіях товароруху завдяки раціональній системі управління запасами, забезпечення плановірності і ритмічності складських робіт, своєчасної підготовки матеріальних ресурсів і готової продукції для подальшого просування по логістичних ланцюгах;

- оптимізація матеріальних потоків безпосередньо у підприємстві, контроль за якістю і кількістю готової продукції, швидке реагування на зміну попиту на неї та вимог споживачів щодо її споживчих характеристик;

- виконання замовлення у стислі терміни з високою якістю і гарантуванні належного післяпродажного обслуговування;

- забезпечення безперервності процесу виробництва на підприємстві відповідно до діючого режиму його роботи;

- своєчасне й оперативне забезпечення необхідною і точною інформацією кожного із видів логістичної діяльності;

- мінімізація витрат на усіх ланках логістичної діяльності.

Матеріальний потік утворюється в результаті транспортування, складування і виконання інших матеріальних операцій із сировиною, напівфабрикатами і готовими виробами-починаючи від первинного джерела сировини аж до кінцевого споживача.

Виділення і аналіз всіх логістичних операцій на шляху матеріального потоку дозволяє побачити загальний процес просування продукту, що змінюється, до кінцевого споживача і дозволяє проектувати цей процес з урахуванням потреб ринку і одержання необхідного економічного результату.

Логістична операція – це будь-яка елементарна дія, що призводить до перетворення параметрів матеріального і (або) пов'язаних з ним інформаційних, фінансових і сервісних потоків.

Інакше кажучи, до логістичних операцій відносяться такі дії як навантаження, розвантаження, затарювання, перевезення, приймання і відпуск зі складу, зберігання, перевантаження з одного виду транспорту на інший, комплектація, сортування, консолідація, розукрупнення і т. п.

Логістичними операціями, пов'язаними з інформаційними і фінансовими потоками, супутніми матеріальному потоку, можуть бути збір, зберігання, передача інформації про матеріальний потік, прийом і передача замовлення по інформаційних каналах, розрахунки з постачальниками, покупцями товарів і логістичними посередниками, страхування вантажу, операції митного оформлення вантажу тощо.

Деталізація операцій логістичної системи є складною і трудомісткою задачею. Вона зазвичай вирішується на рівні фірми в рамках побудови інформаційно-керуючої моделі підприємства, моделювання логістичних процесів та при проведенні логістичного аудиту.

Логістична функція – це укрупнена група логістичних операцій. На мікрорівні (з позицій конкретного підприємства) логістичною функцією називається відособлена сукупність логістичних операцій, виокремлена з метою підвищення ефективності управління логістичним процесом.

Видокремлення логістичних функцій найчастіше пов'язане з виділенням в компанії структурних підрозділів, відповідальних за управління запасами, закупівлями, транспортуванням, складуванням, упаковкою, грузопереробкою, митним оформленням вантажів тощо. У зарубіжній практиці і навчальній літературі з логістики прийнято поділяти всі логістичні функції на основні (ключові) і підтримувальні.

До ключових функцій можуть бути віднесені наступні:

- закупівля матеріального ресурсу для забезпечення виробництва. Це комплекс таких завдань, як вибір постачальників, планування потреби,

визначення раціональних періодів часу та обсягів поставок ресурсів, організація договірної роботи та інше;

- транспортування. Процес транспортування потрібно розглядати в більш широкому плані, ніж власне перевезення вантажів, а саме: як сукупність перевезення, навантаження-розвантаження, експедирування та інших супутніх логістичних операцій;

- управління запасами – це процес створення, контролю і регулювання рівнів запасів у закупівлі, виробництві та реалізації продукції;

- управління процедурами замовлень. Ця функція визначає процедури отримання і обробки замовлень, часу отримання готової продукції та іншого. Значення даної функції дуже велике в сучасному бізнесі, оскільки безпосередньо характеризує якість обслуговування споживачів;

- підтримка виробничих процедур;

- підтримання стандартів якості виробництва готової продукції і супутнього сервісу, а також забезпечення і підтримання якості виробництва продукції, післяпродажного сервісу;

- Інформаційно-комп'ютерна підтримка.

До підтримуючих функцій належать:

- складування. Визначення кількості, типів і дислокації складів, обсягу зберігання матеріального ресурсу і готової продукції, планування складських площ тощо;

- прогнозування попиту на готову продукцію та витрати матеріального ресурсу;

- підтримка повернення продукції;

- забезпечення запасними частинами і супутнім сервісом;

- збір та утилізація зворотних відходів (управління вторинними матеріальними ресурсами) та інше.

Логістика складається з декількох видів потоків:

Матеріальний потік у певні моменти часу може бути запасом матеріального ресурсу, незавершеного виробництва або готової продукції, якщо

матеріальний потік не перебуває в стані руху. Матеріальні потоки бувають як між підприємствами, так і всередині одного підприємства. Матеріальні потоки включають: транспортування сировини та напівфабрикатів від постачальників продукції незавершеного виробництва в межах підприємства, діяльність, пов'язану з перевантаженням товару з одного транспортного засобу на інший, розміщення та зберігання товару, відбір, упаковку та складування, подальше транспортування клієнтам (оперативно-збутова робота).

Інформаційні потоки – це потік повідомлень в усній, документальній (паперовій та електронній) і в інших формах, відповідній матеріальному або сервісному потоку в розглянутій логістичній системі, і призначений в основному для реалізації керуючих функцій.

Фінансові потоки – це спрямований рух фінансових ресурсів, пов'язаний з матеріальними, інформаційними та іншими потоками як у рамках логістичної системи, так і поза неї. Основною метою фінансового обслуговування матеріальних потоків в логістиці є забезпечення руху фінансових ресурсів в необхідних обсягах, в потрібні терміни та з використанням найбільш ефективних джерел фінансування.

Сервісні потоки – потоки послуг, що генеруються логістичною системою в цілому або її підсистемою (ланкою, елементом) з метою задоволення зовнішніх або внутрішніх споживачів організації бізнесу. Сервісні послуги можуть надаватися, наприклад, одними фірмами-учасниками логістичної системи іншій в процесі просування матеріальних потоків виробника до споживача. Тут доречно обговорити так звані «три сторони» в логістиці.

Для фірм-виробників чи торговельних компаній ці сторони наступні: перша сторона – це постачальники матеріальних ресурсів або готової продукції; друга сторона – це споживачі готової продукції; третя сторона – це логістичні посередники.

При класифікації функціональних областей логістики на мікрорівні в якості ознаки класифікації можуть бути використані фази матеріального потоку. При цьому виділяють такі функціональні області: закупівельна

логістика; виробнича логістика; збутова логістика; ретрологістика (зворотна логістика).

Види логістики класифікують за певними ознаками.

1. За масштабами розроблюваних проблем виділяють такі рівні логістики: макрологістику; мікрологістику. Деякі науковці розглядають ще мезологістику та металогістику [4]. Макрологістика досліджує процеси, що проходять на загальнонаціональному і міждержавному рівні. Макрологістика спрямована на формування стійких торгово-економічних зв'язків між окремими країнами та регіонами. Прикладами глобальної логістичної стратегії є угоди про створення регіональних міжнародних організацій (ЄС, СНД, АСЕАН, НАФТА та інших), згідно з якими спрощуються або скасовуються митні формальності, впроваджуються загальні стандарти та інше.

Мезологістика розглядає процеси, які протікають на регіональному рівні та у повних ланцюгах поставок від добування сировини до споживання. Металогістика стосується груп підприємств, об'єднаних загальними цілями щодо оптимізації господарських зв'язків. Мікрологістика розглядає проблеми управління логістичними потоками на рівні окремого підприємства. Окрім внутрішньовиробничих, мікрологістика охоплює логістичні процеси між підприємством та його постачальниками, споживачами, транспортними фірмами, посередниками тощо.

Згідно з іншим підходом: мікро — рівень підприємства; мезо — рівень області; макро — рівень держави; мега — рівень регіону світу або інтеграційного групування, наприклад, єврологістика; метарівень — це глобальна логістика.

2. За зонами управління логістика підприємства поділяється на:

- зовнішню (займається питаннями управління потоками, які виходять за межі підприємства, але перебувають у сфері його впливу);
- внутрішню (спрямована на управління потоковими процесами в межах підприємства).

3. За функціональними областями логістика поділяється на:

- закупівельну (постачання);
- виробничу (виробничих процесів);
- збутову (розподільну).

Закупівельна логістика вирішує питання, що належать до сфери забезпечення підприємства необхідними ресурсами.

Виробнича логістика охоплює питання з управління переміщенням та зберіганням ресурсів безпосередньо в процесі виробництва.

Збутова логістика пов'язана з управлінням потоком товарів від виробника до споживача.

4. За змістом логістичних операцій розрізняють транспортну, складську логістику, логістику запасів, інформаційну, фінансову логістику.

5. За сферами господарської діяльності виділяють такі види логістики: виробничих підприємств; промислову; будівельну; агрологістику; комерційну (торговельну); митну; банківську; освітню; логістику послуг (туризму, побутового обслуговування тощо); логістику рециклювання (утилізації, повернення тари) та ін.

Ефективність логістики яскраво ілюструє класичний приклад. Будівельне устаткування складно транспортувати, воно великих розмірів і не вміщується в контейнери. Це суттєво збільшує вартість транспортування. Фірма-виробник устаткування, застосовуючи інтегрований логістичний підхід до управління, вирішила проблему скорочення витрат на транспортування своєї продукції шляхом координації діяльності та погодження інтересів виконавців на різних стадіях проходження продукту. На етапі проектування будівельне устаткування було сконструйовано так, що деякі його деталі можна було зняти й укласти так, щоб вийшов ідеальний прямокутник, який легко вміщується в контейнер і штабелюється.

Практично доведено, що економічний ефект від застосування логістичного підходу до управління потоками ресурсів містить такі складові:

- скорочення запасів на всьому шляху логістичного потоку (від 30 до 70%) за рахунок високого ступеня погодженості дій учасників логістичних

процесів, підвищення надійності поставок, раціональності розподілу запасів тощо;

- скорочення часу проходження товарів по логістичному ланцюгу. Так, в західних країнах безпосередньо на виробництво товару витрачається лише від 2% до 5% сумарного часу, а більше 95% часу використовується на проходження його каналами поставки (транспортування та зберігання). Скорочення цієї складової дозволить прискорити оборотність капіталу, покращити обслуговування споживачів;

- зниження транспортних витрат (на 30-50%) шляхом оптимізації маршрутів та графіків руху транспорту;

- скорочення витрат ручної праці на операції з вантажем завдяки застосуванню однотипних засобів механізації, однакової тари, аналогічних технологічних прийомів вантажопереробки в усіх ланках логістичного ланцюга.

Сукупний економічний ефект від використання логістики, як правило, перевищує суму ефектів від покращання перерахованих показників завдяки інтегративним властивостям логістичних систем.

Про ефективність застосування логістики свідчить закордонний досвід. За даними Європейської логістичної асоціації та Національної ради з управління фізичним розподілом США впровадження логістичного підходу дає можливість на 10-30% знизити собівартість продукції та на 30-70% скоротити обсяги матеріально-технічних запасів. Інакше кажучи, головним завданням логістики в умовах сучасного розвитку економіки нашої держави, та ринкових відносин на макрорівні є адаптація виробничого підприємства до запитів споживачів, тобто гарантія швидкого виконання їх замовлень та чітке дотримання строків постачання. Перед підприємством завжди має стояти завдання вибору з усього різноманіття існуючих можливостей саме таку, яка за існуючих реалій (ресурси, витрати, рівень довіри споживача, надійність постачальника тощо) здатна максимально оптимізувати його виробничо-господарську діяльність на конкурентному ринку. Запорукою успішного вирішення такої проблеми у конкретній ринковій ситуації є здатність підприємства сформувати і на основі

концепції логістики утримати конкурентні переваги при створенні продукту.

Використана література:

1. Малярець Л. М. / Формалізація задач у контролінгу діяльності підприємства : монографія / 2010. – С. 30-31.
2. Андрійчук В. Г. / Економіка підприємств агропромислового комплексу / підручник / 2013. – С. 779
3. Богач А. Принципи та напрямки аналізу витрат на функціонування логістичних систем // Логістичні системи. – 2006. – №2. – С. 46-51.
4. Івженко А.С. Проблеми сучасної логістики та шляхи їх вирішення / А.С. Івженко // АПЕ, 2008. – С. 26
5. Кобзева К.В. Теоретичне обґрунтування становлення логістики як науки // Економіка, Менеджмент, Підприємництво. Збірник наукових праць // Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2007. – №18. – С. 61-66.
6. Москвітін Т.Д. Торговельна логістика: Навч. посіб / Т.Д. Москвітін // К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – С. 161
7. Чернописька Н.В. Методичні підходи оцінювання логістичної діяльності підприємства / Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2008. – № 608. – С. 265-271.

**СУЧАСНІ ГОРИЗОНТАЛЬНІ РУХИ КОРИ В ЗОНІ ОАШСЬКОГО
ГЛИБИННОГО РОЗЛІОМУ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК ІЗ
ЕКЛЕКТРОМАГНІТНОЮ ЕМІСІЄЮ**

ІГНАТИШИН В.В.

Кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник

Відділ сейсмічності Карпатського регіону

Інститут геофізики ім.С.І. Субботіна НАН України

м. Львів, Україна;

доцент, кафедра географії та туризму

Закарпатський угорський інститут ім.Ференца Ракоці II

м.Берегове, Україна;

ВЕРБИЦЬКИЙ С.Т.

кандидат фізико-математичних наук

провідний науковий співробітник, завідувач

Відділу сейсмічності Карпатського регіону

Інститут геофізики ім.С.І. Субботіна НАН України

м.Львів, Україна;

ІЖАК Т.Й.

кандидат географічних наук, PhD

доцент кафедри географії та туризму

Закарпатський угорський інститут ім.Ференца Ракоці II

м.Берегове, Україна ;

ІГНАТИШИН А.В.

інженер, Відділ сейсмічності Карпатського регіону

ІГНАТИШИН М.Б.

провідний інженер, Відділ сейсмічності Карпатського регіону

Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України

м. Львів, Україна

Анотація: Закарпатський внутрішній прогин характерний підвищеною сейсмічністю, в середньому за рік реєструється близько сотні місцевих землетрусів. Актуальність геофізичних досліджень викликана відсутністю відчутних місцевих землетрусів, необхідністю вивчення динамічних характеристик сучасних горизонтальних рухів кори важливих в будівельній справі та дослідження геодинамічного стану регіону. Відмічено зв'язок параметрів геофізичних полів та сейсмотектонічних процесів в регіоні, зокрема електромагнітної емісії в діапазоні 5-17 кГц, що є важливим при вирішенні екологічних проблем Закарпаття.

Ключові слова: сейсмотектонічні процеси, геофізичні поля, електромагнітна емісія, сейсмічний стан, сучасні горизонтальні рухи кори, Закарпатський внутрішній прогин, Оашський глибинний розлом, землетруси.

Вступ. На території Закарпатського внутрішнього прогину протягом останніх десятиліть проводяться комплексні геофізичні спостереження на режимних геофізичних станціях та пунктах деформометричних спостережень Відділу сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України. На режимних геофізичних станціях змонтовані сейсмічні станції, проводяться вимірювання параметрів метеорологічного та гідрогеологічного станів регіону, спостерігаються варіації параметрів геофізичних полів: магнітного поля Землі, радіоактивного фону навколишнього середовища, електромагнітної емісії та інш. Актуальність проведених досліджень викликана сейсмічною активністю середовища та її періодичністю. Закарпаття сейсмонебезпечний регіон, де реєструють місцеві землетруси різної енергії, періодично відбуваються сильніші поштовхи, що відчувається населенням краю. Незважаючи на велику кількість землетрусів

місцевого значення, що реєструються сіткою сейсмічних станцій Відділу сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики ім.С. І Субботіна НАН України, останні відчутні місцеві землетруси були зареєстровані на території Тячівського району Закарпатської області. 19 липня 2015 року сейсмічними станціями зареєстровано серію місцевих землетрусів, серед них декілька землетрусів було відчутними. Кількість землетрусів, епіцентрами яких був Тячівський район, на протязі липня –серпня 2015 року становила близько сотні. Число зареєстрованих сейсмічних подій на території Закарпатського внутрішнього прогину протягом 2018 року становило 148. Геодинамічний стан Закарпатського внутрішнього прогину контролюється за допомогою кварцових деформографів, змонтованих на Пункті деформографічних спостережень Відділу сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики ім.С.І. Субботіна НАН України, що розташована в зоні Оашського глибинного розлому(сmt Королеве, Виноградівського району, Закарпатської області) та деформографічної станції, змонтованій на Режимній геофізичній станції „Берегове” в Берегівському горбогірії. За результатами геофізичних досліджень було відмічено зв'язок геодинамічного стану із сейсмічною активізацією регіону[1-13]. Сейсмотектонічні спостереження важливі при розрахунку параметрів мікросейсмічного районування, необхідних для будівельної галузі[14].

Проведено дослідження на предмет виявлення зв'язків варіацій параметрів геофізичних полів та геодинамічного стану регіону в 2018 році. Відмічені особливості динаміки магнітного поля Землі в інтервалах підвищеної сейсмічності Закарпатського внутрішнього прогину. Проведено аналіз варіацій електромагнітної емісії в регіоні в діапазоні частот 2-50 кГц, порівняно з сейсмотектонічними процесами в ньому. Важливо визначити зв'язок електромагнітної емісії в діапазоні окремих частот, зокрема 5 кГц, 12.5 кГц, 17 кГц та кінематики сучасних горизонтальних рухів земної кори в зоні Оашського глибинного розлому. Сучасні горизонтальні рухи кори в зоні Оашського глибинного розлому за даними деформометричної станції

„Королеве”представляють собою розширення порід величиною $+10 \times 10^{-7}$, що лежить в інтервалі горизонтальних рухів характерних для Карпато-Балканського регіону. Починаючи з 2012 року відмічено знакозмінний процес в рухах кори в регіоні, який характерний малими швидкостями зміщень земної кори та стисненнями порід, після тривалого в 10 років періоду розширення порід. Важливість геофізичних спостережень в знакозмінні періоди обумовлена підвищеннями сейсмічності в сейсмонебезпечних регіонах. Розглянуто варіації електромагнітної емісії в діапазоні 5-17 кГц, просторово-часовий розподіл місцевої сейсмічності та динаміка сучасних горизонтальних рухів в Закарпатському внутрішньому прогині за 2018 рік.

Геодинамічний стан Закарпатського внутрішнього прогину за результатами спостережень сучасних горизонтальних рухів кори в зоні Оашського глибинного розлому та моніторингу електромагнітної емісії за 2018 рік.

Для вирішення поставлених задач було використано результати деформографічних спостережень на ПДС „Королеве”, сейсмологічних спостережень на режимних геофізичних станціях Відділу сейсмічності Карпатського регіону інституту геофізики ім.С.І. Субботіна НАН України та вимірювання електромагнітної емісії в діапазоні 5-17 кГц на РГС „Тросник”. Розраховано прискорення сучасних горизонтальних рухів та порівняно із варіаціями електромагнітної емісії вимірюаної приладом РВИНДС-П-03 та просторово-часовим розподілом місцевої сейсмічності за 2018 рік.

Питання дослідження взаємозв’язку рухів кори та прояву електромагнітної емісії верхніх шарів земної кори в діапазоні 5кГц актуалізує порівняння її із кінематикою сучасних горизонтальних рухів кори в зоні Оашського глибинного розлому за досліджуваний період (рисунок 1).

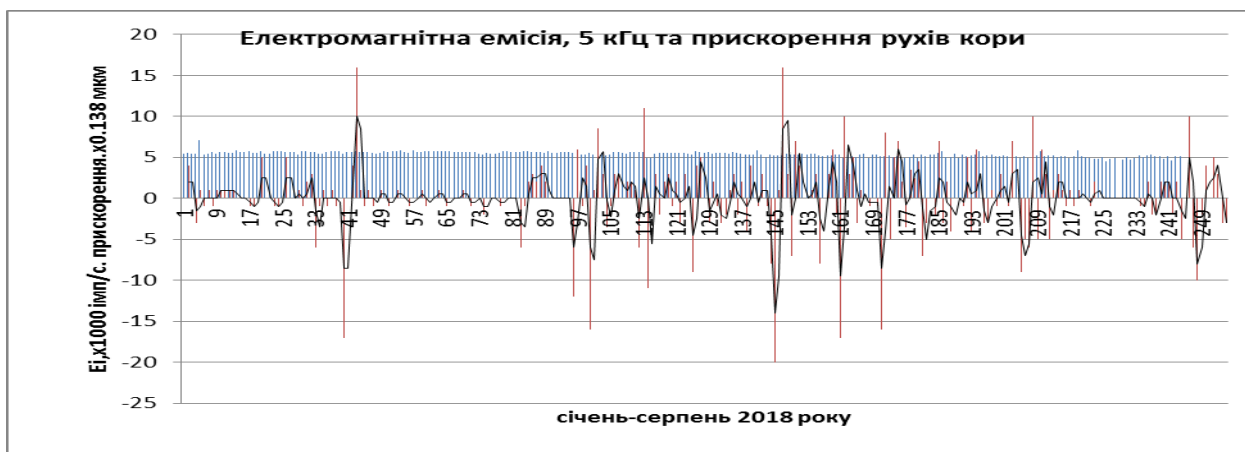

Рисунок 1. Електромагнітна емісія(діаграма синього кольору)та кінематика сучасних горизонтальних рухів(діаграма червоного кольору) в січні-серпні 2018 року. Закарпатський внутрішній прогин.

Електромагнітна емісія в діапазоні 5 кГц та рухи кори в регіоні: суттєвого взаємозв'язку не відмічено(рисунок 1).

Рисунок 2. Кінематика рухів кори(діаграма червоного кольору) та електромагнітна емісія в діапазоні 5 кГц(діаграма синього кольору) в вересні-грудні 2018 року. Закарпатський внутрішній прогин.

Аномальні величини електромагнітної емісії в діапазоні 5 кГц за вересень-грудень 2018 року знаходяться в інтервалі від'ємних прискорень сучасних горизонтальних рухів кори-стиснення порід викликає електромагнітну емісію(рисунок 2).

Представлено часовий розподіл електромагнітної емісії в діапазоні 12.5 кГц вимірюної на РГС „Тросник” за січень 2018 рік(рисунок 3).

Рисунок 3. Електромагнітна емісія в діапазоні 12.5 кГц(діаграма синього кольору) за січень-серпень 2018 рік. Закарпатський внутрішній прогин.

Варіації електромагнітної емісії в діапазоні 12.5 кГц за січень серпень 2018 року характерні коливаннями від 2-3 кГц до 15 кГц в першій половині року та коливаннями від 6 кГц до 13-14 кГц в другій половині 2018 року(рисунок 3.13).

Геодинаміка та варіації геофізичних полів-електромагнітної емісії в діапазоні 12.5 кГц за січень-серпень 2018 року(рисунок 4).

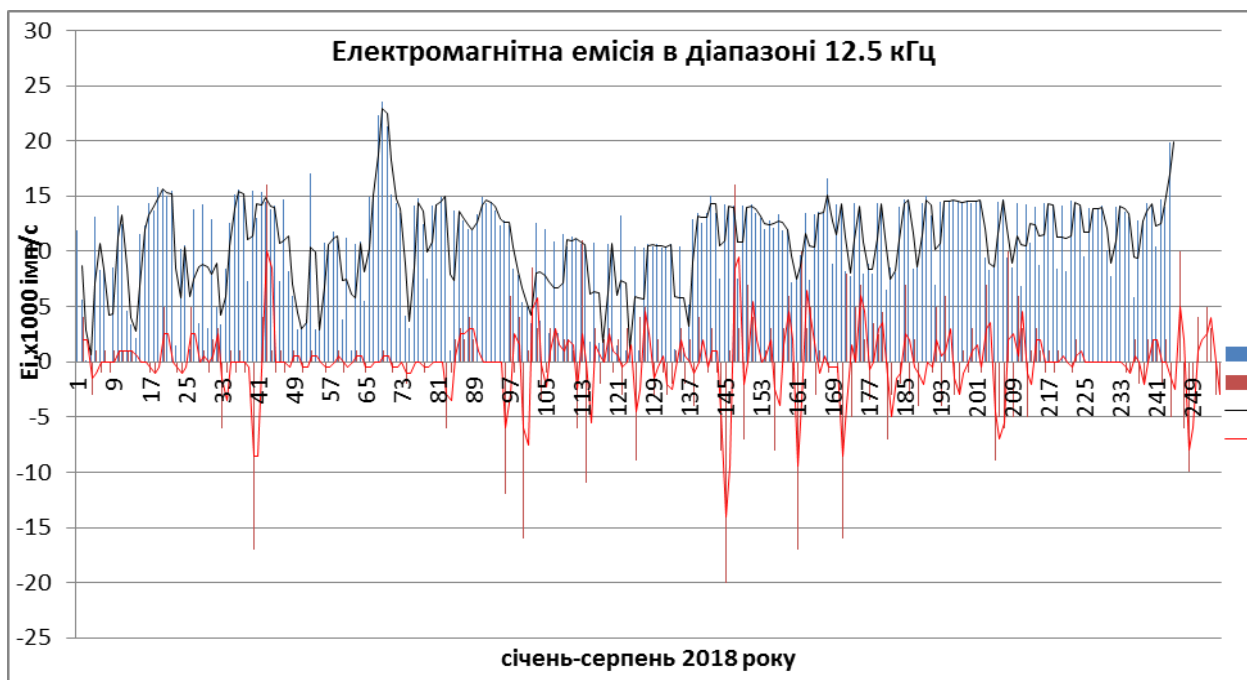

Рисунок 4. Електромагнітна емісія в діапазоні 12.5 кГц(діаграма синього кольору), кінематика рухів кори в зоні Оашського глибинного розлому за січень серпень 2018 року(діаграма червоного кольору). Закарпатський внутрішній прогин.

Швидкі рухи кори, виражені через підвищені величини кінематичних характеристик супроводжуються періодами, де електромагнітна емісія має відносно високі значення(рисунок 4). Рухи кори, характерні відносно малими величинами прискорення рухів кори, супроводжувалися електромагнітною емісією періодичністю 5-7 днів.

Електромагнітна емісія та рухи кори за вересень-грудень 2018 року(рисунок 5).

Рисунок 5. Електромагнітна емісія в діапазоні 12.5 кГц(діаграма синього кольору), кінематика рухів кори в зоні Оаіського глибинного розлому(діаграма червоного кольору) у вересні-грудні 2018 року. Закарпатський внутрішній прогин.

Максимуми електромагнітної емісії в діапазоні 12.5 кГц у вересні грудні 2018 року знаходяться в часових інтервалах стиснення порід гірських порід в досліджуваний період. Слід відмітити після періоду інтенсивних рухів кори в кінці вересня реєструється інтервал часу, коли відмічено підвищені величини (близько 40×10^3 імпульсів/сек) електромагнітної емісії (10-13 днів). Напружено деформований стан порід супроводжується електромагнітною емісією(рисунок 5).

Сучасні рухи кори та електромагнітна емісія в діапазоні 17 кГц в 2018 році. Закарпатський внутрішній прогин.

Проведено вимірювання електромагнітної емісії в діапазоні 17 кГц в регіоні(рисунок 6).

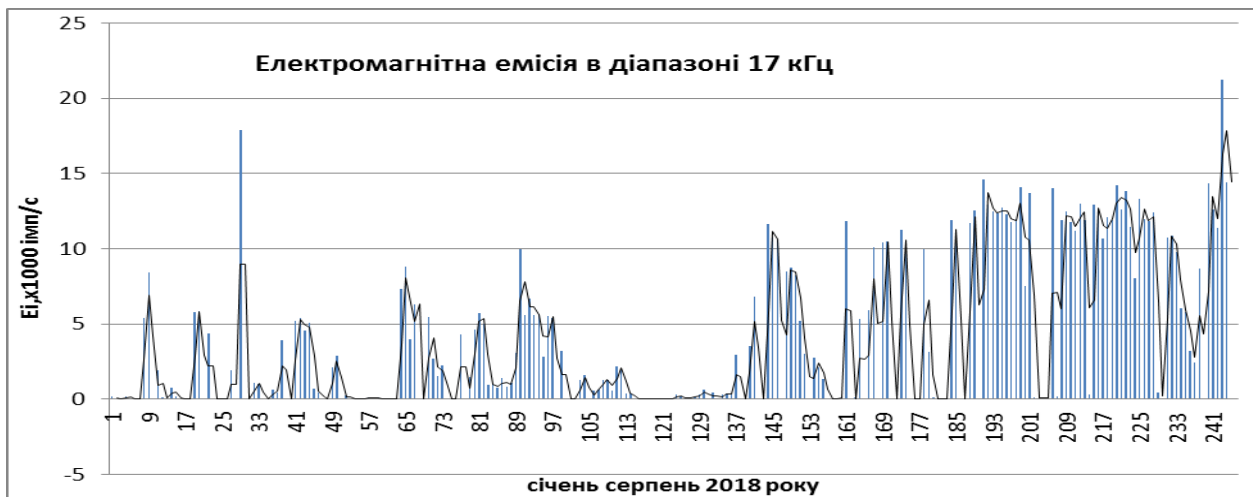

Рисунок 3.16. Електромагнітна емісія в діапазоні частот 17 кГц на РГС „Тросник”. Січень - серпень 2018 року. Закарпатський внутрішній прогин.

Перша половина досліджуваного періоду(січень-квітень 2018 року) відмічений електромагнітною емісією до 5×10^{-3} імп/с. В травні-серпні величина електромагнітної емісії збільшилася до $13-14 \times 10^{-3}$ імп/с(рисунок 6). Проведено аналіз варіацій кінематики рухів кори та варіацій електромагнітної емісії в діапазоні 17 кГц на предмет виявлення зв'язку між цими геофізичними полями різного частотного діапазону(рисунок 7)

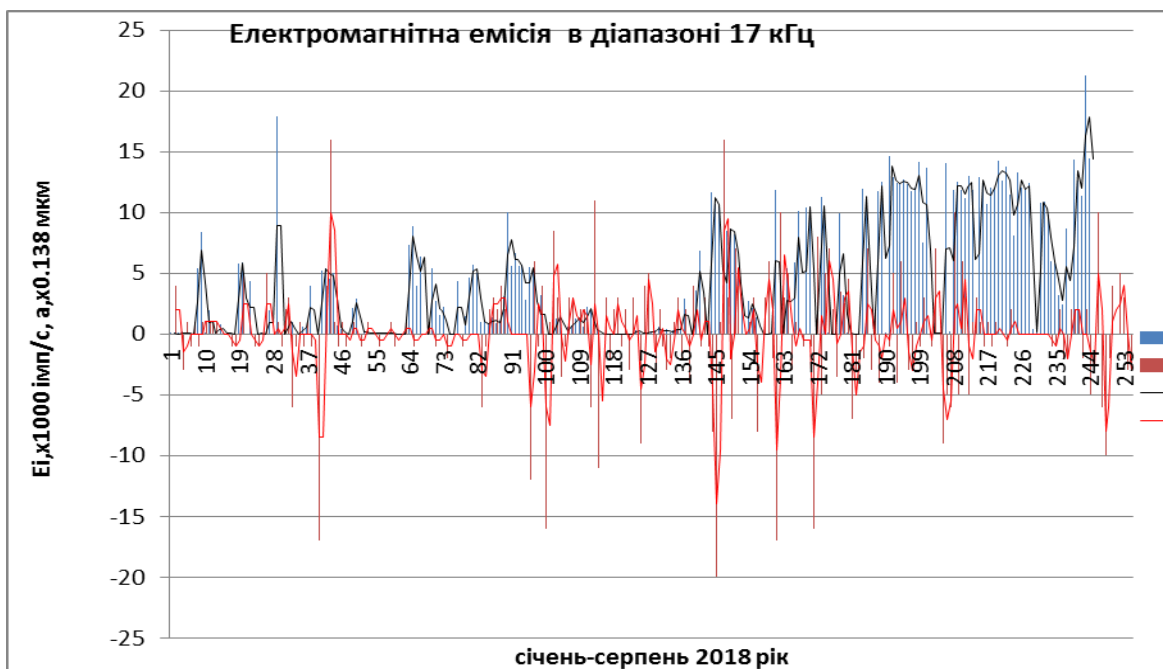

Рисунок 7. Варіації електромагнітної емісії в діапазоні частот 17 кГц(діаграма синього кольору) та кінематика рухів кори(діаграма червоного кольору) в січні-серпні 2018 році. Закарпатський внутрішній прогин.

Періоди підвищених величин електромагнітної емісії знаходяться в часовому інтервалі інтенсивних рухів кори(рисунок 7). Таким чином, відмічено зв'язок рухів кори із електромагнітною емісією, зокрема в діапазоні частот від 12.5 до 17 кГц. В діапазоні частот 2-5 кГц цей зв'язок менший. Рухи кори супроводжуються електромагнітною емісією, актуально дослідити зв'язок в інших діапазонах частот 17-50 кГц та їх зв'язок із сейсмічністю в регіоні за досліджуваний період. Досліджено варіації електромагнітної емісії в діапазоні 17 кГц у вересні –грудні 2018 року(рисунок 8).

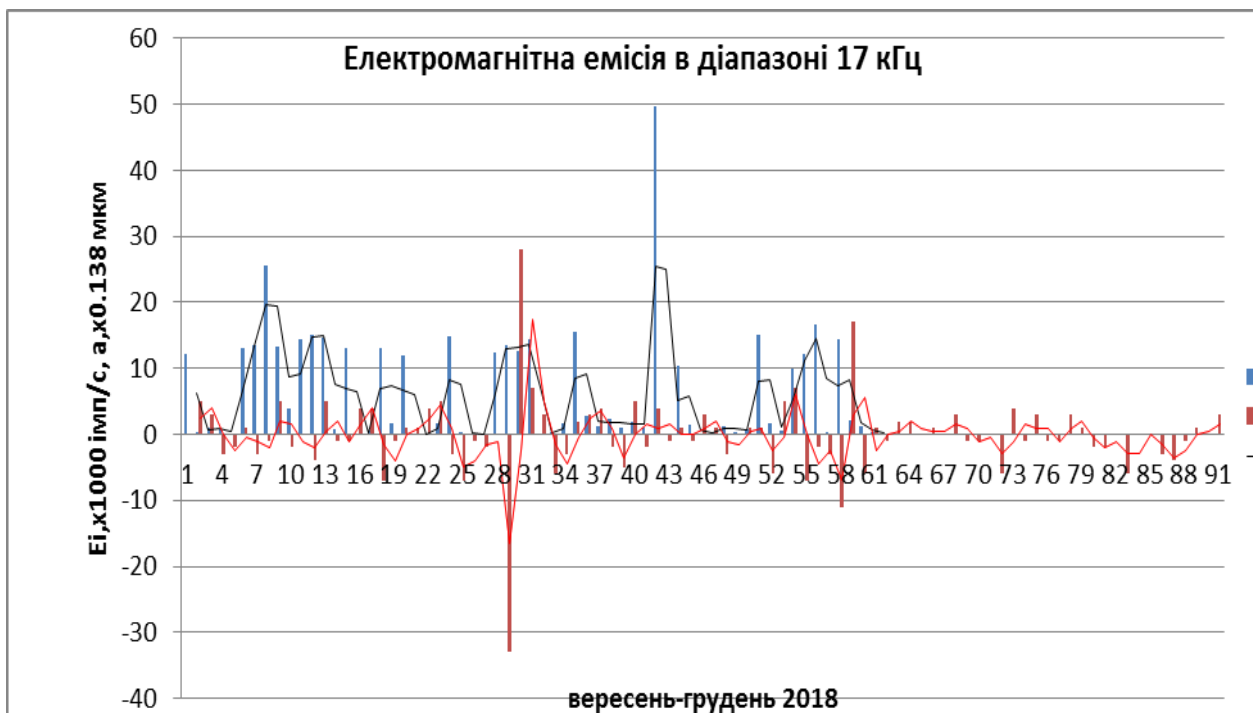

Рисунок 8. Електромагнітна емісія в діапазоні 17 кГц(діаграма синього кольору), кінематика рухів кори (діаграма червоного кольору) в вересні-серпні 2018 року. Закарпатський внутрішній прогин.

Відмічено зв'язок варіацій електромагнітної емісії в діапазоні 17 кГц та періодів інтенсивних рухів кори в регіоні, підвищені величини електромагнітної емісії відмічені в інтервалах між максимумами прискорення сучасних горизонтальних рухів кори(рисунок 8). Результати отримані при дослідженні зв'язку параметрів геофізичних полів, важливі при вирішенні геофізичних задач, покращення екологічного стану регіону.

Висновки

В 2018 році в Закарпатському внутрішньому прогині, в зоні Оашського глибинного розлому відмічено розширення порід величиною $+12.28 \times 10^{-7}$.

За цей період на території регіону зареєстровано 148 місцевих землетрусів.

Відчутних землетрусів не відмічено з липня 2015 року.

Проведено розрахунок кінематичних характеристик сучасних горизонтальних рухів кори. Розглянуто просторово часовий розподіл місцевої сейсмічності.

Виконано дослідження зв'язку варіацій електромагнітної емісії в діапазоні 5-17 кГц із сеймотектонічними процесами в регіоні. Підвищені величини електромагнітної емісії в діапазоні 5 кГц за вересень-грудень 2018 року супроводжуються інтервалами, характерними від'ємними прискореннями сучасних горизонтальних рухів кори.

Швидкі рухи кори, характерні підвищеними величинами кінематичних характеристик, зокрема прискореннями, супроводжуються періодами, де електромагнітна емісія має відносно високі значення. Горизонтальні рухи кори, які характеризуються малими величинами прискорення рухів кори, супроводжуються електромагнітною емісією періодичністю 5-7 днів.

Слід відмітити кореляцію варіацій електромагнітної емісії в діапазоні 2-5 кГц та сеймотектонічних процесів, проте менша за кореляцію електромагнітної емісії в діапазоні 12,5-17 кГц параметрів геодинамічного стану регіону за 2018 рік.

Результати дослідження зв'язку геофізичних полів необхідні для вирішення екологічних проблем геологічних структур Закарпаття, вивчення характеристик динаміки земної кори при вирішенні проблем сейсмостійкого будівництва.

Список літератури

1. Ihnatyshyn V.V., Ihnatyshyn M.B., Ihnatyshyn A.V., Ihnatyshyn V.V.(Jr.) . Spatio-temporal distribution of seismicity Carpathian –Balkan region in 2015-2016. Scientific discussion» VOL 1, No 9 (2017) Scientific discussion (Praha, Czech Republic) The journal is registered and published in Czech Republic.p. 46-60. ISSN 3041-4245.
2. Ігнатишин В.В., Ігнатишин М.Б., Ігнатишин А.В. Метеорологічний аспект сейсмотектонічного стану Закарпатського внутрішнього прогину в 2016 році. Magyar Tudomanyos Journal(Budapest, Hungary).EMKE Bulding, Budapest, 2017 . С.9-16. ISSN 1748-7110
3. Ігнатишин В.В., Ігнатишин М.Б., Ігнатишин А.В. Зв'язок гідрогеологічного та геодинамічного станів Закарпатського внутрішнього прогину. Науковий вісник Херсонського державного університету.Серія „Географічні науки,,, Випуск 7/2017.с.127-135.ISSN 241-73-91
4. Ігнатишин В.В., Ігнатишин.М.Б., Ігнатишин А.В. Зв'язок гідрогеологічного стану з сейсмотектонічними процесами в Закарпатському внутрішньому прогині. Другі Сумські наукові географічні читання: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (Суми, 10-12 листопада 2017 р.) [Електронний ресурс] / СумДПУ імені А.С. Макаренка, Сумський відділ Українського географічного товариства; [упорядник Корнус А.О.]. Елект. текст. дані. Суми. 2017. С. 46-57.
5. Ігнатишин В.В., Ігнатишин М.Б., Ігнатишин А.В. Варіації параметрів геофізичних полів в Закарпатському внутрішньому прогині та їх зв'язок із екологічним станом регіону. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції „Актуальні проблеми регіональних досліджень”. 11-12 грудня 2017 року/ за ред. В.Й. Лажніка. м. Луцьк: Вежа-Друк, 2017.-264 с. Україна.с-247-251. ISBN 98-966-940-127-4
6. Ігнатишин В.В., Іжак Т.Й., Ігнатишин А.В., Ігнатишин М.Б. Зв'язок електромагнітної емісії низькочастотного діапазону з геодинамічним та

сейсмічним станами Закарпаття в 2017 році. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія „Географічні науки” №9.С.115-122. ISSN 2413-7391.

7. Ігнатишин В.В., Іжак Т.Й., Ігнатишин А.В., Ігнатишин М.Б. Екологічно небезпечні процеси в Закарпатському внутрішньому прогині: геофізичний аспект. Треті Сумські наукові географічні читання : Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції(Суми, 12-14 жовтня 2018 року). [Електронний ресурс]/ Сум ДПУ імені А.С. Макаренка, Сумський відділ Українського географічного товариства; (Упорядник Корнус А.О.)Елект. Текст.дані Суми. 2018, 201 с. 1 електр. Опт. Диск (CD R) С.83-95

8. Ігнатишин В.В., Іжак Т.Й., Ігнатишин А.В., Ігнатишин М.Б. Зв'язок варіацій електромагнітної емісії з сейсмотектонічними процесами в Закарпатському внутрішньому прогині. Регіон-2018. Стратегія оптимального розвитку. Матеріали міжнародної науково- практичної конференції(м. Харків, 8-10 листопада 2018 року). - Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2018, -374 с. ISBN 978-966-285-535-7 . С. 223-226.

9. Ігнатишин В.В., Іжак Т.Й., Ігнатишин М.Б., Ігнатишин А.В. Зв'язок гідрогеологічного та сейсмотектонічного станів в Закарпатському внутрішньому прогині. Збірник наукових матеріалів XXVII Міжнародної науково- практичної інтернет – конференції „Інноваційні пріоритети у розвитку науки,, 18 Лютого 2019 року. Частина 1. м. Вінниця.с.61-67.76с. (6 ст.).

10. В.В. Ігнатишин, Т.Й. Іжак, М.Б. Ігнатишин, А.В. Ігнатишин. Дослідження геофізичних процесів в Закарпатському внутрішньому прогині.,„Географія та туризм: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференціїХарківського національного педагогічного університету ім.С.І. Сковороди(26 лютого 2019 року.)м.Харків) / за заг.редакцією проф. Стадника О.Г.-Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2019-252 с.(39-47 сс).

11. Т. Вербицький, О. Кендзера, В. Кузнецова, Р. Кутас, Л. Латиніна, Б. Бойко, С. Вербицький, Ю. Вербицький, В. Ігнатишин, М. Бевзюк, Я. Різник, В. Шляховий. Методика обробки і аналізу даних геофізичного моніторингу

сеймотектонічних процесів в Закарпатті та деякі його результати. Геофиз. журнал. – 2000. – 22, № 3. – С. 9 – 17.

12. Т. Вербицький, Ю. Вербицький, С. Вербицький, В. Ігнатишин. Прогноз зміни в часі енергії та кількості Закарпатських землетрусів. Праці НТШ. – Львів. – 2002. – Т. 81. – С. 140 – 144.

13. Т. Вербицький, А. Гнип, Д. Малицький, А. Назаревич, Ю. Вербицький, В. Ігнатишин, О. Новотна, М. Нарівна, І. Ярема Мікросейсмічні і деформаційні дослідження в Закарпатті: результати і перспективи. Геофиз. журн. – 2003. – 25, № 3. – С. 99 – 113.

14. С.Т. Вербицький , Р.С. Пронишин, І.Я. Сапужак. Використання методу реєстрації мікросейсмічних шумів для попереднього визначення розрахункової сейсмічності майданчиків будівництва// Матеріали II наукової конференції „ Геофізичні дослідження та моделювання фізичних полів Землі ”, 13-15 жовтня 2016 р., Львів – Верхнє Синьовидне, Львів: „Арк-Сервіс”, С. 84-90.

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ

ДАКІЧ В.В.

викладач

Кафедра теорії і практики перекладу

Харківський гуманітарний університет

«Народна Українська Академія»

м. Харків, Україна

В останні роки ХХ та на початку ХХІ століть значно активізувалися міжнародні зв'язки України, посилюється інтерес до нашої держави у світовому та європейському просторі. Нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії в Україні і в усьому світі стали передумовою розширення функції іноземної мови як навчального предмета. Зростає освітня значущість іноземних мов, їхня професійна функція на ринку праці, що привело до посилення мотивації у вивченні мов міжнародного спілкування. Крім того, іноземна мова дедалі активніше набуває статусу соціально-економічного й політичного механізму порозуміння між різними представниками світової спільноти в різноманітних сферах її життєдіяльності. Наше суспільство стало мобільнішим, відпочинок, навчання, працевлаштування за кордоном стають реальністю.

У школах за кордоном діти вивчають дві і три іноземні мови. Німецька мова як іноземна вивчається в багатьох країнах ЄС. Тому державна політика української освіти в цьому напрямку є цілеспрямованою і сучасною.

Наприкінці 60-х рр. ХХ ст. у методичній літературі існувало припущення, що взаємодія двох іноземних мов має лише негативні наслідки. Але впродовж останніх років науковці дедалі більше схиляються

до думки, що контакт двох мов вносить і позитивні моменти. З цим не можна не погодитися.

Головна мета навчання іноземної мови (першої або другої) полягає у формуванні у студентів комунікативної компетенції, базою для якої є комунікативні вміння, сформовані на основі мовних знань і навичок. Розвиток комунікативної компетенції залежать від соціокультурних і соціолінгвістичних знань. Умів і навичок, які забезпечують входження особистості в інший соціум і сприяють її соціалізації в новому для неї суспільстві. Розвиток і рівень комунікативної компетентності залежить насамперед від рівня сформованості й розвитку інших компетентностей, які відокремлені в матеріалах Ради Європи у сфері вивчення іноземної мови: загальні компетенції та комунікативна мовна компетенція, яка має власні компоненти:

- лінгвістична компетенція,
- соціолінгвістична компетенція,
- мовленнєва компетенція,
- соціокультурна компетенція,
- стратегічна компетенція.

Крім того, офіційні освітянські документи України закликають подолати прірву між освітою і життям, допомогти студентам в оволодінні технологіями життєтворчості, створити умови для розкриття потенціалу самореалізації, саморегуляції, самоконтролю, самопізнання, інтеграції в соціокультурний простір:

- пізнавальна компетентність,
- особистісна компетентність.
- самоосвітня компетентність,
- соціальна компетентність,
- компетентне ставлення до власного здоров'я.

Мета цього напрямку – створити систему роботи із студентами формування ключових компетентностей, спрямованих на розвиток

особистості студента, на забезпечення входження особистості в інший соціум і сприяння її соціалізації в новому суспільстві; створити комфортні умови щодо вивчення німецької мови як другої іноземної.

Суть цього напрямку полягає в реалізації моделі стимуляції розумового,

особистісного й духовного зростання студентів засобами активізації творчої, пізнавальної діяльності, у досягненні рівня володіння другою іноземною мовою згідно з державними вимогами.

Можна застосовувати такий алгоритм педагогічного супроводу формування ключових компетентностей:

1. Формування мети на навчальний рік (поглибити знання з предмета, вдосконалювати вміння і навички мовної і мовленнєвої діяльності, систематизувати, узагальнювати мовний, мовленнєвий та комунікативний досвід студентів, організувати продуктивну творчу діяльність тощо).

2. Ознайомлення учнів з методами самоосвіти.

3. Оцінювання результатів самоосвіти.

4. Моніторинг рівня навчальних досягнень учнів (за результатом контрольних робіт з аудіювання, читання, письма, мовлення) та організація колекційної роботи з метою з'ясування мовних прогалин у знаннях.

5. Створення програми індивідуального розвитку студентів, котрі мають здібності до вивчення іноземних мов.

6. Організація роботи консультаційного пункту, позакласної роботи.

7. Рефлексія власної навчальної діяльності учнем і викладачем.

Таким чином, ми можемо давати якісну оцінку досягненням студента з предмета. Звичайно, рівень володіння вміннями й навичками у всіх видах

Мовленнєвої діяльності буде дещо відрізнятися від результатів вивчення основної іноземної мови (на вивчення другої іноземної мови відводиться менша кількість годин).

Тому, щоб досягти вагомих успіхів у викладанні другої іноземної мови, треба використовувати такі методи і технології, які сприятимуть

підвищенню ефективності уроку німецької мови, будуть цікаві студентам і проводитимуться в рівноправній співпраці, активному пошуку, у створенні ситуації успіху особистості тощо. Варті найбільшої уваги технології, що засновані на особистісно-орієнтованому, діяльному та комунікативно - когнітивному навчанні:

– *Технологія інтерактивного навчання.* Інтерактивне навчання – навчальний процес, який відбувається за умови постійної взаємодії всіх учнів. Це взаємне навчання (колективне, групове навчання у співпраці), де і студент, і викладач, рівноправні суб'єкти навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, знають, вміють і здійснюють.

– *Проектна технологія.* Проект – це самостійно спланована і виконана студентом робота, в якій мовне спілкування вплетене в інтелектуально - емоційний контекст іншої діяльності (ігри, подорожі тощо). Три «кити», на яких тримається ця технологія, – самостійність, діяльність, результативність. Виконуючи проектну роботу (як в усній, як і в письмовій роботі), важливо не дуже суворо контролювати й регламентувати студентів, бажано заохочувати їх самостійність. Проект буде максимально творчим, якщо він виконується в групах. Групи можуть змагатися одна з одною. Як правило, створюється колаж. Метою роботи над колажем з розширення вокабуляра і потенційних можливостей студентів в самостійному пошуку продуктивних лінгвістичних рішень.

– *Технологія інтенсифікації навчання* на основі схематичних і знакових моделей навчального матеріалу А.В. Чеботаря поліпшує мовні знання, сприяє розвитку логічного мислення, пам'яті, культури мислення, передбачає вплив на зоровий та слуховий канали сприйняття інформації, розвиває асоціативну пам'ять.

– *Ситуативно-рольові ігри*, які мають чотири найважливіші для людини функції: засіб розвитку сфери мотиваційних потреб, засіб пізнання, засіб розвитку розумових дій, засіб розвитку невимушеної поведінки. Рольові ігри доцільно проводити в рамках заключного заняття з теми.

Наприклад, «Ручки на середину», «Рукавичка», «Подорож», «Інтерв'ю» тощо.

- *Дидактичні ігри.*

- *Комунікативні вправи* (репродуктивні, ситуативні, респонсивні, описові, композиційні, ініціативні)

- *Використання комп'ютерних технологій.*

- *Проведення бінарних, нетрадиційних уроків.*

- *Цікава позакласна робота.*

За допомогою цих технологій, методів та інших методичних прийомів успішно формуються ключові компетентності студентів. Їх застосування зобов'язує детально планувати заняття, його мету, структуру та прийоми, хронометраж. Тому що, за словами видатного філософа Сенеки, «якщо людина не знає, до якої мети вона рухається, для неї жодний вітер не буде попутним». Сучасний викладач іноземних мов має бути митцем, бо він працює в умовах, далеких від мовного середовища, але його завдання – наблизити навчальну ситуацію на занятті до умов сучасного життя. Це вимагає використання таланту й творчості.

Кожна конкретна тема курсу німецької мови дозволяє проводити цілеспрямовану роботу з формування основних груп компетентностей.

Предмет «Німецька мова» як друга іноземна є досить молодим предметом університетського курсу, він динамічно розвивається, як розширюються безпосередні зв'язки між українськими і зарубіжними школами, вищими навчальними закладами, розробляються багато програм тощо. Реалізація загальних компетентностей на заняттях німецької мови допоможе особистості адаптуватися в іншому соціумі. Засобами іноземної мови треба виховувати у студентів позитивне ставлення до іноземної мови як засобу спілкування, повагу до народу – носія цієї мови, толерантного ставлення до його культури, звичаїв і засобу життя, бажання до подальшого самовдосконалення в галузі володіння іноземною мовою.

Література

1. Державний стандарт базової і загальної середньої освіти /Постанова КМУ від 14.01. 2004р. №24
2. Коваленко О. Формування компетентного підходу до вивчення іноземних мов// Deutsch. – 2008. – № 22 (150).
3. Настольная книга преподавателя иностранного языка: Справочное пособие/ Е.А. Масленко, Н.К. Бабинская и др.– 6-е изд., стереотип.–Мн: Высш. шк. 2000. – С.256-269.
4. Родигіна І.В. Компетентно - орієнтований підхід до навчання. – Х.: Вид. група «Основа», 2006

ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ РАДІОТРИВОЖНОСТІ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНІВ З ШТУЧНО ПІДСИЛЕНИМИ ПРИРОДНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ІОНІЗУЮЧИХ ВИПРОМІНЮВАНЬ

ШЕВЧЕНКО О.А.

доктор медичних наук, професор, директор

НДІ медико-біологічних проблем

ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України»

м. Дніпро, Україна

ДОРОГАНЬ С.Б.

кандидат медичних наук, старший викладач

кафедри соціальної медицини і організації охорони здоров'я

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Актуальність теми. Кількість населення, що в різній мірі контактує з техногенно підсиленими джерелами природного походження є досить чисельною. Це працівники атомної промисловості та енергетики, фахівці деяких спеціальностей, що тимчасово виконують роботи, у тому числі протиаварійні. Ще більша кількість населення проживає поблизу підприємств атомної галузі [1].

Відчуття небезпеки від об'єктів ядерно-енергетичного комплексу породжує тривогу, змінює сприйняття сьогодення і перспективи у житті людей. Значний обсяг суперечливих повідомлень створює умови для занепокоєння щодо впливу радіації на здоров'я. Адекватність оцінки проблем та відповідей на ці виклики залежить від джерел, якими користується людина, її культури і освіти, а також емоційного забарвлення цієї оцінки. Після аварії на Чорнобильській АЕС у суспільстві сформувалася і зміцнилася домінанта «радіація небезпечна» [2]. Вона реалізується серед населення перш за все високим рівнем

очікування нової радіаційної аварії. Дія іонізуючого випромінювання відрізняється від впливу інших техногенних і природних чинників, оскільки сприйняття енергії випромінювання не має в організмі людини специфічних органів її рецепції. Інформація передається тільки словом, що оцінює кількісний рівень енергії і ступінь її небезпеки [3].

Емоційні наслідки радіотривожних станів включають депресію, занепокоєння, тривожність, посттравматичні розлади і нез'ясовні соматичні симптоми. До негативних факторів, які мають вплив на організм людини в умовах техногенного, зокрема, й радіаційного забруднення довкілля, додається й психоемоційний стрес, що може підсилювати чутливість до дії цих факторів[4, 5, 6].

Мета роботи - наукове обґрунтування методичних підходів та практичних рекомендацій щодо визначення рівня і поширеності радіотривожних станів у жителів регіонів з підприємствами ядерно-енергетичного комплексу та розробка системи заходів з їх профілактики для поліпшення психічного здоров'я населення.

Матеріал і методи. Робота проводилась у 5 етапів. Науковою базою дослідження були обрані м. Кропивницький і м. Жовті Води Дніпропетровської області, де розташовані підприємства окремих ланок ядерно-енергетичного комплексу України. В Кропивницькому добувають уранову сировину, яка транспортується у Жовті Води – єдине в Україні місто, де здійснюється первинне збагачення урану. Особливістю цього населеного пункту є те, що місто виникло біля родовища урану та розвивалося як типовоє мономісто з основним містоутворюючим підприємством – ДП «СхідГЗК». Для контрольних спостережень було обрано Вільногірськ Дніпропетровської області, відносно молоде місто, яке виросло як місто-супутник біля родовища титанових руд. Вільногірськ від Жовтих Вод відрізняється характером виробничих та екологічних чинників, а саме – відсутністю радіаційної компоненти. Інші умови – географічні, соціальні, комунально-побутові є тотожними.

Для аналізу екологічної та радіаційної ситуації в м. Кропивницький та області використані дані спостережень Державної санепідслужби в Кіровоградській області, досліджень ДУ «Інститут громадського здоров'я імені О.М. Марзєєва», викопіювано дані дослідження на тему «Екологічна оцінка Кіровоградської області України в частині впливу радіаційного фону техногенного та природного характеру на здоров'я населення регіону».

Для аналізу екологічної та радіаційної ситуації в м. Жовті Води та Дніпропетровській області використані матеріали Держсанепідслужби в Дніпропетровській області, центральної пилогазодозиметричної лабораторії і гідрогеологічного загону ГРП-2 ДП «СхідГЗК», «Екологічний паспорт Дніпропетровської області»; матеріали Українського НДІ промислової медицини. Захворюваність населення Дніпропетровської області проаналізована за матеріалами звітів канцерреєстру Дніпропетровської області, інформації кафедри онкології та медичної радіології ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України». Аналіз стану захворюваності населення в Кіровоградській області здійснювався з використанням матеріалів обласного центру медичної статистики та звітів Кіровоградського обласного онкологічного диспансеру.

Перше опитування проведене серед населення м. Кропивницького з використанням анкет «Сприйняття радіаційних ризиків населенням України» ДУ «Інститут гігієни та медичної екології імені О.М. Марзєєва» ($n=740$).

Дослідження особливостей суб'єктивної оцінки стану здоров'я та психологічного статусу мешканців міст з підприємствами уранової та гірничовидобувної промисловості проводилось серед працівників ГМЗ і жителів Жовтих Вод ($n=206$), а також працівників Вільногірського ГМК і мешканців Вільногірська ($n=208$). Вибірки працівників ГМЗ і ГМК, а також мешканців обраних міст були статистично порівняними за кількістю, статтю і віком респондентів ($p>0,05$ при усіх порівняннях). Дослідження проводили за трьома методиками, запропонованими та адаптованими Санкт-Петербурзьким науково-дослідним психоневрологічним інститутом ім. В.М. Бехтерева:

Гіссенський опитувальник [7]; «Методика самооцінки психічних станів» (тест Айзенка) [8]; «Методика діагностики рівня соціальної фрустрованості» Л.І. Вассермана в модифікації В.В. Бойка [9]. Анкети побудовані за стандартними принципами індивідуальної та громадської психології. Респондентам не відома кінцева мета дослідження – жодним словом не згадується про радіацію чи радіаційні ризики.

Для апробації оригінальної шкали та оцінки радіотривожності населення на четвертому етапі роботи в грудні 2014 року було проведено повторне опитування мешканців м. Кропивницький ($n=181$). При цьому поряд з оригінальним опитувальником обрано методику, запропоновану Ч. Спілбергером у модифікації Ю. Ханіна, що дає змогу диференційовано вимірювати тривожність і як особистісну властивість, і як специфічний стан.

Статистична обробка матеріалів дослідження проводилась із використанням ліцензійного пакету програм STATISTICA v.6.1 (сер. номер AJAR909E415822FA). Статистичні характеристики представлено у вигляді: число спостережень (n), середня арифметична (M), стандартна похибка середньої (m), стандартне відхилення (s), відносні показники (%). Порівняння показників проводилось з використанням параметричних і непараметричних критеріїв (з урахуванням нормальності розподілу ознак за критеріями Колмогорова-Смирнова і Ліллієфорса): рівність дисперсій – за критерієм Фішера (F); вірогідність відмінностей середніх – за критеріями Стьюдента (t) і Манна-Уїтні (U , z); множинне порівняння – за критерієм Краскела-Уоліса; відмінність відносних показників – за критерієм Хі-квадрат Пірсона (χ^2). Оцінка взаємозв'язку між ознаками проводилась за коефіцієнтами рангової кореляції Спірмена (r_s). Критичний рівень статистичної значимості при перевірці гіпотез приймався $p \leq 0,05$ [10, 11].

Результати дослідження та їх обговорення. При ретроспективному аналізі масиву даних показано що підприємства ЯПЦ, розташовані в Кропивницькому та Жовтих Водах, мають негативний вплив на стан довкілля. Спільною проблемою для цих міст є опромінення населення від радону.

Негативний вплив іонізуючого випромінювання на населення реалізується, перш за все, через підвищену ексхаляцію радону з ґрунту внаслідок підземних робіт. Підвищена активність радону та його продуктів розпаду (від 110 Бк/м³ до 746 Бк/м³) реєструється в повітрі від 53,3 % до 76,9 % обстежених житлових будинків та приміщень, об'єктів загально-побутового користування у Кропивницькому і в понад 57 % приміщень у Жовтих Водах. Контрольне місто Вільногірськ також віднесено до проблемних за радоном, але виявлені аномальні концентрації цього газу – до 6280 Бк/м³, реєструються тут у поодиноких приміщеннях та історично пов'язані з геологічною структурою території [12]. Встановлено також, що після проведених рекультиваційних заходів, питомий внесок в загальний радіаційний фон об'єктів зберігання радіоактивних відходів та забруднення території є значно меншим за радоновий.

Захворюваність злоякісними новоутвореннями на 100 тисяч населення в досліджуваних містах є стабільно вищою за національний показник. Середній її рівень за останні п'ять років становив ($M \pm m$): у Кропивницькому - $537,3 \pm 13,81$; у Жовтих Водах – $374,3 \pm 14,78$; в Україні – $350,5 \pm 3,76$. Як наслідок у місцевих жителів потенційно небезпечним може бути таке явище як радіотривожність.

Отримані за проведеною роботою результати показали, що наявні психодіагностичні методики дослідження тривожності (методика самооцінки психічних станів за Айзенком, дослідження особистісної і ситуативної тривожності Спілбергера – Ханіна) не дають можливості відокремити радіотривожність від інших психоемоційних ознак людини, тобто мають низьку специфічність, що підтвердило доцільність створення окремої методики для визначення радіотривожності населення регіонів з підприємствами ЯПЦ.

У цьому зв'язку нами розроблено і запатентовано оригінальний спосіб визначення радіотривожності, як прототип використано анкету «Сприйняття радіаційних ризиків населенням України» ДУ «Інститут гігієни та медичної екології імені О.М. Марзєєва». Опитувальник містить 20 запитань, які дозволяють визначити ставлення респондента до об'єктів ЯПЦ взагалі і

конкретно до того підприємства, яке розташоване в місті проживання, оцінити стан довкілля, власне здоров'я. Подальшій оцінці для визначення радіотривожності населення підлягають 9 ключових запитань анкети із 20.

Запропонована нами методика передбачає, що відповіді, отримані в процесі анкетування, оцінюють за чотирибальною шкалою. Рівень радіотривожності (X) конкретної людини встановлюється за сумою балів ($X=\Sigma_n$), отриманих за відповіді на 9 запитань опитувальника. Апробація метода і визначення критеріїв для виділення груп з різним рівнем радіотривожності проводилось серед працюючих мешканців м. Кропивницького. Всього було опитано 181 респондента, з них чоловіків - 104 (57,5 %), жінок – 77 (42,5 %). Середній вік опитаних складав ($M\pm m$) – $39,5 \pm 0,9$ років.

Аналіз розподілу рівнів радіотривожності за результатами опитування респондентів дозволив класифікувати вибірку на групи з відсутнім, низьким, середнім і високим рівнем радіотривожності. Прийняті групи отримали такі числові та вербальні характеристики: при $X = 9\div 15$ балів – радіотривожність відсутня, $X = 16\div 22$ – низька, $X = 23\div 29$ – середня, $X = 30\div 36$ – висока. У табл. 1 відображені критерії та характеристика, за якими визначали рівень радіотривожності при дослідженні.

Отримані дані свідчать, що у 16,0 % учасників анкетування радіотривожність відсутня, у більшості респондентів (52,5 %) її прояви на низькому рівні, але близько третини опитаних жителів міста Кропивницький (31,5 %) мають наявні ознаки радіотривожності, а саме: 27,6 % – середній рівень, а 3,9 % – високий. При цьому середній ступінь виразності радіотривожності у жінок і чоловіків – $(20,47 \pm 0,59)$ і $(20,41 \pm 0,46)$ бала не мав достовірних розбіжностей ($t=0,07$, $p>0,05$), і не залежав від віку респондентів.

За результатами кореляційного аналізу відзначено, що самооцінка стану здоров'я не залежить від особистісної або ситуаційної тривожності респондента ($p>0,05$), але корелює з рівнем радіотривожності ($r_s=0,134$; $p<0,10$). Наявність випадків онкопатології у родині і переконання респондента в існуванні прямого зв'язку між ними і радіацією також достовірно корелюють з підвищеним рівнем

радіотривожності ($r_s=0,209$; $p<0,01$ і $r_s=0,302$; $p<0,001$, відповідно), слабо пов'язані з ситуаційною тривожністю ($r_s=0,142$; $p>0,05$ і $r_s=0,136$; $p>0,05$) і не залежать від особистісних переживань ($r_s=0,114$; $p>0,05$ і $r_s=-0,024$; $p>0,05$). Найтісніше рівень радіотривожності пов'язаний зі ставленням населення до наявності у місті уранової шахти та її впливом на здоров'я – $r_s=0,562$; $p<0,001$.

Таблиця 1

Шкала оцінки радіотривожності населення

Рівень радіотривожності	Характеристика	Бали
радіотривожність відсутня	людина не стурбована впливом радіації на своє здоров'я, не вважає територію, на якій проживає, радіаційно небезпечною, не вбачає шкоди в роботі АЕС, підтримує будівництво нових блоків АЕС	9÷15
радіотривожність низька	людина не стурбована впливом радіації на своє здоров'я, не вбачає шкоди в роботі АЕС, підтримує їх будівництво, але визнає можливість радіаційного забруднення території, на якій проживає, продуктів харчування, води, повітря, ґрунту	16÷22
радіотривожність середня	людина стурбована впливом радіації на своє здоров'я, радіаційним забрудненням території, на якій проживає, продуктів харчування, води, повітря, ґрунту, мириться з існуванням діючих АЕС, але не підтримує будівництво нових	23÷29
радіотривожність висока	людина пов'язує свої захворювання переважно з впливом радіації, вважає радіаційно-забрудненою територію, на якій проживає, продукти харчування, воду, повітря, ґрунт, переконана, що робота АЕС шкодить довкіллю, не підтримує їх будівництво	30÷36

Розроблено комплекс організаційних, гігієнічних та санітарно-просвітницьких заходів, що має забезпечувати координацію діяльності органів місцевого самоврядування, адміністрації та медичної служби підприємств, установ охорони здоров'я, органів Держсанепідслужби, громадських організацій, засобів масової інформації та навчальних закладів з метою виявлення і профілактики радіотривожності населення територій з підприємствами ЯЕК та зміцнення психічного здоров'я населення (табл. 2).

Таким чином, запропонована методика оцінки радіотривожності дозволяє визначити особисте ставлення респондентів до конкретної проблеми –

можливого впливу різноманітних джерел іонізуючих випромінювань та згрупувати їх за рівнем тривожності для планування запобіжних і оздоровчих заходів.

ВИСНОВКИ

У роботі з позицій психогігієни вирішено актуальне наукове завдання щодо визначення рівня та поширеності радіотривожних станів у жителів регіонів з підприємствами видобування і переробки урану. Вперше розроблено шкалу оцінки радіотривожності населення регіонів з підприємствами ЯЕК, запропоновано комплекс гігієнічних та санітарно-просвітницьких заходів для профілактики радіотривожних станів.

1. З'ясовано, що подальший розвиток та розповсюдження радіаційно-ядерних технологій у світі разом з забезпеченням економічної ефективності та енергетичної незалежності окремих країн, породжує безліч соціально-психологічних відгуків у суспільстві, одним з яких є формування та розповсюдження серед населення специфічного психологічного стану – радіотривожності. Особливої уваги в цьому сенсі потребує населення міст з підприємствами ядерно-паливного циклу (далі ЯПЦ), яке, у певній мірі, є заручником можливих негативних екологічних та медико-соціальних наслідків діяльності таких виробництв. Разом з тим, до сьогодні не існувало науково обґрунтованих методичних засобів для оцінки якісних та кількісних показників таких радіотривожних станів.

2. Встановлено, що натеper у населених пунктах з діючими (м. Кропивницький) та законсервованими (м. Жовті Води) копальнями уранової руди негативний вплив на радіаційний стан об'єктів довкілля реалізується, перш за все, через підвищену ексхаляцію радону з ґрунту внаслідок підземних робіт і значно менше (після проведених рекультиваційних заходів) через об'єкти зберігання радіоактивних відходів та забруднення території. Підвищена активність радону та його продуктів розпаду (від 110 Бк/м³ до 746 Бк/м³) реєструється в повітрі 53,3 % - 76,9 % обстежених житлових будинків та приміщень, об'єктів громадського користування у Кропивницькому і в понад

57 % житлових приміщень у Жовтих Водах. При цьому близько 60 % населення міст, де розташовані підприємства ЯПЦ, погано поінформовані про їх виробничу діяльність і реальний вплив на об'єкти довкілля і стан здоров'я людей.

3. Показано, що у динаміці п'ятирічного періоду рівні онкологічної захворюваності в містах, де розташовані діючі підприємства ЯПЦ, суттєво перевищували загальноукраїнські показники як в цілому, так і в розрізі окремих патологій. Так, середній рівень загальної захворюваності на злоякісні новоутворення у Кропивницькому перевищував національний показник на 53,5 % ($p < 0,001$), на злоякісні новоутворення молочної залози – на 59,3 % ($p < 0,001$), на злоякісні новоутворення легень – на 27,7 % ($p < 0,01$); в Жовтих Водах – на 6,9 % ($p > 0,05$), 28,9 % ($p < 0,01$) і 24,7 % ($p < 0,05$), відповідно. Показники онкологічної захворюваності в контрольному місті Вільногірськ достовірно не відрізнялись від загальноукраїнських.

4. Встановлено, що наявні психодіагностичні методики дослідження тривожності (методика самооцінки психічних станів за Айзенком, дослідження особистісної і ситуативної тривожності Спілбергера – Ханіна) мають низьку специфічність і не дають можливості відокремити радіотривожність від інших психоемоційних ознак людини. Метод оцінки радіотривожності, розроблений нами, включає анкетування населення з використанням опитувальника і встановлення рівня радіотривожності за якісними ознаками (ставлення індивіду до впливу радіації на здоров'я, до експлуатації атомних електростанцій та подальшого їх будівництва, особисту оцінку радіаційного забруднення території проживання, атмосферного повітря, води та продуктів харчування). За результатами опитування працюючого населення Кропивницького визначено низький рівень радіотривожності у 52,5 % респондентів, середній – у 27,6 %, високий – у 3,9 %, що прямо корелює з самооцінкою стану здоров'я ($r_s = 0,134$; $p < 0,10$), наявністю випадків онкопатології у родині ($r_s = 0,209$; $p < 0,01$) і переконанням респондента в існуванні безпосереднього зв'язку між онкозахворюваннями та іонізуючою радіацією ($r_s = 0,302$; $p < 0,001$).

5. Запропоновано багаторівневий комплекс заходів для роботи серед населення регіонів видобування та переробки уранової руди, в тому числі законодавчих, організаційних, санітарно-просвітницьких, гігієнічних, що має забезпечити координацію діяльності органів місцевого самоврядування, адміністрації та медичної служби підприємств, установ охорони здоров'я, громадських організацій, засобів масової інформації, навчальних закладів з метою виявлення та цільової профілактики радіотривожних станів.

Таблиця 2

Напрямки впровадження комплексу заходів з профілактики радіотривожних станів населення

Захід	Впровадження						
	Органи місцевого самоврядування	Підприємство ЯПК	Установи охоро-ни здоров'я	Сімейні лікарі	Центри громадсь-кого здоров'я	Навчальні заклади	Громадські організації
Програма радіацій-ного і соціального захисту населення	беруть участь у створенні	співпрацює	консультують	консультують	консультують	поширюють інформацію	поширюють інформацію
Просвітницька нав-чальна програма	сприяють впровадженню	сприяє створенню	беруть участь у розробці	інформують	беруть у часті у розробці	впроваджують	беруть участь у розробці
Незалежний сайт	інформують	забезпечує інформацією	беруть участь у створенні	беруть участь в обговоренні	консультують	користуються	беруть у часті у створенні
Інформаційні табло	забезпечують встановлення	забезпечує інформацією	забезпечують інформацією	повідомляють про наявність	консультують	користуються	рекламують
Моніторинг при-родного фону	організують	здійснює	-	-	консультують	-	-
Дослідження радонової активності	організують	сприяє проведенню	беруть участь у впровадженні профілактичних заходів	інформують про заходи профілактики	беруть участь у розробці профілактичних заходів	вивчають і впроваджують профілактичні заходи	пропагують профілактичні заходи
Програми на телебаченні, радіо	сприяють створен-ню, фінансують	забезпечує інформацією	беруть участь у створенні	повідомляють про наявність	беруть участь у створенні	інформують дітей і батьків	беруть участь у створенні
Рубрики в газетах	сприяють створен-ню, фінансують	забезпечує інформацією	забезпечують інформацією	інформують	забезпечують інформацією	інформують дітей і батьків	беруть участь у створенні
Розробка санітарно-просвітницьких ІТ-контентів (ігри)	поширюють	сприяє створенню	інформують	інформують	інформують	використовують	беруть участь у поширенні
Інформація про раді-аційний фон у ЗМІ	сприяють	забезпечує інформацією	-	-	контролюють	-	сприяють
Рекламні елек-тронні табло	одна з умов при видачі дозволів	забезпечує інформацією	-	-	-	-	-
Сайти місцевих органів та громадських організацій	розміщують інформацію	забезпечує інформацією	розміщують інформацію	-	розміщують інформацію	розміщують інфор-мацію, залучають батьків і старших членів родини	розміщують інформацію
Соціальні мережі (СМ)	створюють сторінку	співпрацює, забезпечує інформацією	співпрацюють, забезпечують інформацією	інформують про наявні сторінки в СМ	співпрацює, забезпечує інформацією	поширюють інфор-мацію, залучаються до спілкування	створюють групу

АНОТАЦІЯ

Гігієнічні та санітарно-просвітницькі основи профілактики радіотривожності населення регіонів з підприємствами ядерно-енергетичного комплексу.

Праця присвячена науковому обґрунтуванню методичних підходів та практичних рекомендацій щодо визначення рівня і поширеності радіотривожних станів у жителів регіонів з підприємствами ядерно-енергетичного комплексу та впровадження системи заходів з їх профілактики для поліпшення психічного здоров'я населення.

В роботі з'ясовано особливості сприйняття населенням медико-екологічних ризиків різного генезу в парадигмі «знаю»-«усвідомлюю»-«виконую»; встановлено особливості суб'єктивної оцінки стану здоров'я і психологічного статусу працівників і мешканців мономіст з підприємствами уранової та гірничовидобувної промисловості; визначено, що наявні психодіагностичні методики дослідження тривожності не дають можливості відокремити радіотривожність від інших психоемоційних ознак людини, тобто мають низьку специфічність. Розроблено метод оцінки радіотривожності, який включає анкетування населення з використанням опитувальника і встановлення рівня радіотривожності за якісними ознаками. Запропоновано багаторівневий комплекс заходів для роботи серед населення регіонів видобування та переробки уранової руди, в тому числі організаційних, санітарно-просвітницьких, гігієнічних, що забезпечує координацію діяльності органів місцевого самоврядування, адміністрації та медичної служби підприємств, установ охорони здоров'я, громадських організацій, засобів масової інформації, навчальних закладів з метою виявлення та цільової профілактики радіотривожних станів.

Ключові слова: радіотривожність населення, шкала радіотривожності, ядерна енергетика, видобування урану, онкологічні захворювання.

АННОТАЦИЯ

Гигиенические и санитарно-просветительские основы профилактики радиотревожности населения регионов с предприятиями ядерно-энергетического комплекса.

Труд посвящен научному обоснованию методических подходов и практических рекомендаций по определению уровня и распространенности радиотревожных состояний у жителей регионов с предприятиями ядерно-энергетического комплекса и внедрению системы мероприятий по их профилактике для улучшения психического здоровья населения.

Установлено, что имеющиеся психодиагностические методики исследования тревожности (методика самооценки психических состояний по Айзенку, исследования личностной и ситуативной тревожности Спилбергера - Ханина) не дают возможности отделить радиотревожность от других психоэмоциональных признаков человека, то есть имеют низкую специфичность.

Разработан метод оценки радиотревожности, включающий анкетирование населения с использованием опросника и определение уровня радиотревожности по качественным признакам. По результатам опроса работающего населения Кировограда установлен низкий уровень радиотревожности у 52,5 % респондентов, средний – у 27,6 %, высокий – у 3,9 %, что прямо коррелировало с самооценкой состояния здоровья ($r_s = 0,134$; $p < 0,10$), наличием случаев онкопатологии в семье ($r_s = 0,209$; $p < 0,001$) и убежденности респондента в существовании прямой связи между онкозаболеваемостью и радиацией ($r_s = 0,302$; $p < 0,001$).

Предложен многоуровневый комплекс мероприятий для работы среди населения регионов добычи и переработки урановой руды, в том числе организационных, санитарно-просветительских, гигиенических, что обеспечивает координацию деятельности органов местного самоуправления, администрации и медицинской службы предприятий, учреждений здравоохранения, общественных организаций, средств массовой информации, учебных заведений с целью выявления и целевой профилактики радиотревожных состояний.

Ключевые слова: радиотревожность населения, шкала тревожности, ядерная энергетика, добыча урана, онкологические заболевания.

ANNOTATION

Dorohan S.B. *Hygienic and sanitary-educational issues of the population traditional anxiety prevention in the regions with nuclear-energy complex enterprises. – Manuscript.*

Work is devoted to the scientific substantiation methodical approaches and practical recommendations in order to determine level and prevalence of the traditional anxiety among inhabitants of the nuclear-energy complex enterprises regions and complex preventive measures implementation, which were focused on the public mental health improving. In the work features of population perception medico – ecological risks of the different origin, which covered a paradigm "you should know" – "you should understand" – "you should execute" were research Peculiarities of the subjective assessment covered health state and psychological status worker staff and small towns inhabitants, which were popular for its fast development of the uranium and mining industry enterprises, have been described. It was determined, that the numerous psychodiagnostic methods of traditional anxiety investigation should be carrying out for clear traditional anxiety research without impact of other psycho-emotional features of a human being, i.e. these methods have a low specificity. We proposed an innovative method of traditional anxiety investigation, which was focused on the population sociological survey, applying self – questionnaire method with the further establishment level of the traditional anxiety, using qualitative characteristics. Multiple stages complex of preventive measures was proposed for inhabitants of the regions with developed extraction and processing of uranium ore industry, as well as organizational, sanitary – preventive, hygienic, which were background for the coordination activity of the local authorities, administration, medical care companies, health care institutions, public bodies, mass media, educational establishments in order to identify and carry out a target prevention of the traditional anxiety disorders.

Key words: traditional anxiety of the population, traditional anxiety scale,

nuclear energy, uranium extraction, oncological diseases.

Використана література:

1. Pavlenko T. The Ukrainian pilot project “Stop radon” / O. German, M. Frizyuk, N. Aksenov, A. Operchyuk // Nuclear Technology and Radiation Protection (2014), Vol. 29, No. 2, pp. 142–148.
2. Сприйняття радіаційних ризиків : 25 років після катастроф / А.М. Сердюк, І.П. Лось, О.Є. Тарасюк, Н.Д. Шибуніна, Yoshisada Shibata // Збірка тез міжнародн. конф. [«Двадцять п'ять років Чорнобильської катастрофи. Безпека майбутнього»] (Київ, 20-22 квітня 2011 року). – К., 2011. – С. 76-77.
3. Stalpers L. J. Medical and biological consequences of nuclear disasters / L. J. Stalpers, S. Van Dullemen, N. A. Franken // Ned. Tijdschr. Geneeskde. – 2012. – Vol. 156, N 20. – P. A4394.
4. Архангельская Г. В. Мониторинг радиотревожности / Г. В. Архангельская, И. А. Зыкова // Междунар. журн. радиац. медицины. – 2003. – № 1/2. – С. 146–150.
5. Архангельская Г. В. Оценка последствий аварии на АЭС «Фукусима-1» населением Дальнего Востока / Г. В. Архангельская, С. А. Зеленцова, И. А. Зыкова // Радиацион. гигиена. – 2012. – № 4. – С. 12–20.
6. Возможности экспертной оценки вреда психическому здоровью лиц, подвергшихся неконтролируемому воздействию ионизирующей радиации / Г. М. Румянцева, О. В. Чинкина, С. Н. Шишков, Е. Я. Щукина // Медицина критич. состояний. – 2010. – № 2. – С. 39–47.
7. Brahler E, Schumacher J, Brahler C. First all- Germany standardization of the brief form of the Gissen Complaints Questionnaire GBB-24. *Psychotherapie, Psychosomatik, Medizinische Psychologie*. 2000;50(1):14–21.
8. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий / Е.П. Ильин - СПб.: Питер, 2004. - 701 с.

9. Вассерман Л.И. Методика для психологической диагностики уровня социальной фрустрированности и ее практическое применение: Метод. рекомендации / Л.И.Вассерман, Б.В.Иовлев, М.А.Беребин. – СПб: СПб НИПНИ им. В.М.Бехтерева, 2004. – 27 с.

10. Антомонов М. Ю. Математическая обработка и анализ медико-биологических данных / М. Ю. Антомонов. - К., 2006. - 558 с.

11. Реброва О.Ю. Статистический анализ медицинских данных. Применение пакета прикладных программ STATISTICA / О.Ю. Реброва. – М. : Медиа Сфера, 2002. – 312 с.

12. Макаренко М.М. Оцінка радононебезпеки територій міста Жовті Води Дніпропетровської області і Києва / М.М. Макаренко, П.І. Діденко, І.І. Купенко // Геолог України. – 2010. – №4. – С.98–103.

ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБУ ЖИТТЯ ТА РІВНЯ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ СТОМАТОЛОГІЧНИХ УСТАНОВ

КОСЕНКО В.М.

кандидат медичних наук

СКИБА І.М.,

ВАКУЛОВИЧ З.О.,

ПЕРШКО Т.В.,

ПЕТРУК М.М.

КВНЗ "Житомирський медичний інститут" ЖОР

м. Житомир, Україна

Вступ. У країнах Євросоюзу, США, Канаді працюють фахівці в галузі профілактичної стоматології [1;2]. За кордоном один гігієніст зубний обслуговує дитяче населення 2-3 навчальних закладів. Це потребує не тільки достатньої теоретичної та практичної підготовки, а й гарного фізичного здоров'я.

Окрім того, зміни, що останнім часом відбуваються в усіх сферах діяльності людини (інтенсифікація праці, робота зі складним технічним обладнанням, комп'ютеризація), також висувають нові підвищені вимоги до професійних та фізичних якостей представників різних професій [3].

Мета дослідження: оцінити фізичний розвиток студентів відділення "Стоматологія" КВНЗ "Житомирський медичний інститут" за показниками рухових тестів.

Матеріали та методи. Було обстежено 90 студентів (дівчат) віком 16-18 років, які за результатами медичного огляду належали до основної групи для занять з фізичного виховання. Програмою медичного огляду було передбачено: візуальний огляд, визначення основних антропометричних показників,

фізіометрія, визначення гостроти зору, слуху, проведення електрокардіографії, флюорографії органів грудної клітини, загальний аналіз крові та сечі.

Перед проведенням рухових тестів визначали суб'єктивну оцінку індивідуального здоров'я обстежених на основі наступних показників: самопочуття, сон, апетит, працездатність за 5-ти бальною системою. Інтегральна оцінка розраховувалася як середнє арифметичне перерахованих ознак.

Показники розвитку фізичних якостей (швидкість, витривалість, сила) визначалися на заняттях з фізичного виховання за результатами виконання тестових вправ: біг на 100 м та 2000 м, згинання і розгинання рук в упорі лежачи на підлозі.

Характеристику способу життя обстежених студентів проводили за даними анкетування.

У дослідженні були використані наступні методи: бібліосемантичний, системного аналізу та логічного узагальнення, тестування фізичних якостей, опитування, анкетування, математичної обробки зібраних даних.

Результати та їх обговорення. Перед виконанням рухових тестів з'ясовували (шляхом опитування) загальний стан здоров'я студентів. Такі складові як "сон" та "апетит" всі обстежені оцінили на "відмінно". Цифрові значення, відтворюючі "самопочуття", коливалися в межах 4,3-4,5 бали, а показники складової "працездатність" – 4,0-4,3 бали. 16- та 17-річні оцінили загальний стан організму (інтегральна оцінка) на $4,71 \pm 0,24$ бали та $4,71 \pm 0,29$ бали, а 18-річні студенти – на $4,57 \pm 0,1$ бали.

На одному занятті з фізичного виховання проводилося тестування тільки однієї вправи. Під час виконання вправи згинання та розгинання рук в упорі лежачи на підлозі отримані середні значення: 16-річні – $16,53 \pm 3,14$ разів, 17-річні – $16,33 \pm 2,53$ рази, 18-річні – $17,87 \pm 2,5$ разів. 40,0% 16-річних на "відмінно" виконали вправу згинання і розгинання рук в упорі лежачи. Результат "відмінно" продемонстрували тільки 6,7% 17-річних та така ж

кількість 18-річних. Не впоралися з виконанням вправи 13,3% 16-річних, 13,3% - 17-річних та 20,0% - 18-річних

Низький рівень рухової активності студентів протягом доби в поєднанні з одноманітною позою на заняттях є однією з імовірних причин зменшення показників сили м'язів.

Процеси детренованості були зафіксовані й при виконанні тестової вправи – біг на 100 м. У 16-річних середні показники відповідали значенню – $16,13 \pm 0,67$ с, у 17-річних – $15,99 \pm 0,46$ с, 18-річні впоралися з поставленим завданням за $15,49 \pm 0,29$ с. 33,3% 16-річних на "відмінно" виконали вправу біг на 100 м. Аналогічний результат продемонстрували тільки 13,3 % 17-річних та 6,6 % 18-річних

Негативні тенденції прослідковувались і при виконанні вправи на витривалість (біг на 2000 м). 16-річні впоралися з цією вправою з результатом – $672,4 \pm 30,97$ с, 17-річні – $703,6,0 \pm 39,96$ с, 18-річні – $672,8 \pm 43,38$ с. Тільки 13,3% 16-річних на "відмінно" виконали вправу біг на 2000 м. Оцінку "відмінно" отримали 6,7 % 17-річних та 6,7 % 18-річних

Загальновідомо, що легкоатлетичні вправи, зокрема біг на 100 м та 2000 м, позитивно впливають на опорно-руховий апарат, поліпшують діяльність внутрішніх органів, сприяють гармонійному розвитку та підвищенню працездатності. Фізичні якості та навички, які формуються у процесі занять фізичною культурою, необхідні як у подальшій професійній діяльності майбутніх зубних гігієністів, так і під час навчання. Недостатній рівень фізичної підготовки сучасних студентів не дозволить в майбутньому повноцінно виконувати функціональні обов'язки, пов'язані з наданням профілактичних стоматологічних послуг.

Аналіз проведеного анкетування свідчить, що переважна більшість обстежених студентів не займається фізичною культурою та спортом у позанавчальний час, не виконує в повному обсязі тижневий руховий режим, не дотримується правил раціонального харчування.

Регулярно пропускають заняття з фізичного виховання без поважних причин 44% респондентів. 73% опитаних не виконують ранкову гігієнічну гімнастику. Проте, всі опитані студенти розуміють значення фізичних вправ. Однією з причин нехтування фізичною культурою та спортом майбутні гігієністи зубні вважають – лінощі. 56% респондентів проводять вільний час у соціальних мережах, 15% – переглядаючи художні фільми, і тільки 29% активно відпочивають. Можливо, систематичне нехтування занять з фізичного виховання стало однією з причин незначних показників, зафіксованих при виконанні тестових вправ.

Усі респонденти з розумінням відповідали на питання, які торкалися ролі та значення раціонального харчування у збереженні та зміцненні здоров'я. Проте, тільки 29% вживають корисні для організму продукти; 9% віддають перевагу напівфабрикатам, солодощам; 62% поряд з корисними продуктами вживають чіпси, солодку воду, кетчуп тощо.

76% респондентів усвідомлюють негативні наслідки, які пов'язані з недотриманням здорового способу життя, а решта 24% не замислювалися над цим питанням.

Висновок. Оцінка показників виконання студентами рухових тестів переконала, що цифрові значення, які відтворюють силу, витривалість та швидкість, поступово знижуються. Це можна пояснити детренованістю м'язової системи. У значної частини обстежених дівчат не сформовані ні інтереси до систематичних занять фізичною культурою та спортом, ні природна потреба в активній руховій діяльності. Зацікавленість майбутніх медичних працівників стоматологічних клінік до занять фізичною культурою помітно знижується, починаючи з другого курсу. Молодь, "відірвана" від постійного батьківського піклування, не дотримується правил здорового способу життя.

Здоров'я та навчання студентів взаємопов'язані. Чим міцніше здоров'я студента, тим продуктивніше навчання, а в майбутньому і професійна діяльність. Гармонійний розвиток молодої людини – запорука успішності освоєння професії.

Використана література

1. Гуменюк О. М. Моделі професійної підготовки допоміжного стоматологічного персоналу (з досвіду зарубіжних країн) / О.М. Гуменюк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. - №5. – С.316-325.
2. Кузняк Н. Б. Перші кроки на шляху відновлення профілактичної стоматології в Україні / Н. Б. Кузняк, О. І. Годованець // Клінічна анатомія та оперативна хірургія .- 2014. – Т.13. - № 2. – С.120-123.
3. Мартинюк О. Аналіз різноманітних методик оцінки рівня фізичного здоров'я студентської молоді [Електронний ресурс]: Збірник наукових праць. Фізична культура, спорт та здоров'я нації / Ольга Мартинюк, Валентина Печена, Катерина Кравченко. – Вінниця, 2014.- Т.1.- Випуск 18.- С.189-195. – Режим доступу: <http://vspu.edu.ua/science/art/a164.pdf>. – (дата звернення 6.09.2019)

РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ІЗОТЕРАПІЇ

АНАСТАСОВА Н.М.

старший викладач кафедри прикладної психології та логопедії

Бердянський державний педагогічний університет

м. Бердянськ, Україна

СОСНОВА К. О.

здобувач вищої освіти

факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти

Бердянський державний педагогічний університет

м. Бердянськ, Україна

Актуальність нашої теми полягає в тому, що розвиток моторики у дітей старшого дошкільного віку дозволяє сформувати координацію рухів пальців рук, розвинути мовленнєву діяльність і підготувати дитину до школи. Рівень розвитку дрібної моторики – один із показників інтелектуальної готовності до шкільного навчання. Коли говорять про дрібну моторику, мають на увазі, скоординовані точні рухи пальцями рук. Дитина, у якої досить добре розвинена дрібна моторика, вміє логічно міркувати, у неї високий рівень розвитку пам'яті, уваги та зв'язного мовлення. Дрібна моторика рук розвиває інтерес, пізнавальні здібності дитини, вважається справою цікавою та корисною для виявлення майбутніх здібностей внутрішнього світу дитини. При ручній праці кожен рух дитини дає якісний відчутний результат. Чим вище рухова активність дитини, тим краще розвивається її мовлення [5].

Для розвитку дрібної моторики у дітей із загальним недорозвитком мовлення використовують, як один із ефективних засобів, сучасні методи і підходи ізотерапії. Застосування даного виду діяльності в корекційній роботі з

дітьми із порушеннями мовлення дозволяє отримати позитивні результати: створюються сприятливі умови для розвитку спілкування дітей, виявляється вплив на усвідомлення дитиною своїх переживань, на розвиток довільності та здібності до саморегуляції, впевненості у собі за рахунок соціального визнання цінності продукту, створеного дитиною [4].

Одним з найбільш поширених видів арт – терапії є ізотерапія – лікувальний вплив, корекція за допомогою образотворчої діяльності. При розвитку дрібної моторики через малювання створюються передумови для розвитку багатьох психічних процесів. В даний час ізотерапія все більше включається в корекційно-розвитковий процес в освітніх закладах для дітей з різними порушеннями мовленнєвого розвитку і дає позитивні результати.

Мета використання ізотерапії в дошкільній практиці – гармонізація особистості дитини з мовленнєвими порушеннями через розвиток здібностей самовираження і самопізнання, розвиток дрібної моторики рук, розширення можливостей його соціальної адаптації за допомогою творчої діяльності [4].

Ступінь досліджуваності проблеми. Сучасники С. Н. Пьянкова, С. М. Вайнерман, И. А. Грошенков, Т. С. Комарова почали використовувати цей метод не тільки в корекції психічних станів, але і в розвитку всіх психічних процесів та дрібної моторики рук у дітей.

Проблемою розвитку дрібної моторики рук дітей із загальним недорозвитком мовлення за допомогою ізотерапії активно займалася С. Н. Пьянкова. Вона в своїй статті «Ізотерапія в роботі з дітьми із ЗНМ» зазначала: «Почавши працювати з дітьми логопатами, вивчивши особливості цих дітей (як психологічні, так і особливості розвитку загального характеру), виявила, що порушення мовного розвитку тягне за собою відхилення не тільки мовленнєвих, але і в рухових сферах.... Дрібна моторика дуже слабка, олівці тримають неправильно, відсутній натиск.... Я розглядаю ізотерапію не тільки як важливий засіб морального і естетичного виховання дитини, але і як умову розвитку дрібної моторики. Для розвитку дрібної моторики зроблені дидактичні ігри «Малюємо ниточками», «Малюємо паличками», «Чарівні

чоловічки», зшиті килимки з гудзиками. Я використовую у своїй роботі різноманітні матеріали: друк, трафарети, штампи, палички, ковпачки, зубні щітки, малярні кисті, природний і непридатний матеріал, свічки, поролон. Вчу дітей різної техніки зображення, найдоступнішою є «пальцевий живопис». Пальчиками діти малюють дерева, квіти, гриби, тварин; особливо цікаві зображення в змішуванні фарб і накладанні однієї на іншу» [3].

На думку Т. С. Комарової, ізотерапія як форма діяльності включає в себе багато компонентів психічних процесів і в зв'язку з цим її слід вважати важливим фактором формування дрібної моторики рук дітей [2].

Такі науковці, як Гур'єв Е. В., Грибоєдов А. С., Кашенко В. П., Граборов А. Н., підкреслюють корекційну цінність ізотерапії в розвитку дитини в цілому і в його пізнавальній діяльності, зокрема, приділяють увагу розвитку дрібної моторики через образотворчу діяльність.

Психологи стверджують, що розвиток дрібної моторики ефективніше проходить в певних видах дитячої діяльності. Заняття з ізотерапії сприяють розвитку руки дитини, особливо мускулатури кисті і пальців, що так важливо для подальшого навчання письма в школі [1].

Сутність дослідження. Нерозвиненість моторики рук у дітей з загальним недорозвитком мовлення обумовлена тісною взаємодією ручної та мовної моторики. Вдосконалення ручної моторики, активізації моторних мовних зон головного мозку і, внаслідок цього, розвиток мовної функції.

Слід зазначити, що важливими проблемами вивчення нашої теми є: нейролінгвістичне вивчення різних форм загального недорозвитку мовлення з урахуванням локалізації ураження мозку; розробка прийомів ранньої неврологічної та логопедичної діагностики у дітей; вдосконалення методів логопедичної роботи над дрібною моторикою в перші роки життя дитини; удосконалення методів логопедичної роботи з урахуванням форми загального недорозвитку мовлення; вивчення взаємозв'язку голосових темпо-ритмічних розладів із семантичними порушеннями при різних рівнях загального

недорозвитку мовлення підвищить ефективність логопедичного впливу шляхом ізотерапії.

У багатьох випадках малюнкова терапія виконує психотерапевтичну функцію, допомагаючи дитині впоратися зі своїми психологічними проблемами. Будь – яка діяльність, в тому числі і образотворча, сприятлива для розвитку мовлення. Зображувальна діяльність безпосередньо пов'язана з найважливішими функціями – зором, руховою координацією, мовленням, мисленням і тому сприяє не просто розвитку кожної з цих функцій, але і зв'язує їх між собою.

Взаємодія з дітьми за допомогою ізотерапії проходить дуже плідно і цікаво. Освітня діяльність будується на ігровому сюжеті, це дозволяє залучити та зацікавити малоактивних дітей, підвищити індекс позитивного самопочуття і психологічного комфорту.

Порушення моторики у дітей із загальним недорозвитком мовлення, що проявляються в ручній діяльності дітей, знаходять своє відображення і в їх мовленнєвій діяльності. Порушення моторики, як артикуляційної, так і дрібної може створити труднощі в оволодінні письмом, привести до виникнення негативного ставлення до навчання, до ускладнень в адаптації до шкільних умов. Тому в дошкільному віці важливо розвивати механізми, які є необхідними для оволодіння письмом, створити умови для накопичення дитиною рухового та практичного досвіду, до розвитку навичок ручної вмілості.

Використовуючи ізотерапію, треба прагнути, щоб дитина була активним учасником педагогічного процесу, а не пасивним слухачем. Створюючи умови, при яких дитина проявляє себе як суб'єкт власної діяльності, вільно визначає і реалізує власні цілі, що має власний досвід, добровільно покладає на себе відповідальність за результати своєї діяльності.

Основні висновки. Провівши аналіз нашого дослідження ми можемо зазначити, що нерозвиненість дрібної моторики у дітей із загальним недорозвитком мовлення обумовлена тісною взаємодією ручної та мовної

моторики. Через це, у дітей дрібна моторика розвивається не в межах норми. Тому вдосконалення ручної моторики за допомогою ізотерапії потрібно починати з раннього віку, так як це сприяє активізації моторних мовних зон головного мозку і, внаслідок цього, розвитку мовленнєвої функції.

Отже, особливостями розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку є те, що діти дуже чутливі до такого виду діяльності як малювання, що дозволяє розвинути у них терпіння та посидючість, бути наполегливими й цікавими. Вправи з участю рук і пальців у дітей дошкільного віку гармонізують тіло й розум, позитивно впливають на діяльність мозку, прості рухи рук допомагають зняти розумову втому, покращують вимову багатьох звуків та розвивають мову дитини. Взаємодія долонь, пальців рук з фарбою або іншими предметами мистецтва, впливає на біологічно активні точки дрібної моторики дитини. Тому використання ізотерапевтичних технологій є найефективнішим методом розвитку дрібної моторики рук дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Використана література:

1. Вайнерман С. М., Большов А. С., Силкин Ю. Р. Сенсомоторное развитие дошкольников на занятиях по изобразительному искусству / С. М. Вайнерман – М.: Владос, – 2010. – 130 с.
2. Комарова Т.С. Обучение детей технике рисования / Т. С. Комарова – М.: «Мозайко», – 2012. – 96 с.
3. Пьянкова С. Н. Изотерапия в работе с детьми с ОНР / С. Н. Пьянкова // Молодой ученый. — 2015. — №15. — С. 604-606.
4. Левченко И. Ю. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании / И. Ю. Левченко – М.: Изд-во: Академия, – 2001. – 48 с.
5. Филичева Т. Б., Туманова Т. В. Дети с общим недоразвитием речи» / Т. Б. Филичева – М.: «Просвещение», – 2000. – С. 128.

ПРОФЕСІЙНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ПРОЦЕС РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАВДАНЬ

ВАСИЛЬЄВА О.А.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної та практичної психології

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

м. Ізмаїл, Україна

Стрімкий розвиток інтелектуалізації суспільства, динамічність сучасного життя і науково-технічний прогрес висувають високі вимоги до якості підготовки фахівців усіх галузей соціальної практики.

Суспільна потреба в психологічній науці та практиці, зростання вимог до професійної компетентності психологів, їх фахової підготовки має бути спрямована не тільки на формування в них знань і вмінь, вузьку професійну підготовленість, але й на розвиток здібності виокремлювати і ефективно вирішувати актуальні проблеми сьогодення.

Загострення конкуренції на зовнішньому і внутрішньому ринках, дисбаланс попиту й пропозиції на ринку праці, нові ціннісні і мотиваційні орієнтації актуалізують проблематику професійного мислення майбутніх психологів.

Необхідність розвитку мислення майбутніх психологів зумовлена особливостями їхньої професійної діяльності, яка відображає надзвичайну складність і багатофункціональність завдань, що вирішуються ними.

Аналіз наукового фонду, який віддзеркалює дослідницькі розвідки щодо осмислення окресленого психологічного явища і тлумачення поняття «професійне мислення», доводить зростаючий інтерес до його пізнання (М.К.Акімова, Р.А.Берулава, Т.Є.Гура, Д.М. Завалішина, В.Т. Козлова, Ю.К. Корнілов, Т.В. Кудрявцев, Ю.М. Кулюткін, В.О. Моляко, Г.С.Тарасов та ін.).

В сучасній психологічній науці професійне мислення визначають як відображення фахівцем професійної реальності (О.К. Тихомиров [7]), практичне мислення людини в процесі вирішення професійних завдань (Ю. К. Корнілов [5]), прийняття практично доцільних рішень і дій; прогностичність як орієнтація на майбутнє (Ю.І. Кулюткин [4]) .

Водночас, проблематика професійного мислення психолога-практика, особливостей його становлення в період набуття засад професіоналізму у ЗВО, залишається ще вкрай недостатньо розробленою.

Психологічні проблеми розвитку та становлення професійного мислення як одного з провідних когнітивних процесів особистості протягом тривалого часу поглиблено досліджувалися (Б.Г. Ананьєв, М.Я. Басов, П.П. Блонський, Л.С.Виготський, П.Я.Гальперін, В.В.Давидов, Д.Б. Ельконін, Г.С.Костюк, О.М. Леонтьєв, А.Р. Лурія, С.Д. Максименко, В.О. Моляко, О.В. Петровський, С.Л. Рубінштейн та ін.).

Невід'ємним компонентом професійного мислення є інтелектуальна діяльність щодо розв'язання професійних завдань. Оскільки специфіка професійної діяльності зумовлена особливостями завдань, які розв'язують спеціалісти, то якість професійної діяльності або рівень професіоналізму залежить від типу мислення.

Високий рівень професіоналізму пов'язаний з теоретичним, інтуїтивним, творчим мисленням і розвиненим практичним інтелектом. Підготовка майбутнього професіонала потребує обов'язкового аналізу специфіки професійних завдань і стратегії їхнього розв'язання.

Мислення – це процес розв'язання завдань. Таке трактування спирається на прикладні дослідження психологічних механізмів прийняття рішень.

Так В.О.Моляко, О.К.Тіхоміров досліджували феномен людського мислення, але відповідь на питання щодо народження нової ідеї, яка реалізується в прийнятті професійних рішень залишається відкритою.

У рамках психології прийняття рішень розглядається як підготовчий етап акту прийняття рішень. При цьому відзначається істотний вплив мотивів і цілей

діяльності на прийняття професійного рішення. Мислення розглядають як творче, продуктивне (формально-логічне) і репродуктивне, а завдання поділяють за способом переробки вихідної інформації - пошуковим або автоматизованим.

Так вирішення творчих завдань у загальній психології, процес аналізу, переробки вихідних умов і породження творчого рішення досліджено детально О.К. Тихоміровим [7].

Специфічність професійного мислення пов'язана з орієнтуванням фахівця у предметі своєї діяльності, а також зі знаряддям, що використовуються в процесі діяльності, засобами впливу на цей предмет, тобто технологічною стороною професійної діяльності.

Дослідники підкреслюють зв'язок предметного змісту й технології професійної дії з формами, логікою професійного мислення.

Для професійного мислення велике значення має «відчуття» матеріалу, партнера, дії, проблемної ситуації, яка ще не виникла, але може виникнути в професійній діяльності. Зрозуміло, що це «відчуття» базується не на сприйманні або емоціях, а на комплексній скоординованій роботі всіх інтелектуальних структур, згорнутому, автоматизованому мисленні, яке миттєво обробляє дані, отримані органами чуття, що пропонує пам'ять, виокремлює увага відповідно до потреб особистості. Сучасні психологи в такому випадку говорять про професійний інтелект. Зазначене вище почуття є основою для вибору адекватних засобів і способів розв'язання професійних завдань.

Як в теоретичному, так і в практичному мисленні завдання визріває з проблемної ситуації. Виявлення проблемної ситуації, перехід її у сформульовану проблему, а далі в завдання є непрямолинійним і неоднозначним процесом. У реальному мисленні побачити та сформулювати проблему інколи значно важче і важливіше, ніж її розв'язати. У широкому значенні слова проблемною є будь-яка ситуація, практична або теоретична, в

якій відсутнє готове відповідне до обставин рішення і саме тому вона вимагає обмірковування.

Розв'язанню людиною будь-якого завдання передує його постановка. Цей етап є важливим особливо в практичній трудовій діяльності. Вміння знайти майбутнє завдання – проблемну ситуацію – є однією із провідних властивостей мислення практика-професіонала.

Проблемна ситуація найчастіше не усвідомлюється повністю й існує до ти, поки в ній «присутня» людина, яка її виявила.

Завдання відрізняється від проблемної ситуації тим, що воно усвідомлене суб'єктом, об'єктивоване і найчастіше описане словесно або в іншій знаковій формі. Постановка завдання містить її аналіз і розуміння на певному рівні, попереднє визначення задуму вирішення, стратегії, плану дій. Вона обов'язково передбачає врахування можливих реально доступних і наявних засобів розв'язання завдання. Під засобами розв'язання розуміють матеріальні, матеріалізовані та ідеальні об'єкти, що безпосередньо не входять до умов завдання, але залучаються до її розв'язання.

З поняттям «засоби розв'язання» пов'язане поняття «стратегія розв'язання». У психологічній літературі існує декілька визначень стратегій розв'язання завдань. Так, В.О. Моляко вважає, що стратегія – це домінуюча тенденція в інтелектуальній поведінці суб'єкта, який розв'язує завдання.

Стратегія передбачає вміння поставити і проаналізувати нове завдання, здійснити пошук адекватної гіпотези розв'язання і саме розв'язання. Цей термін необхідно співвіднести з такими, як «метод», «спосіб», «прийом» розв'язання завдання в його виконавчій, реалізаційній частині. Стратегія ж стосується механізмів, які керують процесом розв'язання і породжують послідовність виконуваних дій. Визначити стратегію можна як систему засобів і рекомендацій щодо їх перетворення в процесі розв'язання.

Стратегія в найбільш розвиненому вигляді формується у професіоналів, здебільшого визначаючи індивідуальний стиль їхньої діяльності, загальні підходи до постановки й розв'язання нових завдань.

Розв'язання професійних завдань, як і інші пізнавальні процеси, значною мірою спираються на дострокову пам'ять і на засвоєні раніше знання. Водночас довгострокова пам'ять часто породжує функціональну ригідність, яка іноді може утруднювати пошук нового рішення.

Дж. Уоллес вивчав питання відкриття та розв'язання наукових завдань відомими вченими. На думку автора вони проходять через такі чотири послідовних етапи:

- підготовка, яка включає огляд проблеми та збір інформації;
- інкубація – тривалий період, під час якого пошуки рішення припиняються, інакше кажучи, відкладаються;
- осяяння, коли рішення з'являється нібито само собою;
- розробка – знайдене рішення піддається перевірці шляхом зіставлення з фактами, оформлюється вербально або письмово, оцінюється логіка і ґрунтовність рішення.

У руслі дослідженої проблеми неабиякий інтерес викликає позиція Т.Є. Гури. Так, згідно з позицією автора у розумінні сутності професійного мислення, важливим є положення про те, що, з одного боку, воно є діяльним за своєю природою, має однакову будову з практичною діяльністю, а його одиницями є мисленнєві дії.

З іншого боку, на думку Т.Є. Гури, професійне мислення є соціальною субстанцією, що існує у соціокультурному, професійному просторі, визначається соціальними, професійними нормами. До того ж, за висновками науковця, професійне мислення психолога - надскладний, інтегративний, поліпроцесуальний і полісистемний феномен; особливий вид мислення, що забезпечує вирішення фахівцем проблем його професійної діяльності і професійного розвитку.

Спираючись на проведені дослідження вчена виокремлює рівні функціонування професійного мислення, завдяки різнорівневій рефлексії, а саме:

- предметно-орієнтований. Предметом даного рівня розвитку професійного мислення психолога, що функціонує у сфері ситуаційно-професійних ускладнень, є проблемна професійна ситуація, яка, у свою чергу, фокусується на психічній організації клієнта. За своїми властивостями це рівень практичного мислення – мислення в дії;

- діяльнісно-орієнтований. Предметом якого є професійна діяльність, що набуває такої властивості, як проблемність. Це рівень “мислення про свою діяльність”. Воно, на відміну від попереднього, набуває більшої вербалізованості в контексті проговорення про себе, внутрішнього діалогу, втрачає конкретність і швидкість актуалізації знань; втрачає особистісну, емоційну модерацію й набуває ознак теоретичного мислення;

- методологічний, що “обслуговує” його мисленнєву діяльність, тобто є мисленням про мислення, або метамисленням; його предметом є власне професійна миследіяльність фахівця, а результатом – нове знання про власну професійну діяльність та самого себе [3].

Так А. В. Карпов, Г. П. Щедровицький механізмом переходу предметно-орієнтованого на діяльнісно-орієнтований та методологічний рівні професійного мислення психолога вважають рефлексію, а перехід із першого на другий рівень відбувається завдяки предметній, діяльнісній рефлексії, з другого на третій – вона набуває статусу методологічної рефлексії – рефлексії [3,7].

Узагальнення вищезазначеного, дає підстави припустити, «що фахова підготовка майбутніх психологів має бути спрямована на цілісний розвиток їх професійного мислення, що передбачає здатність функціонування на всіх трьох рівнях миследіяльності, свідомої актуалізації її основних психологічних механізмів: вербалізації, об’єктивації, схематизації, метафоризації, рефлексивних виходів, нормування» [3,с.73] .

Таким чином, результати здійсненого дослідження дозволяють зробити висновок, що розвиненість професійного мислення у майбутніх психологів

зумовлює необхідність розробки та впровадження в практику роботи ЗВО системи психолого-педагогічного супроводу, яка забезпечується:

- цілеспрямованою роботою викладачів психологічних дисциплін з коригування змісту, форм і методів викладання фахових навчальних дисциплін, а також упровадженням нетрадиційних лекцій; методу аналізу проблемних професійних ситуацій тощо;
- посиленням практичної підготовки шляхом запровадженням безперервної програми навчальної практики майбутніх психологів;
- створенням системи забезпечення самостійної роботи студентів з фахових дисциплін;
- використання навчального ефекту групового впливу, виконання спеціальних вправ;
- коригуванням варіативної складової змісту навчальних програм підготовки;
- проведенням різних видів позааудиторної роботи: проблемних груп, наукових гуртків, психологічних клубів;
- організацією діяльності психологічної служби ЗВО.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у теоретичному осмисленні й визначенні специфічних умов розвитку професійного мислення практичних психологів, розробки методів його активізації в системі неперервної освіти.

Використана література:

1. Гура Т. Є. Розвиток професійного мислення майбутніх психологів: теоретико-методологічний аспект : монографія / Т. Є. Гура. – Запоріжжя : КПУ, 2013. – 304 с.
2. Гура Т. Е. Эмпирическое исследование профессионального мышления практических психологов: обоснование методического инструментария

[Электронный ресурс] / Т. Е. Гура // Концепт. – 4 квартал 2011, ART 11-4-07. – Киров, 2011. – Режим доступа : <http://www.covenok.ru/koncept/2011/11407.htm>

3. Гура Т.Є Особливості генези професійного мислення майбутніх психологіву процесі фахової підготовки //Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : психологічні науки / – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2015. – № 1. – С. 70-78.

4. Кулюткин Ю. И.Изменяющийся мир и проблема развития творческого потенциала личности. Ценностно-смысловой анализ. СПб., 2002. 85с.

5.Корнилов Ю.К. Психология практического мышления: Монография / Ю. К. Корнилов. – Ярославль: ДИА-Пресс, 2000. – 205 с.

6. Пов'якель Н.І. Професіогенез мислення психолога-практика в системі вищої школи: монографія / Н.І. Пов'якель. – [вид. 2, випр. і доп.]. – К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. –298 с.

7. Тихомиров О. К. Психология мышления: учебное пособие / О. К. Тихомиров – М. : Изд-во Моск. у-та, 1984. – 272 с.

8. Щедровицкий Г.П. Мышление – Понимание – Рефлексия / Щедровицкий Г.П. – М.: Наследие ММК, 2005. – 800 с.

КЛІНІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗУБОЗБЕРІГАЮЧОЇ ЦИСТЕКТОМІЇ БЕЗ РЕЗЕКЦІЇ ВЕРХІВОК КОРЕНІВ ЗУБІВ ПРИ РАДИКУЛЯРНИХ КІСТАХ ЩЕЛЕП

БУРЦЕВ О.В.

аспірант кафедри нормальної фізіології та патофізіології

Луганський державний медичний університет

М. Рубіжне, Україна

ГАЙДАШ І.С.

доктор медичних наук, професор

завідувач кафедри мікробіології, вірусології та імунології

Луганський державний медичний університет

М. Рубіжне, Україна

Радикулярні кісти щелеп (РКІЩ) – це об’ємні порожнинні утворення в кістковій тканині щелеп, які виникають в наслідок хронічного септичного запалення в періодонті за рахунок проліферації епітеліальних клітин, що вистилають порожнину навколореневої гранульоми [1]. Частота виникнення радикулярних кіст у осіб обох статей у віці 20-45 років досягає 85%, при цьому ураження верхньої і нижньої щелеп зустрічається однаково часто.

Основним методом лікування хворих на радикулярні кісти є цистектомія – вилущування оболонки кісти із заповненням кісткової порожнини різними остеопластичними матеріалами.

Лікування РКІЩ в Україні проводиться згідно до Протоколу лікування кіст щелепно-лищевої ділянки (Шифр МКБ-С-834.IX), затвердженого Наказом МОЗ України №566 від 23.11.2004 року. Згідно з вказаним протоколом, хірургічне лікування РКІЩ, в залежності від їх клінічних варіантів, може виконуватись за допомогою таких методів як: 1) пункція з евакуацією

кістозного вмісту і склерозуванням епітеліальної оболонки кісти; 2) цистотомія; 3) гайморотомія; 4) цистектомія (операція Денкера).

Показанням для цистектомії є одонтогенні і неодонтогенні кісти щелеп в будь-якому віці.

Перевагою цистектомії вважається те, що видаляється уся оболонка кісти, яка підлягає патоморфологічному дослідженню, а в кістковій порожнині, яка виникла, відбувається репаративна регенерація кістки, так як післяопераційна рана зашивається наглухо.

До недоліків цистектомії відносять: травматичність операції; можливість пошкодження поруч розташованих інтактних зубів; травмування нервово-судинного пучку; вірогідність розтину стінок верхньощелепної пазухи або носової порожнини; можливість аутолізу кров'яного згустку, який знаходиться в кістковій порожнині.

Методика операції цистектомії складається з наступних етапів:

1. Місцеве обезболювання;
2. Виконання розрізу м'яких тканин до кістки (в передніх ділянках на вестибулярній поверхні альвеолярного відростку щелепи роблять трапецієподібний розріз; в бокових ділянках роблять кутовий розріз; при відсутності зубів роблять горизонтальний розріз по гребеню альвеолярного відростку або по шийці зубів);
3. Відшарування слизово-окістяного клаптя;
4. Трепанація кістки;
5. Видалення кісти;
6. Укладання слизово-окістяного клаптя на місце і зашивання рани наглухо.

За сучасною тактикою хірургічного лікування РКІЩ цистектомія виконується з резекцією верхівок причинних зубів або з їх видаленням.

За даними [2] при виконанні цистектомій у хворих на РКІЩ корені причинних зубів підлягали резекції в 73,9%, а видалення причинних зубів було в 26,1% операційних втручань.

Задачею даної корисної моделі, що пропонується, є розробка способу зубозберігаючої цистектомії, яка не має хиб прототипу.

Це досягається тим що: 1) лікування і пломбування причинного зуба відбувається попередньо до проведення цистектомії; 2) ложе вилущеної кісти 3-5 разів обробляється антисептиком, а саме 10% розчином бетадину, розведеного фізіологічним розчином в співвідношенні 1:1; 3) порожнина вилущеної кісти заповнюється готовим замінником кісткової тканини – Колапаном-Л, який містить штучний гідроксиапатит, колаген та лікарські речовини (лінкоміцину гідрохлорид, гентаміцину сульфат, метранідазол, клафоран, диоксидин, рифампіцин, ізоніазид), і є активним протягом 20 діб, при умові рівномірного виділення антимікробних речовин в кісткову тканину.

Інші маніпуляції, з яких складається цистектомія (місцеве знеболення, виконання серпоподібного або трапецеподібного розрізу в проекції кореня, відсепаровування слизово-надкісного клаптя, трепанація кортикальної пластинки, вилущення кісти) були такі самі, як і в прототипі.

З метою поліпшення остеогенної регенерації і відновлення втрачених кісткових структур все ширше використовуються біологічні, синтетичні та імплантаційні матеріали, що мають остеоіндуктивні і остеointegraційні напрямки дії. Існує велика кількість модифікацій класичної цистектомії.

Позитивний лікувальний ефект в лікуванні РКЩ був досягнений при використанні композиту на основі недемінералізованого кісткового колагену і штучного гідроксиапатиту, яким заповнювали кісткову порожнину після вилущення кісти [3].

З метою оптимізації процесів репаративної регенерації і профілактики гнійних ускладнень показано заміщення кісткових дефектів ліквідувати за допомогою кістково-пластичних матеріалів, до яких відноситься колапан. В процесі регенерації колапан заміщується кістковою тканиною, зберігає антимікробну активність до 20 діб, під час яких йде рівномірне виділення антибіотика в кісткову порожнину. До складу колапану входять гідроксиапатит, колаген, антибіотик, або хіміопрепарат антимікробної дії. Наявність в колапані

антимікробних сполук різного спектру дії дозволяє цілеспрямовано вибирати вид колапану, який відповідає збуднику хвороби, що значно підвищує ефективність лікування.

В дослідженні [4] клофранвмістний колапан в комбінації з ретаболілом був використаний при лікуванні експериментальних переломів щелеп у кролів. Результати досліджень визначили те, що ретаболіл при остеосинтезі є остеоіндуктивним матеріалом, а колапан, володіючи остеоіндуктивними, остеокондуктивними та остеопротекторними властивостями, сприяє прискоренню процесу консолідації переломів кісток щелепи.

Застосування Колапану-L випробувано при лікуванні травми альвеолярного відростка верхньої щелепи [5]. Результати дослідження показали, що застосування Колапану-L у місці перелому альвеолярного відростка верхньої щелепи підвищує ефективність лікування та знижує ускладнення до 20%.

Нашу увагу привернув Колапан-ЛМ, який містить комбінацію лінкоміцину гідрохлориду і метронідазолу. В доступній науковій літературі відомості про використання Колапану-ЛМ при цистектоміях РКЩ відсутні

Враховуючи все вище вказане, нами був розроблений спосіб зубозберігаючої цистектомії [6], який, був застосований при лікуванні 117 хворих з радикулярними кістами, серед яких жінок було 69 (58,97%), чоловіків – 48 (41,03%), вік пацієнтів коливався від 25 до 43 років. Радикулярні кісти верхньої щелепи були у 53 хворих (45,3%), радикулярні кісти нижньої щелепи були у 64 хворих (54,7%).

Всім хворим попередньо і заздалегідь стоматологом-терапевтом були просановані причинні зуби, після чого за класичним алгоритмом була виконана цистектомія, з проведенням ретельного вилучення оболонки кісти, 3-5-кратною промивкою порожнини кісти розчином 10% бетадину в співвідношенні з фізіологічним розчином 1:1, і заповненням ложа кісти Колапаном-Л.

В післяопераційному періоді гнійно-запальні ускладнення (нагноєння гематоми) були зареєстровані у 4,3% пацієнтів (5 осіб). У інших пацієнтів (112 осіб – 95,7%) післяопераційний період пройшов без ускладнень. Рентгенологічний або комп'ютерно-томографічний контроль, який проводився через 6 місяців після проведення цистектомії констатував осифікацію у місці вилюченої кістки.

Таким чином, як впливає з наведених нами даних, розроблений нами спосіб зубозберігаючої цистектомії радикулярних кіст щелеп є достатньо ефективним, що стає підставою для його широкого використання в клінічній практиці хірургічної стоматології.

Використана література:

1. Borysenko A.V., Lynovitska L.V., Nesyn O.F. Periodontal and Oral Mucosa Diseases : textbook. Vol. 2 / ed. A.V. Borysenko. Kyiv : AUS Medicine Publishing, 2018. 624 p.
2. Алижманов С.К. Статистическая характеристика радикулярных кист и реабилитация пациентов после цистэктомии. *Вестник Омского государственного университета*. 2015. №3. С. 91-93.
3. Дунаев М.В., Китаев В.А., Матавкин М.В. Сравнительный анализ и клинический опыт использования остеопластических материалов на основе недеминерализованного костного коллагена и искусственного гидроксиапатита при закрытии костных дефектов в амбулаторной хирургической стоматологии. *Вестник РАМН*. 2014. № 7-8. С. 112-120.
4. Beriashvili G.K., Menabde G.T., Chikhladze R.T. Morphological peculiarities of consolidation of experimental mandible fractures by osteosynthesis using Kollapan and retabolil. *Georgian Med News*. 2006. Vol.136. P. 105-108.
5. Boïmuradov Sh. A. Use of KollapAn L in cases of maxilla alveolar ridge trauma. *Stomatologiya*. 2010. Vol. 89. №6. P. 41-42.

6. Бурцев О.В., Гайдаш І.С. Спосіб зубозберігаючої цистектомії
радикулярних кіст: пат. 137268 Україна: МПК А61К 31/00, А61Р 1/02 № u 2019
03820; заявл. 12.04.2019; опубл. 10.10.2019, Бюл. № 19.

ACTIVITY OF METALLOPROTEINASES AND THEIR TISSUE INHIBITORS IN SERUM IN CHRONIC GRANULATING PERIODONTITIS

GAIDASH I.S.

doctor of medical sciences, professor

head of the department of microbiology, virology and immunology

Luhansk state medical University,

Rubezhnoye, Ukraine

GAIDASH D.I.

postgraduate student

Department of normal physiology and pathophysiology

Luhansk state medical University

Rubezhnoye, Ukraine

BONDAR O.O.

postgraduate student

Department of normal physiology and pathophysiology

Luhansk state medical University

Rubezhnoye, Ukraine

Actuality. Periodontitis is one of the most common inflammatory dental diseases affecting the connective tissue between the bone of the well in which the tooth is located and the cement of its root [1]. The specific weight of periodontitis in the structure of dental pathology is 40-75% and is registered mainly in persons 35-44 years [2, 3, 4]. One of the clinical variants of periodontitis is chronic granulomatous periodontitis – CGP) - a process that actively progresses in the periodontium and adjacent bone tissue, while granulation tissue that replaces the periodontium grows, and the pathological process extends beyond the periodontal slit [1].

Most often periodontitis occurs in response to the penetration into the periodontal tissue of associations of microorganisms - gram-positive and gram-negative non-spore-forming anaerobic bacteria, endotoxins and exophormenti which affect the surrounding tissues [5, 6]. In turn, bacterial invasion stimulates the immune response, which in particular has a manifestation in the infiltration of affected tissues by leukocytes, which due to the excretion of their own enzymes and other cytokines are involved in the deployment of inflammation in the periodontium [7].

Matrix metalloproteinases (MMP) – zinc and calcium-dependent endopeptidases-catabolism enzymes of most extracellular matrix proteins play a special role in the development and maintenance of inflammation in the periodontium[8, 9]. MMP are secreted by epithelial cells, fibroblasts, neutrophils, macrophages, osteoblasts, etc., one and the same cell can synthesize different MMP [9]. Of all matrix metalloproteinases, the most studied are: MMP-1 (collagenase-1), MMP-8 (collagenase-2) and MMP-13 (collagenase-3), which are involved in the breakdown of collagen types I, II, III, as well as other components of the intracellular matrix, such as non-collagen proteins [9].

The activity of MMP in tissues is regulated by tissue metalloproteinase inhibitors (TIMP), which bind to the active center of MMP and suppress their activity. Connective tissue cells and leukocytes synthesize TIMP. In the human body, there are 4 types of TIMP: TIMP-1, TIMP-2, TIMP-3, TIMP-4 [10]. MMP act as a key factor of tissue damage in periodontitis, dentin erosion. The reason for the increase in MMP activity in these dental pathologies is the imbalance between MMP and their inhibitors-TIMP [11].

In the scientific literature widely cited sources on the study of the quantitative and qualitative composition of MMP and TIMP with periodontitis, while the system status of MMP/TIMP in the periodontitis data unit and relate to the state of the system of MMP/TIMP in gingival fluid [12], which is the basis for a thorough examination of the quantitative and qualitative composition of MMP and TIMP in the periodontitis in the serum of patients.

Aim. The aim of the work is to study the activity of matrix metalloproteinases and their tissue inhibitors in serum in chronic granular periodontitis.

Materials and methods. Examined serum of 15 patients with chronic granulating periodontitis and 15 healthy male blood donors aged 32 to 37 years. Determination of MMP-8, MMP-9 and TIMP-1 activity was performed by solid-phase enzyme immunoassay using test systems (R&D Diagnostics Inc., USA) on the automatic immunoenzyme complex "GBG Star Fax 2100" produced by "Awareness Technology Inc." (USA). Statistical evaluation of the results was carried out using the generated database in the program Statistica v. 10.0 (StatSoft. Inc., USA), № STA999K347156-W.

Results. It was established that in the phase of exacerbation of chronic granulating periodontitis in the blood serum of patients there was an increase in concentrations of MMP-8 and MMP-9, which exceeded the content of TIMP-1, which was accompanied by a decrease in the ratio of MMP-8/TIMP-1 and MMP-9/TIMP-1, compared with those for healthy individuals. In the phase of early convalescence, 3-5 days after treatment of patients with exacerbation of chronic granulating periodontitis, concentrations of MMP-8 and MMP-9 in the blood serum of the examined patients decreased more dynamically than the concentration of TIMP-1, that was accompanied by an increase in the ratio of MMP-8/TIMP-1 and MMP-9/TIMP-1, at the same time the full normalization of MMP-8, MMP-9, TIMP-1 and the ratio of MMP-8/TIMP-1 and MMP-9/TIMP-1 did not happen.

Conclusions. Chronic granulating periodontitis is accompanied by changes in the blood serum of patients with MMP-8, MMP-9 and TIMP-1, which depend on the phase of the pathological process. The highest concentrations of MMP-8, MMP-9 and TIMP-1 are recorded in the acute phase of the disease. In the phase of early convalescence, 3-5 days after the remediation of the focus of inflammation, the concentrations of MMP-8, MMP-9 and TIMP-1 in serum are decreased, while the dynamics of decreasing of the content of MMP-8 and MMP-9 prevails over that for TIMP-1. The coefficients MMP-8/TIMP-1 and MMP-9/TIMP-1, which characterize

the balance in the system of MMP/TIMP, allow to assess the state of the system in the dynamics of the disease.

References

1. Borisenko A.V., Antonenko M.Yu., Linovitska L.V. et al. (2017) Stomatolohichni zakhvoriuvannia: terapevtychna stomatolohiia [Dental treatment: therapeutic dentistry]. for ed. A.V. Borisenko. K.: Medicine, 664 p. [in Ukrainian].
2. Nazir M.A. (2017) Prevalence of periodontal disease, its association with systemic diseases and prevention. *International Journal of Health Sciences*, 11(2), 72–80.
3. Righolt A.J., Jevdjevic M., Marcenes W., & Listl S. (2018) Global-, Regional-, and Country-Level Economic Impacts of Dental Diseases in 2015. *Journal of Dental Research*, 97(5), 501–507.
4. Tonetti M.S., Jepsen S., Jin L., & Otomo-Corgel J. (2017) Impact of the global burden of periodontal diseases on health, nutrition and wellbeing of mankind: A call for global action. *Journal of Clinical Periodontology*, 44(5), 456–462.
5. Ziebolz D., Schmalz G., Kauffels A., Widmer F., Widmer K., Slotta J.E., et al. (2017) Periodontal pathogenic bacteria and aMMP-8 findings depending on periodontal conditions of patients before and after liver transplantation. *Clinical Oral Investigation*, 21(3), 745–752.
6. Kirchner A., Jäger J., Krohn-Grimberghe B., Patschan S., Kottmann T., Schmalz G., et al. (2017) Active matrix metalloproteinase-8 and periodontal bacteria depending on periodontal status in patients with rheumatoid arthritis. *Journal of Periodontal Research*, 52(4), 745–754.
7. de Moraes E.F., Pinheiro J.C., Leite R.B., Santos P.P.A., Barboza C.A.G., & Freitas R.A. (2018) Matrix metalloproteinase-8 levels in periodontal disease patients: A systematic review. *Journal of Periodontal Research*, 53(2), 156-163.

8. Zhang L., Li X., Yan H., & Huang L. (2018) Salivary matrix metalloproteinase (MMP)-8 as a biomarker for periodontitis. A PRISMA-compliant systematic review and meta-analysis. *Medicine (Baltimore)*, 97(3), P. e9642.
9. Cavalla F., Hernandez-Rios P., Sorsa T., Biguetti C., & Hernandes M. (2017) Matrix metalloproteinases as regulators of periodontal inflammation. *International Journal of Molecular Sciences*, 18(2), 440.
10. Jäsberg H., Tervahartiala T., Sorsa T., Soderling E., & Haukioja A. (2018) Probiotic intervention influences the salivary levels of matrix metalloproteinase (MMP)-9 and tissue inhibitor of metalloproteinases (TIMP)-1 in healthy adults. *Archives of Oral Biology*, 85, 58-63.
11. Bastos M.F., Tucci M.A., de Siqueira A., de Faveri M., Figueiredo L.C., Vallim P.C. et al. (2017) Diabetes may affect the expression of matrix metalloproteinases and their inhibitors more than smoking in chronic periodontitis. *Journal of Periodontal Research*, 52(2), 292-299.
12. Wang L.Q., Feng K. & Sun L. (2014) The influences of non-surgical periodontal treatment on gingival crevicular fluid levels of MMP-8 and tissue inhibitor of TIMP-1. *Shanghai Kou Qiang Yi Xue*, 23(2), 229-232.

CLOSTRIDIUM DIFFICILE INFECTION: CLINICAL SYMPTOMS

YEVSTIHNIEIEV I.V.

candidate of Medical Sciences,

assistant of the Therapy Department 3

*State Institution “Dnipropetrovsk Medical Academy of the Ministry of Health
Ukraine”*

Dnipro, Ukraine

In the last decade, the frequency and severity of *Clostridium difficile* infection (CDI) as a nosocomial infection has increased worldwide [1,2]. The most important risk factors for CDI are antibiotic therapy, old age, hospital or nursing home care. With CDI, variability of clinical manifestations is observed from asymptomatic carriage and mild to pseudomembranous colitis and toxic megacolon. More often, CDI is detected in patients after frequent and prolonged courses of antibacterial therapy and against the background of immunosuppression. *Clostridium difficile* colonizes the intestinal mucosa with significant violations of the intestinal microbiota, after surgical operations on the organs of the abdominal cavity, against the background of chemotherapy.

After violation of the species diversity of microbiota, the colonization resistance of the mucous membrane decreases. Rapid proliferation of *Clostridium difficile* in the colon begins with the production of toxins A (enterotoxin) and B (cytotoxin) and the occurrence of diarrhea and colitis. In severe forms, pronounced necrosis of colonocytes with clinical symptoms of pseudomembranous colitis and toxic megacolon is observed.

Risk factors that predispose to the occurrence of clinical symptoms of CDI include:

- long-term systemic antibiotic therapy in the last 1-3 months. Manifestations of CDI can be not only after the end of the course of antibiotic therapy, but also coincide with the beginning or continuation of the next course of antibiotic therapy;

- long-term use of proton pump blockers and H2-histamine receptors;
- immunosuppression of any genesis;
- prolonged hospitalization in hospital;
- elderly and senile age in patients with comorbid conditions;
- conducting radiation and chemotherapy;
- active phase of chronic inflammatory bowel disease.

Antibacterial therapy in the last 1-3 months is not a prerequisite for the occurrence of clinical symptoms of CDI in the presence of other risk factors.

The disease can manifest itself in several clinical forms.:

1. *CDI-associated diarrhea* with unformed stools more than 3 times a day, the most frequent and easiest of clinical forms;

2. *CDI-associated colitis* is manifested by an increase in bowel movements from 3 to 15 or more times a day with watery bowel movements, spastic pain in the lower abdomen, low-grade fever, moderate leukocytosis. With fibrocolonoscopy in the colon, lesions of the mucous membrane from hyperemia and swelling of the mucosa to ulcers are determined, depending on the severity of the lesion.

3. *Pseudomembranous colitis* is more severe than *CDI-associated colitis*. An endoscopic examination determines round, slightly rising yellow plaques (epithelial necrosis with fibrin impregnation). *These pathomorphological changes are called pseudomembranes and are a pathognomonic symptom of CDI.* However, in about 1/3 of patients with clinical symptoms of pseudomembranous colitis, these formations on the mucous membrane are detected only in the proximal colon. Sigmoidoscopy and fibrosigmoidoscopy make it possible to examine only the rectosigmoid section, therefore, the implementation of fibrocolonoscopy is more preferable in cases of suspected pseudomembranous colitis.

Computed tomography with contrasting the intestine makes it possible to identify areas of pronounced thickening of the colon wall, which is one of the markers of this disease. Fulminant forms of CDI-associated pseudomembranous colitis are characterized by increased diffuse abdominal pain or localized in the lower abdomen, watery diarrhea, sometimes with an admixture of blood, expressed by

leukocytosis. With severe hypovolemia, diarrhea may be minor or absent. In some patients, the absence of diarrhea is caused by a loss of colon tone with the development of dilatation of the most affected sections with accumulation of fluid and the occurrence of intestinal obstruction..

4. *Toxic megacolon* is a complication of fulminant CDI-associated pseudomembranous colitis. Atony and dilatation of the large intestine of more than 7 centimeters in the largest diameter are characteristic of this complication. There is a translocation of microbes from the intestine into the systemic circulation with the development of endotoxemia and septic shock. On the survey roentgenogram of the abdominal organs, the extension of the transverse colon is determined, the haustra are not determined, the dentate striation of the colon, fluid levels are observed.

5. *Colon perforation* is a complication of CDI-associated pseudomembranous colitis. There is severe abdominal pain, symptoms of peritoneal irritation. On the survey roentgenogram of the abdominal organs, free gas is often determined above the liver in the form of a sickle-like enlightenment.

The criteria for severe CDI-associated colitis include:

- symptoms of peritonitis and intestinal obstruction;
- unstable hemodynamics with progression to toxic shock;
- fever above 38.50C
- pronounced leukocytosis (above $15.0 \times 10^9 / l$);
- pronounced leukocyte shift to the left (more than 20% of stab forms of neutrophils);
- increase in serum creatinine level (increase of more than 50% of the initial level);
- an increase in serum lactate levels of more than 5 mmol / l;
- a decrease in serum albumin content of less than 30 g / l;
- respiratory failure if mechanical ventilation is needed;
- dilatation of the transverse colon more than 7 cm during x-ray examination;
- endoscopic manifestations of pseudomembranous colitis.

The clinical symptoms of CDI are variable, mild forms may not be diagnosed and progress to CDI-associated pseudomembranous colitis with the development of toxic megacolon and perforation of the large intestine [3,4,5]. There may be clinical manifestations of toxic megacolon with the development of acute intestinal obstruction during CDI debut without diarrhea, and differential diagnosis should be carried out quickly. Unreasonable prescription of antibacterial drugs, unreasonable surgical intervention aggravate the condition of patients [7,8]. Timely assessment of the manifestation of clinical symptoms of CDI, laboratory, endoscopic, if necessary, x-ray examination and computed tomography with contrasting the intestines make it possible to prescribe adequate treatment in a timely manner.

References

1. Czepiel J, Drozd M, Pituch H et al. Clostridium difficile infection: review. *Eur J Microbiol Infect Dis*. 2019 Jul; 38(7): 1211-1222. doi: 10.1007/s10096-019-03539-6.
2. Davis L, Loo VG, Embil J et al. Association of Medical Microbiology and Infectious Diseases. Canada treatment practice guidelines for Clostridium difficile infection. *Official J of the Association of Med Microb[ol and Infect Dis*. Canada; 3.2.2018:1-22.
3. Ofosu A. Clostridium difficile infection: a review of current and emerging therapies. *Ann Gastroenterol*. 2016 Apr-Jun; 29(2): 147-154.
4. Mada PK, Alam MU. Clostridium Difficile. [Updated 2019 Jun 4]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2019 Jan. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/NBK31054/>.
5. Kong LY, Eyre DW, Corbeil J et al. Clostridium difficile: Investigating Transmission Patients Between Infected and Colonized Patients Using Whole Genome Sequencing. *Clin Infect Dis*. 2019 Jan 7; 68(2): 204-209. doi: 10.1093/cid/ciy457. PMID: 29846557.

6. McDonald LC, Diekema DJ. Point-Counterpoint Active Surveillance for Carriers of Toxigenic *Clostridium difficile* Should Be Performed To Guide Prevention 26; Efforts. *Clin Microbiol*. 2018 Jul; 56(8). pil: e00782-18. doi: 10.1128/JCM.00782-18. Print 2018 Aug. PMID: 29769275.

7. Mathias F, Curti C, Montana M et al. Management of adult *Clostridium difficile* digestive contaminations: a literature review. *Eur J of Clin Microbiol and Infect Dis*. Febr 2019; 38(2): 209-231.

8. Goval H, Perisetti A, Rehman MR, Singla UJ. New and emerging therapies in treatment of *Clostridium difficile* infection. *Eur J Gastroenterol Hepatol*. 2018 Jun; 30(6): 589-597. doi: 10.1097/MEG. 0000000000001103.

ДІЯ МУТАГЕНІВ НА ГЕНОТИПИ ЯЧМЕНЮ ЯРОГО І ФОРМУВАННЯ ЦІННИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ОЗНАК

САБАДИН В.Я.

*кандидат сільськогосподарських наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри генетики,
селекції і насінництва сільськогосподарських культур
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна*

Експериментальний мутагенез розкриває можливості виду у напрямку поліморфізму, а на базі змінених форм формуються багаті колекції генетичного різноманіття рослин. Внаслідок розщеплення у поколіннях нестабільних мутантів проходить багатий формотворчий процес, з'являються форми з новими морфологічними ознаками і властивостями, яких не мали вихідні сорти. Застосовуючи безперервний добір за методом «педігрі» у поколіннях генетично нестабільних мутантів, можна одержати форми з селекційно-цінними ознаками[1,2].

Вдосконалення методів управління мутаційним процесом і передбачуваність результатів має важливе значення для селекції, адже вихід селекційно-цінних форм має випадковий характер, а не чітку програму дій з гарантованим бажаним результатом. Розкриття специфічної дії мутагенних факторів та ролі генотипу дає можливість наблизитися до вирішення цієї проблеми. Мутагени зумовлюють глибокі функціональні зміни біохімічних, фізіологічних та інших процесів. Тому в генетико-селекційній роботі важливим етапом є вивчення фізіологічного впливу на ріст і розвиток рослин та визначення ступеня токсичності мутагенів, встановлення їх оптимальних і критичних доз, реакції конкретних генотипів на мутагенну дію з метою

раціонального використання мінімальних виборок вихідного матеріалу з максимальною ефективністю одержаних результатів [3-5].

Високоінформативними є показники пригнічення росту і розвитку рослин за елементами структури врожайності та схожістю у M_1 . У вивченому діапазоні доз і концентрацій застосованих мутагенів вони дають змогу передбачити вихід змінених форм у M_2 поколінні і, як припущення, частоту мутацій в M_3 поколінні, у тому числі й практично цінних [6]. Дослідниками виявлено, що на показник пригнічення найбільше впливає мутаген. Особливо це проявляється на показниках схожості та виживання, росту та розвитку, елементах структури продуктивності рослин M_1 покоління [7,8]. Залежно від концентрації, мутагени можуть виявляти стимулюючу або депресивну дію на процеси росту та розвитку рослин у M_1 поколінні. У більшості випадків мутагени проявляють депресивну дію на ці показники, особливо за високих концентрацій [9-11].

Метою роботи було дослідити дію мутагенів на генотипи ячменю ярого та формування цінних господарських ознак у M_1 , M_2 поколінні. Виділити селекційно-цінні сім'ї ячменю ярого.

Матеріалом для досліджень були сорти ячменю ярого Віраж, Талісман Миронівський, Святогор (Україна) і Рек (Чехія). Досліди проводили впродовж 2015-2017 рр. в умовах дослідного поля навчально-виробничого центру Білоцерківського національного аграрного університету. Насіння сортів замочували у розчині мутагену гідроксиламін (ГА) у концентрації 1,0 % (висока); 0,5 % (середня) і 0,1 % (низька) та нітрозометилсечовина (НМС) у концентрації 0,1 % (висока), 0,01 % (середня) і 0,001 % (низька), а також у дистильованій воді, за загальноприйнятою методикою [12]. Експозиція становила 18 год. За контроль брали насіння замочене у воді. Для структурного аналізу відбирали по 25 рослин із кожного варіанта за показниками: висота рослини, довжина головного колоса, кількість зерен та маса зерна з головного колоса згідно загальноприйнятої методики. Результати оброблені математично за загальноприйнятою методикою [13] з використанням прикладної комп'ютерної програми Excel.

У результаті досліджень M_1 генотипів ячменю ярого виявлено, що у сортів Віраж і Рек, оброблених мутагеном ГА, рослини були вищими, порівняно з контролем, за середньої концентрації мутагену, проте, зважаючи на статистичні показники, ця різниця була не істотною. За обробки мутагеном НМС спостерігали аналогічну закономірність. У сорту Талісман Миронівський і Святогор висота рослини, за обробки мутагеном ГА і НМС, була на рівні контролю (табл. 1).

Таблиця 1. Біометричні показники сортів ячменю ярого після обробки мутагенами гідроксиламін (ГА) і нітрозометилсечовина (НМС) у M_1 поколінні.

Варіант	Висота рослини, см.		Довжина головного колоса, см.		Кількість зерен у головному колосі, шт.		Маса зерна з головного колоса, г	
	Середнє	V,%	Середнє	V,%	Середнє	V,%	Середнє	V,%
Віраж								
Контроль	83,3±4,2	5,2	10,0±1,6	15,5	24,3±2,2	8,5	1,5±0,2	13,3
ГА – 1,0%	84,7±3,9	4,6	10,9±1,3	12,1	24,7±2,3	9,9	1,7±0,3	16,8
ГА – 0,5%	87,8±3,7	4,2	10,9±1,3	12,0	25,3±2,0	7,8	1,7±0,2	13,8
ГА – 0,1%	83,6±4,2	5,0	10,4±1,0	9,6	25,4±2,1	8,2	1,7±0,2	13,4
НМС – 0,1%	80,5±4,3	5,4	12,7±1,4	10,9	25,1±2,6	10,3	1,5±0,3	23,1
НМС – 0,01%	87,2±4,9	5,7	10,5±1,5	14,1	24,6±2,0	8,0	1,6±0,2	12,3
НМС – 0,001%	82,0±3,7	4,6	9,9±1,1	11,5	23,8±1,8	7,4	1,5±0,2	14,7
Талісман Миронівський								
Контроль	79,1±3,9	4,9	8,4±1,0	11,3	22,9±2,0	9,0	1,3±0,2	6,2
ГА – 1,0%	80,6±5,3	6,6	9,9±0,9	8,8	23,5±2,9	12,5	1,5±0,2	5,2
ГА – 0,5%	79,4±3,7	4,6	9,2±1,0	11,2	22,8±2,5	11,1	1,3±0,2	5,7
ГА – 0,1%	79,3±4,1	5,2	8,3±0,8	10,1	21,3±1,9	8,7	1,2±0,2	4,6
НМС – 0,1%	85,8±4,0	4,7	9,5±1,4	14,3	24,2±2,7	11,3	1,4±0,2	16,9
НМС – 0,01%	84,8±4,2	5,0	8,4±1,3	15,0	22,7±2,6	11,4	1,2±0,2	17,0
НМС – 0,001%	85,4±2,7	3,2	8,5±1,1	13,1	22,5±2,6	11,6	1,2±0,2	18,5
Святогор								
Контроль	62,5±3,3	5,2	8,6±0,8	9,4	24,0±1,7	6,9	1,4±0,1	10,7
ГА – 1,0%	61,9±3,7	5,9	8,8±0,8	9,6	23,0±3,1	12,5	1,3±0,3	18,7
ГА – 0,5%	60,9±4,2	7,0	8,6±0,9	10,3	23,5±1,9	8,2	1,4±0,2	17,2
ГА – 0,1%	62,3±4,4	7,0	8,1±0,9	10,7	23,4±1,5	6,6	1,5±0,2	13,1
Рек								
Контроль	59,3±4,2	7,1	8,2±0,5	5,9	19,3±1,4	8,5	1,2±0,1	10,0
ГА – 1,0%	60,6±3,2	5,3	9,0±1,5	16,4	20,2±4,0	20,0	1,4±0,3	19,4
ГА – 0,5%	67,1±4,8	7,2	8,0±1,0	12,5	19,9±2,6	13,1	1,3±0,2	16,0
ГА – 0,1%	62,2±5,6	9,0	8,0±1,2	15,2	19,8±2,3	11,5	1,3±0,2	13,4

Довжина головного колоса у M_1 сорту Віраж, за обробки мутагеном ГА, істотно не відрізнялася від контролю. За обробки мутагеном НМС високою концентрацією спостерігали істотне збільшення довжини головного колоса до 12,7 см. Проте, кількість зерен та маса зерна з головного колоса на цьому варіанті не відрізнялася від контролю, у рослин спостерігали довгий не щільний колос.

За обробки високою концентрацією мутагену ГА сорту Талісман Миронівський довжина головного колоса становила 9,9 см, що вище за контроль на 1,5 см. За обробки мутагеном НМС високої концентрації, довжина головного колоса становила 9,5 см, що вище за контроль на 0,9 см. У сортів Святогор і Рек у M_1 довжина головного колоса істотно не змінилася.

На всіх варіантах обробки мутагенами сортів ячменю ярого, показники кількості зерен і маси зерна з головного колоса, порівняно з контролем, істотно не відрізнялися.

Отже, найбільш інформативними щодо мутагенної депресії у M_1 сортів ячменю ярого був показник довжини головного колоса. Дія високої концентрації мутагену НМС викликала значно вищий рівень депресії ніж висока концентрація мутагену ГА. На M_1 покоління ячменю ярого впливала концентрація мутагену потім походження мутагену та генотип.

У M_2 проведено облік змінених форм, порівняно з контролем, за кількісними ознаками: висота рослини, довжина головного колоса, кількість і маса зерна з головного колоса.

Виявлено сім'ї сорту Віраж 10/4; 11/2 і 11/4 з достовірно зміненою висотою рослини у M_2 від 53,0 до 53,3 см, що на 6,9-7,2 см нижче за контроль. За довжиною головного колоса ці сім'ї були на рівні контролю, проте за кількістю зерен та масою зерна з головного колосу дещо перевищували його (табл. 2).

Селекційну цінність мають сім'ї сорту Віраж 5/1 і 9/2, вони отримані завдяки дії мутагену ГА низької концентрації та НМС високої концентрації. Вони істотно відрізнялися за довжиною головного колоса – 11,2-11,6 см, що на

2,2-2,6 см вище за контроль, та за кількістю зерен і масою зерна з головного колоса.

У сорту Талісман Миронівський в M_2 за дії мутагенів ГА і НМС виявлено сім'ї 7/1; 12/4; 13/3 і 14/5 зі зниженою висотою рослин від 49,0 до 53,3 см. Сім'ї 6/6 і 7/5, за дії мутагену ГА високої і низької концентрації, були кращими від контролю за кількістю зерен і масою зерна з головного колоса. За дії мутагену НМС високої концентрації виділено сім'ю 12/5, яка за всіма біометричними показниками була кращою за контроль та має селекційну цінність.

Таблиця 2. Біометричні показники сортів ячменю ярого після обробки мутагенами гідроксиламін (ГА) і нітрозометилсечовина (НМС) у M_2 поколінні

Варіант	Висота рослини, см.		Довжина головного колоса, см.		Кількість зерен в головному колосі, шт.		Маса зерна з головного колоса, г	
	Середнє	V, %	Середнє	V, %	Середнє	V, %	Середнє	V, %
Віраж								
Контроль	60,2±1,5	2,5	9,0±0,9	10,0	22,3±1,4	6,2	1,4±0,2	12,3
ГА-1,0-3/5	71,2±3,6	5,0	10,0±0,7	6,7	23,5±1,4	6,1	1,7±0,1	8,9
ГА-0,1-5/1	69,4±2,4	3,4	11,6±0,5	4,5	25,4±1,4	5,5	1,9±0,2	11,9
НМС-0,1-9/2	59,9±2,9	4,8	11,2±0,7	6,7	25,7±1,4	5,5	1,9±0,2	10,5
НМС-0,01-10/4	53,0±2,2	4,1	9,0±1,0	11,6	22,6±2,5	11,1	1,7±0,3	16,2
НМС-0,001-11/2	53,3±2,0	3,7	9,4±0,7	7,0	23,1±1,5	6,6	1,7±0,1	8,0
НМС-0,001-11/4	53,1±2,3	4,3	9,2±0,5	5,8	23,8±1,3	5,5	1,6±0,1	8,3
Талісман Миронівський								
Контроль	58,7±3,3	5,6	7,5±0,7	9,8	21,4±1,8	8,2	1,4±0,1	10,3
ГА-1,0- 6/6	71,8±3,4	4,7	9,2±0,9	9,7	25,1±2,5	9,8	1,6±0,3	20,6
ГА-0,5-7/1	49,0±3,0	6,2	8,1±0,5	5,7	21,9±1,9	8,7	1,3±0,1	10,3
ГА – 0,5% 7/5	56,9±3,0	5,3	8,6±0,4	4,4	24,4±2,0	8,1	1,5±0,1	6,7
НМС-0,1-12/4	52,8±2,7	5,0	6,7±0,3	3,9	19,7±1,6	8,0	1,1±0,2	13,8
НМС-0,1-12/5	56,8±5,1	9,0	9,4±1,7	17,6	23,9±3,6	15,0	1,6±0,4	22,3
НМС-0,01-13/3	50,0±3,6	7,1	6,6±0,5	7,6	17,9±1,7	9,3	1,0±0,2	16,5
НМС-0,001-14/1	62,3±3,0	7,1	7,6±0,4	5,8	22,2±2,0	9,0	1,6±0,2	11,5
НМС-0,001-14/5	53,3±2,5	4,7	6,6±0,6	9,3	20,0±1,8	9,1	1,1±0,2	15,5
Святогор								
Контроль	78,5±3,7	4,7	7,8±0,6	8,6	21,0±1,9	8,8	1,2±0,1	11,9
ГА-1,0-3/2	77,4±4,5	5,8	8,0±0,6	7,2	23,1±1,4	5,9	1,4±0,2	12,4
ГА-0,5-4/2	77,4±4,5	5,8	7,9±1,0	12,4	23,0±2,1	9,2	1,4±0,2	15,6
Рек								
Контроль	77,7±4,5	5,8	7,5±0,4	5,9	19,1±1,3	6,7	1,2±0,1	12,9
ГА-1,0-8/3	76,5±4,9	6,4	8,4±1,2	14,0	20,3±2,3	11,4	1,5±0,2	15,7
ГА-0,5-9/1	76,7±5,3	6,9	8,0±1,0	12,0	21,1±3,0	14,7	1,4±0,1	10,9
ГА-0,5-9/2	73,8±3,5	4,7	8,0±0,9	10,9	21,0±2,9	13,8	1,4±0,2	12,2
ГА-0,1-10/1	71,5±4,8	6,7	8,2±1,4	17,6	20,7±1,8	8,5	1,4±0,2	14,2

Сорт Святогор виявився більш стійким до дії мутагену ГА. У M_2 виявлено лише дві сім'ї 3/2 і 4/2, які за кількістю зерен і масою зерна з головного колоса перевищували контроль на 2,0-2,1 шт. і 0,2 г відповідно, проте ця різниця була не істотною.

У сорту Рек у M_2 виявлено чотири сім'ї 8/3; 9/1; 9/2 і 10/1, які за довжиною головного колоса, кількістю зерен і масою зерна з головного колоса перевищували контроль на 0,5-1,4 см; 1,2-2,0 шт. і 0,1-0,2 г відповідно, проте ця різниця не істотна. За цими сім'ями будемо спостерігати у M_3 поколінні.

У сортів Віраж, Талісман Миронівський і Рек у M_2 виявлено зміни елементів структури врожаю досліджуваних ознак, залежно від концентрації мутагенів, завдяки чутливості цих сортів до дії мутагенних чинників. Сорт Святогор виявився менш чутливим до дії мутагену. На формування цінних господарських показників у поколінні M_2 впливає генотип потім концентрація мутагену та походження мутагену.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Найбільш інформативними щодо мутагенної депресії у M_1 сортів ячменю ярого Віраж і Талісман Миронівський був показник довжини головного колоса. Дія високої концентрації мутагену НМС викликала значно вищий рівень депресії ніж висока концентрація мутагену ГА. У сортів Святогор і Рек не виявлено істотних змін, вони були менш чутливими до дії мутагену ГА. На M_1 покоління сортів ячменю ярого впливала концентрація мутагену потім походження мутагену та генотип.

У сортів Віраж, Талісман Миронівський, Святогор і Рек у M_2 відмічено вихід змінених форм за показниками: висота рослин, довжина головного колоса, кількість зерен з головного колоса і маса зерна з головного колоса. Виявлено селекційно-цінні сім'ї 5/1 9/2 і 10/4 сорту Віраж з достовірними змінами за дії низької концентрації мутагену ГА і високої та середньої концентрації мутагену НМС. У сорту Талісман Миронівський селекційно-цінними були сім'ї 6/6, 7/5 і 12/5 отримані за високої і низької концентрації мутагену ГА і високої концентрації мутагену НМС. У сортів Святогор і Рек

зміни у M_2 були не істотними. Сорти Віраж і Талісман Миронівський виявилися чутливими до дії мутагенів ГА і НМС.

На формування кількісних ознак: висота рослини, довжина головного колоса, кількість і маса зерна з головного колоса у M_2 поколінні впливав генотип потім концентрація мутагену та походження мутагену.

Роботу з мутантними поколіннями буде продовжено, адже в M_2 не всі зміни бувають спадковими. Пошук практично цінних мутацій буде проведено у M_3 і M_4 . Цінні форми буде залучено до гібридизації для одержання мутантносортових гібридів, що значно розширить генотипову мінливість.

Використана література

1. Козаченко М.Р. Експериментальний мутагенез в селекції ячменю / М.Р. Козаченко: наукове видання // НААН, Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва. Х., 2010. 296 с.
2. Васильківський С. П. Мутаційна селекція в світлі ідей Й.А. Рапопорта / С. П. Васильківський // Індукований мутагенез в селекції рослин. Збірник наукових праць, Біла Церква. 2012. С. 30-38.
3. Оксем В.П. Расширение биоразнообразия исходного материала озимой мягкой пшеницы под действием мутагенных факторов / В.П. Оксем // Сборник докладов Международной научно-практической конференции молодых ученых и специалистов, ГНУ НИИСХ Юго-Востока Россельхозакадемии, 18-19 марта 2014 г., Саратов. С. 89-93.
4. Селекційно-генетичні дослідження ячменю ярого: наукове видання / М.Р. Козаченко, О.В. Солонечна, П.М. Солонечний, та ін., за ред. М.Р. Козаченка / НААН, Ін-т рослинництва ім. В.Я. Юр'єва. Х, 2012. 448 с.
5. Моргун В.В. Мутационная селекция пшеницы / В.В. Моргун, В.Ф. Логвиненко. К.: Наукова думка, 1995. 628 с.
6. Оксьом В.П. Вплив мутагенних чинників на рослини M_1 озимої пшениці та його зв'язок із частотою змінених форм у другому поколінні / В.П.

Оксьом // Физиология и биохимия культурных растений. 2010. Т. 42. № 2. С. 153-162.

7. Сабадин В.Я. Вплив концентрації мутагену на господарсько цінні ознаки генотипів ячменю ярого / В.Я. Сабадин // Агробіологія. № 1 (131). 2017. С. 91-96.

8. Назаренко М.М. Депресія під дією деяких хімічних мутагенів на прикладі пшениці озимої / М.М. Назаренко, В.В. Ващенко // Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. № 3(37). 2015. С. 17-24.

9. Yilmaz A. The Effects of Cobalt-60 Applications on Yield and Yield Components of Cotton (*Gossipium barbadense* L.) / A. Yilmaz, B. Erkan // Pakistan J. of Biol. Sci. 2006. Vol. 9, № 15. P. 2761-2769.

10. Huaili Q. Biological effect of the seeds of *Arabidopsis thaliana* irradiated by MeV protons / Q. Huaili, X. Lanming, H. Fei // Radiation Effects & Defects in Solids. 2005. Vol. 160. P. 131-136.

11. Оксьом В.П. Частота і спектр хромосомних аберацій, як тест чутливості до дії мутагенних чинників на прикладі озимої пшениці / В.П. Оксьом // Физиология и биохимия культурных растений. 2010. Т. 42. № 3. С. 232-239.

12. Зоз Н.Н. Методика использования химических мутагенов в селекции сельскохозяйственных культур // Мутационная селекция. М.: Наука, 1968. С. 23-27.

13. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований) / Б.А. Доспехов. М.: Агропромиздат, 1985. 351 с.

BUSINESS ETHICS AS A MECHANISM OF EFFECTIVE STAFF MANAGEMENT

KODATSKA N.O.

*PhD in Sociology, Associate Professor of the Department of International
Economic Relations, Regional Studies and Tourism*

University of Customs and Finance

Dnipro, Ukraine

PILIPENKO O.V.

GANAGA S.D.

GALUSHKA G.M.

students of the University of Customs and Finance

Dnipro, Ukraine

The decisive factor in achieving the maximum result of any organization is the professional quality of its staff. They are determined by a number of factors: basic education, special vocational education, acquired skills, experience and work experience, as well as personal and social qualities. An institution with a high level of business communication and staff that uses the basic principles of business etiquette is well-managed, stable, ready to implement new technologies and practices. The system for regulating the behavior of workers in the labor collective is rather complicated. The employer, having hired employees, must take into account the veto system of regulators operating in the organization. The most important of them are the following: employer orders, labor law, moral standards, traditions, employee beliefs, religious values shared by employees, universal values, group values. The employer provides the employee with the opportunity to perform certain actions, encourages, motivates him, and if necessary, makes him refrain from certain actions, types of behavior, evaluating behavior, trying to correct it by various methods. Some

aspects of this issue have been explored by such scholars as N.F. Alekseeva, V.Y. Brych, M.O. Voronina, and O.Y. Gugul [1, p. 47].

Each manager uses a certain regulatory mechanism - a set of means and methods by which he directs, coordinates the behavior of employees. An important role in the mechanism of regulation of behavior belongs to normative regulation, which consists of a number of elements representing a certain process. First, the goals that need to be achieved are determined, then a normative legal act is created in order to achieve the set goals. Further, they create conditions for the implementation of standards, including monitoring their compliance, it is very important to choose effective measures that do not overly burden the employee. Norms are always a means of implementing principles, ideology, since any regulatory system reflects the specific views of a certain group of people. The quality of ethical standards in force in a team should be the constant concern of the personnel service. If immoral norms become widespread in a team, then the organization will not be able to exist for a long time, much less effectively. Firstly, its authority among other organizations and state bodies will constantly decrease, and secondly, conflicts within the organization will increase. The quality of ethical standards in the organization's activities largely depends on the leader, his authority. The authority of the leader reflects his personal influence on the team, which he gains by his labor, professional knowledge, organizational abilities, innovations, and the ability to work with people. Depending on the style that this or that leader applies in a specific situation, his relations with subordinates are determined, which determine his authority. The authority of the leader is strongly influenced by the presence of a high communication culture, which is expressed in the norms of professional ethics. These include: the democracy of the leader's communication with his subordinates, his accessibility, attentiveness, the ability to create a friendly atmosphere of trust, politeness and correctness in handling, accuracy and responsible attitude to this word [2, p. 23]. Equally important are smartness and accuracy, clarity and organization in a manner of behavior. But the external side of the actions must correspond to the internal moral convictions of the

leader. Only under this condition can ethical standards help a manager communicate more effectively with people.

The culture of speech among the rules of communication with people plays a special role, especially in the business environment. It involves the skills and ability to correctly formulate your thoughts, the optimal pace of speech, the emotional coloring of words, gestures, facial expressions. A speech incoherent, inexpressive, containing “cliches” does not contribute to high communication efficiency, does not convince people, is not remembered. An unacceptable element of the leader’s speech is profanity. In order to learn to speak well, you need to learn to think clearly, and for this you need to be an erudite person who knows how to persuade, reflect, analyze.

It is important to master the technique of speech, constantly replenish your vocabulary and practice in oratory. Numerous literary sources, the practice of scientists, sociologists, psychologists show that when communicating with people, it is advisable for the leader to adhere to the following rules:

- it is necessary to show interest in people, to be attentive to them;
- in official relations it is important to develop and maintain a sense of personal dignity of each employee, initiative and a creative approach to business;
- you need to try to remember the names of subordinates;
- you can’t make fun of, condemn people, you must be able to put yourself in the place of the convicted;
- you need to be able to greet people; to listen to people [6, p. 92].

The ability to understand people is one of the important qualities of a strong leader, the leader needs to know those people with whom he is in contact, with whom he manages. To know employees more closely, it is necessary to study personal matters in the personnel department, but this is only a small fraction of what the manager needs to know about people, since the documents cannot give a complete picture of the intellectual and psychological abilities and personal qualities of subordinates. The manager needs to know everything about them that can affect the process of their work and its results. Of great importance in the activities of any leader is the ability to convince, to achieve the desired changes in the views and

beliefs of other people. The leader is not only a good specialist, but also the organizer of the work of his subordinates. From the managerial abilities of the leader depends on the performance of the subordinate unit and, accordingly, the quality of work of the leader. If the team works well and the quality of its work improves, then we can conclude that it works under the supervision of a good leader, who must learn to do the work with the hands of his subordinates [7, p. 312]. But it should not be forgotten that the responsibility for poorly performed or unfulfilled work lies with the head of this unit as the one-man manager.

The effectiveness of the organization of work is ensured when the manager clearly understands what results he expects from subordinates and in what form these results should be achieved and reported, and also in what time frame. Based on this, he must organize control, which along with strict discipline is the main prerequisite for the effective organization of labor. The rules and norms of business ethics adopted by the organization act as a regulator of relations, which will either contribute to the success of the organization in achieving its goals, or will create obstacles and lead to the collapse of the organization. If the administration does not regulate ethical relations, the regulatory process can take shape spontaneously. The system for regulating the behavior of workers in the labor collective is rather complicated. The employer, having hired employees, must take into account the entire system of regulators operating in the organization. The most important of them are the following: employer orders, labor laws, moral standards, traditions, employee beliefs, religious values shared by employees, universal values, group values, and much more [9, p. 244].

The employer provides the employee with the opportunity to perform certain actions, encourages, motivates him, and if necessary, makes him refrain from certain actions, types of behavior, evaluating behavior, trying to correct it by various methods. Each manager uses a certain regulatory mechanism - a set of means and methods by which he directs, coordinates the behavior of employees. An important role in the mechanism of regulation of behavior belongs to normative regulation, which consists of a number of elements representing a certain process. First, the goals

that need to be achieved are determined, then a normative legal act is created in order to achieve the set goals. Next, create the conditions for the implementation of standards, including monitoring compliance with them. In this case, it is very important to choose effective measures that do not overly burden the employee and do not constrain his initiative.

Ethical standards occupy a special position in the system of social rules. On the one hand, they do not provide for such a strict system of social control, such as, for example, a judicial one for legislatively approved norms. On the other hand, ethical standards can significantly limit a person's personal freedom, more or less strictly regulating his thoughts, feelings, actions. The motive behind this self-control system is self-affirmation, self-identification, and social approval. The effectiveness of the implementation of ethical standards in a legislative manner is extremely low. In order for them to become individual life rules, they must be deeply integrated into the everyday practice of a person's relationship with the outside world, the voluntary adoption of these standards is based on the actual needs of the person.

An organization introducing the concept of business etiquette into an organization needs to know about the possible reasons for its observance:

1. Fear of punishment. This is one of the simplest and most ancient motives, which is aimed at satisfying the need for security. It is common in codes of universal ethics that make up the essence or are elements of religious teachings.
2. Another possible engine of ethical behavior is the fear of condemnation (moral censure) by other members of the group, that is, the one with which the person relates himself and whose values he focuses on.
3. For a person, belonging to some community (professional and social) is often significant. Compliance with professional commandments emphasizes internal community membership. The fear of exclusion from the community for non-compliance with professional ethical standards, which in some cases also means the loss of the ability to work in the profession, is a strong lever for fulfilling these commandments and norms.

4. The motive of the next level is the observance of ethical standards according to a person's personal ideas about morality, confirmation of the correctness of one's life when these laws are implemented. Here ethical standards play a broader, existential role, the fulfillment of a moral law becomes one of the conditions for the harmonious existence of a person. Only at this level the fulfillment of moral standards is a self-sufficient value, while the opinion of the group ceases to be the leading incentive for their implementation [3, p. 116].

The document fixing the code of ethical rules in the organization is the organization's code of ethics (corporate code of ethics), created to make decisions that comply with ethical standards, defining the values and principles of behavior necessary to guide the decision-making process. The process of its development, implementation is given quite a lot of attention, the structure of the ethical system in the organization may consist of the following elements:

1. Promotion of ethical standards of conduct.
2. Training.
3. Informing, collecting and analyzing information.
4. Response to existing ethical problems and violations of ethical standards, promotion of positive ethical behavior.

In the course of training in the norms of the code, knowledge and understanding of ethical standards by employees of the organization is provided, and information and response provide support for the application of these norms in daily activities. An explanation of the advisability of introducing a code of ethics in an organization, the significance of these standards, both for an organization and for an employee, takes the form of a preliminary and accompanying internal PR company. Discussion of the contents of the code is best done in the form of dialogue throughout the company. During the discussion, the correlation and coordination of individual and corporate moral standards, the positions of the employee and the organization takes place.

Thus, the optimal forms of implementation of the code of ethics are:

1. Interactive workshops (informing about the code and its implementation).

2. PR-support (designed to clarify what a code is, why it is, how it works, examples of its application, ways of resolving complex ethical situations).

3. Broadcasting through management, especially of top executives (demonstrating that management not only talks about the importance of implementing the code, but also executes it exemplarily) [10, p. 192].

Maintaining the relevance of the topic of business etiquette in the company is facilitated by the constant informational support of this activity - from publicly communicating to the employees the consequences of unethical behavior to maintaining a constant section in the company's printed (electronic) communication media. Non-material incentive for its implementation also contributes to the promotion of the code of ethics: increasing the overall score when evaluating employees for the absence of ethical violations, introducing an informal nomination "ethical employee".

As prerequisites for the formation of cooperative (ethical) interdependence and compliance with the basics of business etiquette, the following are distinguished:

1. Freedom and openness of information exchange.
2. Mutual support for actions, the conviction of their justification.
3. Confidence, friendliness in the relationship of the parties.

In turn, the mutual trust of the parties is facilitated by: the presence of neutral persons facilitating mutual success; the ability to obtain preliminary information about the actions of another; personal characteristics of the participants in the interaction and their role in the team.

Currently, much attention is paid to improving the level of culture not only outside, but also in the organization itself. There are a number of reasons for the emergence of interest in business ethics and ethics of personnel management in particular. Chief among them is the total harm of unethical, dishonest business behavior, felt not only by consumers, but also by manufacturers, business partners, employees, and society as a whole. Ethics of business relations analyzes the relationships of business partners from the perspective of interpreting moral assessments of the reasons for success or failure in any activity, in particular, in

commercial and managerial. In the field of personnel management, professional ethics is used to solve complex problems that cannot be solved in any other way than morality. Personnel management specialists at the enterprise should be able to choose the most effective and morally impeccable ways of behavior. This always helps knowledge of the basic rules of behavior in situations of moral choice and the ability to understand the "intricacies" of the rules of behavior in production. The basic rules of conduct in the world of business relations are as follows: when conducting business negotiations, you do not have the information that you are presented with, then accept it as already known to you; always use the names of people or the names of organizations in business letters; during business negotiations, be sure to find the original features of your proposal that distinguish you from other similar companies, always fix the partner's attention on this; fix your attention on the goals of the partner and on your help in achieving these goals. Ethics at the enterprise improves the microclimate in the team, increases staff productivity and reduces staff turnover in the long term.

References

1. Business etiquette / I. Afanasyev (author-compiler). Kiev, 2010. 352 p.
2. Dolinska L.V., Cherevko V.P. Formation of communicative competence of future managers. Kyiv, 2001. 95 p.
3. Kubrak O.V. Ethics of Business and Casual Communication: A Study of Etiquette for Students. Sumy, 2010. 208 p.
4. Palekha Y.I. Business Ethics: A Textbook. Kyiv, 2001. 180 p.
5. Pysin K.K. In the world of business etiquette. Odessa, 2004. - 256 p.
6. Sabat E.M. Business etiquette. Moscow, 2004. 240 p.
7. Reznichenko V.I., Mikhno I.L. Handbook of official, diplomatic, business protocol and etiquette. Kyiv, 2003. 479 p.
8. Sukharev V.A. Ethics and psychology of a business person. Moscow, 1997. 400 p.

9. Holopova T.I., Lebedeva M.M. Minutes and etiquette for business people. Moscow, 2005. 366 p.
10. Chester J. Business etiquette / Trans. with English. L.Beskova. Moscow, 2007. 336 p.

ОПТИМІЗАЦІЯ РІВНЯ ХОЛЕСТЕРИНУ ЯК МЕТОД ЗНИЖЕННЯ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ РАКУ ПЕРЕДМІХУРОВОЇ ЗАЛОЗИ

РОСТОКА Л.М.

кандидат медичних наук, доцент,

в.о. зав. кафедри біохімії, фармакології та

фізичних методів лікування з курсом аналітичної медицини

Медичний факультет ДВНЗ "Ужгородський національний університет"

м. Ужгород, Україна

СІТКАР А.Д.

асистент кафедри біохімії, фармакології та

фізичних методів лікування з курсом аналітичної медицини

Медичний факультет ДВНЗ "Ужгородський національний університет"

м. Ужгород, Україна

Актуальність. Рак передміхурової залози є одним із найбільш поширених злоякісних новоутворень у чоловіків. Щорічно в Європі реєструється більше 80 тис. нових випадків захворювання, а в США кожні 17 хв внаслідок раку передміхурової залози помирає один чоловік. Онкологічна статистика свідчить про невинне зростання частоти раку передміхурової залози, який за темпами приросту випереджає рак легенів та рак шлунка. Захворюваність на рак передміхурової залози в Україні посідає четверту позицію та знаходиться на третьому місці в структурі смертності.

Мета роботи. Проаналізувати роль холестерину в онкогенезі, особливості його метаболізму при неопластичних процесах, шляхи запобігання його впливу на пухлинну прогресію.

Матеріали та методи. Використано бібліосемантичний метод та контент-аналіз літератури, в якій висвітлені питання щодо перебігу раку простати на фоні прийому статинів.

Результати дослідження. Статини – синтетичні інгібітори β -гідрокси- β -метилглутарил-коензим-А редуктази (ГМГ-КоА редуктази), які істотно знижують біосинтез холестерину в організмі людини. В даний час поряд з гіполіпідемічними властивостями у статинів виявлено ряд додаткових позитивних плейотропних ефектів. Наприклад, відомі позитивні ефекти їх використання при неішемічній серцевій недостатності, антигіпертензивні властивості, зниження ризику різних форм деменції, антиагрегантні та нефропротекторні властивості, вплив на ангіогенез та процеси запалення.

Серед широкого спектру плейотропних властивостей останнім часом інтерес вчених викликає можливий вплив статинів на неопластичні процеси. Застосування статинів вивчено при різних типах пухлин, наприклад, раку легень, підшлункової залози, товстої та прямої кишок, лейкемії, раку молочної залози. Безліч проведених епідеміологічних досліджень терапії раку простати з використанням статинів показали дуже обнадійливі результати. Так, Cyrus-David M.S. і співавтори [1] вивчали вміст простат-специфічного антигену в сироватці крові в чоловіків з гіперхолестеринемією. Відомо, що простат-специфічний антиген є найбільш чутливим серед онкомаркерів і використовується для діагностики та моніторингу лікування раку передміхурової залози (ПЗ). Показано, що застосування статинів знизило рівень простат-специфічного антигену в крові, в порівнянні з контрольною групою. У той же час автори стверджують, що застосування статинів асоціювалося зі зниженням ризику прогресуючих форм (з наявністю метастазів) раку ПЗ.

У дослідженні Platz E.A. і колег [8] при використанні аторвастатину у хворих на рак ПЗ відзначалася тенденція до полегшення клінічних проявів і виживання після застосування близькофокусної променевої терапії. Такі результати в цілому можуть вказувати на потенційно позитивну роль статинів у лікуванні раку простати. Проте, точні біологічні механізми виявлених ефектів не зовсім ясні.

Холестерин як онкогенний фактор. Холестерин – біоорганічна сполука, основний представник стеринів, який виконує низку біологічних функцій,

найважливішими з яких є: структурний компонент мембран клітин, попередник синтезу стероїдних гормонів, жовчних кислот та вітаміну Д₃. В організм людини холестерин поступає з їжею або синтезується в мевалоновому метаболічному ланцюгу.

Основні біологічні функції ліпідних молекул, похідних мевалонОВОЇ кислоти, включають посттрансляційні модифікації білків, утворення ліпідних рафт та синтез стероїдів, які впливають на розвиток раку простати та його прогресію. Під час синтезу холестерину, у мевалоновому метаболічному шляху утворюється кілька проміжних продуктів, таких як ізопреноїди та їх похідні, гераніл пірофосфат та фарнезил пірофосфат. Вони використовуються клітиною в якості білкових модифікаторів та можуть пренілізувати (ліпідувати) онкогенні білки, наприклад, Ras і Rho, тобто приєднуватися до них в якості гідрофобних груп. Ці білки регулюють процеси проліферації, міграції та інвазії клітин раку простати, а пренілізування полегшує їх приєднання до клітинних мембран. Холестерин сам по собі здатен модифікувати пухлинну взаємодію білків, таких як Sonic Hedgehog, який відіграє важливу роль в процесах органогенезу. Це призводить до полегшення росту ракових клітин та їх метастазування [6].

Холестерин також є основним компонентом ліпідних рафт, які опосередковують формування онкогенних білкових сигнальних комплексів, таких як PI3K/akt [4]. Ліпідні рафти – це домени в мембрані, збагачені холестерином і сфінголіпідами та збіднені рецепторами до ацетилхоліну, які містять моношар упорядкованих ліпідів та багато спеціалізованих білків. Фізіологічна роль рафт – формування сигнальних (рецепторних) комплексів білків: В- і Т-клітинні рецептори, рецептори факторів росту, передача сигналів між нервовими клітинами. PI3K/akt – це внутріклітинний сигнальний шлях, компонентами якого є фосфоінозитид-3-кіназа та кіназа акт, відповідає за інгібування апоптозу, стимулювання росту та проліферації клітин.

Крім того, холестерин разом із сфінголіпідами зв'язується з білком caveolin-1, з утворенням кавеол, які фізіологічно приймають участь в передачі

клітинних сигналів, ендоцитозі, а при патологічних процесах – в онкогенезі. Тому є логічним твердження, що інгібування синтезу холестерину може запобігти виникненню пухлинних процесів.

Протипухлинна дія статинів на рак простати. В деяких експериментальних дослідженнях [5] було показано, що клітинні культури раку передміхурової залози містять більше ліпідних рафт, ніж їх нормальні аналоги та більш чутливі до холестерин-виснажуючої загибелі клітин під дією метил- β -циклодекстрану, який являє собою повний метиловий ефір β -циклодекстрину та сприяє видаленню холестерину з поверхонь та мембран клітин. Ловастатин, флувастатин і симвастатин затримують проліферацію клітин карциноми PC-3 і LNCaP простати, ймовірно, внаслідок руйнування ліпідних рафт через нестачу холестерину [7]. Таке інгібування росту клітин корелювало з індукцією зупинки клітинного циклу в G_1 фазі.

В інших дослідженнях [2] виявлено, що низька доза ловастатину індукує біологічне старіння та затримує G_1 фазу клітинного циклу раку простати людини. Існує думка, що "старіння" (зниження функціональних можливостей органів та тканин) пов'язано зі зниженням концентрації убіхінону (коферменту Q) в клітинах. Наприклад, міокард людей старше 60 років містить на 40-60% менше убіхінону, ніж міокард молодих людей. Такий ефект "старіння" щодо простати, ймовірно, також пов'язаний із зниженням кількості убіхінону, внаслідок припинення його синтезу з мевалонової кислоти (хоча він також може синтезуватися з похідних тирозину та фенілаланіну). Цікаво, що в цьому ж дослідженні була виявлена надлишкова експресія активної форми протеїну RhoA, тому, ймовірно, індукція старіння клітин ловастатином опосередковується, частково, впливом і на нього. Rho ГТФази – це родина клітинних сигнальних білків, а саме G-білків з малою молекулярною масою (близько 21 кДа), які відносяться до суперсімейства Ras-білків. Вони є молекулярними перемикачами та відіграють важливу роль в клітинній проліферації, апоптозі, експресії генів та інших клітинних функціях. Ці білки

регулюють багато аспектів внутріклітинної динаміки актину, який приймає участь у процесах поділу клітин.

У дослідженнях [9], в яких вміст холестерину ліпідних рафт відіграв роль у механізмі виживання клітин, була знайдена кореляція між його рівнем та білком фосфорилування тирозинових залишків в цих рафтах. Високий рівень холестерину сприяв росту пухлини, посилюючи фосфорилування гену Akt, тим самим запобігаючи апоптозу клітин, що підкреслює важливу роль холестерину ліпідних рафт в клітинах раку простати. Це пояснюється тим, що продукт гену akt1 – RAC- α серин/треонінова протеїнкіназа (родина протеїнкіназ B) приймає участь в метаболічних процесах, які забезпечують виживання клітин, шляхом інгібування апоптозу. У цьому ж дослідженні було показано, що за рахунок зниження вмісту холестерину в рафтах, симвастатин зменшував Akt активацію та сприяв апоптозу.

Слід зазначити, що, крім ефектів статинів на RhoA – основного регулятора росту ракових клітин простати, є докази, що статини викликають p53-незалежну індукцію транскрипції p21Waf1/CIP1 в клітинах карциноми простати людини [3]. Білок p53 – це транскрипційний фактор, що регулює клітинний цикл, виконуючи функцію супресора утворення злоякісних пухлин. Незалежно від нього, статини сприяли синтезу білка CDKN1A – інгібітора циклін-залежної кінази 1A. Ця кіназа відіграє роль в зміні фаз клітинного циклу, регулює транскрипцію та процесінг мРНК. Тому пригнічення її активності призводить до послаблення проліферації ракових клітин.

Не слід забувати, що злоякісність раку простати зростає з підвищенням рівня андрогенів, які можуть синтезуватися не тільки в яєчках та наднирниках, але і в самій пухлині через мевалонатний шлях із холестерину. Це пояснює, чому статини є ефективними при запущених формах раку.

Крім вказаних протипухлинних ефектів статини володіють іншими корисними при даному захворюванні властивостями: 1) інгібують ангіогенез, тобто можуть запобігти неоваскуляризації в пухлинних тканинах; 2) мають

протизапальний ефект; 3) знижують рівень С-реактивного білка; 4) володіють антиоксидантними властивостями.

Висновки. Враховуючи вищесказане, на нашу думку, рекомендувати статини для зниження ризику розвитку раку простати на даний час передчасно, оскільки не до кінця зрозумілі механізми їх протипухлинної дії, не вивчені можливі негативні наслідки. Але, беручи до уваги дані багатьох клінічних досліджень, де описані позитивні ефекти статинів, їх можна використовувати в якості паліативної терапії при запущених формах раку.

Таким чином, проведено багато досліджень щодо позитивної дії статинів на перебіг ракового процесу, як прямо, так і опосередковано. Це дає перспективу їх використання не тільки для комплексного лікування раку передміхурової залози, але і для зниження ризику його виникнення, оскільки холестерин та проміжні продукти його обміну мають досить значущий вплив на перебіг ракових процесів. Обґрунтована, на молекулярному рівні, багатогранна протипухлинна дія статинів дозволяє стверджувати, що їх використання може стати новим етапом в лікуванні неопластичних процесів, зокрема раку передміхурової залози.

Використана література

1. Cyrus-David MS. et al. The effect of statins on serum prostate specific antigen levels in a cohort of airline pilots: a preliminary report. J Urol. 2005, Vol. 173, p. 1923-5.
2. Lee J. et al. Lovastatin-induced RhoA modulation and its effect on senescence in prostate cancer cells. Biochem Biophys Res Commun. 2006, Vol. 20, p. 748-54.
3. Lee SJ. et al. Inhibition of the 3-hydroxy-3-methylglutaryl-coenzyme A reductase pathway induces p53-independent transcriptional regulation of p21(WAF1/CIP1) in human prostate carcinoma cells. J Biol Chem. 1998, Vol. 24, p. 10618-23.

4. Lehninger A. Principles of Biochemistry. – Sixth Edition. David L. Nelson and Michael M. Cox. – 2013. – 1336 p.
5. Li YC. et al. Elevated levels of cholesterol-rich lipid rafts in cancer cells are correlated with apoptosis sensitivity induced by cholesterol-depleting agents. *Am J Pathol.* 2006, Vol. 168, p. 1107-18.
6. Litwack G. Human biochemistry and disease (1th Ed.) – 2008. – 1272 p.
7. Sivaprasad U. et al. Differential efficacy of 3-hydroxy-3-methylglutaryl CoA reductase inhibitors on the cell cycle of prostate cancer cells. *Mol Cancer Ther.* 2006, Vol. 5, p. 2310-6.
8. Platz EA, Clinton SK, Giovannucci E. Association between plasma cholesterol and prostate cancer in the PSA era. *Int J Cancer* 2008;123:1693–98.
9. Zhuang L. et al. Cholesterol targeting alters lipid raft composition and cell survival in prostate cancer cells and xenografts. *J Clin Invest.* 2005, Vol. 105, p. 959-68.

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПОНЯТЬ «ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ» ТА «ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ» У КОНТЕКСТІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

МУДРУК А.О.

СКУПЕЙКО І.М.

Криворізький державний педагогічний університет

М. Кривий Ріг, Україна

Сьогодні Україна перебуває у стані активної перебудови, і вектор розвитку освіти, в тому числі, змінює свій напрям. Суспільство потребує висококваліфікованих спеціалістів: обізнаних, цілеспрямованих, ініціативних, здатних до виважених рішень та активного соціального включення. І виховувати таких людей, на нашу думку, варто починати саме в початковій школі, закладати у майбутнього покоління такі поняття, як підприємливість та фінансова грамотність задля їх життєвого успіху. А досягнення кожного окремого громадянина – це розвиток країни на краще.

Наразі держава вже зробила перші кроки щодо освіти школярів з даного питання шляхом впровадження в освітній процес компетентнісного підходу, де головне завдання – формування ключових компетентностей, однією з яких і є «підприємливість та фінансова грамотність», що повинна наскрізно формуватися через усі навчальні предмети, розвиваючи в учнів ініціативність, економічний спосіб мислення, майстерність раціонально поводити себе як споживач для набуття таких якостей, як конкурентоспроможність, розважливість у придбанні товару, ощадливість.

Виховання підприємливості школярів розглядали у своїх працях Ю. Білова, І. Пронікова, А. Гельбак, питанню підвищення фінансової грамотності присвячено роботи Т. Смовженка, С. Юрія, Н. Незнамова, Б. Приходько, Т. Кізими та інших.

У міжнародній практиці фінансову грамотність визначають як уміння фізичних осіб керувати власними фінансами і приймати дієві короткострокові і довгострокові фінансові рішення. Підвищення фінансової грамотності, поряд з фінансовою освітою, було визнано Комісією Європейського Союзу та Організацією економічного співробітництва і розвитку актуальним завданням сьогодення. Під фінансовою грамотністю, як результатом фінансової освіти, розуміється сукупність володіння інформацією та можливістю застосувати її у разі прийняття рішень щодо фінансових послуг [2; 4].

О. Ковтун вважає, що фінансова грамотність – це вміння розпоряджатись особистими коштами, планувати витрати, приймати зважені рішення у проблемних питаннях та усвідомлювати значущість фінансового виховання. Знання фінансової грамотності дають змогу розумно розпоряджатися власними коштами та отримувати від цього максимальну користь [5].

А. В. Зеленцова, Е. А. Блискавка та Д. Н. Демидов вважають, що фінансова грамотність включає три взаємопов'язані елементи: уміння, знання і навички. Правильні уміння – це основа фінансової грамотності, що формує культуру фінансової поведінки, яка розпочинається з планування сімейного бюджету, причому на тривалу перспективу, а також вироблення стратегії реалізації потреб життєвого циклу. Необхідні знання включають: принципи і схеми функціонування фінансового ринку, володіння мінімальним фінансовим словником, таким як: ризик і прибутковість, інфляція, а також розуміння відмінностей між готівкою і безготівковими платежами. Навички ж полягають у здатності порівнювати, знаходити та аналізувати послуги, які пропонує нам фінансовий ринок [2].

Зміст матеріалу, який спрямовується на підвищення знань молодших школярів з фінансової грамотності, повинен містити в собі такі компоненти :

- «самопізнання» дитини, свого внутрішнього «я» та власних сил;
- «ділове спілкування», що дає змогу усвідомити закони економічної поведінки в суспільстві та спілкування в умовах ринкової системи;

➤ «взаємодопомога» – усвідомлення спільної діяльності як засобу ефективної співпраці ;

➤ «економічна теорія та практика» – опанування системи економічних знань та застосування набутих ЗУН на практиці [6].

Фінансова грамотність, на думку Т.С. Смовженко, вводить людину у світ знань про кошти, доходи, витрати, заощадження, допомагає попередити можливі ситуації щодо фінансових ризиків. Сформовані навички раціонального мислення дозволять приймати ефективні рішення кожній людині без винятку[7].

Новою парадигмою освіти підприємництво визначається як «здатність реагувати на можливості та ідеї і перетворювати їх у цінності для інших [3]». Важливу роль тут відіграють лідерські якості: креативність, стратегічне мислення, ініціативність, активність, вміння ризикувати та самостійно приймати рішення. Сюди відноситься вміння співпрацювати, дотримуючись моральних норм та цінностей, а також – мотивація інших.

Ю. Білова визначає підприємливість як «інтегральну психологічну якість особистості, яка проявляється в мотивованій здатності до творчого пошуку та реалізації нових економічних ідей і дає змогу вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному, соціальному житті [1]».

На перший погляд може здатися, що завданням ключової компетентності «підприємливість і фінансова грамотність» є формування з кожної дитини майбутнього бізнесмена чи підприємця, але ідея насправді значно глибша, бо отримані знання, уміння і навички потрібні людині і як споживачу, і як суб'єкту, який виконує будь-які соціальні ролі.

Отже, проаналізувавши досвід зарубіжних та вітчизняних вчених, ми дійшли висновку, що поняття підприємливість та фінансова грамотність не є тотожними. Підприємливість слід розуміти як активний особистий розвиток, соціальне включення та професійні навички, що дозволяють генерувати цікаві ідеї та впроваджувати їх в економічне життя суспільства. Однак формування підприємливості неможливе без фінансової грамотності, адже це знання про

світ фінансів та можливої взаємодії в ньому. Фінансова грамотність направлена на ознайомлення з системою знань про фінансові продукти в цілому.

Використана література:

1. Гельбак А.М. Формування підприємливості учня як ключової компетентності для життя: [методичні рекомендації] / А.М. Гельбак. – Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017. – 24 с.
2. Зеленцова А. В. Повышение финансовой грамотности населения. Международный опыт и российская практика / Зеленцова А. В., Блискавка Е. А., Демидов Д. Н. – ЦИПСИР, 2012 г. – 112 с.
3. Ключові компетентності для навчання протягом життя [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53>. – Назва с екрану.
4. Кізима Т. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії /Т. Кізима//Вісник ТНЕУ. – 2012. – №2. – С. 64–71.
5. Концепція формування фінансової грамотності у початковій, основній та старшій школі. Проект // Географія та економіка в рідній школі. – 2015. – № 10. – С. 2–4.
6. Назаренко Г.А. Формування підприємницької компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідності до вимог нових державних стандартів: [метод. посібник] / Г.А. Назаренко. – Черкаси: ЧОПОПП, 2014. – 68 с.
7. Фінансова грамотність: навч. посібник / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К., 2013. – 311 с.

**КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД, КУЛЬТУРОТВОРЧЕ,
КУЛЬТУРОВІДПОВІДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗВО ЯК ОСНОВНІ ЗАСОБИ
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО
СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА**

ПАВЛЕНКО О.О.

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри соціальної роботи

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Підготовка висококваліфікованих спеціалістів, котрі повинні відповідати міжнародним стандартам, здібні до професійного росту і мобільності в сучасних умовах розвитку нових наукоємних технологій, неможлива без розвинутої культури професійного спілкування. Спілкування відображає індивідуально-особистісні особливості майбутніх соціальних працівників, їх культурний рівень, потреби, інтереси. Культура спілкування визначає принципи поведінки, відображає систему цінностей, ідеали, норми. Спеціаліст з соціальної роботи є носієм гуманістичних ідей, концепцій підходів, що дозволяє йому забезпечувати своєю професійною діяльністю гармонізацію відносин людини і суспільства. Комунікативна культура є складовою професійної культури соціального працівника, надає можливість забезпечення якості надання соціальної допомоги клієнту, котрий опинився в скрутних життєвих обставинах.

В сучасних умовах модернізації системи вищої освіти України в процесі формування комунікативної культури майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти враховуються значні напрацювання щодо даної проблеми не тільки вітчизняних вчених, а і й ефективний досвід підходів зарубіжних вчених. В зарубіжних країнах при підготовці спеціалістів

«контактної зони» основний акцент сконцентовано на процесі формування комунікативної підготовки професійного и міжособистісного спілкування. Кінцевий результат такої підготовки спрямований на вироблення майбутніми соціальними працівниками власного погляду на комунікацію як на об'єкт професійного моделювання, котрий потребує творчого підходу, необхідність підвищення власного рівня комунікативної культури, здійснення постійної самоосвіти.

Можемо констатувати, що в умовах сучасності, коли вимоги до випускників ЗВО стають дедалі вищими, а конкуренція на ринку праці невинно зростає, проблема формування комунікативної культури майбутніх соціальних працівників є вельми актуальною. Від сформованого високого рівня комунікативної культури соціального працівника залежить виконання певної сукупності гуманістичних завдань і функцій, направлених ефективно вирішення проблем користувачів соціальних послуг, а також пом'якшення соціальної напруги в суспільстві. Особливого значення набуває дослідження теоретичних і практичних аспектів проблеми формування комунікативної культури майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти, як основного інституту підготовки соціальних кадрів, для яких права та свободи людини, її життєдіяльність є найвищою соціальною цінністю.

Аналіз наукової літератури доводить, що проблема осмислення комунікативної культури є вельми актуальною та знаходиться в полі зору багатьох вчених, які розглядають комунікативну культуру в різних аспектах. Так, О. Бондаревська, Т. Белоусова, В. Сластенин, В. Фоменко, І. Чечель, Є. Шиянов та ін. розглядають комунікативну культуру як одну з основних вимог сучасної освіти; як суттєвий критерій соціалізації особистості (А. Мудрик). У працях Н. Волкової, В. Грехнева, І. Комарової, С. Мусатова, С. Ольховецького, Л. Паламар, Л. Петровської, В. Полторацької, С. Рябушко, Г. Сагач, В. Тернопільської досліджуються питання комунікативної взаємодії, психолого-педагогічних аспектів комунікативної підготовки студентів,

педагогічні умови формування комунікативних умінь і комунікативної культури особистості.

Проблема осмислення комунікативної культури як самостійного предмета міждисциплінарних досліджень знайшла відображення в наукових працях, котрі узагальнюють їх результати в межах різних наукових шкіл, напрямів і підходів із метою побудови загальної теорії комунікації (М. Василик, Л. Землянова, В. Кашкін, Є. Кравченко, Г. Почепцов).

В основу нашого дослідження покладена ідея формування комунікативної культури майбутнього соціального працівника за допомогою реалізації культурологічного, аксіологічного, особистісно орієнтовного, компетентнісного, креативно-діяльнісного, синергетичного та змістово-процесуального підходів, які забезпечують єдність та взаємодію структурних компонентів цього складного, особистісного утворення. Як складне особистісне утворення, комунікативна культура має складну структуру, в змісті якої взаємодіють ціннісно-мотиваційний, соціально-комунікативний, інтелектуально-емоційний, змістово-процесуальний, рефлексивно-оцінний компоненти. Структурні компоненти комунікативної культури мають свою логіку, сукупність елементів, внутрішню організацію. Виділені структурні компоненти специфічно проявляються у функціональних компонентах, які, на нашу думку, можуть бути представлені виходячи із специфіки професійної діяльності, різноманіття стосунків та спілкування, системи ціннісних орієнтацій, можливості творчої самореалізації особистості соціального працівника.

В даній статті зосереджена увага на значенні культурологічного підходу, культуротворчого, культуровідповідного середовища ЗВО як основних засобах формування комунікативної культури майбутнього соціального працівника.

Розглянемо зв'язок і взаємобумовленість культурологічного підходу з культурою.

Культура – багатогранне, багатоаспектне явище суспільства, відповідно до вимог якого відбувається розвиток особистості загалом та її професійний

розвиток. Доцільно виходити з того, що методична культура, у загальному сенсі, є особистісним утворенням, яке відбиває процес руху майбутнього фахівця до самовизначення та саморозвитку в професійному становленні. В його основу передусім покладене поняття «культура». У сучасній науці культура розглядається як багатогранне, складне системне утворення в різних аспектах.

Традиційно поняття «культура» трактується в широкому й вузькому розумінні. У широкому розумінні культура є продуктом людської діяльності, що включає матеріальні й духовні цінності, увесь комплекс ідей, звичаїв, соціальних і політичних інститутів, визнані норми й способи поведінки. У такому філософському контексті культура ототожнюється з цивілізацією і розглядається «як суспільство в цілому, взяте з боку розвитку людини як суб'єкта діяльності, розкриття властивостей і обдарування людини» [1, с. 224–225].

У вузькому розумінні культура – це тільки духовні (на відміну від матеріальних) цінності. Але поділ культури на матеріальну й духовну є умовним, бо ці сфери культури тісно пов'язані між собою. Творіння матеріальної культури не можуть виникати без участі людської свідомості, вони є предметним втіленням творчої діяльності людини, її знань, інтелекту.

Розділення матеріальної та духовної культури, дуже популярне в епоху панування еволюціоністської парадигми, у соціальних науках нині вважається застарілим. На сьогодні поширена тричленна класифікація культури: матеріальна, духовна і соціальна. Під матеріальною культурою розуміється все, що належить до взаємостосунків людини з місцем її існування, до задоволення потреб її існування, технологічної сторони життя і т. ін.; під духовною культурою – суб'єктивні аспекти життя, ідеї, установки, цінності та способи поведінки людини, яка орієнтується на них; під соціальною культурою – стосунки людей одне з одним, системи, статус і соціальний інститут. Провідна роль при цьому належить духовній культурі.

Вище викладене дає змогу зробити висновок, що людина творить культуру, але й культура творить людину та впливає на неї. Культура визначає соціально спрямовану активність людини, причому людині відводиться активна роль щодо створення духовного, соціального і матеріального; індивід займається перетворенням середовища й через це перетворення саморозвивається. Культура розглядається як специфічний спосіб діяльності людини. Саме у сфері діяльності формуються та функціонують ідеали й норми, у ній можуть знайти (і знаходять) своє місце всі аспекти внутрішнього світу людини.

Категорії «культура» та «діяльність» історично взаємозумовлені. У дослідженнях В. Біблера, В. Давидовича та Ю. Жданова, М. Кагана, Е. Маркаряна та ін. висловлені твердження про те, що саме діяльність виступає ядром теорії культури.

Для розуміння особливостей комунікативної культури соціального працівника виняткове значення має усвідомлення культури як процесу творчої реалізації сутнісних сил людини. Таке розуміння культури ґрунтується на визнанні самозміни та самореалізації людини в процесі культурної ідентифікації. У цьому випадку людина сприймається як ініціативний і творчий суб'єкт, «виробник» культури, який активно створює себе, соціальні стосунки та прагне до вдосконалення навколишнього світу.

Концепцію культури як творчої діяльності обстоюють В. Андрущенко і М. Михальченко, Л. Губерський, Н. Злобін, М. Каган, В. Ремізов, Л. Тодоров та ін. У її межах культура розглядається як засіб саморозвитку людини, розгортання та реалізації її сутнісних сил. Спільною для вчених є констатація того, що розвиток людини відбувається через творчість самого суб'єкта як носія діяльності, а категорія творчості самого суб'єкта визначається як засіб подання людини в культурі, тобто засіб життя людини в культурі. Творчість виступає специфічною людською властивістю, яка породжена потребами розвиваючої культури й водночас формує людину; людина трактується як творець, носій культурних цінностей, а культура є проявом творчої діяльності.

Сутність культури полягає в єдності творчо-перетворювальної діяльності людини з якостями особистості, необхідними їй для отримання прогнозованого результату у вигляді культурних досягнень людства.

Розгляд культури з позиції реалізації сутнісних сил людини має особливий інтерес для дослідження проблеми формування методичної культури викладача економіки. Здібності майбутнього соціального працівника до професійної діяльності, заломлюючись крізь призму його потреб, інтересів і цінностей, проявляються у виборі тих чи тих видів професійної діяльності. Творча реалізація сутнісних сил соціального працівника багато в чому визначається розвинутою професійною свідомістю й мисленням. Дослідження питання про реалізацію сутнісних сил соціального працівника дає можливість виявити співвідношення індивідуального і колективного в професійній діяльності.

Творення та розвиток культури суспільства відбуваються у зв'язку з будь-яким видом професійної діяльності людини. Комунікативна культура теж формується в процесі професійної діяльності. Отже, комунікативна культура соціального працівника виступає як частина культури суспільства і є видовим поняттям по відношенню до категорії «культура».

Розглянувши феномен культури, визначимо важливі для нашого дослідження аспекти: 1) культура – наскрізна характеристика всієї соціальної системи, а тому вона пронизує будь-яку діяльність; 2) культура – сукупність матеріальних, духовних, соціальних цінностей; 3) культура – специфічний спосіб діяльності людини, а саме діяльність дає змогу визначити діалектичний взаємозв'язок між різними елементами культури й тим самим подати її як цілісність; 4) культура проявляється у творчій діяльності; 5) предметом культури є людино-творчість, становлення особистості.

Формування комунікативної культури майбутнього соціального працівника має ґрунтуватися на залученні студентів до планомірної цілеспрямованої діяльності протягом усього періоду навчання. Необхідно враховувати те, що аспект формування комунікативної культури включається в

загальну систему професійної підготовки майбутнього соціального працівника. У процесі професійної підготовки соціальних працівників в системі університетської освіти необхідно комплексно підходити до проблеми формування комунікативної культури фахівця. Важливим є врахування індивідуальних особливостей, нахилів психологічної та професійної готовності до здійснення практичної соціальної роботи майбутнього професіонала.

Наявність високого рівня сформованості комунікативної культури фахівця – це не вимога, а необхідність, яка обумовлена сучасним станом розвитку суспільства. Тому її не можна спрощувати до системи спеціальних, вузькопрофесійних знань, умінь і навичок. Вона виявляється через єдність індивідуальних та професійних якостей особистості, ступеня володіння ним фаховими компетенціями, соціально-професійною мобільністю, що сприяє покращенню соціальної ситуації, вирішенню проблем за умов входження в загальноєвропейський освітній простір.

В контексті нашого дослідження культурологічному підходу приділяється особлива увага, оскільки він виступає в єдності основних складових його концепцій та ідей, як одного з ведучих методологічних принципів сучасної педагогіки. Для визначення місця та значущості культурологічного підходу в формуванні комунікативної культури майбутнього соціального працівника ми розглянемо сутність культурологічного підходу, взаємозв'язок культури та освіти. Особливість культурологічного підходу в формуванні комунікативної культури майбутнього соціального працівника полягає в тому, що зосереджується увага на соціальному працівнику, як суб'єкті культури, який спроможний засвоювати відомі сенсові підходи до культури та одночасно освоювати нові, тобто відбувається становлення індивіда як творчої особистості. При тому, що різні аспекти проявлення сутності особистості соціального працівника – самосвідомість, саморозвиток, національна свідомість, моральність, творчість, духовність та ін., повинні усвідомлюватися як грані цілісної культурної людини. Формування комунікативної культури майбутнього соціального працівника необхідно здійснювати в контексті

культури, щоб комунікативна культура сприймалась як загальнокультурна, особистісно-значуща цінність, яка передбачає створення умов для прояву особистісних функцій суб'єктів навчання, їх самосвідомості та самореалізації.

Культурологічний підхід спрямований на наявність певного обсягу необхідних знань для оволодіння культурою міжособистісних стосунків; усвідомлення необхідності формування комунікативної культури, розуміння її важливості як для майбутньої професійної діяльності, так і для повсякденного життя. Основи професійної, комунікативної й загальної культури закладаються всебічною підготовкою фахівця, що включає фундаментальну методологічну і світоглядну підготовку; широку гуманітарну підготовку; теоретичну й практичну підготовку з профільних дисциплін; творчу підготовку за фахом; підготовку в галузі науково-дослідної роботи, формування навичок самостійної творчої діяльності.

Однією з важливих умов, що забезпечує ефективність професійної підготовки у формуванні комунікативної культури майбутнього соціального працівника є ***створення культуровідповідного середовища університету***. Підготовка соціального працівника, який має високий рівень сформованої комунікативної культури, зумовлене соціальним замовленням і вимогами суспільства до особистості соціального працівника. Метою формування комунікативної культури майбутнього соціального працівника є засвоєння змісту, структурних компонентів комунікативної культури, що забезпечується оволодінням необхідними знаннями, уміннями, способами професійної діяльності, спрямованими на задоволення професійних потреб; зростанням, становленням, розвитком особистісних якостей і здібностей; активним особистісним перетворенням особистістю свого внутрішнього світу, яке приводить до творчої самореалізації в професії. Досягнення цієї мети залежить від створеного й розвинутого у ЗВО освітнього культуровідповідного, культуротворчого середовища.

Поняття «культурне середовище», уведене в науковий обіг соціологом П. Савицьким, самостійно використовується порівняно недавно. Подальший

розвиток концепція культурно-освітнього середовища отримала у працях А. Арнольдова, Л. Коган, В. Козирєва, Д. Пряхіна, В. Слободчикова, О. Яковлєвої та ін.

Освітнє середовище ЗВО виступає як цілісна якісна характеристика «внутрішнього життя» вищого навчального закладу, що позитивно впливає на вирішення конкретних задач освітнім навчальним закладом. Поняття «середовище» відображає взаємозв'язок умов, які забезпечують розвиток особистості, і трактується як сукупність умов, що оточують людину та взаємодіють з нею як з організмом та особистістю.

В. Козирєв [3], Ю. Мануйлов [5], І. Шалаєв і А. Веряєв [8] розглядають «середовище» з позиції функціональності. Науковці вважають, що функціонування конкретного навчального закладу складається із сукупності матеріальних і просторово-предметних факторів, соціальних компонентів, міжособистісних стосунків. Усі фактори взаємопов'язані, доповнюють один одного та впливають на кожного суб'єкта освітнього середовища. Автори доводять, що функціональне середовище – це середовище, у якому перебуває суб'єкт і за допомогою якого формується спосіб життя суб'єкта, його розвиток.

Подібних поглядів дотримується і В. Слободчиков. Певний інтерес для нашого дослідження становить його твердження, що освітнє середовище виникає там, де відбувається комунікативна взаємодія двох суб'єктів, при цьому кожен з учасників здатен змінити власну позицію та створити новий проект діяльності на основі цього досвіду [7].

Аналіз наукових джерел свідчить, що поняття «освітнє середовище» розглядається в широкому і вузькому значеннях. У широкому сенсі освітнє середовище розуміється як певна структура, яка включає декілька взаємопов'язаних рівнів (глобальний, регіональний, локальний). До глобального рівня відносять світові тенденції розвитку культури («культурні універсалії»), економіки, політики, освіти, глобальні інформаційні мережі. До регіонального – освітню політику, культуру, спосіб життя відповідно до етнічних і соціальних норм, цінностей, звичаїв, традицій, засобів масової

інформації. До локального – освітні заклади (їхню мікрокультуру та психологічний мікроклімат), найближче оточення людини. У вузькому сенсі до середовища відносять лише безпосереднє найближче оточення індивіда, і саме взаємодія з цим оточенням може найбільш сильно впливати на становлення й розвиток особистості. Таким локальним середовищем і є культурно-освітнє, культуротворче середовище ЗВО.

О. Макареня [4] під культуротворчим середовищем розуміє сукупність матеріальних та духовних факторів, засобів, які сприяють розвитку й формуванню особистості в процесі розв'язання освітніх задач. У цьому середовищі педагогічна взаємодія вибудовується на основі суб'єкт-суб'єктних відносин за активної участі всіх суб'єктів освітнього процесу, що створює умови та можливості для студентів, гарантує їм самостійність у виборі цілей і необхідних шляхів та засобів досягнення цих цілей.

Реалізація цілей професійної підготовки майбутнього соціального працівника забезпечується передусім культуротворчим, культуровідповідним середовищем. Завдяки цьому середовищу у ЗВО створюються унікальні можливості для більш ефективного процесу формування як особистості кожного студента, так і комунікативної культури, оскільки в такому середовищі навчальний процес спрямований насамперед на особистість, ціннісні орієнтації, на формування й виховання людини культури, яка має гуманістичну систему цінностей, вільно орієнтується у світовій і національній культурі, прагне до творчого опанування та перетворення світу й максимальної самореалізації. Підтвердженням цьому є культуротворча концепція та модель освітнього процесу в навчальному закладі, запропонована А. Валіцькою [2]. Авторкою обґрунтована культуротворча парадигма, згідно з якою культурологічні знання створюють універсальний спектр цілісного знання про світ і людину в ньому. Освітній процес стає відкритим, ціннісно-орієнтованим, таким, що сприяє саморозвитку гармонійної, культуротворчої особистості.

Культуротворче, культуровідповідне середовище являє собою сукупність діяльності суб'єктів освіти, детермінованих організаційною специфікою та

духовно-моральним оточенням університету (укладом, традиціями і под.), предметно-просторовим оточенням (матеріально-технічна оснащеність), взаємодією в системі «викладач – студент (студенти)» (співпрацю, співтворчістю), насиченістю змісту освіти, методів, форм навчання, інноваційних технологій навчання, суб'єктною позицією студента (особистісним сенсом навчання) тощо. У цьому разі педагогічна стратегія ЗВО забезпечує культурно-освітню підготовку творчої, активної, вільної особистості соціального працівника; формування комунікативної культури студента на основі загальнолюдських цінностей, загальної культури людства.

Важливими напрямками для розвитку особистості соціального працівника в культуротворчому середовищі є вивчення нових навчальних програм і навчальних технологій, виконання самостійної роботи з вирішення проблемно-творчих завдань, включення студентів у проектно-дослідницьку діяльність і т. п. Створення у ЗВО культуровідповідного середовища забезпечує включення майбутнього фахівця в культурно-соціальні взаємозв'язки різноманітного рівня, розвиток мотиваційно-ціннісної сфери, побудову навчального процесу на основі формування продуктивного досвіду та ін.

Розвитку й організації культуротворчого, культуровідповідного середовища ЗВО сприяє творча, креативна діяльність викладача ЗВО. Досягається ця діяльність за допомогою використання викладачем активних (у їхньому складі – інтерактивних) методів, форм організації навчання, які сприяють розвитку критичного, аналітичного мислення, творчої уяви і т. ін., що в комплексі допомагає викладачу творчо здійснювати свою професійно-методичну діяльність, забезпечує активізацію пізнавальної діяльності студентів, підвищує їхню мотивацію, інноваційний потенціал особистості майбутнього фахівця, а в кінцевому рахунку – виводить освітній процес, який здійснюється в умовах розвитку сучасного університету, на якісно новий, вищий рівень.

Слід вважати, що культуротворче, культуровідповідне середовище ЗВО стає чинником формування комунікативної культури майбутнього соціального працівника, якщо: воно орієнтоване на особистісно-професійне становлення

майбутнього фахівця; професійна підготовка спрямована на формування багажу знань, умінь, навичок, якостей і практичного досвіду особистості; забезпечений сприятливий емоційний клімат, психологічний комфорт для кожного учасника підготовки в системі університетської освіти; відповідає індивідуальності студента, сприяє його самореалізації, допомагає обрати необхідні стратегії професійного саморозвитку, стимулює побудову перспективи професійної діяльності, формує комунікативну культуру.

Узагальнимо вище викладене. Формування комунікативної культури – складний динамічний процес, ефективність якого визначається професійною підготовкою соціального працівника, яка базується на сукупності методологічних підходів, яким належить особлива роль у розкритті змісту й характеру професійного становлення соціального працівника, в осмисленні його особистісних можливостей, здібностей і професійних перспектив збагачення власного професійного досвіду.

Культуротворче, культуровідповідне середовище ЗВО стає не тільки умовою, але й засобом досягнення педагогічних цілей, засобом формування комунікативної культури майбутнього соціального працівника. При цьому відбувається вплив на всіх суб'єктів педагогічного процесу: викладач ЗВО має можливість задовольнити свої потреби та яскраво виражене прагнення до освоєння нововведень, а студенти включаються в засвоєння компонентів комунікативної культури на основі нововведень у навчальний процес.

Використана література:

1. Андрущенко В. П. Сучасна соціальна філософія : курс лекцій. 2-е вид., випр. й доп. Київ : Генеза, – 1996. – 368 с.
2. Валицкая А. П. Культурологическая школа: концепции и модель образовательного процесса // Педагогика. – 1998. – № 4. – С. 12–14.

3. Козырев В. А. Теоретические основы развития гуманитарной образовательной среды педагогического университета : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Козырев Владимир Алексеевич. – Санкт-Петербург, –1999. – 387 с.
4. Макареня А. А. Культуротворческая среда: статус, структура, функционирование. Тюмень : ТОГИРРО, – 1997. – 65 с.
5. Мануйлов Ю. С. Средовый подход в воспитании : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Мануйлов Юрий Степанович. – Москва, – 1997. – 300 с.
6. Павленко О. О. Формування методичної культури викладача економіки: теоретико-методологічний аспект : монографія. – Кривий Ріг : Роман Козлов, – 2016. – 470 с.
7. Слободчиков В. И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры // Новые ценности образования: культурные модели школ. – 1997. – Вып. 7. Инноватор – Bennet college. – С. 177–184.
8. Шалаев И. К., Веряев А. Л. От образовательных сред к образовательному пространству: понятие, формирование, свойства // Педагог. – 1998. – № 4. – С. 23–27.

ЕФЕКТИВНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

БИРКО Н.М.

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри педагогіки і психології

Хмельницький обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти

м. Хмельницький, Україна

Сучасна освітня діяльність педагогічного працівника дещо відрізняється від освітньої діяльності минулих десятиріч. В епоху інноваційних змін актуальним є підготовка вчителя Нової української школи до реалізації освітньої політики держави шляхом опанування новітніми практиками, технологіями, методиками, формами, методами професійної діяльності на засадах інноваційних освітніх підходів з урахуванням потреб педагогів, держави та глобалізованого світу[9].

Відповідно до сучасних професійних ролей педагога, про які йдеться у *"Типовій освітній програмі організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти"*, затвердженої наказом МОН України від 15.01.2018р. №36, в процесі реалізації Концепції НУШ [7] пріоритетними є як і "нові", так і "давно забуті старі" форми організації партнерської взаємодії, які відносять до:

- індивідуальних: репетиторство, консультування, наставництво, тьюторинг, коучинг, менторство, наукова діяльність.

- групових: колективно-групова робота, колективна творча робота, робота в мікрогрупах, робота в змінних групах, командна робота, кооперування, фасилітація, ігрова, проектна, дослідницька діяльність.

Розглянемо деякі з форм організації партнерської взаємодії, які віднесені до групових, зокрема зупинимось на кооперації та командній роботі, але перш за все з'ясуємо поняття партнерської взаємодії.

Партнерська взаємодія - узгоджена діяльність учасників взаємодії, спрямована на досягнення спільних цілей, результатів та вирішення важливих завдань.

В останній час виникла зацікавленість педагогів і психологів до **"кооперації"** як однієї із форм партнерської взаємодії учасників освітньої діяльності.

Гіпотеза про те, що суспільна навчальна діяльність повинна безпосередньо впливати на формування самооцінки учнів була висунута Х. І. Лийметсом, однак це припущення не було досліджено експериментально. Вплив кооперативної спільної навчальної діяльності на розвиток самооцінки описані в роботах педагогів-дослідників (І. А. Зязюн, Л. В. Пироженко, О. І. Пометун, Л. Л. Сагач, Л. В. Хоружа, Г. А. Цукерман та ін.), які зазначають, що кооперативну діяльність можна організувати вже з першого класу.

"Кооперація" – від лат. "cooperatio" – співробітництво. Одна з форм спільної організації праці яка характеризується об'єднанням зусиль учасників для досягнення спільної мети при одночасному поділі між ними функцій, ролей та обов'язків[11].

А. Маслоу твердить, що в людини переважають дві потреби — потреба до постійного росту й потреба бути в безпеці. Людина, яка повинна вибрати між цими двома потребами, обирає потребу в безпеці. Потребу бути в безпеці необхідно задовольняти скоріше, ніж потребу в особистісному зростанні, у відкритті нового. Згідно з Маслоу, зростання відбувається невеликими "кроками", і "кожен крок уперед можливий лише тоді, коли забезпечується почуття безпеки, коли рух у невідоме відбувається із безпечного домашнього порту".

Один із найважливіших способів досягнення безпеки — це об'єднання з іншими людьми, залучення до групи. Почуття групової належності дає учням

змогу подолати труднощі, які зустрічаються на їхньому шляху. Коли діти навчаються разом з іншими, вони відчують істотну емоційну та інтелектуальну підтримку, яка дає їм можливість вийти далеко за рамки їх нинішнього рівня знань і вмінь.

Соціальний бік кооперативного навчання визначено науковцем Дж. Брюннером: "Людина повинна, відповідати за інших, діяти разом у напрямку досягнення мети". Саме Дж. Брюннер називає такий процес взаємодією і вважає її основою активного навчання: "Де необхідні спільні дії, де потрібна взаємодія, щоб досягти поставлених групових цілей, відбувається процес залучання індивіда до навчання, вироблення компетентності, яка необхідна для групи".

Концепції Маслоу та Брюннера лежать в основі розробки методів **спільного кооперативного навчання**, (ґрунтуються на колективних формах організації навчальної діяльності учнів), таких популярних нині в освітніх колах США.

Кооперативне навчання відкриває для учнів можливості співпраці зі своїми ровесниками, дозволяє реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню учнями високих результатів засвоєння знань та формування вмінь, набуття компетентностей в процесі партнерської взаємодії. Така модель легко й ефективно поєднується з традиційними формами і методами навчання і може застосовуватися на різних етапах навчання.

Співробітництво (**кооперація**) — це спільна діяльність для досягнення загальних цілей. У межах спільної діяльності учні прагнуть одержати результати, що є вигідними для них самих і для всіх інших членів групи.

Кооперативним навчанням називається такий варіант його організації, за якого учні працюють у невеликих групах, щоб забезпечити найбільш ефективний навчальний процес для себе і своїх товаришів. Ідея проста. Одержавши інструкції від учителя, учні об'єднуються в невеликі групи. Потім вони виконують отримане завдання – доти, поки всі члени групи не зрозуміють

і не виконають його успішно. Спільні зусилля приводять до того, що всі члени групи прагнуть до взаємної вигоди[11].

У ситуаціях кооперативного навчання існує позитивна взаємозалежність цілей, що досягаються учнями: вони розуміють, що можуть досягти своїх особистих цілей тільки за умови, що їхні товариші по групі також досягнуть успіху.

Навчальні цілі учнів можуть бути структуровані по-різному: одні стимулюють спільні зусилля, другі — конкуренцію, треті — тільки зусилля окремої особистості. На відміну від ситуації кооперативного навчання, ситуація конкуренції виникає, коли учні змагаються один з одним, щоб досягти мети, що насправді досяжна тільки для одного чи кількох учнів. У конкуренції присутня негативна взаємозалежність між цілями, що досягаються. Учні розуміють, що вони досягають свої цілей тільки за умови, що інші учні класу зазнають невдачі. Здійснюється нормативна оцінка власних досягнень. У підсумку — учні або ретельно працюють, щоб перемогти інших однокласників, або, махнувши рукою, відступають, оскільки не вірять, що в них є шанс на перемогу. В індивідуалістській навчальній ситуації учні трудяться поодиночі, щоб досягти цілей, що ніяк не співвідносяться з цілями однокласників. Цілі, до яких прагнуть учні, незалежні одна від одної. Учні розуміють, що їхні успіхи ніякою мірою не залежать від діяльності товаришів. Як результат вони зосереджуюся винятково на власних інтересах і персональному успіху, а успіхи і невдачі інших, ігнорують як те, що не має ніякого значення.

Зарубіжні дослідження кооперативного, конкурентного й індивідуального навчання вказують на те, що співробітництво, порівняно з конкуренцією й індивідуальними зусиллями, приводить до:

- а) більш високих досягнень і більшої продуктивності;
- б) більш турботливих, чуйних і відданих взаємин;
- в) більшого психологічного здоров'я дітей, соціальної компетентності і самоповаги.

Позитивний ефект, що має партнерство для досягнення багатьох важливих результатів, робить кооперативне навчання одним з найбільш цінних інструментів в арсеналі педагога.

Оволодіння суттєвими компонентами партнерства дає можливість вчителям:

- застосовувати кооперативне навчання за умов роботи за діючими навчальними програмами в межах звичайних шкільних курсів;
- перебудовувати уроки, вже побудовані на принципах кооперативного навчання, таким чином, щоб вони відповідали даній навчальній ситуації і дозволяли корегувати недоліки навчальних програм та недостатній пізнавальний рівень учнів;
- діагностувати проблеми, що можуть виникнути в деяких учнів при кооперативному навчанні, і втручатися, щоб збільшити ефективність навчання в групі.

Суттєвими компонентами партнерської взаємодії кооперації є:

- позитивна взаємозалежність;
- особистісна взаємодія, що стимулює діяльність;
- індивідуальна і групова підзвітність;
- навички міжособистісного спілкування і спілкування в невеликих групах;
- обробка даних про роботу групи.

Структурне систематичне включення цих основних елементів у ситуацію навчання дозволяє сподіватися, що група буде застосовувати саме спільні зусилля і що вдасться дисципліновано впровадити кооперативне навчання — успішно і надовго.

Структура кооперативного навчання:

1. Позитивна взаємозалежність.

Її можна вважати успішно вибудованою, коли члени групи розуміють, що вони пов'язані один з одним такою мірою, що один не може бути успішним, якщо не будуть успішними усі. Отже, групові цілі і завдання варто розробляти і повідомляти учням так, щоб вони повірили, що вони або «потонуть», або

«випливають», але тільки разом. Коли позитивна взаємозалежність вибудована міцно, для всіх стає абсолютно зрозумілим, що:

- зусилля кожного члена групи потрібні і незамінні для успіху всієї групи;
- кожен член групи вносить унікальний вклад у спільні зусилля групи завдяки його /її можливостям і/ чи ролі й обов'язку при виконанні завдання.

2. Особистісна взаємодія стимулює діяльність, щоб учні фізично розташовувалися обличчям один до одного. Учні повинні спільно займатися реальною діяльністю, у якій кожний працює на успіх не тільки свій, а й товаришів, спільно використовуючи можливості, допомагаючи один одному, підтримуючи, заохочуючи і радіючи досягненням товаришів. Існують важливі види пізнавальної діяльності і міжособистісної динаміки, що можуть здійснитися тільки у випадку, коли учні сприяють навчанню один одного.

Сюди належить і усне пояснення того, як вирішувати проблеми, і передача друзям власних знань, і перевірка розуміння, і обговорення досліджуваних понять, і поєднання досліджуваного матеріалу з вивченням. Кожний із цих видів діяльності може бути структурно включений у загальне русло завдань, одержуваних групою, і в процес їх виконання.

Завдяки цьому групи кооперативного навчання є одночасно системою академічної (кожен учень має когось, кому небайдужі його успіхи в навчанні, бере на себе зобов'язання з надання допомоги) й особистісної підтримки (кожен учень має когось, хто йому по-людськи відданий). Саме завдяки особистісній взаємній підтримці в процесі навчання члени групи беруть на себе зобов'язання один стосовно одного і виявляють відданість загальній справі і цілям.

3. Індивідуальна і групова підзвітність.

Два рівні підзвітності повинні неодмінно бути структурно включені в уроки, засновані на кооперативному навчанні. Група повинна нести відповідальність за досягнення своїх цілей, і кожен член повинен відповідати за свою частину роботи. Індивідуальна підзвітність існує, коли оцінюється діяльність кожної особи, і результати надходять назад у групу, і самій особі — з метою встановити, хто більше потребує допомоги, підтримки і схвалення в ході

навчання. Ціль кооперативного навчання в навчальних групах полягає в тому, щоб кожен член групи розкрився, реалізувався як повноправна особистість.

4. Розвиток навичок міжособистісного спілкування і спілкування в невеликих групах.

Спільне навчання є складнішим, ніж конкурентне чи індивідуальне навчання, оскільки учні повинні одночасно виконувати дане їм завдання (вивчення змісту навчального предмета) і робити групову роботу (ефективно функціонувати як одина група). Соціальні вміння, необхідні для ефективної співпраці, потрібно розвивати в учнів так само цілеспрямовано й акуратно, як і академічні навички. Навички керівництва, прийняття рішень, формування довіри, спілкування й вирішення конфліктів дають учням можливість успішно актуалізувати групову роботу і засвоювати академічні завдання.

5. Обробка (аналіз, опрацювання) даних про роботу групи.

Таке опрацювання відбувається на останньому етапі взаємодії, коли члени групи обговорюють, наскільки успішно вони досягли своїх цілей і наскільки успішно вони співпрацювали задля ефективності в роботі.

Група повинна розібратися, які дії окремих її членів корисні, а які марні, і прийняти рішення, про те, як варто поводитися надалі: що залишити і що змінити у своїй поведінці. Підвищення ефективності процесу навчання відбувається завдяки ретельному аналізу того, як співпрацюють члени групи, і визначенню способів поліпшення ефективності цієї роботи.

Кооперативне навчання можна організовувати не тільки в групах, а й у парах. Пара є різновидом навчального колективу, де відбувається взаємонавчання. Взаємодія учнів у парі, в порівнянні з групою, має свої особливості, які позначаються на організації діяльності, але за механізмами впливу на розвиток дітей є значною мірою подібною до групової діяльності. Робота в парах застосовується як підготовчий етап до роботи в групах, який допомагає розвинути в учнів комунікативні та інші вміння і навички.

Така форма організації партнерської взаємодії сприяє формуванню у школярів позитивного ставлення до навчання, розвиває вміння

пристосовуватись до умов роботи в групі і забезпечує високу загальну активність учнівського колективу. Кооперативне навчання дає можливість всім учням активно працювати на уроці, застосовувати на практиці уміння активного слухання, сприяє виробленню спільної думки в ситуації, менш напруженій, ніж робота у великій групі. Невимушена обстановка в малій групі сприяє розвитку у сором'язливих учнів навичок міжособистісного спілкування, а також вміння учнів уникати конфліктних ситуацій при вирішенні спірних питань[3].

Ще однією із ефективних форм організації партнерської взаємодії в сучасному контексті освітньої діяльності педагогічного працівника має стати командна робота.

Командна (групова) робота включає процеси планування, організації, мотивації, контролю, координації. У загальному її ефективність обумовлюється вмінням менеджера освіти чітко окреслити задачі, забезпечити їх виконання необхідними ресурсами, заохотити і проконтролювати діяльність людей і, якщо це необхідно, скоригувати їх дії[10].

Чому саме так важлива командна форма роботи?

Тому, що ця форма передбачає гасло успішного колективу:

"Один за всіх – і всі за одного!!! "

Чому саме так важлива команда в освітніх закладах, до прикладу, де є багато інклюзивних класів, груп?

Тому, що, якщо хоч один "стібочок" не спрацює, то "замочок" не закриється, у дітей з ООП не проявиться динаміка у розвитку, а це означатиме відсутність партнерської взаємодії команди психолого-педагогічного супроводу...

Поняття "команда" є сьогодні широко вживаним і, водночас, це поняття не має однозначного значення та потребує глибокого аналізу змісту. Так, у теорії та практиці менеджменту воно розглядається у двох значеннях - "наказ" і "група людей". "Команда" часто ототожнюється з поняттям "колектив".

Так, колективом, у розумінні В. Сухомлинського, є мала група, цілі якої збігаються із суспільними цілями[8].

Ознаками команди є:

- Згуртованість (члени команди діють спільно, вирішуючи конкретні завдання);
- Сумісність (максимальна задоволеність учасників команди один одним);
- Спрацьованість (взаємодія членів команди дає максимально можливий результат);
- Спрямованість (наявність спільної мети)[4].

Для спроможності команди необхідно створити відповідні умови, визначаючи чинники та структурні складові командної роботи, які впливають на ефективність роботи команди і супроводжують процес прийняття рішень[3].

До таких структурних складових командної роботи відносять:

- розмір команди;
- учасники команди;
- групові норми;
- згуртованість учасників команди;
- конфліктність всередині команди;
- статус учасників команди;
- групові ролі.

Розглянемо кожен структурну складову командної роботи як однієї із форм організації партнерської взаємодії[2].

Розмір команди. Науковці приділили багато уваги визначенню ідеальної кількості членів команди. Ними встановлено, що оптимальною для міжособистісного спілкування в процесі діяльності є група, котра налічує сім плюс – мінус дві особи. Такий колектив є найменш конфліктним і найбільш оперативним.

У групі менше п'яти осіб творчий потенціал падає, і не лише з причини зменшення кількості висунутих ідей, а і внаслідок того, що відповідальність за

прийняті рішення стає більш персоніфікованою і це примушує відмовлятися від деяких рішень, що здаються занадто ризикованими.

Більший колектив здатен вирішувати складніші і різноманітніші завдання, оскільки його члени мають більший сукупний досвід і знання, але групу більше 9 – 10 осіб стає складно координувати, її члени можуть відчувати труднощі у проголошенні та обґрунтуванні своїх думок перед іншими, що грає особливо негативну роль при вивченні проблем, що не мають однозначного вирішення. Крім того, збільшення розміру команди посилює тенденцію до ухиляння від роботи, з'являються неформальні угруповання, дії і наміри яких часто є суперечливими.

Учасники команди. Серед учасників команди враховують ступінь подібності її членів за точками зору, підходами, які вони проявляють при вирішенні проблем. Досвід показує, що група має складатися з несхожих людей з різними позиціями, ідеями, способами мислення тощо. Така група зможе працювати ефективніше, висунути і розглянути більше альтернатив, а значить, приймати обґрунтованіші рішення.

Групові норми. Прийняті групою норми суттєво впливають на поведінку окремої особи і на те, в якому напрямку буде працювати група: на досягнення цілей організації або на протилежне. Норми підказують членам команди, яка поведінка і яка робота очікується від них. Тільки дотримання норм дозволяє окремій особі розраховувати на причетність до команди, її визнання і підтримку.

Групові норми і правила можуть відіграти вирішальну роль при прийнятті людиною рішення про її входження у групу. У разі, якщо вони дотримуються усіма учасниками команди, це говорить про високу згуртованість команди.

Згуртованість команди. Це міра тяжіння учасників команди один до одного і до колективу. Високий рівень згуртованості команди підвищує ефективність діяльності всієї організації, якщо цілі обох узгоджуються між собою. У згуртованих групах менше проблем у спілкуванні, менше непорозумінь, напруженості, недовіри, вища продуктивність.

Конфліктність команди. Наявність несхожих у групі учнів, хоч і є позитивним фактором, що сприяє підвищенню ефективності її роботи, водночас може обумовлювати появу конфліктних ситуацій. Для того, щоб не допустити негативного впливу конфліктів на діяльність команди, необхідно скеровувати їх хід у функціональне русло.

Статус учасників команди. Він визначається місцем в учнівському колективі, манерою спілкування, досвідом, інформованістю тощо. Ці фактори можуть сприяти підвищенню або зниженню статусу члена команди в залежності від її цінностей і норм. Як правило, на думки і поведінку команди більше впливає той із її членів, котрий має вищий статус. Але у багатьох випадках його позиція не є найкращою. Часто саме новачки мають цікаві, нестандартні ідеї, які можуть бути корисними організації. Тому для забезпечення високої ефективності роботи у групі необхідно створити такий внутрішній клімат, щоб думки членів, які мають вищий статус, не домінували над думками інших.

Ролі учасників команди. Критичним фактором, який визначає ефективність роботи команди, є поведінка кожного з її учасників. Вона має сприяти соціальній взаємодії і досягненню цілей команди. Не кожна людина здатна до групової роботи. Є цілковиті індивідуалісти, котрі в команді, в кращому випадку, працюватимуть нижче середнього, а в гіршому – стануть причиною її руйнування. Причина цього – вони не придатні до виконання групових ролей. На ці ролі не призначають, вони є природними, виходячи із психологічних особливостей характеру особистості. З певною роллю завжди пов'язуються певні права, обов'язки чи очікування[1].

Групові форми організації партнерської взаємодії такі як кооперування та командна робота урізноманітнюють навчально-виховний процес освітніх закладів, залучають кожного з учасників до формування партнерської взаємодії в середині груп, сприяють формуванню в них найактуальніших рис сучасного випускника, таких як: співпраця, вміння працювати в команді, комунікативність, взаємопідтримка, взаємодіяльність, співробітництво.

Різноманіття форм організації партнерської взаємодії і доцільність їх використання допоможе педагогічному працівнику сьогодення розкрити потенційні можливості кожного здобувача освіти.

Використана література

1. Альтман Г.Х. Звездные часы лидерства. Лучшие стратегии управления в мировой истории: Пер. с нем. – М.: АО «Интерэксперт», 1999. – 272с.
2. Архипов В. Стратегическая эффективность управленческих решений //Проблемы теории и практики управления. – 1996. – № 5.
3. Афонин А.А. Основы мотивации труда: организационно-экономические аспекты: Учебное пособие. – К.: МЗУУП, 1994. – 304с.
4. Бовыкин В.И. Новый менеджмент: (управление предприятиями на уровне высших стандартов; теория и практика эффективного управления). – М.: ОАО «Издательство «Экономика», 1997. – 368с.
5. Державний стандарт початкової освіти від 21 лютого 2018 р. №87
6. Закони України "Про освіту" від 05.09. 2017 № 2145- VIII.
7. Концептуальні засади реформування середньої освіти від 17 серпня 2016 року.
8. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа., 1988. – 310 с.
9. Типова освітня програма організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти затверджена наказом МОН України від 15.01.2018р. – №36.
10. <http://osvita.ua/vnz/reports/management/13472/>.
11. <http://www.ipedahohika.com/lirefs-896-4.html>

MODELING OF OPERATING PROCESSES OF SUBSYSTEMS IN ELECTRIC POWER SYSTEM

BABYCH Y.

Candidate of Engineering Science,

*Associate Professor at the Department of Information Technology Design in
Mechanical Engineering*

Odessa National Polytechnic University

Odessa, Ukraine

BABYCH M.

Candidate of Engineering Science,

Associate Professor at the Department of Information Systems

Odessa National Polytechnic University

Odessa, Ukraine

NAKONECHNA V.

Instructor at the Department of Management, Economics and Administration

Kherson Polytechnic College of Odessa National Polytechnic University

Kherson, Ukraine

Nowadays in economic and technical development, one of the most important problems is ensuring the safety of critical power facilities, including power lines, power substations or separate subsystems allocated to it, emergency automation systems at the facility, etc.

The security problem of critical power facilities is to prevent the effect of the cascade process. By the term “cascade process” we mean a process in which a shutdown of one element of a critical energy object, of course, entails a shutdown of the next element due to its overload by the current [1].

The general tendency for the development of major accidents at critical power facilities indicates that in most cases they occurred in the form of cascading failures.

In this paper, we simulate the operating processes of subsystems from the general composition of the electric power system (EPS), taking into account their reliability in conditions when cascading failures occur.

It is known [1] that the cascading failure rate obeys the power law, according to which the number of failures of this type for the considered time interval is the greater, the higher the load on the subsystems in the EPS. This statement underlies the model described in [2].

In the case when the load on one or another node of the EPS is increased, a functional or system failure occurs. This leads to weakening of the EPS due to power losses, which in one way or another is distributed among the workable elements. When considering this model, the synchronization of events, the diversity of EES components and their interaction are neglected.

In the proposed model, the following initial data are used:

1. There are n identical nodes with random initial loads.
2. For each node, the P_{min} and P_{max} load are known.
3. It is known that the initial load of the j - th node ($j = 1, \dots, n$) P_j is a random variable distributed in the interval from P_{min} to P_{max} , i.e. $P_j \in [P_{min_j}, P_{max_j}]$, $P_1, P_2, \dots, P_n$ are independent random variables.
4. We assume that the j -th node fails when its load $P_j > P_{max_j}$. In this case, the specified load volume P is transferred to each node from the EPS.

To start the cascade failure accumulation procedure, the initial values $\Delta P_j = P_{max_j} - P_{min_j}$ are set, and then the failures are modeled.

The load of the failed j -th node is distributed between working nodes in accordance with the branching process algorithm.

The obvious advantage of the accumulation model is its simplicity. However, as a drawback, it should be noted that the model does not take into account the possibility of restoring the functionality of a failed node. Therefore, the model of

cascading failures for the same type of EPS units when restoring their performance by specialized teams is further considered.

In accordance with [3], we consider an EES consisting of N systems and subsystems. We believe that in case of failures, restoration is carried out by one repair team. The time of arrival of the Republic of Belarus to the place of repair of the corresponding subsystems of the EPS will be considered the same. In addition, we believe that, with the established frequency, the technical condition is monitored at the considered operating interval, according to the results of which the moment of commencement and the scope of the current repair are established. In the event of serious consequences caused by cascading failures, according to the results of the EPS, the scope of measures of medium and major repairs or the scope of restoration work for the EPS as a whole is established.

In the proposed model, the operation of the same type of EPS products is carried out in cycles, the parameters of which are set by the operation plans [4]. With the implemented centralized repair method, situations are possible when several EPS products are inoperative due to cascade failures and the RT is busy restoring the PC of one of them. At the beginning of the next operation cycle, all N products of EPSs should be operational.

In the proposed model, the following events are set and the probabilities corresponding to them:

1. X - an event consisting in the failure-free operation of a subsystem of a separate system from the EPS for the duration of the intended use during the previous operation cycle;
2. Y - an event consisting in the repair of an individual product from the EPS at the beginning of the next operation cycle;
3. $P(X)$ and $P(Y)$ are the probabilities of the corresponding events.

After the intended use of EPS products during the previous operation cycle, the following events are possible:

1. H_0 - all N EES products are operational;
2. H_1 - failure of one product of EPS, the rest $(N - 1)$ - operational;

3. H_i - failed i products from the EPS, the rest $(N - i)$ - workable.

Events H_1 and H_i correspond to cases of cascading failures.

The probabilities of these hypotheses are determined using the following relation:

$$P(H_i) = C_N^i [P(X)]^{N-i} [\overline{P}(X)]^i, \quad i = \overline{0, N}, \quad (1)$$

where $\overline{P}(X) = 1 - P(X)$.

It is required to determine the likelihood that an individual product from the EPS structure will be in the process of repair at the beginning of the next operation cycle with the validity of these hypotheses, i.e. it is required to determine $P(Y/H_i)$.

In accordance with the initial conditions, we have $P(Y/H_0) = 1$.

If the hypothesis is true, H_1 - one product from the EPS is inoperative. We assume that this product with probability $P_{Y1}(t_p)$ for the available time t_p , which is in the operation cycle, will be restored; the remaining $(N - 1)$ products are ready for use as intended. Then

$$P(Y/H_i) = \frac{1}{N} \sum_{k=1}^i P_{Yk}(T_p) + \left(1 - \frac{i}{N}\right), \quad i = \overline{1, N}. \quad (2)$$

The probability of timely use of a single product of EPS in the next operation cycle is determined by the formula of full probability

$$P(Y) = P_{CII} = \sum_{i=0}^N P(H_i) P(Y/H_i). \quad (3)$$

Next, we obtain the calculated relationships for determining the probability $P_{Yk}(T_p)$. For this, it is necessary to find the mathematical expectations and variances of the random variables t_{Yi} , $i = \overline{1, N}$. The random duration of the recovery node of one of the systems is calculated by the formula:

$$t_{Y1} = t_{\partial 1} + t_{o\partial 1}, \quad (4)$$

where $t_{\partial 1}$ - the duration of the delivery of SRB from the place of its placement to the place of repair of the first product; $t_{o\partial 1}$ - the duration of the operational recovery of nodes of the first system, which is due to the duration of the search for the place of failure of the element of the subsystem and its delivery to the place of repair;

replacing a defective assembly with a workable one and further technical condition control elements of the assembly of the product.

Given relation (4), the duration of repair restoration of the i th product node can be determined as follows:

$$t_{e1} = t_{d1} + t_{oe1}, \quad (5)$$

$$t_{Yi} = t_{Yi} + \sum_{j=1}^{i-1} (t_{dj,j+1} + t_{oe(j+1)}), \quad i = \overline{2, N}. \quad (6)$$

To improve the efficiency of the current repair of units of EPS products, the repair team recommends using positive experience in organizing similar types of repairs in aircraft and military equipment [5]. Therefore, when organizing the routine repair of units of EPS products, it is necessary to proceed from the fact that the main repair operations are carried out by highly qualified specialists with operational experience. In this case, according to [6], the distribution law of the random variable t_{Yi} can be considered as follows:

$$F_{Yi}(t_p) = c_{Yi} \Phi((t_p - M(t_{Yi})) / \sigma_{Yi}), \quad (7)$$

$$c_{Yi} = [\Phi((M(t_{Yi}) - t_{Yi \min}) / \sigma_{Yi})]^{-1}, \quad (8)$$

where $t_{Yi \min}$ is the minimum possible duration of the recovery interval of the node of the i -th subsystem of EPS.

Thus, using relations (3) - (7), it is possible to calculate the dependences of the probability of the timely use of a single EPS product on the value of the efficiency indicators of restoration of product nodes with a centralized method of current repair.

References:

1. Kim Fowler, Mission-Critical and Safety-Critical Systems Handbook: Design and Development for Embedded Applications/ Fowler Kim. – Newnes, 2009. – 592p.
2. Duclos, Steve. 2011. “Research Priorities for More Efficient Use of Critical Materials”. PowerPoint presentation from Keynote Address at Critical Materials for Sustainable Energy Applications Workshop. Pasadena, CA: Caltech. 14 April, 2011.

3. European Commission. July 2010. Report of the Ad-hoc Working Group on Defining Critical Raw Materials. 2018.

http://ec.europa.eu/enterprise/policies/rawmaterials/files/docs/report-b_en.pdf

4. Брежнев Е. В. Методология обеспечения безопасности критических инфраструктур в условиях неопределенности: концепция и принципы / Е. В. Брежнев, В. С. Харченко // Радиоэлектронні і комп'ютерні системи. – 2015. – № 1. – С. 25–32.

5. Бабич, Ю. І. Визначення індивідуальних характеристик суб'єкта критичної інфраструктури, які впливають на процес відновлення його професійних знань в знання-орієнтованих системах підтримки прийняття рішень [Текст] / Ю. І. Бабич, М. І. Бабич, В. М. Тонконогий // Збірник наукових праць / Високі технології в машинобудуванні. – Вип.1(24) – Харків: НТУ «ХПІ», 2014 – С. 3 –11.

6. Косенко, Ю. І. Система ідентифікації функціональної ентропії суб'єкта критичної інфраструктури [Текст] / Косенко Ю. І., Рослякова С. В., Носов П. С. // Сборник научных трудов по материалам международной научно-практической конференции / Современные направления теоретических и прикладных исследований. – Вип. 2. – Одесса, 2013. – С. 50 –54.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОТИСУДОМНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ РАЛЕЙКІНУ

ЩОКІНА К.Г.

доктор фармацевтичних наук, професор,

професор кафедри фармакології

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

БЄЛІК Г.В.

кандидат фармацевтичних наук, доцент,

доцент кафедри фармакології

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

КУДІНА О.В.

кандидат фармацевтичних наук, доцент,

доцент кафедри фармакології

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

За даними ВООЗ епілепсія є одним з найпоширеніших захворювань нервової системи. Кожного року захворюваність на епілепсію збільшується на 2 млн. осіб, тому сьогодні в світі нараховується понад 40 млн. хворих на епілепсію, що складає 0,68% популяції планети [1, 2]. 80% хворих на епілепсію не отримують адекватного лікування. Також відомо, що судомні напади виникають при інших патологічних станах, а саме, при гіпертермії, гіперглікемії, черепно-мозкових травмах, токсичному ураженні мозку судомними отрутами, інфекційних ураженнях ЦНС тощо [3].

Профілактика та лікування судомних нападів є однією з важливих медичних та соціальних проблем. Треба визначити, що тривале вживання більшості протисудомних препаратів може призвести до пригнічення центральної нервової системи, млявості, сонливості, загальмованості, м'язової слабкості, порушення координації рухів, зниження швидкості психічних та фізичних реакцій, погіршення пам'яті, зниження потенції, і, що найважливіше, до розвитку лікарської залежності та наркоманії [4]. Тому існує значна потреба в протисудомних лікарських препаратах, які здатні попереджати та купіювати напади судом. Отже створення нових препаратів з подібною фармакологічною активністю є актуальним завданням.

Відомо, що функція імунної системи регулюється мозковими структурами, а також нейрохімічними системами мозку [5]. На підставі цього можливо дослідити прямий зв'язок між імунними порушеннями та порушеннями нервової регуляції. Доведено, що цитокіни, як-от інтерлейкін-1, інтерлейкін-2, інтерлейкін-6, інтерферон, фактор некроза пухлини здатні регулювати функції ЦНС [6]. Однією з груп медіаторів, за допомогою яких реалізується взаємозв'язок між імунокомпетентними та нервовими клітинами, є цитокіни, зокрема ІЛ-1. Є дані літератури, що свідчать про участь ІЛ-1 в центральних механізмах регуляції фізіологічних функцій організму, впливу на активність моторних зон кори головного мозку тощо [7, 8, 9, 10].

Метою дослідження стало експериментальне вивчення протисудомної дії рекомбінантного антагоністу рецепторів інтерлейкіну-1. В якості об'єкта дослідження використано антагоніст рецепторів інтерлейкіну-1 (Ралейкін), отриманий у Санкт-Петербурзькому науково-дослідному інституті особливо чистих біопрепаратів.

Матеріали на методи. Вивчення протисудомної дії Ралейкіну проводили на 40 білих мишах самцях масою 15-22 г на моделі пентилентетразолових судом [11]. Доза Ралейкіну була визначена у попередніх дослідженнях [12].

Коразолові судоми моделювали внутрішньоочеревинним введенням пентилентетразолу в дозі 90 мг/кг. Механізм судомної дії пентилентетразолу зумовлений пригнічуючим впливом на барбітурато-бензодіазепіно-ГАМКергічний комплекс та зниженням активності ГАМК і ГАМК-ергічних гальмівних процесів [13]. В якості референс-препарата було обрано діазепам, який внаслідок стимуляції бензодіазепінових рецепторів збільшує активність ГАМК, що приводить до відкриття хлорних каналів, гіперполяризації клітинних мембран та зниження збудливості нейронів епілептогенного осередка. При відтворенні моделі лабораторних тварин розподілили на наступні чотири групи: перша та третя - контрольна патологія – отримували пентилентетразол, 90 мг/кг внутрішньоочеревинно, $n=7$ для Ралейкіну та $n=27$ для діазепаму; друга - Ралейкін, 15 мг/кг підшкірно + пентилентетразол, $n=8$, четверта – діазепам, 0,1 мг/кг внутрішньоочеревинно + пентилентетразол, $n=8$.

Ралейкін та препарат порівняння вводили за 10-15 хв. до моделювання відповідної судомної патології. В якості показників протисудомної дії обрано латентний період, тривалість клоніко-судомного нападу в хв., тяжкість судом, кількість клоніко-тонічних судом на 1 мишь, середню кількість тварин з клонічними та тонічними судомами, а також летальність в групі в %. Тяжкість судом визначали в балах: 1 – здригання, 2 – манежний біг, 3 – клонічні напади, 4 – тоніко-клонічні судоми з боковим положенням, 5 – тонічна екстензія, 6 – тонічна екстензія, що призводить до загибелі тварин.

У разі обліку результатів у вигляді середня $\pm$ стандартна помилка статистичну достовірність міжгрупових відмінностей розраховували за критерієм t Ст'юдента, у разі реєстрації результатів в альтернативній формі – за кутовим перетворенням Фішера.

Результати та їх обговорення Кількісні результати досліджень наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Вплив Ралейкіну на перебіг пентилентетразолових судом у мишей

Показник	Ралейкін, 15 мг/кг		Діазепам, 0,1 г/кг	
	Контроль (n = 7)	Дослід (n = 8)	Контроль (n = 27)	Дослід (n = 8)
Латентний період клонікотонічних судом, хв.	2,8±0,3	9,1±3,4	3,9±0,3	8,2±1,6*
Тяжкість судом, бали	5,6±0,3	3,8±0,5*	5,8±0,1	4,4±0,6*
Кількість клонікотонічних судом на 1 тварину	6,1±1,7	3,3±1,1	4,0±0,4	2,5±0,6*
Кількість тварин з клонічними судомами, %	100	75*	100	88*
Кількість тварин з тонічними судомами, %	100	75*	93	50*
Час життя, хв.	18,6±7,9	20,2±3,9	25,0±3,4	20,8±8,4
Летальність, %	100	37,5*	93	38*

Примітка: * - достовірно по відношенню до контрольної патології ($p \leq 0,05$).

Аналіз даних таблиці 1 свідчить, що в групі тварин, що одержували Ралейкін в дозі 15 мг/кг, латентний період судомних нападів достовірно збільшився у середньому в 3,3 разу, тяжкість судом знизилась у 1,5 рази та у 1,8 разу зменшилась кількість судом на 1 тварину відносно показника групи контрольної патології.

В групі тварин, які отримували діазепам, тривалість латентного періоду судомних нападів достовірно збільшилась в 2,1 разу, тривалість судомного періоду - в 1,7 разу, час життя тварин збільшився в 1,2 разу. Спостерігалось зниження тяжкості (в 1,3 разу) та кількості клонічних та тонічних судомних нападів на 1 тварину (в 1,6 разу). Клонічні напади зафіксовані у 88% мишей, тонічні – у 50%, що достовірно в 1,5 разу нижче, ніж аналогічний показник в групі мишей, які отримували Ралейкін. Показник летальності в групах мишей, що отримували Ралейкін та діазепам, співпадають (37,5-38%).

Таким чином, на моделі судом, викликаних введенням коразолу, антагоніст рецептора інтерлейкіну-1 чинить виражений протисудомний ефект, за яким не поступається препарату порівняння діазепаму.

Висновки. Результати проведених досліджень свідчать, на моделі пентилентетразолових судом Ралейкін чинить виражений протисудомний

ефект, за яким не поступається дії референс-препарату діазепаму, хоча і застосовується в дозі, в 6,7 разів нижчої за діазепам. Отримані дані надають змогу припустити механізм його протисудомного ефекту, який, імовірно, пов'язаний зі впливом на активність ГАМК. Проведені дослідження підтвердили наявність у Ралейкіну ГАМК-позитивних властивостей та довели перспективність його подальшого вивчення в якості протисудомного засобу.

Використана література

1. Betts T., Yarrow H., et al. A study of anticonvulsant medication on ovarian function in group of women with epilepsy who have only ever taken one anticonvulsant compared with a group of women without epilepsy // *Seizure*. – 2003. - №12. – P.323-329.

2. Масштаб неврологических и психиатрических проблем в последнем десятилетии XX века и тенденции их будущего развития в свете статистическо-эпидемиологических данных ВОЗ // *Журн. неврол. и психиатр.* - 1999. - №1. – С. 56-63.

3. Betts T., Yarrow H., et al. A study of anticonvulsant medication on ovarian function in group of women with epilepsy who have only ever taken one anticonvulsant compared with a group of women without epilepsy // *Seizure*. – 2003. - №12. – P.323-329.

4. Генералов В.О., Федин А.И., Прокина Е.В., Мишнякова Л.П. Полите-
рапия при идиопатической эпилепсии – новое или хорошо забытое старое? // *Атмосфера. Нервные болезни*. – 2005. - №2. – С. 50-52.

5. Donath, M. Y., Storling, J., Berchtold, L. A., Billestrup, N., Mandrup-Poulsen, T. (2008). Cytokines and {beta}-Cell Biology: from Concept to Clinical Translation // *Endocr. Rev.* – 2008. - №29. – P. 334-350.

6. Данн А., Визорек М., Свиргил А. Механизмы сигнальной трансдукции цитокинов в мозге / Мат. Международ. симпозиума «Взаимодействие нервной и

иммунной систем в норме и патологии», Санкт-Петербург, Россия, 16-19 июня 2009 г.

7. Hallegua D.S., Weisman M.H. Potential therapeutic uses of interleukin 1 receptor antagonists in human diseases // *Ann Rheum Dis.* – 2002. - № 61(11). – P. 960-967.

8. Симбирцев А.С. Цитокины: классификация и биологические функции // *Цитокины и воспаление.* – 2004. – Т. 3, № 2. - С. 16-22.

9. Катафучи Т. Нейромодулирующее действие и механизмы цитокин-индуцированной супрессии медиальных преоптических нейронов / *Мат. Международ. симпозиума «Взаимодействие нервной и иммунной систем в норме и патологии»*, Санкт-Петербург, Россия, 16-19 июня 2009 г.

10. Parry-Jones A.R., Liimatainen T., Kauppinen R.A., Gröhn O.H., Rothwell N.J. Interleukin-1 exacerbates focal cerebral ischemia and reduces ischemic brain temperature in the rat // *Magn Reson Med.* – 2008. - №59. – P.1239–1249.

11. Методические указания по изучению противосудорожной активности фармакологических веществ / Т.А.Воронина, Р.У.Островская // *Руководство по экспериментальному (доклиническому) изучению новых фармакологических веществ.* – Москва: Ремедиум, 2005. – С. 153-158.

12. Щокіна К.Г. Органотропні ефекти рекомбінантного антагоніста рецепторів інтерлейкіну-1 (експериментальне дослідження): ... дис. на здобуття наук. ступеня докт. фарм. наук за спеціальністю 14.03.05 – фармакологія / К.Г. Щокіна. – Харків, 2011. – 440 с.

13. Тюренков И.Н., Бородкина Л.Е., Воронков А.В. Нейропротекторное действие новых толильных производных ГАМК при судорожном повреждении мозга // *Вестник Волгоградского государственного Медицинского университета.* – 2004. - №11. - С. 24-27.

ВИДИ ТА ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

МЕЛЬНИК Л.І.

Студентка групи ПВ-24

ІНПП НУ «Львівська політехніка»

У науковій літературі та практиці юридичної діяльності термін «правова інформація» почав активно використовуватися лише в кінці 60-х років, що хронологічно збігається з періодом розвитку досліджень по використанню комп'ютерів для вирішення конкретних правових завдань.

У ньому як би акумулювалися такі поняття, як «джерело права», «правовий матеріал», «правові акти», «правові документи» та інші, які раніше використовувалися при аналізі інформаційних проблем права та юридичної діяльності.

У широкому сенсі під правовою інформацією слід розуміти зміст даних (повідомлень), використання яких зумовлює вирішення тієї чи іншої правової завдання або сприяє її рішенню[1].

Множинність таких завдань і комплексність функцій права з одного боку зумовлюють різноманіття видів правової інформації та її джерел, з іншого - породжують певні труднощі в її відмежування від інших типів інформації (наукової, економічної, політичної та ін.) Цим і пояснюється той факт, що як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі можна зустріти різні трактування терміна «правова інформація».

Багато чого залежить від того, який аспект цієї проблеми висувається на перший план, оскільки правова інформація, як, до речі, і будь-яка інша, може розглядатися як в її семантичному (смысловому), так і прагматичному аспектах. Зазвичай правовою інформацією визнається смисловий зміст правових норм. При цьому вважається, що останні містяться не тільки в актах вищих і місцевих органів влади і управління, а й у відомчих нормативних актах. Як джерело

правової інформації розглядають також судову, арбітражну і нотаріальну практику.

Такий підхід до аналізу правової інформації правильний, але явно недостатній. Смісловий зміст правової інформації дуже істотно впливає і на її прагматичний аспект, бо загальнообов'язковість правових норм апріорі зумовлює цінність, практичну значимість правової інформації. Крім того, у сфері юридичної діяльності, зокрема при вирішенні конкретних правових завдань, використовується інформація, що міститься не тільки у правових нормах, не і в ряді інших джерел. Візьмемо, наприклад, такий вид юридичної діяльності, як розкриття і розслідування злочинів. Тут поряд з інформацією, що міститься в нормах КПК, які регулюють процесуальний порядок даного виду діяльності, досить широко використовується інформація, що міститься в джерелах, що іменуються слідами злочину і злочинця, а також в образах, що зафіксували в свідомості людей (потерпілого, свідка і самого злочинця) . Це джерела криміналістичної інформації, яка є не що інше, як різновид правової інформації, оскільки саме на її основі вирішуються завдання розкриття та розслідування злочинів.

Самостійним видом правової інформації є кримінологічна інформація. Вона виявляється і аналізується при виробництві кримінологічних досліджень, що представляють собою одну з різновидів юридичної діяльності. Але предметом дослідження тут є не механізм конкретного злочину і його криміналістична характеристика, як це має місце в криміналістичних дослідженнях, а злочинність як соціальне явище, що полягає у суспільно небезпечній поведінці людей, що суперечить вимогам кримінального закону, причини злочинності, тобто соціальні фактори, явища і процеси, які впливають на злочинність в цілому і на вчинення конкретних злочинів[2, с.180].

Цілком очевидно, що в якості джерел інформації тут будуть використовуватися як норми кримінального законодавства, що визначають поняття злочину і його види, так і джерела, в яких містяться кількісні та якісні характеристики злочинності, її стан, структура, динаміка, територіальний

розподіл та інші параметри. Якщо розглядати такого роду інформацію лише з семантичної точки зору, вона має соціально-правовий характер. З позицій же прагматичного її аналізу це правова інформація, так як використовується в одному з видів юридичної діяльності.

Таким чином, конкретний вид юридичної діяльності накладає певний відбиток на використовувану в ньому інформацію і зумовлює джерела, з яких вона може бути отримана.

Все різноманіття джерел правової інформації прийнято поділяти на два основні класи: офіційні і неофіційні.

До офіційних джерел правової інформації належать акти вищих органів державної влади та управління, нормативні акти міністерств і відомств, нормативно-правові рішення місцевих органів влади, а також акти вищих судових та арбітражних органів.

Під неофіційними джерелами правової інформації слід розуміти накази і розпорядження керівників установ, підприємств і організацій; судові вироки, рішення і визначення; арбітражні рішення і визначення; акти нотаріальних органів; акти, що фіксують результати наукової та практичної юридичної діяльності (наприклад, протоколи допитів, оглядів місць злочинів та інші джерела, що містять дані, які використовуються при вирішенні правових завдань).

Що ж стосується власне правової інформації, то вона підрозділяється на документальну і не документальну[3, с.144-152].

До документальної інформації належать дані, закріплені будь-яким способом і на будь-якому носії. З цієї точки зору правовим документом визнається будь-який матеріальний об'єкт, в якому фіксуються найрізноманітнішого властивості знання (дані) про право та юридичної діяльності, призначені для передачі в часі і просторі і використовуються в суспільній практиці.

До не документальної правової інформації належить та, яка матеріально не виражена (наприклад, усні висловлювання свідка злочину).

Традиційним матеріальним виразом правового документа є паперовий носій. Разом з тим в умовах науково-технічного прогресу, коли в процес управління суспільством все рішучіше втручаються електронно-обчислювальні машини, зокрема автоматизовані системи управління всіх рівнів та автоматизовані інформаційно-правові системи, з'явилися нові види носіїв правової інформації. Правова інформація в управлінському процесі ЕОМ закріплюється, зберігається, рухається на різних магнітних носіях (дисках, дискетах, стрічках і т.п.). Їм передували специфічні види паперових носіїв (перфокарти, перфострічки та роздруківки). Крім того, правова інформація може закріплюватися і зберігатися на фотоплівках для подальшого її розмноження у вигляді фотокопій. Своєрідним носієм правової інформації є екран дисплея, оскільки він служить лише засобом зображення інформації, що знаходиться в пам'яті ЕОМ.

Висновок: отже, незалежно від того, з якого джерела отримане правова інформація і на якому носії вона представлена, до неї пред'являються певні вимоги. Вона повинна бути достовірною, тобто строго відповідати чинному законодавству та правозастосовні документами правоохоронних органів. Крім того, вона має бути повною, тобто відображати всі найважливіші аспекти правового явища чи об'єкта правового дослідження та результати їх пізнання. І, нарешті, повна і достовірна інформація втратить своє практичне значення, якщо вона не буде вчасно надходити до того чи іншого суб'єкту юридичної діяльності[4, с.3-7].

Використана література

1. Омельчук І. А. Правосвідомість як юридична категорія [Електронний ресурс] / І. А. Омельчук // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/Unzap_2004_4_6.pdf.

2. Скаун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. – 4-те видання доповнене і перероблене / О. Ф. Скаун. – Київ: Алерта, 2013. – 524 с.

3. Бачинський Т. До питання про структуру правосвідомості: деякі дискусійні інтерпретації / Т. Бачинський. // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2012. – №56. – С. 3–7.

4. Штанько А. О. Правосвідомість та її роль у формуванні правової поведінки / А. О. Штанько // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2009. – Вип. 43. – С. 144–152.

TYPES OF BASIC EMOTIONS AND THEIR EFFECT ON HUMAN BEHAVIOR

KOVALKOVA T.

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of the Department of Psychology

‘KROK’ University

Kyiv, Ukraine

Emotions are an integral part of human life. Emotions came from the Latin word "emovere" which means "to move out". Emotions are often intertwined with personality, temperament, mood, disposition and motivation. In psychology, emotion is often defined as a complex state of feelings that results in psychological and physical changes that influence thought and behavior. It's a strong feeling deriving from one's circumstances, mood or relationships with others. Emotions are considered as the building blocks of personality. They influence behavior. Emotions have both physiological and cognitive elements. Cognition is an important aspect of emotions [1; 3; 16; 18; 19; 21; 22; 29].

Emotions together with cognition and motivation help us to define other people and their relationship to the environment [35]. Emotions can be defined as psychological process, including expressive behaviors, emotion-specific motivational tendencies and physiological process and cognitions. Moreover, the affective component in emotions is considered the core element of emotions [40].

Emotions have been studied in psychology, biology, psychiatry, neuroscience, anthropology and sociology as well as in advertising, business management and communications. Aristotle wrote that emotions are feelings that change men as to affect their judgments, and that are also attended by pain or pleasure. Such are fear, anger, pity with their opposites. Emotions influence everything, the perceptions we have, the actions we do. We use many different words to describe the emotions that we feel. There are many different types of emotions that have an impact on our lives.

TV shows can make us laugh or cry. We avoid people that scare us. People eat until they feel satisfied. Recently psychologists have tried to identify the different types of emotions that we experience. There are a few theories that explain the emotions which people feel. Emotions can be divided into "basic" or "primary" and "secondary" emotions. Accordingly, there is an enormous range of emotions [30].

The concept of "basic" or "primary" emotions dates back to the Book of Rites, a first-century Chinese encyclopedia that identifies seven emotions: anger, disliking, fear, joy, liking, love and sadness. Nowadays psychologists have not figured out how many different kinds of emotions people feel. William James proposed four basic emotions: love, grief, fear, and rage, based on bodily involvement. One theory is that we feel six different kinds of emotions: anger, disgust, fear, happiness, sadness, and surprise.

In the 20th century, psychologist Paul Ekman identified six basic emotions. He suggested that they were experienced in all human cultures. In 1972, he identified such emotions as happiness, sadness, fear, disgust, anger and surprise. The six basic emotions described by Ekman are different types of emotions that people are capable of experiencing. Ekman's theory suggests that these core emotions are universal throughout cultures all over the world. Ekman later added a number of other emotions to his list. He suggested that not all of these emotions could be encoded through facial expressions. In 1999, he expanded the list of basic emotions to include such emotions as amusement, contempt, contentment, excitement, embarrassment, guilt, pride in achievement, relief, satisfaction, shame [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14].

Wallace V. Friesen and Phoebe C. Ellsworth worked with him and agreed on the same structure of emotions. In the 1980s, Robert Plutchik proposed eight "basic" emotions, which he grouped into four pairs of polar opposites. Plutchik identified such emotions as anger-fear, happiness-sadness, surprise-anticipation, trust-disgust. These emotions can then be combined to create others (such as happiness + anticipation = excitement) [15; 20].

Another theory is that we feel two opposite emotions, like excitement or calmness and pleasure or displeasure, that are mixed together to form all of our

emotional feelings. Psychologist Robert Plutchik said that emotions can be combined to form different feelings. According to this theory, more complex, mixed emotions are blendings of more basic emotions. For example, basic emotions such as joy and trust can be combined to create love [42].

The hypothesis is that more complex emotions are blends of basic ones. For example, contempt could amount to anger and disgust. However, basic emotions can function as building blocks. Again, many complex emotions cannot be deconstructed into more basic ones. Frustration could amount to anger combined with the belief that "nothing can be done". Instead, many complex emotions resist such analysis. Thus, "primary" emotions can result from quite complex cognitions.

However, not all theorists agree what are the "basic" emotions. While Ekman's theory is one of the best known, other scientists have proposed their own ideas. They have suggested that emotions make up the core of the human experience. For example, some researchers have thought that emotions exist in a hierarchy. "Basic" emotions, for example, anger, joy, surprise and sadness can be broken down into "secondary" emotions. These "secondary" emotions might be broken down into "tertiary" emotions. The "secondary" emotion of affection includes "tertiary" emotions such as caring, compassion, liking and tenderness.

Emotions influence how we engage with others in our lives, they affect the decisions we make. It is important to remember that many emotions that people experience are complex. However, emotions have a great impact on our behavior [31; 32; 36; 37; 38; 39; 41; 43; 44].

Richard and Bernice Lazarus list fifteen emotions: aesthetic experience, anger, anxiety, compassion, depression, envy, fright, gratitude, guilt, happiness, hope, jealousy, love, pride, relief, sadness, and shame [35]. A more recent study was conducted in 2017. Researchers Alan S. Cowen and Dacher Keltner PhD from the University of California, Berkeley published the study in Proceedings of National Academy of Sciences. They identified twenty-seven different types of emotions. They were admiration, adoration, aesthetic appreciation, amusement, anger, anxiety, awe, awkwardness, boredom, calmness, confusion, contempt, craving,

disappointment, disgust, empathic pain, entrancement, envy, excitement, fear, guilt, horror, interest, joy, nostalgia, pride, relief, romance, sadness, satisfaction, sexual desire, surprise, sympathy and triumph. It's amazing that such emotions as anger and happiness are not on the list. Using all of the findings, these emotions can originate from other emotions, e.g., fear or envy. This study was based on 2185 short videos intended to elicit a certain emotion. The videos show a wide variety of situations and events, including a cat giving a dog a massage, a man with a spider in his mouth and an awkward handshake. The great variety of emotions suggests that the type of emotion may be related to mental state and process of a person. The viewers were asked to report their emotional experiences and responses. There were more than 800 volunteers, who took part on the Amazon Mechanical Turk. Let's explore the impact these emotions have on human behavior. Researchers Alan S. Cowen and Dacher Keltner were able to reveal that there are twenty-seven truly distinct types of emotions. The study found that emotions can overlap. According to the research, multiple emotions could be elicited from one specific event rather than one single feeling. Researchers created an interactive map to demonstrate how each type of emotion add to the reaction and how these emotions are related to one another.

In other words, researchers suggest that at least twenty-seven distinct emotions are highly interconnected. The senior researcher Dacher Keltner, who is a faculty director of the Greater Good Science Center, explained that twenty-seven emotions were necessary to report the feelings of people in response to each video. After analyzing the responses of more than 800 people, researchers suggest that emotions are not states that occur in isolation. Thus, there are gradients of emotions and these different feelings are deeply interrelated.

Alan Cowen suggests that researchers can develop improved treatments for psychiatric conditions. The study's lead author and doctoral student in neuroscience at UC Berkeley hopes that better clarifying the nature of our emotions can play an important role in helping psychologists, scientists and physicians learn more about how emotions underlie behavior, mood and brain activity [5].

Let's explore different kinds of emotions and their impact on human behavior [23; 24; 25; 26; 28; 33].

Happiness

Happiness is a pleasant emotion that is characterized by feelings of joy, contentment, gratification, satisfaction and well-being. Since the 1960s has increased the research on happiness by means of positive psychology. It is a term that is taken for granted in this modern age. Psychology describes happiness as subjective well-being, or “people’s evaluations of their lives and encompasses both cognitive judgments of satisfaction and affective appraisals of moods and emotions” [34].

Let’s describe key components of subjective well-being. The four components that have featured in philosophical material on happiness since ancient times are:

- low levels of negative affect;
- life satisfaction;
- satisfaction with important aspects of one’s life (for example, health, relationships, work);
- presence of positive affect [4].

Happiness plays an important role in physical and mental health. Anxiety, depression, stress and loneliness cause lowered immunity, increased inflammation, and decreased life expectancy [17]. Of all the different types of emotions, happiness leads to better health. In 2001 Danner, Snowdon & Friesen conducted an analysis of the content of handwritten autobiographies of Catholic sisters. They found that expression in the writing that was characterized by positive affect predicted longevity 60 years later.

Happiness can be expressed through:

- relaxed stance as a body language;
- smiling as a facial expression;
- a pleasant tone of voice.

Kane (2017) has distinguished with 15 ways in which happiness can be increased:

- choose to be positive and see the best in every situation;

- start each day with a smile;
- be good to yourself;
- find joy in the little things;
- walk in nature;
- create goals and plans to achieve what you want most;
- connect with others;
- do what you're most passionate about;
- take steps to enrich your life;
- live in the moment;
- ask for help when you need it;
- let go of sadness and disappointment;
- practice mindfulness;
- count your blessings and be thankful;
- laugh, and make time to play [27].

Sadness

Sadness is considered to be one of the basic human emotions and it is a natural response to situations involving psychological, physical or emotional pain. Sadness emerges at both the behavioral and physiological levels. Characteristic features of sadness are crying and sobbing. This emotional state is characterized by feelings of disappointment, grief, hopelessness, disinterest, and dampened mood. Like other emotions, people experience sadness from time to time. In some cases, people can experience prolonged and severe periods of sadness that can turn into depression.

This type of emotion is sometimes expressed in a number of ways including:

- crying;
- sobbing;
- dampened mood;
- withdrawal from others;
- quietness;
- lethargy [4].

Many people enjoy listening to sad music or watching sad movies because crying can be emotionally soothing. Such positive personality traits as thoughtfulness, resilience and alertness can be fostered through sad experiences [9].

Fear

Fear is one of the most basic human emotions that can also play an important role in survival. It is programmed into the nervous system and works like an instinct. Fear helps to protect us. It makes us alert to danger and prepares us to deal with it. Feeling afraid is helpful in some situations. Fear can be like a warning, a signal that cautions us to be careful. Fear is the word we use to describe our emotional reaction to something that seems dangerous. Fear is the emotional response to an immediate threat. Heart rate and respiration increase, muscles become tense, priming body to either run from the danger or stand and fight. Fear can be mild, medium or intense, depending on the situation and the person.

Expressions of fear can include:

- physiological reactions such as rapid breathing and heartbeat;
- attempts to hide or flee from the threat;
- facial expressions such as widening the eyes and pulling back the chin [4].

Disgust

Disgust is a universal emotion – we all get disgusted by things, just as we all experience other “basic” emotions, such as happiness and sadness. Disgust was described by Ekman. Disgust can originate from a number of things, including an unpleasant smell, taste or sight. Disgust has many functions. Researchers believe that this emotion evolved as a reaction to foods that might be harmful. It protects us from products that might cause us harm, it can give us a moral compass and it keeps us away from things that remind us of our animal nature. The findings, published in the *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, reveal six categories of disgust: sexual behavior, lesions and visible signs of infection, atypical appearance, poor hygiene, animals that are vectors of disease and food that shows signs of decay [45].

Disgust is often displayed through:

- facial expressions such as wrinkling the nose and curling the upper lip;
- turning away from the object of disgust;
- vomiting or retching as physical reactions [4].

Anger

In anger people often think and act irrationally. Anger can be a powerful emotion characterized by feelings of agitation, hostility and frustration. Anger can play a significant role in fight response of a person. There are three types of anger: passive aggression, open aggression and assertive anger.

Anger is often characterized by:

- physiological responses such as sweating or turning red;
- facial expressions such as frowning;
- body language such as taking a strong stance;
- tone of voice such as speaking gruffly or yelling;
- aggressive behaviors such as hitting, kicking or throwing objects [4].

This type of emotion can have both mental and physical consequences. Anger can motivate person to take action and find solutions to things that are bothering him. However, uncontrolled anger can turn to aggression or violence and can have an impact on physical health of a person [2].

Surprise

Surprise is another one of the six basic types of emotions described by Ekman. Surprise is the briefest of all the emotions, lasting a few seconds at most and is characterized by a physiological startle response following something unexpected. Other emotions can be very brief, but they can also endure much longer. Surprise has a limited duration. Within seconds, surprise passes as we figure out what is happening. This type of emotion can be positive, negative, or neutral.

Surprise can be displayed in a number of ways including:

- facial expressions such as widening the eyes, raising the eyebrows (but show more curve than seen in fear) and opening the mouth (the upper eyelids and jaws are more relaxed when expressing surprise);
- verbal reactions such as screaming or gasping;

- physical responses such as jumping back [4].

However, other theories and new research continue to explore the many different types of emotions and how they are classified. Emotions play a vital role in the development of a person. Emotions can help people to develop their personal behavior and to make sense of their relationships and eventually the place in the world.

References

1. Atkinson, A., Dittrich, W. H., Gemmell, A. J., & Young, A. W. (2004). Emotion perception from dynamic and static body expressions in pointlight and full-light displays. *Perception*, 33, 717–746.
2. Aviezer, H., Hassin, R. R., Ryan, J., Grady, C., Susskind, J., Anderson, A., Bentin, S. (2008). Angry, disgusted, or afraid? Studies on the malleability of emotion perception. *Psychological Science*, 19, 724–732.
3. Banse, R., Scherer, K.R. (1996). Acoustic profiles in vocal emotion expression. *Journal of Personality and Social Psychology* 70, 614–636.
4. Cherry K. (2019). The 6 Types of Basic Emotions and Their Effect on Human Behavior.
5. Cowen A., Keltner D. (2017). Self-report captures 27 distinct categories of emotion bridged by continuous gradients. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(38).
6. Ekman, P. (1965). Differential communication of affect by head and body cues. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2, 726–735.
7. Ekman, P. (1972). Universals and cultural differences in facial expression of emotion. In J. R. Cole (Ed.), *Nebraska symposium on motivation* (pp. 207–283). Lincoln: University of Nebraska Press.
8. Ekman, P. (1992). An argument for basic emotions. *Cognition and Emotion*, 6, 169–200. doi:10.1080/02699939208411068

9. Ekman, P. (1999) Basic emotions. In T. Dalgleish and T. Power (Eds.) *The handbook of cognition and emotion*. Pp. 45-60. New York.: John Wiley & Sons.
10. Ekman, P. (2003). *Emotions revealed*. New York, NY: Times Books.
11. Ekman, P., & Friesen, W. V. (1967). Head and body cues in the judgment of emotion: A reformulation. *Perceptual and Motor Skills*, 24, 711–724.
12. Ekman, P., & Friesen, W. V. (1971). Constants across cultures in the face and emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 17, 124–129.
13. Ekman, P., & Friesen, W. V. (1972). Hand movements. *Journal of Communication*, 22, 353–374.
14. Ekman, P., & Friesen, W. V. (1978). *Facial action coding system: A technique for the measurement of facial movement*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
15. Ellsworth, P. C., & Scherer, K. R. (2003). Appraisal processes in emotion. In R. J. Davidson, K. R. Scherer, & H. H. Goldsmith (Eds.), *Handbook of affective sciences* (pp. 572–595). New York, NY: Oxford University Press.
16. Feldman Barrett, L., & Russell, J. A. (1999). The structure of current affect. *Current Directions in Psychological Science*, 8, 10–14.
17. Folkman, S., & Lazarus, R. S. (1986). Stress processes and depressive symptomology. *Journal of Abnormal Psychology*, 95, 107-113.
18. Fonagy, I., Magdics, K. (1963). Emotional patterns in intonation and music. *Zeitschrift fur Phonetik* 16, 293–326.
19. Frick, R.W. (1985). Communicating emotion: The role of prosodic features. *Psychological Bulletin* 97, 412–429.
20. Friesen, W. V., Ekman, P., & Wallbott, H. (1979). Measuring hand movements. *Journal of Nonverbal Behavior*, 4, 97–112.
21. Frijda, N. H. (1986). *The emotions*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
22. Frijda, N. H. (2007). *The laws of emotion*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

23. Frijda, N. H., & Tcherkassof, A. (1997). Facial expressions as modes of action readiness. In J. A. Russell & J. M. Fernaldez-Dols (Eds.), *The psychology of facial expression* (pp. 78–102). New York, NY: Cambridge University Press.
24. Frijda, N. H., Kuipers, P., & ter Schure, E. (1989). Relations among emotion, appraisal, and emotional action readiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 212–228.
25. Gross, M. M., Crane, E. A., & Fredrickson, B. L. (2010). Methodology for assessing bodily expression of emotion. *Journal of Nonverbal Behavior*, 34, 223–248.
26. Harrigan, J. A. (2005). Proxemics, kinesics, and gaze. In J. A. Harrigan, R. Rosenthal, & K. Scherer (Eds.), *The new handbook of methods in nonverbal behavior research* (pp. 137–198). New York, NY: Oxford University Press.
27. Heather Craig, BPsySc (2019) *The Philosophy of Happiness in Life (+ Aristotle's View)*.
28. Hietanen, J. K., Leppänen, J. M., & Lehtonen, U. (2004). Perception of emotions in the hand movement quality of Finnish sign language. *Journal of Nonverbal Behavior*, 28, 53–64.
29. Izard, C. E. (1971). *The face of emotion*. New York, NY: Appleton-Century-Crofts.
30. Izard, C. E. (1992). Basic emotions, relations among emotions, and emotion-cognition relations. *Psychological Review*, 99, 561–565.
31. Juslin, P.N., Laukka, P. (2003). Communication of emotions in vocal expression and music performance: Different channels, same code? *Psychological Bulletin* 129, 770–814.
32. Kendon, A. (2004). *Gesture: Visible action as utterance*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
33. Kennedy-Moore, E., & Watson, J. C. (2001). How and when does emotional expression help? *Review of General Psychology*, 5, 187–212.
34. Kesebir, P., & Diener, E. (2008). In pursuit of happiness: Empirical answers to philosophical questions. *Perspectives on Psychological Science*, 3, 117–125.

35. Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York, NY: Springer Publishing Company.
36. McNeill, D. (2005). *Gesture and thought*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
37. Montepare, J., Koff, E., Zaitchik, D., & Albert, M. (1999). The use of body movements and gestures as cues to emotions in younger and older adults. *Journal of Nonverbal Behavior*, 23, 133–152.
38. Mozziconacci, S.J. (1998). *Speech variability and emotion: production and perception*. Doctoral thesis. Technische Universiteit Eindhoven, Eindhoven.
39. Osgood, C. E. (1966). Dimensionality of the semantic space for communication via facial expressions. *Scandinavian Journal of Psychology*, 7, 1–30.
40. Pekrun, R. (2006). The Control-Value Theory of Achievement Emotions: Assumptions, Corollaries, and Implications for Educational Research and Practice. *Educational Psychology Review*, 18, 315-341.
41. Pitterman, H., & Nowicki, S. (2004). A test of the ability to identify emotion in human standing and sitting postures: The Diagnostic Analysis of Nonverbal Accuracy–2 Posture Test (DANVA2–POS). *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 130, 146–162.
42. Plutchik, R. (1980). *Emotion: A psychoevolutionary analysis*. New York, NY: Harper & Row.
43. Pollick, F. E., Paterson, H. M., Bruderlin, A., & Sanford, A. J. (2001). Perceiving affect from arm movement. *Cognition*, 82(2), B51–B61.
44. Reilly, J. S., McIntire, M. L., & Seago, H. (1992). Affective prosody in American sign language. *Sign Language Studies*, 75, 113–128.
45. Val Curtis and Mícheál de Barra (2018). The structure and function of pathogen disgust. *Volume 373, Issue 1751*.

**PATOGENETIC SUBSTANTIATION OF MORPHOFUNCTIONAL
FEATURES OF CHANGE OF GASTRIC MUCOSA DURING
DIFFERENTIAL TREATMENT IN PATIENTS WITH CHRONIC KIDNEY
DISEASE II AND III STAGES ON BACKGROUND OF EROSIVE AND
ULCERATIVE LESIONS OF GASTRODUODENAL AREA**

PIDDUBNA A.A.

*Candidate of medical sciences, Docent of Endocrinology, Allergology and
Immunology Department,*

*Higher State Medical Establishment «Bukovinian State Medical University»
Chernivtsi, Ukraine*

VIVSIANNYK V.V.

Candidate of medical sciences, Assistant of Internal Medicine Department,

*Higher State Medical Establishment «Bukovinian State Medical University»
Chernivtsi, Ukraine*

BANAR T.I.

4th year student,

*Higher State Medical Establishment «Bukovinian State Medical University»
Chernivtsi, Ukraine*

MAKOVIICHUK K.Y.

1th year student,

*Higher State Medical Establishment «Bukovinian State Medical University»
Chernivtsi, Ukraine*

We thoroughly studied the morphological changes of gastric mucosa at ultra structural level of gastric ulcer, gastritis with different etiology [1, 2, 3, 4]. However, in the literature there are works devoted to the study of lifetime structural changes in

human gastric mucosa with underlying renal disease. Not studied the morphological changes of gastric mucosa in patients with chronic kidney disease (CKD).

The problem is *Helicobacter pylori*'s diseases which remains valid as because of their high frequency directly, and due to the very high infection - more than 80% of the adult population in Ukraine [5]. We know that from 7 to 11.5% of the population suffers from a combination of these pathologies [6].

Histological examination of the stomach in patients with inflammatory lesions generally accounts for semi-quantitative assessment of severity of active and chronic inflammation, atrophy severity, including recognition scheme which came into their evaluation by MF Dixon (1994). However, working with remote tracking system the dynamics of these processes came after Hp eradication in recent years [1]. Only a single subject of study was the work of a homogeneous group of patients with duodenal ulcers [5]. Poorly understood and the pace of change are the characteristics of inflammatory factors that affect their dynamics, communication epithelialization of ulcers and erosions of gastric mucosa [6]. Unquestionable impact on the damage of stomach is *Helicobacter pylori* (HP) [4].

These conditions encourage the depth of histo-pathological study of the dynamics as diffuse and focal processes in gastro duodenal CO in the treatment of peptic ulcer (SU) in combination with CKD II-III levels and assess their value as potential predictors of pathological processes in the course of the gastric mucosa [5].

The aim of our study was to investigate morphological features of changes of gastric mucosa and their pathogenetic study at differentiated treatment in patients with chronic kidney disease stages II and III.

Morphological studies were performed on biopsy of gastric mucosa that were selected during endoscopic study of patients, biopsy of the stomach was conducted in the morning on an empty stomach.

The study involved 78 patients, among them dominated by women - 58 (65.51%); there were 20 (34.48%). The average age of patients was $47,3 \pm 2,6$ years. The average duration of disease ranged from $7,2 \pm 1,41$ years, including 19 patients with CKD second degree with erosive ulcerous lesions of the stomach (EULS) in

presence of *H. pylori* (group 1), 20 patients with CKD second degree with duodenum ulcer (DU) with the presence of *H. pylori* (2nd group), 21 patients with CKD third degree with EULS and without *H. pylori* (3rd group), 18 patients with CKD third degree with DU but without *H. pylori* (group 4). Age groups varied from 19 to 67. All figures are presented as mean values from their mean error ($M \pm m$). The reliable difference is believed to be at $p < 0,05$. Also conducted microscopic studies, based on the results of computer spectrometry according to the method of staining of histological sections. Statistical analysis of the results of research was conducted on the PC III using «Statistica 6,0».

The impressions of endoscopic signs of the gastric mucosa biopsies were histologically examinationed, which confirmed the presence of inflammatory changes of varying severity in the gastric mucosa.

Depending on the presence and severity of inflammation the gastric mucosa was detected in 19 patients EULS, EULS gastric mucosa - in 20 patients, DU - in 21 patients, and duodenum EULS - in 18 patients. EULS is characterized by preservation of architectonics gastric mucosa, while in the scale of glands: the principal, and additional parietal cells were detected in normal proportions, about 19, 38, 46 and 27% respectively of the total number of cells in the gland.

H. pylori averaged 84,2%, indicating preservation of functional activity of the gastric mucosa. Weak histological detection of inflammation in the stomach averaged 24.41% and was significantly ($P < 0,05$). In the case of the studied patients *H. pylori* in the gastric mucosa with moderate to fundic parts that were on average 14,74% and were significantly ($p < 0,001$) lower in comparison with those of at DU.

The development of the inflammatory reaction of the gastric mucosa with *H. pylori*, which averaged 47% and was significantly ($p < 0.05$) lower as compared with those of patients with duodenal ulcer.

Thus, the comparison of data on the basis of path morphological study of biopsies and results regarding analysis of *H. pylori* and EULS showed significant reduction in the functional activity of the gastric glands in the development and progression of inflammation. Pathological studies revealed weak degree of

inflammatory reaction in the stomach, which averaged 35% and was significantly ($p < 0,001$) lower in comparison with those of at DU.

Thus, the comparison of data on the basis of path morphological studies in patients with CKD stage II with the presence of *H. pylori* EULS is likely to decrease in functional activity of the gastric mucosa, which depended on the progression of inflammation in it. In all cases path morphological examination accompanied by more or less marked changes in the gastric mucosa. Dysplasia was detected in areas of proliferative compartment of gastric glands containing cervical mukocytes.

In patients with CKD stage III and concomitant presence of *H. pylori* and EULS found a significant positive correlation than in patients with CKD stage II and concomitant EULS without the presence of *H. pylori* between the severity of ulcerative process in GM and *helicobakterioza* level ($r = + 0,712$, $p < 0,001$).

Compared with patients having CKD stage III of DU without *H. pylori* patients with CKD and second degree from DU with the presence of *H. pylori* this correlation was more moderate and was ($r = + 0,417$, $p < 0,05$).

Analysis of the data indicates that patients with different CKD groups with and without the presence of *H. pylori* is connected with EULS, there is a significant change in the performance of different groups.

References

1. Авраменко А.А. Хеликобактериоз. — Одесса: Фотосинтетика, // А.А. Авраменко, А.И. Гоженко//2006.— 326 с.
2. Бардах Л.Б. Роль *Helicobacter Pylori* в патогенезі гастродуоденальних ерозій / Л.Б. Бардах // Сучас.інфекції. – 2005. - №2. – С.92-96.
3. Барышникова Н.В. Роль генетических особенностей *Helicobacter pylori* в патогенезе заболеваний органов пищеварения: от теории к практике /Н.В. Барышникова, А.Н. Суворова, Е.И.Ткаченко, Ю.П. Успенский // Эксперим. та клин. гастроентерол. – 2009. - №1. – С.12-19.

4. Бондаренко Т.В. Особливості морфологічного стану слизової оболонки шлунка у хворих на виразкову хворобу дванадцятипалої кишки залежно від наявності патогенності *H.pylori* / Т.В. Бондаренко // Сучасн.гастроентерол. – 2005. - №4. – С.41-45.

5. Зак М.Ю. Клініко-функціональні та морфологічні особливості виразкової хвороби дванадцятипалої кишки і хронічного гастриту у хворих на гіпертонічну хворобу та їх лікування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мед. наук / М.Ю.Зак. // – Дніпропетровськ, 2005. – 23 с.

6. Кашин С.В. Атрофия, метаплазия, дисплазия – факторы риска развития рака желудка: обратимы ли эти изменения слизистой оболочки? / СВ.Кашин, А.С.Надеждин, И.О.Иванников // Клини.перспективы гастроэнтерол., гепатол. – 2007. - №2. – С.13-17.

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

ГНАТЕНКО К.В.

старший викладач кафедри української та іноземних мов

Харківської державної академії фізичної культури

м. Харків, Україна

Зміни та інновації, що обумовлюють розвиток сфери фізичного виховання та спорту, потребують впровадження та використання на практиці нових методів та підходів в освітній сфері підготовки майбутніх викладачів фізичного виховання та тренерів, та на сам перед їхньої професійної культури.

Саме професійна культура є важливим та невід'ємним показником соціальної та фахової зрілості особистості фахівця з фізичного виховання та спорту, об'єднує комплекс професійних знань з обраної галузі, умінь, практичних навичок, особистісних якостей.

Метою статті було визначення теоретичних основ формування культури майбутнього фахівця в процесі його професійної підготовки у закладі вищої освіти.

Вищій школі у галузі спорту та здоров'я людини необхідно готувати фахівців до різноманітної творчої діяльності: професійної, суспільно-політичної та соціокультурної, забезпечувати як знаннями певного діапазону і обсягу, так, на сам перед, й закладати фундаментальну основу соціальної ініціативи, здатності працювати з учнями і для учнів.

Саме сприйняття майбутніми викладачами фізичного виховання освіти та виховання, як прагматичної цінності, дозволяє розглядати зміст освіти та виховання особистості як основні напрямки формування професійної культури майбутніх фахівців напрямку спорту.

Необхідно звернутися до визначення самого поняття професійної культури. «Професійна культура - інтегроване поняття, що відображає

досягнутий у трудовій діяльності рівень майстерності; означає творче ставлення до праці, здатність до прийняття рішень і їх оцінки одночасно с двох позицій - конкретно-технологічної та соціокультурної; формується на основі конструктивного об'єднання професійної та соціальної компетентності.[6,255]

Слід звернути увагу на те, що змісту питання формування та впровадження професійної культури фахівців різних сфер діяльності та спрямування як у вітчизняній педагогіці, так і за кордоном приділено безпосередньо достатньо уваги. Не зважаючи на цей факт, саме поняття «професійна культура» не визначено достатньо безперечно, суттєво та чітко. Це ґрунтується на тому, що поняття «професійна культура» не є прямим механічним поєднанням двох понять: поняття «професіоналізм» і поняття «культура», хоча і безпосередній взаємозв'язок з ними не можливо заперечити.

Освітня система, на сам перед нашої країни, покликана готувати та виховувати майбутніх викладачів фізичного виховання, здатних легко вчитися новому, швидко пристосовуватися до мінливих умов і змісту професійної діяльності, тренерів-викладачів, які вміють знаходити контакт зі своїми вихованцями та їх батьками, зацікавлених в своєму безперервному самоосвіті і самовдосконаленні з метою досягнення високих результатів своїми учнями.

А також, освіта і виховання покликані сформувати у майбутнього фахівця такі особистісні якості та здібності, які дозволять йому самостійно орієнтуватися в професійному світі і визначати напрямки свого професійного зростання та вдосконалення, загальний стиль професійної життєдіяльності.

Для професійної культури майбутніх викладачів фізичної культури суттєвими є певні морально-вольові якості, обумовлені сферою спорту і що є безпосередньою основою професійної етики. Тренер-викладач, як суб'єкт професійної діяльності у спорті, покликаний мати певну сукупність ціннісних орієнтирів та пріоритетів, які необхідні для комунікації, взаємодії, підтримки та гідного функціонування в професійній сфері, маючи своєю метою досягнення високих результатів.

Саме моральні переконання, такі як готовність сумлінно і чесно працювати та навчати, відчуття обов'язку, є моральними чинниками у професійній культурі майбутнього викладача фізичної культури.

Професійно-педагогічна освіта є цілісною системою підготовки професіональних педагогічних кадрів (вчителів фізичного виховання і спорту, тренерів з певної галузі спорту) не тільки для загальноосвітньої школи, але й для інших навчально-виховних закладів різних напрямків та спеціалізацій, педагогічних коледжах, академіях, університетах, спортивних школах і клубах; в широкому сприйнятті та розумінні підготовка педагогічних і науково-педагогічних кадрів для навчальних закладів усіх типів. Така освіта спрямована саме на підготовку викладачів фізичного виховання з високим рівнем професійної компетентності, заснованої на новітніх досягненнях науки, методах та методиках, сучасних спеціальних знаннях певної галузі; з високим рівнем педагогічної та комунікативної компетентності, критичного мислення, здатності застосовувати наукові надбання на практиці.

Базовими ознаками професійної культури майбутнього викладача фізичної культури часто називають наступні риси :

- інтегрованність, що вказує саме на вплив всіх складових поняття професійної культури викладача фізичної культури на культуру фахівця в цілому, і загальний та всебічний розвиток самої культури;
- соціальність та соціалізованість, що вказує на наявність високого рівня сформованості та впровадження професійної культури майбутнього фахівця та має не тільки особисте, а й суспільне значення;
- індивідуальність професійної культури, її сутність, що окреслює опанування майбутнім викладачем професійно важливих знань, умінь і навичок, що мають для майбутнього фахівця особистісне значення та зміст в процесі спеціальної підготовки з певної галузі, оскільки саме вони можуть задовольнити вимоги та потреби індивіда у втіленні професійної навчально-тренувальної діяльності та професійного зростання;

- динамічність, гнучкість та дієвість, що віддзеркалюють причинно-мотиваційну силу професійної культури майбутнього викладача фізичної культури і спорту, її можливість впливати та регулювати напрямок розвитку особистісних якостей;
- перманентність, бо якраз високий рівень професійної культури сприяє безперервному саморозвитку та вдосконаленню викладача в сфері своєї професійної діяльності з метою опанування та задоволення особистих внутрішніх професійно спрямованих стимулів та мотивів і підтримки на певному рівні своєї професійної культури.

На жаль у професійній підготовці майбутніх викладачів фізичного виховання існує розрив між змістом одержуваної освіти та опануванням культурою, оскільки студентів в більшій мірі навчають знанням та навичкам, а не орієнтації на цінності, як найважливішу функцію сучасної освіти в сфері спорту. До пріоритетно-окреслених напрямків державної політики в контексті інтеграції державної освіти в європейське і світове освітні простори віднесені певні проблеми перманентності підвищення якості освіти, безперервної модернізації його змісту і форм організації навчально-виховного процесу; розробка і впровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій.

Формування професійної культури в умовах освітньо-виховної роботи з майбутніми тренерами і викладачами фізичного виховання впроваджується за такими напрямками: розвиток професійної індивідуальності, тобто оволодіння комплексом професійних знань, умінь і навичок, і виховання - залучення до соціокультурного досвіду професії і суспільства в цілому, вироблення та опанування комплексом якостей та рис, необхідних для розвитку професійної самосвідомості та творчої активності в сфері спорту та здоров'я людини.

Дієвими шляхами формування професійної культури майбутніх фахівців галузі спорту в умовах закладу вищої освіти є: організація цілісного та безперервного навчально-виховного і тренувального процесу і його орієнтація на розвиток усіх компонентів професійної культури (інформаційного, соціального, проектного, художнього то що); визначення та складання змісту

професійної підготовки на основі нерозривного зв'язку з засвоєнням соціально-гуманітарних і професійно-орієнтованих предметів, вироблення професійних якостей на основі поєднання технічних, інформативних і комунікативних компетенцій.

Отже професійна культура майбутнього викладача фізичного виховання повинна створюватися завдяки цілеспрямованим педагогічним впливам на особистість майбутнього викладача фізичної культури через розкриття можливостей та талану вихованця, мотивів, професійно-значущих якостей в процесі цілісної взаємодії на рівні «тренер-вихованець».

Треба зазначити, що педагогічна технологія формування професійної культури майбутніх викладачів фізичного виховання і спорту передбачає використання таких її важливих складових компонентів як організаційно-цільового, мотиваційно-ціннісного, професійно-культурологічного.

Отже доходимо висновку, що до організації та побудови професійної культури особистості майбутнього викладача фізичної культури слід додати наступні риси: здібність, емоції, характер, волю, темперамент, мотивацію та соціально-культурні установки.

Ми розглядаємо професійну культуру майбутнього викладача фізичного виховання не тільки як сукупність професійних знань, умінь і навичок, а й як невід'ємну частину загальної духовної культури, яка проявляється в професійній компетентності, регулювання та управлінні навчальним процесом, готовності до аналізу та практичних дій при виявленні професійно-етичних проблем, прийнятті самостійних рішень, надання своїм вихованцям необхідних знань, прищеплення навичок культурної поведінки, комунікативної майстерності.

Тож можемо зробити висновок, щодо важливості та невід'ємності ролі в цьому процесі саме етики спілкування, високої професійної культури майбутнього викладача фізичної культури, що сприятиме встановленню доброзичливих відносин з вихованцями.

Використана література:

1. Буга Н.Ю. Становление научной и инновационной деятельности в высших учебных заведениях. Экономист. - 2006. -№ 9. С. 60-64.
2. Гуревич Р.С. Информационно-телекоммуникационные технологии в подготовке будущего специалиста. Непрерывное профессиональное образование: теория и практика. М., 2002. -№ 4. С. 61-68.
3. Зеліско Л. Культура як складова професійної підготовки особистості. Педагогіка і психологія професійної освіти. — Львів, 2009. №4. С. 51—62.
4. Капська А.Й Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю: Навчально-методичний посібник. К.: УДЦССМ, 2001. 2001 с.
5. Кремень В. Г. Енциклопедія освіти. Акад. пед. Наук. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Кононенко Б.І. Великий тлумачний словник з культурології. 2003. с 1888
7. Музалёв А. А. Профессиональная культура и ее роль в формировании профессиональных качеств специалиста в условиях профессионально-технической школы. Молодой ученый. 2014. №4. С. 1040-1045.

СИСТЕМА ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ П. К. ЗАГАЙКА НА ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

ОПАНАСЕНКО В.В.

аспірант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна*

Освітня система сьогодні переживає період масштабних і глибинних змін, зумовлених новими тенденціями у розвитку суспільства. Сучасні демократичні процеси потребують її оновлення з урахуванням досягнень педагогічної науки та практики минулого. Тому сьогодні одне з провідних місць в історико-педагогічних дослідженнях посідає творча спадщина освітніх діячів, які розвивали й оберігали педагогічну культуру, а також брали активну участь у становленні системи освіти.

До таких діячів належить Петро Кузьмич Загайко (1928–2013 рр.) – талановитий педагог, учений-філолог, багатогранна діяльність якого була присвячена збереженню національних культурних цінностей і вихованню свідомих громадян-патріотів України. Петро Кузьмич – автор понад 70 статей, посібників та монографій із питань літературознавства, педагогіки та педагогічної майстерності. У науково-теоретичних працях і доповідях він розробляв ідеї всебічного й гармонійного виховання особистості, розвитку духовно-моральних якостей і творчих здібностей студентської молоді, комплексного підходу до виховання суспільно-активного члена соціуму.

Яскравий представник української науково-педагогічної інтелігенції Петро Кузьмич Загайко народився 13 липня 1928 року в с. Підлісне (з 1991 року – с. Зіболки) Нестеровського району Львівської області у сім'ї селян-патріотів. Із 1935 по 1944 роки навчався у Підліснянській семирічній школі [4, с. 4]. Із 1945 року – у Нестеровській середній школі, після закінчення якої майбутній педагог вступив на українське відділення філологічного факультету

Львівського державного університету імені Івана Франка. Після закінчення університету, в 1952 році П. К. Загайка було прийнято на посаду вчителя у школу с. Богданівки Підволочиського району Тернопільської області [2, с. 3]. У грудні того ж року його було зараховано до аспірантури Інституту суспільних наук АН УРСР за спеціальністю «Давня українська література».

3 грудня 1955 року Петро Кузьмич працював на посаді викладача кафедри української літератури Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка, де викладав курс української літератури і керував гуртком виразного читання. У 1967 році він очолив літературну студію «Заспів» і став членом художньої ради інституту [6, с. 7]. Того ж року захистив кандидатську дисертацію на тему «Ідейно-художні особливості української полемічної літератури кінця XVI – початку XVII століть», після чого йому було присуджено вчений ступінь кандидата філологічних наук [5, с. 76]. У серпні 1970 року педагога переведено на посаду доцента, а в липні 1979 року – на посаду завідувача кафедри української літератури. У 1982 році П. К. Загайка було нагороджено значком «Відмінник просвіти СРСР» та медаллю «Ветеран праці»; три роки по тому – медаллю А. С. Макаренка. У 1991 році, у зв'язку з досягненням пенсійного віку, його було переведено на посаду доцента. У лютому 1997 року педагог звільнився з посади доцента кафедри української літератури. 22 серпня 2013 року Петро Кузьмич відійшов у засвіт.

Протягом життя П. К. Загайко здійснював багатогранну науково-педагогічну та громадсько-просвітницьку діяльність. Він активно включався в усі сфери наукового пізнання, які стосувалися піднесення рівня української освіти, науки, мистецтва та культури. Учений завжди намагався донести до народу власні думки щодо поліпшення процесів здобуття знань, накопичення життєвого досвіду, формування національної свідомості, забезпечення професійного росту фахівців.

Основним орієнтиром у системі виховання будь-якої нації є вироблений ним виховний ідеал, тобто особливе уявлення про те, якою має бути людина. Переломні епохи завжди характеризуються потребою виразного бачення

виховного ідеалу. Відомо, що він переглядався і в часи Реформації, Французької революції, становлення прагматизму, більшовизму тощо.

Варто зазначити, що кожна епоха повинна мати власний виховний ідеал, котрий відображає суспільно-історичні процеси свого часу. Власний виховний ідеал мають і різні народи, які будують його на основі своїх національних цінностей.

Теоретичне обґрунтування виховного ідеалу в Україні започатковане К. Д. Ушинським [8] і розвинуте у педагогічній творчості Г. Г. Ващенко [1]. Ідеї видатних педагогів знайшли своє відображення і в спадщині П. К. Загайка, набувши у ній ще виразнішого народного звучання.

Учений стверджував, що виховання обов'язково має носити системний і плановий характер, а також бути спрямованим до певної мети. Сам П. К. Загайко головною метою своєї педагогічної діяльності бачив виховання патріотів України і зазначав, що її досягнення вимагає виконання низки завдань, серед яких стрижневими є пробудження у студентів історичної пам'яті, національної свідомості, а також знешкодження насадженого комплексу нижчевартості й провінційності. У результаті такого виховання педагог намагався досягти того, щоб хоч частина студентів свідомо поставила перед собою питання: «Хто ми? Яких батьків? Ким, за що закуті?» [4, с. 9].

Основою освітньої системи, на думку вченого, має бути національна ідея, яка відіграє роль консолідуючого чинника у розвитку суспільства, спрямованого на становлення людини як особистості та свідомого громадянина. За П. К. Загайком, виховання має спиратися на народні традиції та кращі надбання національної педагогіки, а його ідеалом є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна і національно свідома особистість, наділена глибокою громадянською відповідальністю, патріотичними почуттями; особистість, яка є носієм кращих надбань національної культури.

На думку педагога, лише національна освіта може виховати громадянську свідомість і почуття власної гідності українців, тому чи не найбільшого

значення педагог надавав проблемам націоналізації системи освіти в Україні. В її основі лежать націоналізація засобів виховання й освіти, а також єднання українських національних закладів освіти з народом.

П. К. Загайко підтримував думку К. Д. Ушинського про те, що почуття народності практично неможливо знищити, бо навіть «у час загальної загибелі усього святого і благородного» воно гине останнім [8, с. 100].

Важливою ознакою народності П. К. Загайко вважав рідну мову. Саме у ній дістала своє відображення національна культура. Для глибинного пізнання нації необхідне знання її мови, яка виконує функції своєрідного каналу зв'язку культур між народами. Через мову також передається «естафета» духовних цінностей від покоління до покоління. Так, репрезентуючи свою мову, ми репрезентуємо власну культуру, її традиції та здобутки. Тому педагог був упевнений: що повнокровніше функціонуватиме у суспільстві українська мова, то надійнішим буде зв'язок і багатша духовність наступних поколінь українців. Дотримання мовних норм, популяризація рідної мови – це поступ у розвитку загальної культури нації. Саме тому Петро Кузьмич завжди виступав за те, щоб навчання в закладах освіти усіх типів завжди велося рідною мовою.

Також одним з головних завдань виховання педагог вважав формування моральної особистості, здатної виконувати обов'язки громадянина і патріота. Тому пріоритетними напрямками виховання студентської молоді П. К. Загайко вважав моральне й патріотичне виховання.

Учений звернув увагу на те, що у той час, коли людство у технічному розвитку впевнено прямувало вперед, дедалі більше зростав розрив між зовнішнім технічним прогресом, та внутрішнім, моральним, розвитком особистості. Тому, щоб виховати студентську молодь із міцною волею та стійким характером, необхідно перш за все звернути увагу на її моральність.

Будь-які порушення або відсутність культури поведінки, її моральних норм, негативно відбиваються на моральному й емоційному стані суспільства, його фізичному та психічному здоров'ї. Виховання моральних основ культури поведінки студентської молоді передбачає засвоєння моральних норм і правил,

розвиток моральних почуттів, реалізацію в естетичній формі моральних норм у повсякденному житті. Аналіз педагогічної спадщини П. К. Загайка свідчить про те, що він був глибоко обізнаним з досвідом народного виховання, культурою й історією українського народу, тому джерелами та засобами виховання високоморального українця він вважав, передовсім, саме вітчизняну історію, літературу, народні пісні, звичаї і традиції [3, с. 40]. В основі виховання має бути дух народу, який, за переконанням вченого, втілюється у його культурі та у властивих лише цьому народові суспільних стосунках, зв'язку поколінь, мові тощо.

На думку Петра Кузьмича, психолого-педагогічні науки, зокрема історія педагогіки, теорія навчання та виховання, психологія, тісно пов'язані з літературою. Так, існує потужний позитивний вплив художнього слова на виховання та розвиток особистості, підґрунтям якого є емоційно-психологічна сфера людських почуттів. Художнє слово за П. К. Загайком є одним із найважливіших засобів виховання [7]. Воно виступає як засіб пізнання навколишнього світу, спілкування та впливу на почуття й емоції, а також самовираження та самоствердження особистості. Впливаючи на емоційно-вольову сферу людини, художнє слово є ефективним засобом виховання духовно-моральних і національно-патріотичних цінностей особистості.

На заняттях літератури викладач має змогу, впливаючи передовсім на емоційну сферу особистості, формувати та коригувати її систему цінностей, розширювати її світогляд і формувати духовну сферу. Ретельно дібрані художні твори для вивчення на заняттях з літератури, навчальний матеріал і відповідні методи й прийоми роботи з ними дають змогу успішно впливати на формування моральних та національно-патріотичних цінностей студентської молоді. Саме тому під час викладання української літератури Петро Кузьмич особливу увагу приділяв письменникам, творчість яких була пронизана любов'ю до рідного краю, виховуючи за допомогою їхніх творів у студентів почуття патріотизму та кращі моральні якості.

У системі педагогічних поглядів П. К. Загайка моральне виховання тісно пов'язане із патріотичним, головною метою якого є становлення свідомого громадянина-патріота, готового до виконання своїх громадських і конституційних обов'язків, успадкування духовної та культурної спадщини свого народу.

Найважливішим пріоритетом патріотичного виховання, на думку Петра Кузьмича, є формування ціннісного ставлення особистості до Батьківщини, держави та нації. Воно включає розвиток любові до Батьківщини, національної самосвідомості й гідності; поваги до національних символів; дбайливого ставлення до рідної мови, культури, традицій; потребу зробити власний внесок у долю Батьківщини.

За П. К. Загайком, одним із головних напрямів здійснення патріотичного виховання є формування національної свідомості та самосвідомості як глибинного усвідомлення власної етнічної приналежності та своєрідності історичної долі. Воно передбачає виховання у студентської молоді любові до рідної землі, народу, віру в його духовну силу, освоєння національних цінностей, готовність свідомо служити інтересам своєї держави, а також патріотизм, що сприяє утвердженню національної гідності, формуванню почуття гордості за Батьківщину.

Так, на думку педагога, патріотизм має бути базовою якістю особистості українця. Тому він вважав, що вітчизняні заклади освіти, передовсім, мають забезпечувати збереження духовної єдності поколінь, народних традицій, вивчення рідної мови, виховання національної гідності українців.

Отже, виховуючи студентську молодь, Петро Кузьмич Загайко сприяв утвердженню української національної ідеї, а в основу своєї педагогічної діяльності поклав розвиток української мови, літератури та культури, а також виховання свідомих громадян-патріотів. Особливого значення учений надавав проблемам націоналізації української освіти, в основі якої лежать націоналізація педагогічних засобів та єднання закладів освіти з народом.

Використана література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручн. для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава : Полтав. вісн., 1994. – 190 с.
2. Загайко Петро Кузьмич (Біографічна довідка) // Загайко Петро Кузьмич. Педагог. Літературознавець. Громадський діяч. Біобібліографічний покажчик : [упор. Г. І. Радько, Г. М. Білик ; заг. ред. О. В. Кулик]. – Полтава : АСМІ, 2003. – С. 2-3.
3. Загайко П. К. Емоційно-образна виразність читання / П. К. Загайко // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 8. – С. 40-47.
4. Загайко П. К. З думою про Україну / П. К. Загайко // Загайко Петро Кузьмич. Педагог. Літературознавець. Громадський діяч. Біобібліографічний покажчик : [упор. Г. І. Радько, Г. М. Білик; заг. ред. О. В. Кулик]. – Полтава : АСМІ, 2003. – С. 4-9.
5. Звіти про роботу кафедр і факультетів інституту за 1967 – 1968 н. р. Державний архів Полтавської області. Ф. Р–1507, оп. 1, спр. 1112, 175 арк.
6. Літературна студія «Заспів» філологічного факультету Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Рідний край : наук. публіц. худож.-літ. альманах. / голов. ред. В. О. Пащенко; Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2000. – № 2 (3). – С. 7-10.
7. Опанасенко В. Формування моральних та національно-патріотичних цінностей засобами літератури у педагогічній спадщині П. К. Загайка / В. Опанасенко // Актуальні проблеми розвитку сучасної науки: матеріали Всеукр. наук-практ. конф., (м. Полтава, 10 травня 2018 р.). – Полтава, 2018. – С. 35-38.
8. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : у 2 тт. – К.: «Радянська школа», 1983. – Т. 1: Теоретичні проблеми педагогіки. – С. 43-103.

SOFT SKILLS FOR SPORTS MANAGERS

KOVALENKO J.

senior teacher at Ukrainian and Foreign Languages Department

Kharkiv State Academy of Physical Culture

Kharkiv, Ukraine

Where hard skills are job-specific skills (such as being able to build a website, develop a marketing plan, or giving legal advice), soft skills are transferable – meaning they are helpful in a large variety of jobs, regardless of industry. This means that the soft skills you develop now will help you throughout your career, regardless of what job or industry you find yourself in. As such, it's important to start developing your soft skills early so as to give yourself a great head-start on your career. Obviously, some industries prefer a certain set of soft skills over others, however a vast majority of soft skills will be relevant to whatever role you take on, even if they aren't specifically mentioned in the selection criteria.

Soft skills refer to the personal skills you develop throughout your life. These can be developed through a number of different experiences including study, work, internships, volunteering, or extracurricular activities (including sports or clubs). The term 'soft skills' incorporates a wide variety of skills that dictate how we relate to those around us, how we work, and our outlook on life. These skills can include: time management, organizational skills, emotional intelligence, teamwork, conflict resolution, or being self-motivated [2].

Sports management involves getting things done and creating easier for the shoppers to consider winning in sport. Soft skills are required to be effective in sports management. In developed nations sports managers play a significant role in sports business management. It involves making certain everything function smoothly. Economical sports managers encourage their shoppers perform well.

Jobs in sports management need managers having sensible soft-skills, employable skills besides sports education. Sports management involves operating

for individuals like players, sponsors, athletes, sports organizers, trainers, coaches, sporting firms, referees, football players, swimmers, baseball players, sports team and medical sportsmen in numerous cultural setting.

Each job in sports management involves handling interactions. Interpersonal and intrapersonal communication skills are required to accomplish the tasks. Sure practical and operations would like drafting business proposals, writing agreements, negotiation and listening patiently. Sports Managers should have to be compelled to win over others to alter opinion, perception and minds to be economical in sports organization management. Correct care must be taken whereas decoding the facts and circumstances, then sensible speaking skills and listening skills area required for sports management [4].

There is a huge number of soft skills for managers, but the commonly desired soft skills are: team work and team building skill, decision making, organizational, analytical and problem-solving, communication, people skills and of coarse time management skill.

Sports Management is often team add every level of the sport. Even as in cricket or different sport, all the players should place in team effort to win the sport. Team work needs cooperation, motivation from team members. It's the duty of the sports managers to ascertain that each team member build his or her skills to create the team effective within the interest of the sponsors and organizers.

Manager works with other people, meaning he should be able to communicate ideas, actively listen to those around him, work with others to achieve a common goal, follow instructions, or provide feedback (amongst other things). If he doesn't have strong teamwork skills, he may find it difficult to talk to other people, relinquish control over projects, or share the spotlight with someone else.

Sometimes, leading means that deciding. That applies to any or all applied management positions, not simply to sport managers. Sport managers got to be ready to create robust selections and persist with them, particularly in high-visibility positions. Selections usually got to be created quickly during this field, therefore

sport managers got to be assured in their ability to weigh professionals and cons in an exceedingly timely fashion [1].

As a soft skill, problem solving can mean a number of things depending on the job and industry you're in. To talk about it in a more general sense, being able to problem solve means you can see an issue someone is having and develop a number of logical steps you can take to solve it. It also means you can look at a system or way of doing things, and come up with a simpler way to achieve the same result.

Sports managers must possess excellent analytical skills that help them make decisions and determine how to make improvements or fix problems. They identify a problem, whether during interaction with clients or negotiations with prospective employers for clients, consider the pros and cons of potential actions or solutions and how any changes will affect the result. As they actively learn new information, analyze that information and use it to solve problems.

Organization skills embody the flexibility to multi-task, keep records, manage a calendar and arrange things move into advance. Sport managers might have to juggle many purchasers or groups. Associate inability to form every shopper feel they're obtaining 100 percent from you'll be able to sink your career. A capability to form the foremost effective use of one's time is an important talent for sport managers, as a result of their time is in high demand. Whether dealing with clients, team managers or owners, sports agents must have excellent verbal and written communication skills. The ability to convey information effectively, persuade others to change their minds and reconcile differences bolsters success when negotiating contracts and provisions for injuries, as well as endorsement and salary opportunities. When communicating via paper documents and electronically, they must write effectively and understand written sentences and paragraphs[4].

Sport managers work with folks from numerous backgrounds in a very form of skilled and casual settings. They work with athletes, agents, scouts, coaches, the media and medical professionals in settings starting from hospitals to locker rooms to press events to galas. For this reason, sport managers should be ready to move seamlessly from one cluster of individuals to successive and feel comfy despite what

the setting. Sport managers ought to feel comfy addressing folks on an individual basis in one-on-one things or as a crowd. They ought to be ready to speak in public on behalf of athletes and athletic organizations, additionally as be discreet in their personal lives thus as to not attract negative media attention.

Effective verbal and written skills help sports agents communicate with people, though impeccable overall people skills are just as vital. Not only must you know how to talk to people, but also how to deal with them. If you want people to listen to you during negotiations, you must give them your full attention and empathize with what they say [2]. To avoid major conflict, look at others' actions and adjust your own accordingly. When talking to clients, direct and motivate them so that everyone is working to his potential. Offer to help clients and others whenever possible. As you acquire knowledge, pass it on in a manner that will make others appreciate it and not feel inferior to you. Make good use of your people skills and regularly network with sports-industry professionals.

Being able to manage time effectively means that they can complete set tasks to a particular time frame, manage priorities and schedule effectively.

A lot of employers want candidates who can remain calm and produce amazing results under pressure. This often means they can work confidently while completing a number of projects with competing deadlines and conflicting priorities.

It will be over that to be effective in sports management, coaching in soft-skills is required. Skills such as initiative taking, time management, team work, negotiation, give-and-take, communication, downside determination, perception and alter management are required.

Soft skills are a combination of people skills, social skills, communication skills, character or personality traits, attitudes, career attributes, social intelligence and emotional intelligence quotients, among others, that enable people to navigate their environment, work well with others, perform well, and achieve their goals with complementing hard skills. The soft skills are desirable qualities for certain forms of employment that do not depend on acquired knowledge: they include common sense, the ability to deal with people, and a positive flexible attitude.

Reference:

1. Avolio BJ, Zhu W, Koh W, Bhatia P. Transformational leadership and organizational commitment: mediating role of psychological empowerment and moderating role of structural distance. *Journal of Organizational Behavior*. 2004; 25(8):951-68.
2. Mangrulkan L, Whitman CV, Posner M. *Life Skills Approach to Child and Adolescent Healthy Human Development*. Washington, DC: Pan American Health Organization, 2001.
3. Marcel M. Robles, Executive Perceptions of the Top 10 Soft Skills Needed in Today's Workplace, *Business Communication Quarterly*, 75(4) 453–465.
4. Nazari R, Ghasemi H, Sohrabi Z. The Relationship between Communication Skills, Leadership Styles, Organizational Culture and Managers' Effectiveness in Sports Organizations: Structural Equations Modeling. *Journal of Sport Management & Behavior Movement*. 2015; 11(21):93-102.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ВЕБ-СИСТЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ОФІСНИХ ЦЕНТРІВ

ГЛИНЧУК Л.Я.

кандидат фізико-математичних наук,

старший викладач кафедри прикладної математики та інформатики

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

ПАЛІЙ А.Ю.

магістр кафедри прикладної математики та інформатики

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Наразі, сфера ІТ, завдяки автоматизації процесів, дає можливість збільшити продуктивність та оптимізувати виконання певних задач. Застосування ІТ-розробок стає актуальним в тих напрямках у яких знайшли можливість та доцільність їх використання. Стає зрозуміло, що розроблені ІТ-продукти мають неабияку перевагу у заощадженні дорогоцінного часу.

Кожен роботодавець прагне зберегти та примножити свої кошти, а також якнайбільше контролювати своїх працівників та покращувати їх продуктивність.[3] Оскільки, у великих містах багатоповерхівки «ростуть» щороку, і не тільки житлові, але і офісні, виникає необхідність у керуванні персоналом. Тому стає необхідним мати інструмент для адміністрування та контролю працівників та їх завдань.

В даному випадку ми розглянемо особливості розробки веб-системи, яка дозволяє покращити роботу працівників, проконтролювати їх дії та видати нові завдання. Система призначена для управління персоналом, що працюють в офісних центрах у сфері «cleaning».

Для оптимізації роботи працівників необхідно ґрунтуватись на їх попередній роботі, аби робити певні висновки і аналізувати проблеми та вади їх роботи. Тому були сформульовані деякі особливості, яким задовольняє веб-система:

- збирає статистичні дані про ту роботу, яка дозволить покращити адміністрування працівників;
- зручно, швидко та якісно налаштовує взаємодію між різними типами користувачів;
- взаємодія не має втрат і дає адміністраторам чи менеджерам можливість оптимально аналізувати роботу прибиральників, переглядати історію їх роботи, та статистичні дані відносно цієї роботи.

Але, однією з основних цілей створення такої системи є надання можливості керувати прибиральниками, та мати можливість взаємодіяти з ними.

Для того аби реалізувати веб-систему даного напрямку, було використано певні технології, засоби та мови програмування. Попри розвиток .NET в напрямку крос-платформленості та попри великі можливості Java, найпопулярнішим способом для розробки додатків і для ПК і для телефонів залишається адаптивна веб-розробка. І, саме, веб-сайти є способом реалізації систем, які чітко працюють як на ПК так і на телефонах без додаткової розробки.

Для реалізації такої системи необхідно чітко поділити всіх користувачів на 3 категорії: перша категорія працівників – це прибиральники, друга – менеджери будівель, третя – адміністратори системи. Для того, аби користуватись системою було зручно, реалізовано декілька варіантів системи, а саме: веб-інтерфейс панелі адміністрування, веб-інтерфейс клієнтської частини, Android-додаток для клієнтської частини. [2]

Отже, веб-система адміністрування призначена для наступних цілей:

- 1) надавати можливість керувати працівниками сфери «cleaning»;
- 2) систематизувати дані та надати можливості для роботи з ними;

- 3) сповіщати працівників про потрібну їм інформацію;
- 4) мати «real-time» зв'язок між менеджерами та працівниками;
- 5) надати інтерфейс для створення та наповнення будівель;
- 6) мати змогу створювати, редагувати та видаляти користувачів системи;
- 7) реалізувати створення, редагування та видалення організацій та прив'язки будівель до них.

Для досягнення цілей були реалізовані наступні завдання:

- зверстано макет сайту засобами HTML, CSS, JS;
- реалізовано веб-додаток за допомогою фреймворку ReactJS;
- додано до веб-додатку Redux сховище;
- налаштовано контролери, які контролюють взаємодію між клієнтом та сервером з використанням модуля Redux-Saga;
- реалізовано серверний додаток на платформі NodeJS;
- використано фреймворк ExpressJS для швидшої розробки;
- використано сховище для даних з СКБД MySQL;
- спроектовано та реалізовано структуру роутизації та вибору даних;
- спроектовано базу даних для зберігання структури будівель, даних про користувачів, статистичної інформації та інших службових даних;
- налаштовано з'єднання за допомогою веб-сокетів;
- реалізовано протокол обміну даними без втрат та з великою швидкістю за допомогою AJAX запитів; [1]
- створено Android додаток за допомогою фреймворку Cordova та React-додатку;
- налаштовано Push-сповіщення через месенджер, які дозволяють сповіщати користувачів, навіть коли додаток закритий. [1]

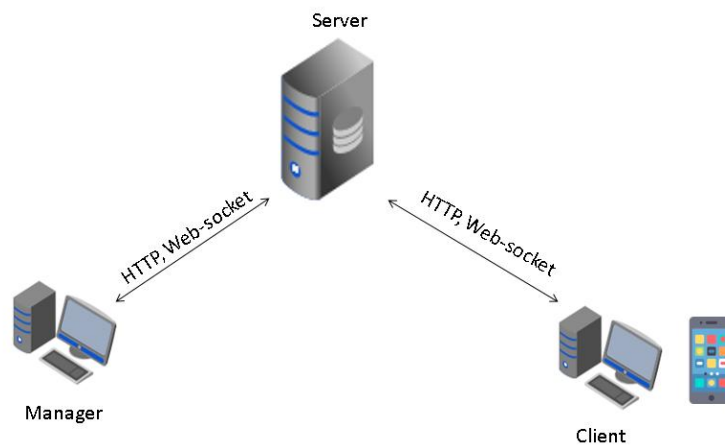

Рис. 1 – Структура веб-системи

Схематично розроблена веб-система має таку структуру як на рис. 1.

Тестуюча версія веб-системи PSC Connect (SmartSystem) знаходиться за Інтернет-адресою <http://cleaner.ternala.com/login> та має вигляд, що на рис. 2.

Рис. 2 – Вигляд входу в систему

Такий же вигляд має PSC Connect і для мобільних телефонів, тобто Android-додаток.

В залежності від того, який ви пароль ввели – потрапляєте на відповідну сторінку або клієнта або менеджера або адміністратора.

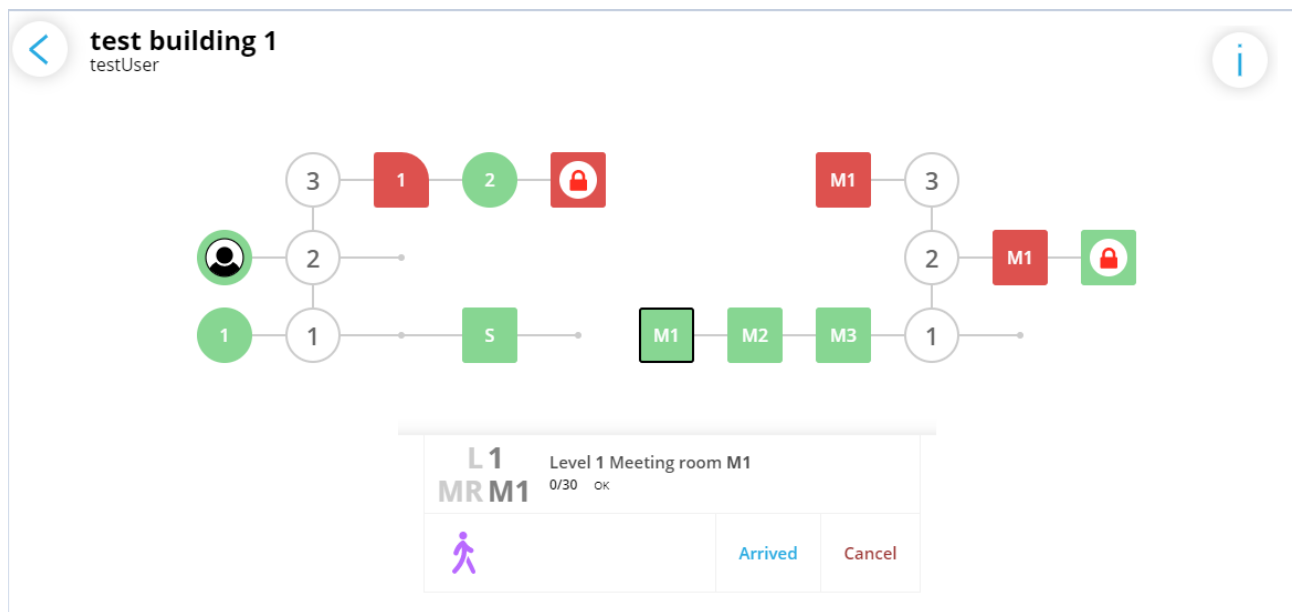

Рис. 3 – Приклад інтерфейсу клієнта

На рис. 3 інтерфейс клієнта в якому він бачить стан кожної кімнати. В даний момент він рухається в Meeting room M1 на поверсі з номером 1.

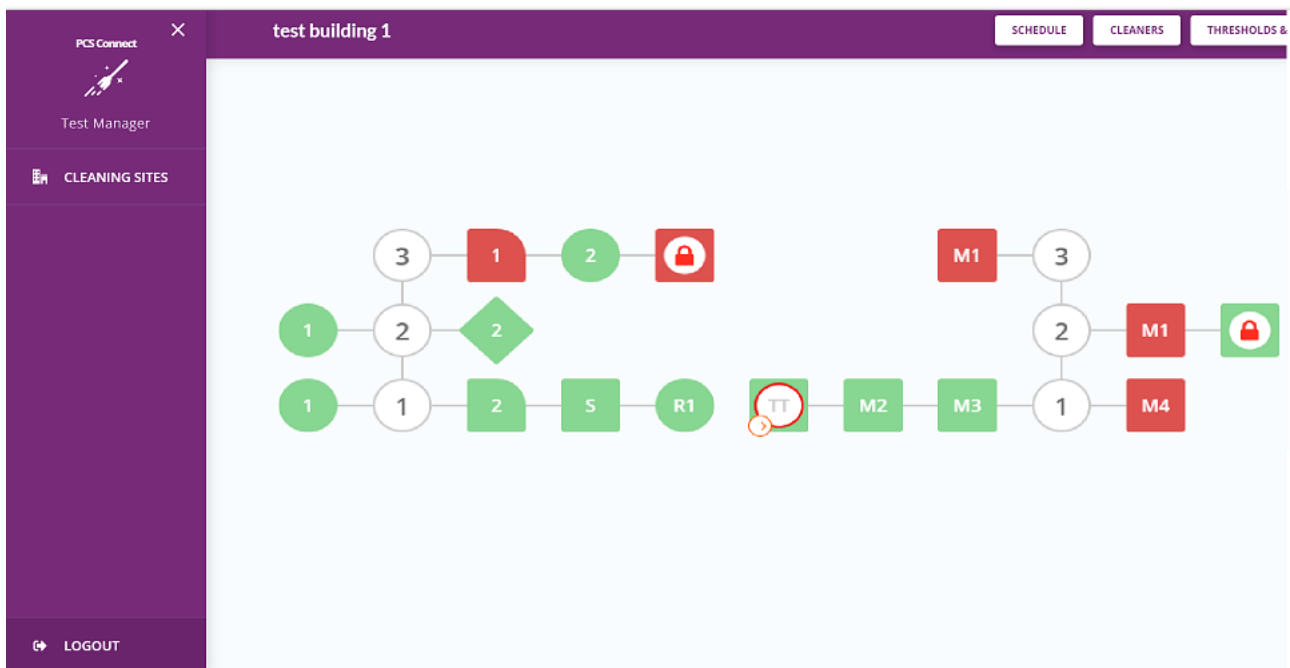

Рис. 4 – Приклад інтерфейсу менеджера

На рис. 4 менеджер бачить, що клієнт з ініціалами TT рухається в Meeting room M1 на поверсі з номером 1.

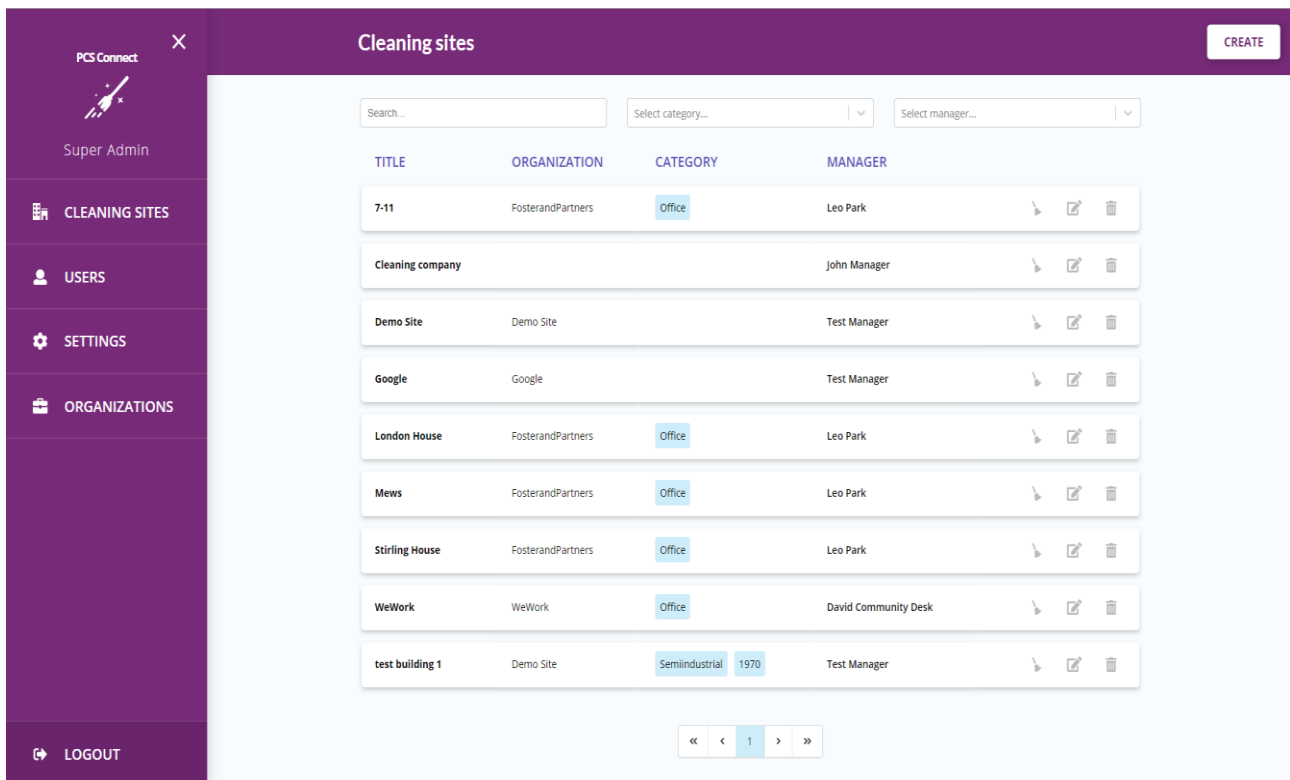

Рис. 5 – Інтерфейс адміністратора

На рис. 5 видно функції адміністратора, які на багато ширші ніж функції менеджера, включаючи загальні налаштування, створення нових будівель та їх редагування, додавання нових організацій.

Рис. 6 – Створення нового користувача адміністратором

Рис. 6 демонструє створення адміністратором нового користувача, поля з зрочкою вважаються обов'язковими для заповнення. Стандартний інтерфейс, подібний до всіх ІТ-продуктів.

Розробка досить громіздка, тому для демонстрації вибрано тільки декілька простих фото екранів.

Розпишемо детальніше функції, які передбачені у веб-системі PSC Connect для кожного користувача.

Клієнт (прибиральник) має такі можливості:

- увійти в систему за своїм логіном та паролем, який йому видасть менеджер;

- вибрати будівлю, з переліку будівель які вибрані для нього;

- рухатись по будівлі між ліфтовими шахтами, поверхами та кімнатами;

- почати рух до певної кімнати;

- завершивши рух, почати прибирання (в певних випадках для цього варто/необхідно просканувати qr-код або nfc-мітку кімнати, до якої він прийшов);

- перед прибиранням оцінити за 5-бальною шкалою наскільки була забруднена кімната на момент приходу;

- відправити менеджеру (закріпленому за цією будівлею) сповіщення про проблему, в наслідок чого кімната може бути заблокована;

- завершити прибирання, попередньо ввівши замінений ним інвентар (на кшталт рушників чи мила), якщо такі є в цій кімнаті.

В менеджера є можливість:

- увійти в систему за своїм логіном та паролем;

- бачити список будівель, до яких він прив'язаний;

- бачити схему будівлі і переміщення всіх прибиральників по цій будівлі та їх стан;

- викликати певного прибиральника в певну кімнату;

- змінити налаштування кімнати (стать, якщо мова йде про туалети або інші кімнати які передбачають прибирання їх лише прибиральниками певної статі);

- змінити порогові значення, які казатимуть що кімната варта уваги або ж потребує прибирання і може змінити набір інвентару для кімнати (туалетна папір, рушники, мило, вода чи щось інше);

- вибрати аби налаштування для кімнати брались з загальних, для цього типу кімнати.

- змінювати загальні налаштування для типу кімнати в цій будівлі;

- додавати/видаляти прибиральників з будівлі;

В адміністратора – всі функції менеджера, окрім цього він може:

- створювати, редагувати чи видаляти користувачів;

- створювати, редагувати чи видаляти будівлі та їх структуру;

- створювати, редагувати чи видаляти організації, та прив'язувати до них будівлі;

- додавати менеджера до будівлі;

- змінювати загальні налаштування системи.

З функцій та можливостей трьох видів користувачів системи видно, що вона продумана і дає можливість виконувати контроль працівників у величезних будівлях.

Ще однією особливістю розробленої веб-системи адміністрування є використання технології веб-сокетів. Технологія використовується для налагодження асинхронного з'єднання та дає можливість не лише клієнту запитувати дані в сервера, а й навпаки. Для передавання даних використовуються «Події» (анг. Event) клієнт або ж сервер по різному реагує на різні події і з подією передає певні дані іншій стороні. За допомогою сокетів, система справді стала «real-time» системою, тобто працює в режимі реального часу. Для того аби сокети було зручніше використовувати, на клієнті та на сервері використовується бібліотека `socket.io`. Вона дає змогу більш на високому рівні працювати з веб-сокетами та налагоджувати їх взаємодію.

Єдиним недоліком веб-сокетів є те, що вони працюють як протокол UPD, тобто не надсилають звіт про доставку даних. [1]

Саме завдяки цій системі створюється можливість керувати працівниками досконаліше, аналізувати виконання ними завдань і збирати статистику про їх продуктивність. Окрім того, дана система надає можливість вносити корективи в сам процес роботи, давати завдання чи відслідковувати процес виконання поставлених завдань під час робочого дня. Проте, основною задачею системи лишається збирання статистичних даних про роботу працівників. Ці дані необхідні для того, аби оптимізувати роботу персоналу та мати можливість на їх основі в подальшому реалізувати нейромережу яка керуватиме працівниками і автоматизує цей процес. [2]

Розвиток, проектування, програмування та тестування системи триває і далі, за необхідності в реалізації нових функцій та можливостей.

Використана література:

1. Палій А.Ю., Реалізація сповіщень та оновлень даних для системи адміністрування працівників багатоповерхових офісних центрів / А. Ю. Палій, Л. Я. Глинчук // XV Всеукраїнська студентська наукова конференція “Перспективи розвитку точних наук, економіки та методики їх викладання”: матеріали конференції. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. – С. 46 – 47

2. Палій А. Ю., Проектування та розробка системи для адміністрування працівників багатоповерхових офісних центрів / А. Ю. Палій, Л. Я. Глинчук // Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук : зб. матер. Міжнар. наук.практ. конф. (5 груд. 2019 р.) / відп. ред. Зінченко М. О., Макарук Л. Л. – Луцьк, 2019. – С. 130-132

3. Самойленко В.В. Менеджмент трудового потенціалу підприємства та його інноваційна перспектива. Економічний розвиток в сучасному просторі та часі. — 2010. — С. 440.

ПОЗААУДИТОРНА РОБОТА У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

СЕМЕНОВСЬКА Л.А.

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

м. Полтава, Україна

САВЕНКО Л.П.

аспірантка кафедри загальної педагогіки та андрагогіки

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

м. Полтава, Україна

Сучасне реформування освіти України висуває підвищені вимоги до підготовки випускників закладів загальної середньої освіти. Особливо актуальним є виховання учнів із високими показниками якості знань, формування свідомих громадян своєї держави. Педагогічна теорія і шкільна практика знаходяться сьогодні на якісно новому рівні свого розвитку, який передусім характеризується новою концепцією освіти, оновленою парадигмою виховання, етнізацією змісту педагогічного процесу. Відтак постає питання щодо рівня професійної підготовки майбутнього вчителя, який готується працювати із здобувачами освітніх послуг у закладах загальної середньої освіти. Варто також підвищувати рівень особистісного й творчого розвитку молодих фахівців. Відтак університети намагаються приділяти увагу професійному становленню своїх студентів, сприяти їх моральному, естетичному вихованню, організовувати змістовне дозвілля молоді.

За нинішніх умов трансформації суспільства нову освітню парадигму визначають національні й загальнолюдські вартості, діалогічність етнокультурних цінностей. У зв'язку з цим у педагогічній теорії і практиці яскраво виділяються дві тенденції: розвиток національної самосвідомості особистості й формування її планетарного, загальнолюдського світогляду. Консолідуючим фактором цих тенденцій виступає педагогічно доцільна етнокультурна діяльність. Її високоморальний, віками утверджений зміст не допускає асиміляції національного чи його відторгнення.

Аналіз сучасних теоретичних напрацювань учених та досвіду організації позааудиторної виховної роботи у вищій школі дали змогу виявити низку суперечностей, які посилюють актуальність дослідження: між накопиченим позитивним досвідом з організації виховної роботи в закладах вищої освіти (далі – ЗВО) і недостатнім його використанням у сучасних умовах; між усвідомленням необхідності виховання нової еліти й недооцінкою суто виховної діяльності викладачів, що вимагає подолання усталених уявлень (стереотипів) щодо виключно викладацької діяльності педагогічних кадрів у ЗВО.

Аналіз сучасної науково-педагогічної літератури свідчить, що питання позааудиторної діяльності досліджувалися в різних аспектах. Позааудиторну діяльність розглядають як фактор професійного самовизначення студента (Т. Іванайська), формування й розвитку творчих умінь студентів (О. Медведєва), розвитку їхньої творчої обдарованості (І. Карпова), організаторських здібностей (Н. Галєєва), формування міжособистісних відносин студентів (Н. Руденко), їхніх гуманістичних цінностей (О. Тепла). Увагу сучасних науковців привернули напрям соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності (Г. Овчаренко, О. Сєваст'янова, Н. Шабасєва, С. Шашенко), проблеми формування соціально значущих якостей особистості (Т. Бурцева), соціальних особистісних смислів (Н. Грищенко). Організація самостійної позааудиторної роботи студентів стала предметом наукового пошуку Л. Онучак, Л. Якушкіної. Серед них вагоме місце посідають ті, що

розкривають суть позааудиторної роботи, оскільки єдиного і чіткого визначення цього поняття ще не вироблено. Так, зокрема, М. Донченко у дисертаційному дослідженні про роль позааудиторної роботи у професійно педагогічній підготовці майбутніх учителів указує на те, що позааудиторна робота, не обмежена часовими межами, чітко не регламентована формами та методами, створює тим самим передумови реалізації студентами їхніх здібностей, нахилів, соціально громадянської активності, упровадження самоврядування як ефективної форми соціально громадської діяльності, підвищення мотивації навчання [2, с. 178].

Позааудиторна робота студентів – це процес, в якому домінує елемент самореалізації. Вона дає змогу студентам гармонізувати внутрішні та зовнішні фактори формування професійної культури, створює додаткові умови для реалізації внутрішнього потенціалу, задоволення тих проблем, які в процесі аудиторної роботи не задовольняються. Позааудиторна робота має бути орієнтована на особистість студента.

Науковців не мають єдиної думки щодо визначення сутності поняття "позааудиторна діяльність" і, відповідно, її видів.

У Педагогічному словнику за редакцією М. Ярмаченка «позааудиторна робота» трактується як спеціально організовані й цілеспрямовані позааудиторні заняття та система пізнавальних і виховних заходів, метою яких є поглиблення та розширення знань, отриманих в умовах навчального процесу, формування творчих здібностей, наукових інтересів, різноманітних умінь і навичок [5, с. 167].

На думку В. Коваль, позааудиторна робота – це система взаємопов'язаної діяльності суб'єктів освітнього процесу, що є невід'ємною складовою частиною професійної підготовки і здійснюється поза розкладом навчальних занять, щоб створити умови для особистісного розвитку студентів і їх самореалізації [3, с.19–23].

Ми вважаємо, що поняття «позааудиторна робота» слід розуміти як систему діяльності суб'єктів освітнього процесу, яка здійснюється поза

розкладом навчальних занять з метою створення умов для самореалізації студента, його індивідуального розвитку, і є складовою частиною професійної підготовки майбутніх фахівців.

Дослідник О. Демченко зазначає, що самостійна позааудиторна робота студентів проводиться за такими формами: індивідуальна (реферативні повідомлення, курсове, дипломне проектування, самостійна науково-дослідницька робота, індивідуальні консультації, олімпіади тощо); групова (проектне та проблемне навчання, навчання у співпраці, ігрове проектування, групові консультації, факультативні заняття, заняття в гуртках); масова (проектне навчання, програмоване навчання) [1, с. 68–70].

О. Кучерява більш широко зупиняється саме на індивідуальних формах позааудиторної роботи і доповнює роботою з електронними підручниками та посібниками; роботою в електронній мережі Інтернет [4, с. 79–83].

Науковець О. Стоян пропонує таку авторську структуру позааудиторної діяльності студентів: самостійна робота з підвищення професійного рівня (конспектування першоджерел, підготовка до лекцій і семінарів, виконання курсових робіт, читання спеціальної літератури); суспільна робота, участь у створенні культурних цінностей, науково-дослідницька діяльність, участь у художній самодіяльності, любительські й творчі заняття); засвоєння культурних цінностей (читання художньої, документальної і науково-технічної літератури, періодики, прослуховування музичних записів, перегляд кіно, вистав, концертів, відвідування музеїв, виставок, лекцій, зустрічі з письменниками, артистами, художниками); відпочинок і розваги (заняття спортом, зустрічі із друзями, знайомими, родичами, відвідування розважальних закладів, зустрічі з коханою людиною, прогулянки містом, заміські виїзди тощо, настільні ігри, бездіяльний відпочинок, "байдюкування") [6, с. 37].

На погляд дослідника, В. Ковалю, система позааудиторної виховної роботи має таку структуру: самостійна навчальна робота студентів; діяльність із самоврядування студентського колективу; культурно-дозвілєва діяльність за інтересами; робота з підвищення професійної майстерності.

Самостійну роботу автор розуміє як підготовку до аудиторних занять, виконання самостійної роботи до навчальних дисциплін, написання реферативних повідомлень, курсових, випускних робіт. Діяльність студентського колективу із самоврядування передбачає самостійне вирішення проблем життєдіяльності студентської групи, колективу гуртожитку тощо.

Культурно-дозвілєва діяльність стає структурною частиною системи позааудиторної роботи за умови реалізації культурно-дозвілєвих потреб студентів на основі їх залучення до організованої діяльності – участі в об'єднаннях за інтересами, конкурсах, змаганнях тощо.

Підвищення професійної майстерності як складової системи позааудиторної роботи студентів дослідник розглядає як цілеспрямоване вдосконалення вмінь професійної спрямованості (спортивні тренування, участь у студентських наукових конференціях, стажуваннях, тренінгах тощо) [3, с. 6–19].

Позааудиторна діяльність передбачає досить великий ступінь свободи, завдяки чому здійснюється більш тісне міжособистісне неформальне спілкування студентів, викладачів, адміністрації ВНЗ, відбувається культурне і духовне збагачення особистості, розвиток і поглиблення смаків тощо, вона ж відкриває і великі можливості для самореалізації. Позааудиторна діяльність відкриває великі можливості для самореалізації. Вона передбачає досить великий ступінь свободи, завдяки чому здійснюється більш тісне міжособистісне неформальне спілкування студентів, викладачів, адміністрації ЗВО, відбувається культурне і духовне збагачення особистості, розвиток і поглиблення смаків тощо. Загалом позааудиторну роботу можна поділити на професійно та соціально спрямовану. До першої категорії відносяться участь у наукових гуртках, студентському науковому товаристві, дослідницьких проектах, олімпіадах, конференціях. Така діяльність носить фаховий характер, об'єднує студентів подібних спеціальностей, проходить під керівництвом або наглядом викладача-куратора та вимагає від студентів чималих зусиль, послідовності, цілеспрямованості та вмотивованості. Щоб сформувати

позитивне ставлення студентів до позааудиторної роботи професійного спрямування, слід на кожному її етапі роз'яснювати цілі роботи, контролювати розуміння і сприйняття цих цілей студентами, поступово формувати у них вміння самостійно обирати мету і ставити перед собою завдання для її досягнення. Важливо постійно заохочувати і виділяти кращих студентів, формуючи у студентській групі дух змагання та здорового суперництва. Найефективнішою, на наш погляд, є наскрізна система організації позааудиторної роботи, яка розпочинається з виконання простих (загальних) завдань на молодших курсах, продовжується у вигляді все більш складних етапів професійно спрямованої діяльності, а на випускних курсах може перейти в роботу у студентських підприємствах як школі працевлаштування.

На початковому етапі доцільно практикувати проведення соціально-психологічних тренінгів, як то тренінг спілкування, тренінг впевненості у собі, тренінг роботи у команді та ін. Крім того, корисними можуть бути семінари, присвячені пізнавальним і цікавим темам для підвищення рівня культури студентів.

Позааудиторна робота другої категорії носить більш загальний, виховний характер і може поєднувати студентів різних спеціальностей. До неї відносяться, наприклад, спортивні секції, театральні та танцювальні групи, екскурсії, відвідування виставок та музеїв тощо. За час навчання у вищому навчальному закладі в студентів формується національна й громадянська позиція, мобільність, компетентність, високі духовні, моральні, трудові, естетичні риси. Щоб розвинути ці риси, студентів необхідно максимально наблизити до мистецтва рідного краю, його традицій, фольклору, звичаїв та обрядів. Практично залучаючись до традицій, звичаїв, обрядів, майбутній учитель вбирає в себе їх філософський, моральний, психологічний та естетичний зміст, поступово розширюючи й зміцнюючи зв'язок із рідним народом. Залучення студентської молоді до підготовки та проведення національних свят, сприяє вихованню в студентів поваги до звичаїв, традицій та обрядів своїх предків.

Ми вважаємо, що доцільною буде така структура позааудиторної діяльності студента (рис. 1).

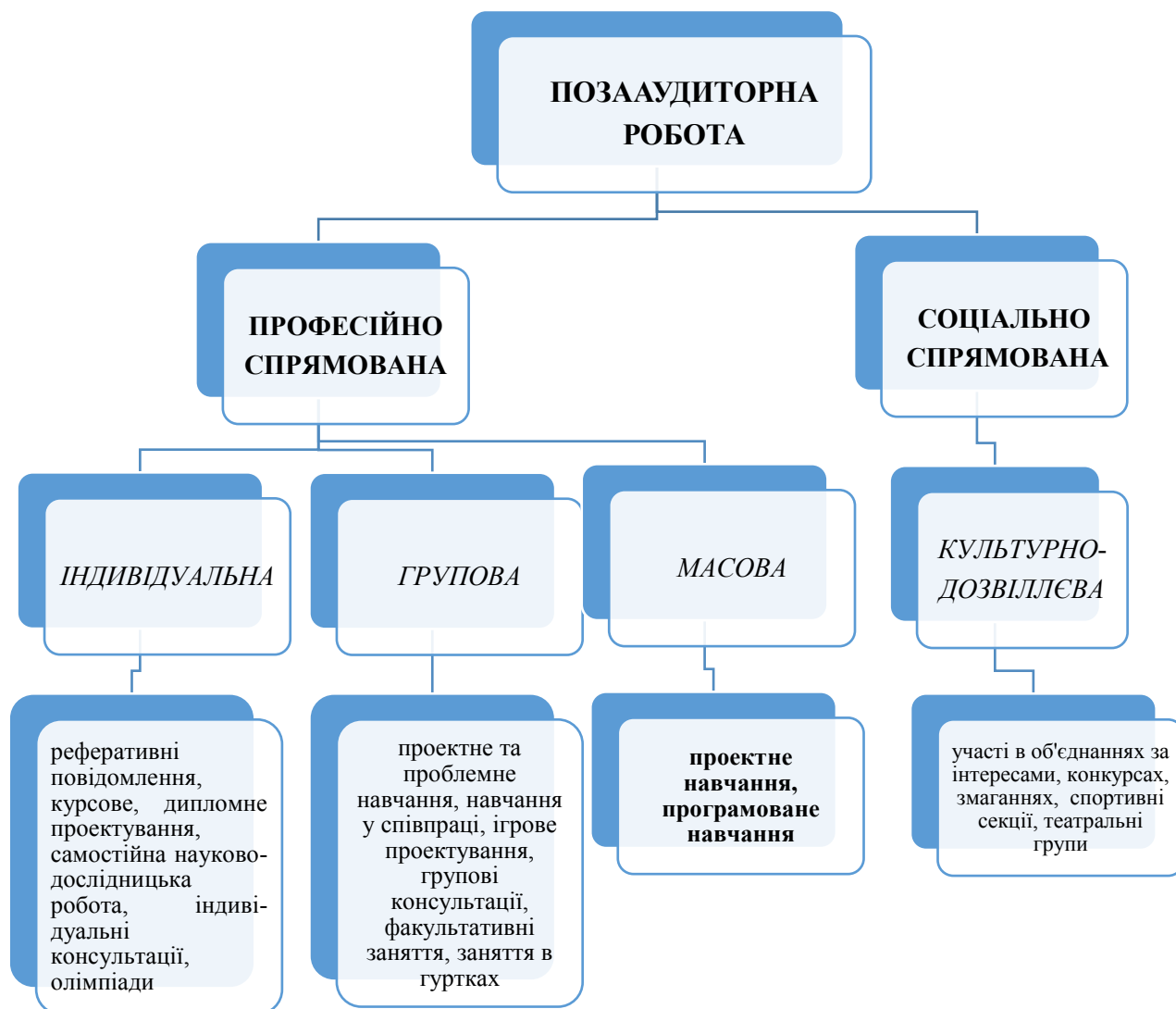

Рис. 1. Структура позааудиторної роботи

Слід зазначити, що позааудиторна робота повинна будуватися на принципах безперервності, самостійності, особистісного розвитку, професійної спрямованості, мотивації і стимуляції навчання, міжособистісної взаємодії. Важливо підготувати фахівця до роботи у закладах загальної середньої освіти, який би швидко адаптувався до роботи, зміг реалізувати свої потреби як у професійному самовизначенні, так і в творчій самостійній діяльності.

Студенти педагогічних вишів – майбутні вчителі та викладачі, набуваючи професійних якостей, готуються не лише до навчання дітей, а й виховання. Саме тому необхідне формування особистісних якостей майбутніх вчителів на

засадах єдності професійно компетентного фахівця і особистості, яка є носієм знань про матеріальну і духовну культуру, історичний розвиток української нації, фольклору, традицій, звичаїв і обрядів рідного народу, вміє використовувати ці знання у професійній діяльності.

Ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності, та до навчального процесу має виражатися у пізнавальному інтересі, потребі у творчості, самовираженні та самовдосконаленні, у прагненні сприяти благополуччю та зростанню інших людей, вдосконалювати суспільство, в активній життєвій позиції тощо.

Позааудиторна робота студентів є важливим складником у підготовці кваліфікованого фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці, здатного до компетентної професійної діяльності на рівні світових стандартів. Головним завданням організації позааудиторної роботи студентів є використання традиційних та інноваційних форм і методів роботи, які б, доповнюючи один одного, становили єдину систему, яку можна адаптувати до особливостей навчального процесу в конкретному ЗВО з метою оптимізації навчання та підготовки висококваліфікованих фахівців.

Використана література:

1. Демченко О. Дидактична система організації самостійної роботи студентів / О. Демченко // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С. 68–70.
2. Донченко М. В. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів у позааудиторній роботі у вищих навчальних педагогічних закладах України (друга половина XX ст.): дис... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Донченко Марина Володимирівна. – Х., 2004. – 204 с.
3. Коваль В. Ю. Система позааудиторної діяльності студентів вищих навчальних закладів [Текст] [Електронний ресурс] / В. Ю. Коваль // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія "Педагогіка,

психологія, соціологія". – 2009 – № 6. – С. 19-23. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_pps/2009_6/koval.pdf

4. Кучерява О. Ю. Форми та види позааудиторної роботи з математики в педагогічному університеті [Текст] / О. Ю. Кучерява // Didactics of mathematics : Problems and Investigations. – 2009. – № 31. – С. 79–83.

5. Педагогічний словник / за ред. М.Д. Ярмаченка. – К. : Пед. думка, 2001. – 516 с.

6. Стоян А. Н. Организация досуга студенческой молодежи [Текст] / А. Н. Стоян. – К. : Вища школа, 1984. – 41 с.

THEORETICAL-LEGAL ASPECTS OF IMPLEMENTATION OF DOCUMENTATION IN THE SYSTEM OF THE MIA OF UKRAINE

GRECHISHKIN I.K.

*2nd year cadet of the faculty of
training of specialists for bodies
pre-trial investigation*

Dnepropetrovsk State

University of Internal Affairs

Dnipro, Ukraine

Supervisor:

REZTSOVA N.S.

*police major, department teacher
criminal proceedings*

Dnepropetrovsk State

University of Internal Affairs

Dnipro, Ukraine

At the present stage of development of society, during the exercise of their powers by various bodies, organizations, enterprises, it is a prerequisite that in accordance with the statutes, as well as the current legislation of Ukraine, active consolidation of their actions, contracts and other facts concerning their activity in the form of documents . The structure of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is no exception.

The relevance of the investigation of the matter of record keeping in the Ministry of Internal Affairs system is conditioned by the fact that the bodies, assigned to its structure, at the state level provide protection, protection and realization of human and citizen's rights and freedoms, while being under constant control and supervision by the public and the state as a whole. . Confirmation of the lawfulness

of their actions is the official information, fixed in accordance with the requirements of the current legislation, in compliance with the necessary details, which is presented in the form of a document.

First of all, when considering this issue, it is necessary to refer to the interpretation of the concept of the document. This concept is very controversial and ambiguous, and the views of scholars on its interpretation are still divergent. One of the most extensive and thoroughly researched is the interpretation given by G.N. Shvetsova-Vodka in her dissertation and textbook "Documentary Studies".

In the process of researching this question, she came to the conclusion that in the process of evolutionary formation of the document, in its essence, four interpretations of its concept were developed. The first value of a document displays it as any material object that carries information that is attached to it that can be used to study a physical or intellectual phenomenon. In the second sense, the scientist interprets the document as a material object, which is the result of human labor, which testifies to human intelligence and the level of development of civilization. The third definition highlights the document as a material object, which is created for the purpose of embodying human thoughts, knowledge, information intended for transmission. The latter interpretation has become the most widely recognized in the world scientific community. By this definition, a document is understood as a material (substantive) object on which social (semantic) information is secured by a means of recording [1].

The concept of "document" has been interpreted little and has many official fixations. To date, there are a sufficient number of legal acts that regulate this issue, but have lapsed. However, in our opinion, the views on this problem, once fixed by the legislator, may still be relevant today. Yes, the first of the interpretations we consider is presented in DSTU 2392-94. It refers to the document recorded information, which can be considered as a unit in the course of information activities. According to DSTU 3017-95, a document is a material object with information secured by the human created means for its transmission in time and space. DSTU 2732-94 defines a document as a material object, which has in its secured form

information, which is issued in the established order and has the legal force according to the current legislation .

In order to work effectively with the documents, the relevant regulatory bodies must adopt the necessary regulatory framework. The fundamental source for each area of activity is the Constitution of Ukraine, which sets out the fundamental rights, freedoms and responsibilities of the individual and the citizen, as well as the state as a whole. For the MIA system, there is already a more specialized list, which includes DSTU 4163, DSTU 2732, MIA Order No. 747 “On Approval of the Instruction on Office Management in the Ministry of Internal Affairs of Ukraine” and this instruction itself, MIA Order No. 650 “On Approval of the Instruction on registration of documents in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine ”, as well as this instruction, as well as other normative legal acts that regulate relations in this field.

A document is, by its nature, a complex entity that must be considered as a coherent system with many interrelated elements. It is the interrelation of these parts that defines the document as an integral indivisible structure. In general, the structure of documents is divided into several levels. The first level that is the smallest unit of division of the document is the element. The next is a subsystem, which is a collection of a certain number of homogeneous elements, joined together to perform the functions necessary for the existence of a document system. Instead, the system consists of subsystems, and having multiple subsystems transforms it into a complex system. In the course of the study, a list of relevant features defining the document as a single system, the functions provided by the elements and the subsystem and the document, as well as the necessary properties, were established and summarized.

In documents, their features are expressed in the external features that characterize the object as a document. Unlike features, properties characterize a document because of its high-quality, document-only inside, that is, they provide some distinctive information that identifies the document among other objects. The most common in the scientific literature are attributes such as attribution, functionality and structure. Attribution is the presence in the document of the

necessary elements, the absence of which makes it impossible for the documents to exist. Functionality specifies that the document is intended to perform certain tasks that are assigned to it by the person authorized to create documents by a person or body. The close systemic linkage of the mandatory constituent elements characterizes the structural property.

According to its nature, a document is capable of performing both general and special functions. The most sustainable is the view of the world scientific community, regarding the list and distribution of functions of documents in groups, which determines among the general communicative, social, cultural and information functions, and among the special ones - legal, historical and administrative.

However, in order for the document to exist at all, it is necessary in accordance with legal, logical and linguistic requirements, and using the necessary methods, means and methods to consolidate and formalize the information, which should be transmitted in a documentary form on a tangible medium of information. This procedure is called documentation. Documentation is a complex process that involves the procedures of drafting, agreeing, approving, processing, producing and reproducing documents.

In accordance with the functions laid down in the document, the number of persons and bodies entitled to create documents is determined. In the course of their activities, the documents that consolidate management information are the most common ones for the fulfillment of the powers of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. According to the current legislation, there is a comprehensive list of entities authorized to take all the necessary steps to document management information. This ensures the effectiveness of the bodies of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, as well as prevents the possibility of collisions.

To summarize our research, we would like to point out that in the age of information technology in which we live, the existence of such objects as a document is obligatory, necessary and effective. The documents of particular importance are for the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. This is due both to the specific nature of the powers of these bodies and to the increased attention to the legitimacy of their

activities. In our opinion, the effectiveness of documents is achieved first and foremost by the functioning of the fundamental parts of the structure of the document, as well as compliance with their requirements of today's realities. Therefore, working with documents is an integral part not only in the professional activity of every MIA employee, but also in the everyday life of every person.

Used literature:

1. Г.Н. Швецова-Водка /навчальний посібник «Документознавство» Київ – 2007 рік

АД'ЮВАНТНА ТАКТИКА ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ПІДШЛУНКОВОЇ ЗАЛОЗИ ПРИ ЦУКРОВОМУ ДІАБЕТІ 2 ТИПУ ІЗ СУПУТНІМ ХРОНІЧНИМ ПАНКРЕАТИТОМ

РЕДЬКВА О.В.

*аспірант кафедри первинної медико-санітарної допомоги та
загальної практики - сімейної медицини*

БАБІНЕЦЬ Л.С.

*д-р. мед. наук, професор,
завідувач кафедри первинної медико-санітарної допомоги та
загальної практики - сімейної медицини
Тернопільський національний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України
м. Тернопіль, Україна*

Вступ. Значна кількість ускладнень цукрового діабету (ЦД) 2 типу, позиттєве застосування цукрознижувальних препаратів, розвиток у деяких хворих алергічних реакцій, а також приєднання хронічного панкреатиту (ХП) із зовнішньосекреторною недостатністю (ЗСН) підшлункової залози (ПЗ) часто суттєво обмежують призначення загальноприйнятого медикаментозного лікування таким пацієнтам. Немедикаментозні методи, зокрема фізіотерапія, рефлексотерапія, санаторно-курортне лікування займають важливе місце у комплексній реабілітації пацієнтів із ЦД 2 типу [1]. Будучи методом народної китайської медицини, акупунктура в даний час широко застосовується у всьому світі. Згідно доповідей, що були представлені із 129 країн світу, 80 % з них сьогодні визнають користь акупунктури [3]. Знеболюючий, спазмолітичний, вазоактивний, нейроадаптивний, антиспазмолітичний, адаптаційно-трофічний, десенсибілізуючий і ін. ефекти голкорексотерапії дозволяють отримувати

кращий результат у разі використання даного методу у складі комплексної реабілітації пацієнтів [4].

Метою дослідження було дослідження ефективності застосування голкорексфлексотерапії (ГРТ) у комплексній реабілітації пацієнтів із цукровим діабетом 2-го типу у поєднанні з ХП на основі оцінки клінічних параметрів.

Матеріали і методи. Обстежено 60 хворих на ЦД 2-го типу у поєднанні з ХП, і розділено на 2 групи. Середній вік пацієнтів - $(52,86 \pm 0,83)$ років. Контрольна група - 15 здорових осіб. Для оцінки ЯЖ було проведено анкетування за допомогою опитувальника SF-36 у динаміці лікування. Усі пацієнти із ЦД 2-го типу у поєднанні з ХП отримували адекватну загальноприйнятну терапію. Додатково до лікування пацієнти II групи отримали курс ГРТ за методикою, яка була сформована на основі напрацювань київської школи рефлексотерапії (Є.Л. Мачерет та ін.) і пекінської школи (Конг Лін), що включала 11 сеансів: 1 сеанс – G4, E36 –20 хв; 2 сеанс – V41 –20 хв; 3 сеанс – V43, V17 – 2 хв; 4 сеанс – АТ мозку та підшлункової залози –20 хв; 5 сеанс – V28, Z13 – 20 хв; 6 сеанс – V26 –20 хв; 7 сеанс – Rp6, V36, АТ мозку, залоз внутр. секреції –2 хв, 8 сеанс – E3, V20 –20 хв; 9 сеанс – V41, E33 –20 хв; 10 сеанс – V17, АТ мозку –20 хв; 11 сеанс – G11, E36 –20 хв [2].

Результати. Рівень фекальної α -еластази виріс на 58,5 % у I групі, на 93,4 % - у II групі, рівень глюкози в крові зменшився на 9,2 % у I групі і на 19,5 % у II групі, рівень HbA1c – на 4,9% у I групі і 12,2 % у II групі, зміни параметрів копрограми у балах – на 24,5 % у I групі і на 55,2 % у II групі.

Висновки. Виявлене покращення секреторної та інкреторної функцій ПЗ лікування яких включало застосування ГРТ, підтверджує покращення ефективності комплексної реабілітації пацієнтів з ЦД 2 типу у поєднанні з ХП при застосуванні курсу ГРТ . Розробка нових немедикаментозних методів реабілітації може підвищити ефективність корекції ускладнень, знизити медикаментозне навантаження, дозволить досягати стійкої компенсації ЦД і ХП.

Використана література:

1. Бабінець Л. С. Аналіз ефективності комплексної реабілітації із застосуванням голкорексотерапії на основі оцінки клінічних параметрів і лабораторних показників хворих на цукровий діабет / Л. С. Бабінець, О. В. Редьква, Т. Б. Лазарчук, О. І. Криськів // Здобутки клінічної і експериментальної медицини. - 2018. - № 2. - С. 238-239. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zkem_2018_2_43
2. 2. Мачерет Е. Л. Руководство по рефлексотерапии / Е. Л. Мачерет, И. З. Самосюк. – К. : Вища школа, 1989. – 479 с.
3. Стратегия ВОЗ в области народной медицины, 2014-2023 гг. – Издание ВОЗ, 2013. – 76 с.
4. Рефлексотерапія: навч. поісбник / В. П. Лисенюк [та ін]. - К. : Ходак, 2002. - 132 с.: табл. - Бібліогр.:с.97.

ІНФОРМАТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОПИТУВАЛЬНИКІВ ПРИ ВЕГЕТАТИВНІЙ ДИСФУНКЦІЇ НА ТЛІ ХРОНІЧНОГО ПАНКРЕАТИТУ

САБАТ З.І.

аспірант кафедри первинної медико-санітарної допомоги та загальної практики-сімейної медицини

Тернопільський національний медичний університет

імені І.Я. Горбачевського МОЗ України

м. Тернопіль, Україна

БАБІНЕЦЬ Л.С.

доктор медичних наук, професор,

завідувач кафедри первинної медико-санітарної допомоги та загальної практики-сімейної медицини

Тернопільський національний медичний університет

імені І.Я. Горбачевського МОЗ України

м. Тернопіль, Україна

Вступ.

Проблема співвідношення «психічного» і «соматичного» з давніх часів є однією із ключових у медичній науці. Вегетативні дисфункції (ВД) та інші психосоматичні розлади (ПСР) є причиною скарг 36-71 % хворих, що звертаються до лікарів у зв'язку з порушеннями органів травлення, серед яких до 25 % страждають на хронічний панкреатит (ХП) [1, 2]. Функціонування системи органів ШКТ тісно пов'язане з психічним станом людини. Ще лікарі стародавньої Індії вважали, що негативні емоції – це перші щаблі до початку будь-якої хвороби.

Негативні емоції супроводжуються фізіологічними змінами в організмі, що призводять до підвищеного артеріального тиску, підвищеного м'язового тону, надлишкового цукру в крові, гормонів (адреналіну, норадреналіну) та

активізації кровообігу. Дисбаланс ланок вегетативної нервової системи з підвищенням активності симпатичної та пригніченням парасимпатичної частини є закономірною реакцією на стрес та одним із патогенетичних механізмів виникнення захворювань органів травлення [3].

Г. Сельє з'ясував, що стрес у своєму перебігу має три стадії, що розгортаються як єдиний процес: стадія тривоги, стадія резистентності (адаптації) та стадія виснаження [4, 5, 6]. Роботу нашого організму в період виникнення стресу можна порівняти з фортецею в облозі. На її захист спрямовано всі наявні ресурси, проте настає час, коли вони вичерпуються. Або ворога буде розбито і облогу знято, або фортеця здасться. Саме в цьому випадку і виникають хвороби стресу. Яскравим прикладом негативної дії стресу є випадки стресового панкреатиту, що почастишали на тлі складної ситуації в країні і про які раніше читали лише в літературі [7, 8].

Мета.

Оцінити стан вегетативної нервової системи та психо-емоційний фон у пацієнтів з хронічним панкреатитом (ХП), використовуючи опитувальники Вейна, Спілбергера-Ханіна, Айзенка, GSRS та SF-36.

Матеріали та методи.

Було обстежено 45 пацієнтів з хронічним панкреатитом. З метою забезпечення клінічної однорідності залучених до вибірки хворих та верифікування вторинного характеру вегетативних дисфункцій з дослідження виключались пацієнти з клінічно значимими супутніми захворюваннями, наявністю в анамнезі черепно-мозкових травм, хронічних запальних процесів жіночої чи чоловічої статеві сфери, операцій на органах черевної порожнини. Для оцінки основних гастроентерологічних синдромів використали опитувальник GSRS. Наявність вегетативних порушень оцінювалась за допомогою опитувальника Вейна. Були застосовані опитувальники Спілбергера-Ханіна, Айзенка для дослідження психо-емоційного стану пацієнтів, а саме рівня особистісної та реактивної тривожності й нейротизму, SF-36 – для оцінки якості життя.

Результати.

За даними опитувальника Вейна в 91,1 % (n=41) хворих на ХП виявлено ознаки вегетативної дисфункції (ВД), що супроводжувалось найбільш вираженими диспепсичним ((3,2±1,0) бали) та больовим ((2,9±1,3) бали) синдромами за даними гастроентерологічного опитувальника (GSRS). Із збільшенням тривалості захворювання спостерігалось зниження показників опитувальника Вейна, що може бути пов'язано із виснаженням компенсаторних механізмів.

Доведено зниження усіх показників якості життя за опитувальником SF-36 у хворих на ХП із ВД, однак найбільше зменшились рольове (32,2±3,3) та емоційне (39,3±4,4) функціонування. Встановлено стан фізичного здоров'я на рівні 50,3±4,1, психологічного – на рівні 50,6±1,4.

Наявність вегетативної дисфункції у хворих на ХП супроводжувалась підвищенням реактивної (середнє значення 45,0±5,7) та особистої (середнє значення 43,0±5,2) тривожності, високим рівнем реактивної тривожності - в 46,7 %, а особистої тривожності - в 37,8 % пацієнтів, а також зростанням нейротизму (середнє значення 14,7±2,4) у 75,6 % хворих.

Висновок.

Проаналізувавши отримані результати, можна стверджувати, що у опитувальники Вейна, Спілбергера-Ханіна, Айзенка, GSRS та SF-36 є досить інформативними для оцінки стану вегетативної нервової системи та психо-емоційного фону у пацієнтів хронічним панкреатитом і можуть широко застосовуватись на амбулаторному рівні допомоги.

Використана література:

1. Бабінець Л. С. Хронічний панкреатит: діагностика і лікування, алгоритми динамічного спостереження лікарем загальної практики – сімейної медицини на засадах доказової медицини. Здоров'я України. 2012; 23: 61–63.

2. Фирсова Л. Д. Психосоматические аспекты гастроэнтерологических заболеваний. Мед газета. 2005; 75: 18–21.
3. Перетятко Л. Г., Тесленко М. М. Психосоматичні розлади: сучасний стан проблеми. Психологія і особистість. 2017; 2 (12): 137–147.
4. Башкірова Л. О. Сучасні підходи до медикаментозного лікування хворих із вегето-судинними пароксизмами. Мистецтво лікування. 2005; 11: 34–39.
5. Ковальзон В. М. Стресс, сон и нейпропептиды. Природа. 1999; 5: 37–41.
6. Палій І. Г., Заїка С. В., Вихристюк Г. І. Стрес як фактор виникнення розповсюджених терапевтичних захворювань та шляхи його оптимальної корекції. Ліки України. 2009; 7(133): 65–70.
7. Коротько Г. Ф. Возвратное торможение панкреатической секреции. Вестн. клуба панкреатологов. 2013; 4: 5–13.
8. Губергриц Н. Б., Зубов А. Д., Фоменко П. Г., Ключков А. Е. Некоторые аспекты стрессового панкреатита. Сучасна гастроентерологія. 2015; 1: 81–84.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА НАСЕЛЕННЯ

ШКУТ А.С.

*курсант 4-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції*

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м.Дніпро, Україна*

Науковий керівник:

ЯРОШЕНКО А.С.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри

цивільного права та процесу

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м.Дніпро, Україна*

Через негативний антропогенний вплив прогресивно змінюється природний хімічний склад і екологічні характеристики повітря в Україні. До кінця XIX століття концентрація вуглекислого газу залишалася на сталому рівні, і лише на порозі XX століття стійкість та якість атмосфери була порушена. Темп змін суттєво прискорився, порівняно з минулими століттями.

Вагоме значення набуває вдосконалення існуючих правових засобів охорони атмосферного повітря та їх адаптація до європейських і світових вимог.

Слід зазначити, що атмосферне повітря – необхідна фізична і біологічна умова існування людини та джерело життя на Землі, яке у природному стані складається з суміші газів: це переважно азот, кисень, а

також аргон, вуглекислий газ, водень, гелій, неон, озон, пил, водяна пара та деякі інші речовини [1, с.71].

Слід зазначити, що охорона атмосферного повітря – система заходів, спрямованих на збереження, поліпшення і відновлення стану атмосферного повітря, запобіганням і зниженням рівня забруднення та впливу на нього хімічних сполук, фізичних та біологічних факторів.

В Україні основним нормативно-правовим актом у сфері охорони атмосферного повітря є Закон України «Про охорону атмосферного повітря». В цьому законі існує система нормативів гранично допустимих концентрацій (далі – ГДК) забруднюючих речовин, які встановлюються МОЗ з метою оцінки рівня забруднення та якості атмосферного повітря [2].

Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) відокремлює в окрему Главу 7 адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини. Так наприклад щодо перевищення гранично допустимих рівнів впливу фізичних та біологічних факторів на атмосферне повітря є адміністративним правопорушенням, передбаченого ч.2 ст. 78 КУпАП [3].

Значне та постійне зростання негативного антропогенного впливу на атмосферне повітря приводить до зниження екологічного стану довкілля, помножується захворюваність та збільшується ризик смертності серед населення.

Ключовими забруднювачами атмосферного повітря є різні галузі промисловості, наприклад: теплоенергетика, підприємства металургійного комплексу, нафтовидобувна промисловість, нафтохімічна промисловість, автотранспорт, виробництво будівельних матеріалів.

Збільшується надходження токсичних речовин у навколишнє середовище, першим ділом вони впливають на здоров'я населення, знижується якість продуктів сільського господарства, змінюється клімат окремих регіонів і стан озонового шару Землі, загибель флори і фауни.

Також, постає питання щодо відсутності в Україні належної уваги питання якості атмосферного повітря, що призводить до недосконалості чинного законодавства. Але більшість сучасних екологічних проблем мають загальнодержавний характер, адже проблеми екології не знають кордонів і можуть бути вирішені лише завдяки міжнародній співпраці.

Стан навколишнього середовища та охорона атмосферного повітря зобов'язує системної роботи для покращення його стану. Цим аспектом неможливо нехтувати та не приділяти увагу, адже від цього залежить життя та здоров'я людей, тварин, рослин, і взагалі природи.

Тому необхідна розробка проектів щодо комплексної підтримки охорони атмосферного повітря на міжнародному рівні, які б в подальшому впливали та підтримували стан екологічної безпеки атмосферного повітря.

Використана література:

1. Екологічна політика та право України на шляху до європейської інтеграції / за ред. О. І. Бондаря. К., 2015. 171 с.
2. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 10.10.1992 №2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12/print>(дата звернення: 12.12.2019).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс, Закон від 07.12.1984№ 8073-X. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/80731-10> (дата звернення: 12.12.2019).

ЗАХИСТ СІМ'Ї ТА ДИТИНСТВА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

АНІЩУК В.В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Луцький національний технічний університет

м. Луцьк, Україна

ПАШУК Ю.В.

студент третього курсу,

Луцький національний технічний університет

м. Луцьк, Україна

В умовах гуманізації суспільних відносин особлива увага має приділятися найменш захищеним соціальним групам, серед яких – діти. Виходячи з загальних принципів європейського вектору розвитку держави, найважливішим завданням для України є формування інституту соціального захисту дітей з метою створення сприятливих умов для формування наступних поколінь. Для цього кожній дитині потрібно надати можливість реалізувати свій потенціал, забезпечити максимально можливий рівень фізичного та психічного здоров'я, доступ до отримання якісної освіти, безпечне життя та захист від заподіяння шкоди, позитивні емоційні переживання, розвиток навичок догляду за собою й вирішення повсякденних проблем, формування унікальності, виховання навичок міжособистісного спілкування та суспільної взаємодії.

Виходячи з загальноєвропейського принципу, що тільки сім'я здатна забезпечити задоволення основних потреб дитини, надавати стимули для її подальшого розвитку, створювати стабільну атмосферу, пріоритетними, є сімейні форми виховання. Однак, якщо не існує реальної можливості для дитини жити з рідними батьками, найкраща альтернатива – усиновлення чи удочеріння, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу. Проте ці форми

соціального влаштування не є поширеними в Україні з ряду об'єктивних та суб'єктивних причин, тому держава бере на себе повну відповідальність за соціальне влаштування дітей, їхнє забезпечення та збереження здоров'я. У цьому контексті доцільно звернути увагу на концепцію соціально адекватного державного управління, розроблену В. Буреґою, в якій визначені основні проблеми неузгодженості дій державних органів влади та зазначені можливі перспективи їх подолання [1]. Крім того, на негативні наслідки неузгодженості дій структурних одиниць системи органів державного управління вказує Г. Губерна [2].

Однак зазначений досвід вітчизняних науковців все ще використано у соціальній сфері. Слід також зауважити, що інститут соціального захисту дітей у сучасній науковій літературі системно не вивчено, висвітлено лише загальні напрямки його функціонування [3; 4]. Тому, якщо розглядати соціальний захист з позицій системного підходу, то основним системоутворюючим фактором державної політики можна визначити законодавчо-нормативну базу. Одна з головних проблем сучасного стану охорони дитинства в Україні – це наявність близько 240 тис. дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують соціального захисту і не адаптовані до життя у суспільстві [5, с.19]. Враховуючи той аспект, що суспільство знаходиться в умовах проведення на Сході країни антитерористичної операції, то ситуація ускладнюється ще й наступними чинниками: погіршенням життєвих умов значної кількості громадян; суттєве зниженням фінансової спроможності батьків опікуватись своїми дітьми; наявністю значної кількості соціальних сиріт; виникнення нової категорії соціально невлаштованих дітей – діти вимушених переселенців, не тільки позбавлених нормальних, не кажучи вже про сприятливі, умов для існування, але й переживши страхіття бойових дій; недостатнім розвитком інституту прийомних сімей, їх соціальної підтримки. Усе це обумовлює необхідність докорінного перегляду державної політики у цьому напрямку.

Викладені проблеми свідчать про актуальність соціальної підтримки дітей та проблеми її впровадження у сучасній Україні.

Основні засади соціального захисту дітей в Україні формувались за умов старої, ще радянської, системи. В основу якої були покладені ідеї колективного виховання дітей. Незмінними вони залишились й по сьогоднішній день. Відповідно, наша держава успадкувала мережу великих інтернатних закладів, де діти позбавлені індивідуальної опіки та самостійного особистісного розвитку. Радянське минуле вплинуло і на формування визначень об'єкту та предмету соціального захисту дитинства. Так, об'єктами соціального захисту дитинства в Україні є діти – особи, від 0 до досягнення 18 років, розділені на певні або вікові або проблемні групи в залежності від рівня надання соціальної допомоги. До пріоритетних груп, які, у першу чергу, потребують соціального захисту, відносять: дітей-сиріт; дітей, які залишилися без піклування батьків; дітей, що перебували у девіантних і педагогічно запущених сім'ях; дітей з прийомних сімей, багатодітних та неповних; дітей-інвалідів; дітей, які мають вади у психічному та фізичному розвитку; дітей безробітних громадян; дітей – жертв збройних конфліктів, екологічних і техногенних катастроф; дітей з сімей біженців і вимушених переселенців; дітей, які перебувають на профілактичному обліку в органах внутрішніх справ [6, с. 36]. В Україні на законодавчому рівні виокремленні специфічні ознаки груп дітей – об'єктів соціальної роботи, а саме: 1) бездоглядні – діти, за поведінкою яких повністю відсутній контроль з боку дорослих, через невиконання або неналежне виконання покладених на них обов'язків щодо виховання та навчання своїх нащадків; 2) безпритульні – діти, що не мають певного місця проживання та/або місця перебування; 3) неповнолітні – діти віком від 0 до 18 років, що потрапили в соціально небезпечне становище, знаходяться в умовах, які представляють небезпеку для їх життя чи здоров'я, або не відповідають вимогам до принципів виховання чи його змісту, вчинили правопорушення чи антигромадські дії; 4) сім'я, що знаходиться у соціально небезпечному положенні чи/або у складній життєвій ситуації – сім'я, де діти перебувають у соціально небезпечному становищі, а також, де батьки або законні представники неповнолітніх не виконують своїх безпосередніх обов'язків і/або

негативно впливають на їх поведінку чи/або жорстоко поводяться з ними [7, с. 8]. На сьогодні вирішення проблем дітей зазначених категорій вважаються пріоритетними для сфери соціального захисту та перебувають у компетенції суб'єктів системи профілактики. Під впливом загальноєвропейських процесів ситуація щодо захисту дитинства поступово починає змінюватись.

Причина виникнення подібної ситуації пов'язана з тим, що за радянських часів процес виховання забезпечувався педагогічним колективом за підтримки дитячих громадських організацій. Сьогодні ж ці організації або зруйновані, або зведені нанівець. Вчителі ж у загальноосвітніх школах, посиляючись на низький рівень заробітної плати, вважають себе вільними від виховних функцій, у той час як зростає кількість учнів з педагогічно запущених і проблемних сімей, що потребують не просто підвищеної уваги, а серйозного втручання.

Зростання кількості занедбаних дітей в українському суспільстві безпосередньо пов'язане з процесом руйнування інституту сім'ї. Однак зазначена проблема не єдина. Аналіз роботи діючої в Україні мережі закладів та установ зазначеного профілю дав можливість виділити ряд сталих принципів, на яких ґрунтується державна політика.

Методологічний принцип – визначає вектор розвитку державної політики щодо вирішення проблем соціального захисту дітей. На сьогоднішній день, окрім визначення цього напрямку як загальноєвропейського, з'ясувати щось більш детальніше не можливо, під великим запитання залишається і тип моделі, у рамках якої буде реформуватись сама система соціального захисту дитинства. Не зважаючи на певну методологічну розгубленість, в Україні дитина визнається цілком самостійним суб'єктом права, якому на законодавчому рівні гарантовано розвиток особистості, збереження здоров'я та безкоштовна освіта, а існуючий інститут соціального захисту намагається діяти, дотримуючись принципів гуманізму.

Управлінський принцип – визначає структуру органів соціального захисту та забезпечення, їх якісний та кількісний склад, які надають допомогу,

як окремій дитині, так і родині у цілому, що потрапили у складні життєві обставини. В його рамках формуються кваліфікаційні характеристики соціальних працівників, які безпосередньо надають допомогу та займаються управлінням існуючої системи. Слід констатувати, що на сьогоднішній день більшість з них не мають відповідної освіти та не завжди можуть оперативно та якісно орієнтуватись у складних життєвих ситуаціях, оскільки значна частка кадрів у зазначеній системі залишилась працювати ще з радянських часів, а молоді фахівці через низький рівень заробітної плати не прагнуть присвячувати себе розвитку соціальної сфери.

Педагогічний принцип – визначає комплекс методологічних підходів, на базі яких будується виховний процес у державних закладах системи соціального захисту дітей (дитячих будинках, притулках, інтернатах, спеціалізованих школах та ін.). У його основі лежать методи колективного виховання та повна відсутність програм з надання соціальних і побутових навичок. Тому у більшості своїй випускники державних закладів проходять складний процес інтеграції у суспільство, оскільки часто не готові до самостійного життя, а іноді навіть не знають основ самообслуговування та ведення домашнього господарства.

Функціональний принцип – визначає рівень доступності соціальних послуг окремим групам клієнтів. В Україні дитина попадає у сферу інтересів соціальних служб тільки у випадку, коли вона вже знаходиться у складній ситуації – потрапила на вулицю, залишилась без нагляду батьків, змушена жебракувати, її життя загрожує певні ризики та ін. Для запобігання зазначених випадків українська система соціального захисту дитинства не діє, оскільки не існує структури, яка б здійснювала соціальний супровід сім'ї з дітьми і відстежувала виникнення відхилень та заздалегідь надавала допомогу.

Соціальний принцип – визначає напрямок та зміст державної політики щодо соціального захисту дітей, встановлює її пріоритети. Сьогодні можна констатувати наявність недостатнього рівня забезпечення державою єдиного та комплексного підходу до налагодження роботи всіх суб'єктів системи

соціального захисту дітей в Україні, повну відсутність системи взаємодії відповідних служб для об'єднання, при необхідності, зусиль в інтересах окремої сім'ї з метою комплексного вирішення її проблем та подолання умов через які вона опинилась у складних життєвих обставинах.

Підведемо підсумки. На сьогоднішній день в Україні відсутня система, яка б надавала ефективну допомогу дитині та належну підтримку родині з дітьми відповідно до їхніх потреб та пріоритетів розвитку суспільства. Органів, які б у комплексі забезпечували методологічну, змістовну та технологічну складові організації процесу соціального захисту дитинства, у 0

нашій державі до цього часу не існує. Таким чином, успішна реалізація державою соціальної політики щодо захисту дітей потребує створення такої моделі цієї політики, яка б передбачала функціонування розгалуженої системи надання соціальних послуг спеціалізованими органами та установами.

Використана література:

1. Бурега В.В. Социология управления / В. В. Бурега. – Донецьк : «Цифрова типографія», 2008. – 440 с.
2. Губерная Г. К. Социально-экономические асимметрии как проблема совершенствования государственной региональной политики / Г. К. Губерная // Вісник економічної науки України, 2009. – № 54. – С. 35-46.
3. Ноздріна О. Система державних органів соціального захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / О. Ноздріна // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. / голов. ред. Ю. С. Шемшученко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – Вип. 33. – С. 262-271.
4. Дівіцина Н. Ф. Соціальна робота з неблагополучними дітьми й підлітками / Н. Ф. Дівіцина. – К. : Просвіта, 2012. – 288 с.
5. Вегера С. Європейські соціальні стратегії і Україна / С. Вегера // Україна: аспекти праці, 2001. – №6. – С.18-29.

6. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист : зб. док. – К. : АТ Видавництво «Столиця», 1998. – 245 с.

7. Шульга Т. І. Робота з неблагополучною сім'єю / Т. І. Шульга. – Миколаїв : Дрофа, 2014. – 254 с.

8. Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей».[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.edulaw.org.ua/2009/10/zakon-ukrainy-pro-zabezpechennya-organiza-sijnopravovyx-umov-socialnogo-zaxystu-ditej-syrit.html> – Назва з екрану.

9. Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.edulaw.org.ua/2009/10/zakon-ukrainy-pro-zabezpechennya-organiza-sijnopravovyx-umov-socialnogo-zaxystu-ditejsyrit.html> – Назва з екрану.

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ КОМПЛЕКС ДИСПЕРСІЙНОГО АНАЛІЗУ ЯК МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ ПРИЧИНИ ВІДСУТНОСТІ ДОСТОВІРНОСТІ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ КАТЕГОРІАЛЬНИМИ ДАНИМИ

СІТКАР А.Д.

асистент кафедри біохімії, фармакології та

фізичних методів лікування з курсом аналітичної медицини

Медичний факультет ДВНЗ "Ужгородський національний університет"

м. Ужгород, Україна

РОСТОКА Л.М.

кандидат медичних наук, доцент,

в.о. зав. кафедри біохімії, фармакології та

фізичних методів лікування з курсом аналітичної медицини

Медичний факультет ДВНЗ "Ужгородський національний університет"

м. Ужгород, Україна

Актуальність. Під час проведення статистичного аналізу науковець може виявити відсутність взаємозв'язку між досліджуваними явищами. Якщо апріорі потрібно вказати, що його немає, то проблем не виникає і, як наслідок, формулюються відповідні висновки. У випадку, коли гіпотеза дослідження вимагає виявити достовірний зв'язок, то за його відсутності, частіше, подальший аналіз даних припиняється, а статистично невірогідні результати просто не вказують в матеріалах роботи. Але слід зазначити, що необхідно не тільки оцінювати достовірність отриманих результатів, але й шукати причини їх виникнення. Це особливо важливо, коли на збір та реєстрацію даних витрачено багато часу, зусиль, а в деяких випадках і коштів, а очікуваних результатів роботи не отримано.

Під час перевірки гіпотези про наявність зв'язку між явищами загальноприйнятим є розподіл методів статистичного аналізу на наступні

групи[4]: 1) кореляційний аналіз – використовують, коли змінні представлені кількісними або якісними ординальними даними (даний метод використовують найбільш часто); 2) дисперсійний аналіз - використовують, коли залежна змінна (результативна ознака) представлена кількісними або якісними ординальними даними, а незалежна змінна (факторіальна ознака, предиктор) представлена якісними номінальними даними; 3) аналіз таблиць спряженості – використовують, коли предиктори представлені якісними номінальними даними, а залежна змінна відображає кількість спостережень, для яких ознака відсутня або присутня. Слід зазначити, що такий поділ є умовним, оскільки прямою функцією деякий із методів є не аналіз зв'язку, а перевірка гіпотези про достовірність різниці між групами (дисперсійний аналіз). Інші методи (критерій χ^2 -Пірсона) оцінюють не стільки взаємозв'язок, а скільки асоціацію тому, що їх використовують при роботі із якісними даними та частотами.

Дисперсійний аналіз дає змогу визначити достовірність різниці між вибірками, коли кількість груп більше двох. Також, за допомогою нього, можна визначити частку факторного впливу (%) предиктору на параметри розсіювання у досліджуваних групах [3]. Наприклад, вплив (у %) прийому певної дози Йоду на рівень тиреоїдних гормонів. Тобто дисперсійний аналіз може оцінити наявність зв'язку лише опосередковано. Аналіз таблиць спряження, залежно від кількості градацій, дає змогу перевірити як гіпотезу про рівність пропорцій у групах (таблиці 2x2, залежно від того чи вони взаємопов'язані, чи незалежні), так і достовірність взаємозв'язку між якісними даними (таблиці mхn, де хоча б одна ознака має рівно або більше трьох градацій). Але для характеристики сили взаємозв'язку, у даному випадку, необхідно використовувати спеціальні методики (ф-коефіцієнт спряженості, коефіцієнт асоціації Юла, V-коефіцієнт Крамера, K-коефіцієнт Чупрова та ін.) [5]. Слід окремо відмітити критерій χ^2 -Пірсона: для впорядкованих градацій (для тренду). Його доцільно застосовувати у випадку, коли одна ознака дихотомічна, а інша має більше трьох градацій, які є впорядкованими [9]. Наприклад, взаємозв'язок між

наявністю кровотеч із варикозно-розширених вен стравоходу (є, немає) та ступенем фіброзу печінки (I, II, III, цироз).

Мета роботи. Вказати умови використання статистичних методів аналізу зв'язку між явищами та критерії вибору певного методу залежно від типу даних та їх розподілу. Визначити альтернативний комплекс дисперсійного аналізу як метод, який дозволяє оцінити причини отриманих результатів при аналізі зв'язку, перенести алгоритм його обчислення в комп'ютерну програму.

Матеріали та методи. Використано бібліосемантичний та контент-аналіз літератури, в якій представлено методики аналізу зв'язку між явищами. Методику використання альтернативного комплексу дисперсійного аналізу показано на прикладі статистичної обробки даних досліджень кафедри біохімії, фармакології та фізичних методів лікування медичного факультету ДВНЗ "УжНУ". Для створення алгоритму обчислення альтернативного комплексу дисперсійного аналізу використано комп'ютерну програму Microsoft Excel 2007.

Результати дослідження. Методом, який дозволяє сукупно оцінити різні параметри взаємозв'язку є регресійний аналіз, зокрема множинний [9]. При його обчисленні ми також визначаємо ступінь кореляції параметрів, який є необхідним для побудови регресійної моделі. Також ми отримуємо особливий показник, коефіцієнт детермінації, який визначає сумарну дію предикторів на дисперсію (%) залежної змінної. Його використовують для оцінки рівня апроксимації, необхідної для побудови регресійної моделі. Коефіцієнт детермінації також може опосередковано вказати на причину відсутності взаємозв'язку між явищами, визначаючи факторний вплив предикторів [6, 8]. Коефіцієнт детермінації можна використовувати, коли дані є кількісними, а взаємозв'язок між змінними майже лінійним. Також можна провести багатфакторний дисперсійний аналіз. Але вище вказані методи неможна застосувати щодо якісних, (категоріальних) даних (табл. 1), тим більше між ними не може бути лінійного зв'язку як такого, доречніше говорити про асоціацію ознак.

**Методи перевірки гіпотези про наявність зв'язку (асоціації) між
категоріальними (якісними) даними**

Два ряди змінних	Достовірність зв'язку	Кр χ^2 -Пірсона: таблиця 2x2 (з поправкою Йейтса); Точний кр Фішера (кр Фішера-Ірвіна); Кр χ^2 -Пірсона: великі таблиці спряження; Коеф кореляції $r(r)$ -Спірмена; Коеф кореляції τ -Кендалла; Коеф Фехнера; Бісерійний (точковий або ранговий) кр.
	Сила зв'язку (асоціації)	Коеф кореляції $r(r)$ -Спірмена; Коеф кореляції τ -Кендалла; Коеф Фехнера; Тетрахоричний показник зв'язку; Поліхоричний показник зв'язку; Q-коеф асоціації Юла; Со-коеф коваріації; ϕ -коеф спряженості, контингенції; V-коеф Крамера; Бісерійний (точковий або ранговий) кр; Кореляційне співвідношення Пірсона
Більше двох рядів змінних		Коеф конкордації Кендалла; Багатомірний непараметричний дисперсійний аналіз Фрідмана; Лог-лінійний аналіз таблиць спряження
Примітки: кр - критерій, коеф - коефіцієнт.		

Приклад проведення статистичного аналізу та частина матеріалів досліджень [1, 2, 10].

Мета роботи. Оцінити нутритивний статус та соматометричні дані досліджуваної вибірки людей у взаємозв'язку з глікемічним індексом (ГІ) та калорійністю вживаних ними продуктів. Провести аналіз взаємозв'язку раціону харчування та вегетативного тону. **Матеріали і методи дослідження.** Проведено опитування добровольців ($n=105$, середній вік - $27,7 \pm 2,6$, частка чоловіків – 32,4%, жінок – 67,6%) за допомогою спеціальних анкет. Похідними показниками даних анкети стали середній ГІ (сГІ) та середня калорійність (сК) вживаних продуктів у перерахунку на 100 г продукту, а також усереднені ГІ та калорійність за один прийом (табл. 2). Опитувані були розподілені на 2 групи: I – ті, що вживали переважно продукти з високим та середнім ГІ (60%); II – в раціоні яких переважали продукти з низьким і нульовим ГІ (40%). **Критерії оцінки показників:** Глікемічний індекс: <10 – нульовий, 10-40 – низький, 40-70 – середній, >70 – високий; ІМТ (індекс маси тіла): <16 – виражений дефіцит маси, 16-18,5 – недостатня маса, 18,5-24,99 – норма, 25-

30 – надмірна маса, 30-35 – ожиріння 1 ст., 35-40 – ожиріння 2 ст., >40 – ожиріння 3 ст.

Таблиця 2

Структура вибірки (%) за віком, ІМТ та ГІ вживаних продуктів

Показник		Загальні (n=105)	Чоловіки n=34 (32,4%)	Жінки n=71 (67,6%)
Вік	Юнацький	57	53	59
	Зрілий 1 період	16	21	14
	Зрілий 2 період	27	26	27
ІМТ	Виражений дефіцит	0,95	0	1
	Недостатня маса	11,43	0	17
	Норма	60,95	62	61
	Надмірна маса	15,25	26	10
	Ожиріння 1 ст.	9,52	9	10
	Ожиріння 2 ст.	0	0	0
	Ожиріння 3 ст.	1,9	3	1
ГІ середній	Низький	34	38	32
	Середній	65	59	68
	Високий	1	3	0
ГІ за прийом	Низький	2	3	1
	Середній	46	50	44
	Високий	52	47	55

Статистичний аналіз даних. Для аналізу взаємозв'язку між ІМТ (у вигляді порядкових даних) та переважним вживанням продуктів з певним ГІ складено таблиці спряженості в різних комбінаціях та використано наступні критерії (за критичний рівень вважали $\alpha=0,05$): 1) χ^2 -Пірсона: таблиці 2x2, відповідає тетрагоричному показнику зв'язку; 2) χ^2 -Пірсона: mxn (довільні таблиці, 2x3 та 3x3), відповідає полігоричному показнику зв'язку; 3) Точний критерій Фішера (двосторонній); 4) Показник відносного ризику; 5) Показник відношення шансів; 6) Q-коефіцієнт асоціації Юла; 7) ϕ -коефіцієнт спряженості (контингенції); 8) C-коефіцієнт спряженості Пірсона; 9) K-коефіцієнт Чупрова; 10) V-коефіцієнт Крамера. Перші три критерії характеризують наявність та достовірність зв'язку, 4 і 5 використовуються для когортних досліджень та досліджень "випадок-контроль" відповідно, 6-10 характеризують силу взаємозв'язку. Результати розрахунків показано в таблиці 3.

Розраховані критеріальні значення вищевказаних методів

Пункт	Критерій	Статистика критерію	
1	χ^2 -Пірсона: 2x2	0,327 (3,841)	$p>0,05$
2	χ^2 -Пірсона: 2x2	0,135 (3,841)	$p>0,05$
3	χ^2 -Пірсона: 2x3	1,76 (5,991)	$p>0,05$
4	χ^2 -Пірсона: 3x3	3,763 (9,488)	$p>0,05$
5	Точний критерій Фішера	0,68368	$p>0,05$
6	Коефіцієнт ф, Чупрова, Крамера	0,056	Зв'язок несуттєвий
7	Коефіцієнт спряженості Пірсона	0,056	
8	Коефіцієнт асоціації Юла	0,117	
9	Показник відношення шансів	1,265 (0,565-2,833)	Недостовірний
10	Показник відносного ризику	1,153 (0,703-1,891)	Недостовірний

В дужках (пункт 1-4) вказані критичні (табличні) значення критерію при $p=0,05$, тобто, для достовірності зв'язку розраховане значення повинне бути більше за критичне. Для точного критерію Фішера (пункт 5) обчислюється безпосередньо значення Р, тобто, для достовірності зв'язку, воно повинне бути $<0,05$. Значення критеріїв оцінки сили взаємозв'язку (пункт 6-8) повинні бути не менше 0,1 (за шкалою Чеддока). Щодо показників відношення шансів та відносного ризику (пункт 9, 10), то для них в дужках вказаний 95% довірчий інтервал (якщо він включає 1, то показники не достовірні). Як видно з таблиці, наявність взаємозв'язку між досліджуваними явищами, характер їх сили, показник шансів та ризику не є достовірними ($p>0,05$).

Для поглибленого статистичного аналізу та оцінки факторного впливу (вживання продуктів з певним глікемічним індексом, частота вживання фаст-фуду) на масу тіла досліджуваних осіб було використано дисперсійний аналіз (альтернативний комплекс). Аналіз проводили за допомогою програми Microsoft Excel 2007 із введенням відповідних алгоритмів розрахунку статистики критерію (рис. 1).

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T
1	BA	N	+	+																
2	+	8	4	3		KA	3			MA1	15	NA1	35	CA	0,0917749		N A	2		
3	+	18	17	7		KB	2			MA2	20	NA2	55				N B	1		
4	-	7	16	3		KA*KB	6			MA3	6	NA3	15				N AB	2		
5	-	17	38	8																
6																				
7	M	41			CZ	24,473		N X	5								S2A	0,045887		
8	N	105			CX	0,5171		N Z	99								S2B	0,077778		
9	M2/N	16,01			NX2	0,0207		S2X	0,1034								S2AB	0,157332		
10	CY	24,99			NZ2	0,9793		S2Z	0,2472											
11																				
12			MI	NI	MI2	MI2/NI	FI=MI/NI													
13	A1	B1	8	18	64	3,5556	0,4444			MB1	15	NB1	42	CB	0,0777778					
14		B2	7	17	49	2,8824	0,4118			MB2	26	NB2	63							
15	A2	B1	4	17	16	0,9412	0,2353													
16		B2	16	38	256	6,7368	0,4211													
17	A3	B1	3	7	9	1,2857	0,4286													
18		B2	3	8	9	1,125	0,375													
19			41	105		16,527														
20																				
21			F0,05	F0,01	P															
22	FX	0,4184	2,21	3,02	0,8353															
23	FA	0,1856	2,99	4,6	0,8308															
24	FB	0,3146	3,84	6,64	0,5758															
25	FAB	0,6364	2,99	4,6	0,5308															
26																				
27																				
28																				
29																				

Рис. 1. Приклад алгоритму обчислень альтернативного комплексу дисперсійного аналізу в Microsoft Excel 2007.

Було побудовано спеціальну таблицю (табл. 3): по вертикалі – частота переважного вживання продуктів з певним ГІ (фактор В), по горизонталі - частота вживання фаст-фуду (фактор А), у клітинках – частота випадків (у чисельнику – кількість осіб з неадекватною масою тіла, в знаменнику – загальна кількість випадків).

Таблиця 4

Макет таблиці для початкових обчислень альтернативного комплексу дисперсійного аналізу якісних (категоріальних) даних

Фактори В↓ і А→	Не вживають	Рідко	Часто
Низький ГІ	8/18	4/17	3/7
Високий ГІ	7/17	16/38	3/8

За результатами аналізу розраховане значення $F=0,418$ (F критичне = 2,21, $p=0,835$). Сумарний вплив факторів А і В становить 2%, вплив неврахованих випадкових факторів – 98%. Значення F у даному випадку характеризує узагальнену факторіальну девіацію. Хоча за результатами

обчислень вплив досліджуваних факторів є недостовірним, але це не означає відсутність їх впливу окремо, або в комбінації [7].

Розраховане значення F для фактору A становить 0,186 ($F_{кр}=2,99$, $p=0,831$), для фактору B - 0,315 ($F_{кр}=3,84$, $p=0,576$), для комбінації факторів A і B - 0,636 ($F_{кр}=2,99$, $p=0,531$). З цього випливає, що вплив фактору A , фактору B чи їх комбінації масу тіла досліджуваних осіб не є достовірним ($p>0,05$).

Статистичний висновок. Таким чином, взаємозв'язок між характером харчування (частотою вживання фаст-фуду та продуктів з певним глікемічним індексом) та ІМТ відсутній. Причиною таких результатів може бути значний вплив випадкових факторів (регулярні фізичні навантаження або навпаки гіподинамія, наявність захворювання, віковий фактор та ін.), значна варіабельність показників нутритивного статусу (ГІ та калорійність продуктів, кратність прийому їжі), різна їх частота в групах (між- та внутрігрупова різниця), значний (98%) сумарний вплив цих факторів. Проблеми з розміром вибірки немає як такої, оскільки за формулою Лера (швидка формула з 80% потужністю та 0,5 стандартизованою різницею, тобто найгірший випадок) кількість досліджуваних у кожній групі повинна становити 64 (в даному дослідженні мінімальна кількість становила приблизно 40 осіб при складанні таблиць спряженості 2x2, з врахуванням того факту, що розподіл ознак за ГІ був нормальним (за критерієм Колмогорова-Смірнова)). Незважаючи на загальновідомий факт, що вживання високоглікемічних продуктів (швидкі вуглеводи) та транс-жирів (фаст-фуд) здатні призводити до ожиріння, вплив цих факторів у даній вибірці є недостовірним.

Альтернативний комплекс дисперсійного аналізу на вищевказаному прикладі дав змогу визначити достовірність факторіального впливу предикторів та частку неврахованих факторів саме якісних (категоріальних) даних, що створює передумови для перегляду даних досліджень, доопрацювання та залучення нових даних, виявлення помилок.

Висновок. Отже, під час проведення статистичного аналізу необхідно не тільки оцінювати достовірність отриманих результатів, але й шукати причини

їх виникнення. Навіть при отриманні недостовірних результатів їх все рівно необхідно обґрунтовувати. Слід також пам'ятати, що статистична достовірність (значущість) та клінічна важливість результатів це зовсім різні поняття. Наприклад, якщо деякий лікарський препарат недостовірно проявляв побічну дію на печінку (а під час проведення статистичного аналізу ми самі задаємо критичний рівень значущості), то це не означає, що негативного впливу даного препарату немає зовсім, або він незначний. Напроти, в деяких випадках ця побічна дія має грати ключову роль в наданні рекомендацій щодо тактики лікування та застосування конкретних засобів, які ґрунтуються на принципах доказової медицини. Таким чином, врахування більшості факторів впливу на здоров'я за допомогою статистичних засобів дозволить прогнозувати перебіг захворювання в кожного окремого пацієнта, що і визначає персоналізований підхід до лікування та профілактики.

Використана література

1. Вегетативний статус людини в асоціації з раціоном харчування як фактора виникнення цукрового діабету II типу / [Кузьмак М.В., Мимренко А.А., Росток Л.М., Сіткар А.Д.]. // Сучасна наука: проблеми і перспективи (частина I): матеріали III-ї Міжнародної науково-практичної конференції м. Київ, 6-7 жовтня 2017 року. — Київ.: МЦНД, 2017. — С. 43-44.
2. Використання глікемічного індексу для оцінки стану харчування студентів у порівнянні із соматометричними показниками / [Сіткар А.Д., Бедевельський М.С., Примак С.Л., Лях О.І., Йонаш К.І.] // Матеріали XIII науково-практичної конференції з міжнародною участю студентів та молодих вчених «Науковий потенціал молоді – прогрес медицини майбутнього». 22–25 квітня 2015 р. / Укладач Смоланка В.В. — Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. — С. 85-86.
3. Гланц С. Медико-биологическая статистика / С. Гланц. — М.: Практика, 1998. — 459 с.

4. Лапач С.Н. Статистика в науке и бизнесе / С.Н. Лапач, А.В. Чубенко, П.Н. Бабич. — К.: МОРИОН, 2002. — 640 с.
5. Медик В.А. Статистика в медицине и биологии / В. А. Медик, М.С. Токмачев, Б. Б. Фишман ; под. ред. Ю.М. Комарова : руководство: в 2 т. — М.: Медицина, 2000. — Т. 1. Теоретическая статистика. — 412 с.
6. Медична інформатика. Методичні вказівки до лабораторного практикума / [Шуста В.С., Кедюлич В.М., Куриця І.Ю., Сливка О.Г.]. — Ужгород: "Говерла". — 2011. — 41 с.
7. Мінцер О.П. Оброблення клінічних і експериментальних даних у медицині / О.П. Мінцер, Ю.В. Вороненко, В.В. Власов. — К.: Вища школа, 2003. — 350 с.
8. Наследов А.Д. SPSS: Компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках / А.Д. Наследов. — СПб.: Питер, 2005 — 416 с.
9. Петри А. Наглядная медицинская статистика / А. Петри, К. Сэбин ; пер. В.П. Леонова. — М.: ГЭОТАР-Медиа, 2009. — 168 с.
10. Порівняльний аналіз глікемічного індексу та калорійності продуктів харчування для складання дієт / [Мимренко А.А., Кузьмак М.В., Ростока Л.М., Сіткарь А.Д.]. // Сучасна наука: проблеми і перспективи (частина І): матеріали III-ї Міжнародної науково-практичної конференції м. Київ, 6-7 жовтня 2017 року. — Київ.: МЦНД, 2017. — С. 45-46.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ВПЕРШЕ ДІАГНОСТОВАНОГО ТУБЕРКУЛЬОЗУ ЛЕГЕНЬ У ХВОРИХ ІЗ НИЗЬКИМ ВМІСТОМ ЗАГАЛЬНОГО ХОЛЕСТЕРИНУ

НЕСТЕРЕНКО К.В.

ПЕТРИЩЕВ В. В.

*студенти 4 курсу, І медичного факультету,
Запорізький державний медичний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Актуальність. Не дивлячись на досягнення певних успіхів у боротьбі з туберкульозом на сьогоднішній день залишається ще багато невирішених запитань і нагальних проблем [1]. Зокрема, продовжується пошук патогенетичних механізмів несприятливого перебігу захворювання. Порушення ліпідного обміну привертало увагу вчених ще 100 років тому, але внаслідок патоморфозу туберкульозу і збільшення кількості випадків хіміорезистентного туберкульозу увага наукової спільноти до окремих питань ліпідного обміну повертається [2].

Зокрема, активно вивчається роль холестерину в перебігу захворювання. Холестерин людського організму може слугувати субстратом енергії для мікобактерій туберкульозу і сприяти їх тривалому виживанню [2]. Визначають, що рівні загального холестерину (ЗХс) в крові хворих на туберкульоз достовірно менші, ніж у здорових осіб, а протитуберкульозна хіміотерапія сприяє нормалізації його рівня [3].

На сьогоднішній день існує недостатньо робіт щодо вивчення ролі ЗХс у хворих на туберкульоз [4], увагу приділяють більше супутнім ураженням туберкульоз/ВІЛ та туберкульоз/гепатити [5].

Мета. Встановити клініко-рентгенологічні особливості перебігу туберкульозу у хворих на вперше діагностований туберкульоз (ВДТБ) легень із низькими рівнями ЗХс в крові.

Матеріали та методи. Обстежено 100 хворих на ВДТБ, які лікувалися в комунальній установі «Запорізький обласний протитуберкульозний клінічний диспансер» протягом 2017-2019 рр. Хворих розподілили на 2 групи. До 1 групи увійшло 11 пацієнтів із низьким рівнем ЗХс (менше 3 ммоль/л). До 2 групи – 89 пацієнтів із нормальними рівнями ЗХс (понад 3 ммоль/л). За віковою та гендерною характеристиками пацієнти не відрізнялися у групах, $p>0,05$. Оцінювали клінічні, рентгенологічні, функціональні (вентиляційна здатність) та лабораторні показники (аналізи мокротиння, клінічний аналіз крові) у хворих на початку лікування. Рівень ЗХс визначали біохімічним методом за стандартною методикою. Статистична обробка їх даних проводилась за допомогою програми «STATISTICA for Windows 13.0».

Результати дослідження. У пацієнтів 1 групи поширений легеневий процес (із ураженням понад 2 сегменти легені) визначався достовірно частіше порівняно із хворими 2 групи: 81,8 % проти 42,7 %, $p<0,05$. Деструкції у легенях присутні у 45,5 % пацієнтів 1 групи та 62,9 % – 2 групи, $p>0,05$. Але частка хворих із розмірами деструкцій понад 3 см переважала у пацієнтів 1 групи: всі 100 % деструкцій мали розміри більше 3 см, в той час як лише 44,6 % деструкцій хворих 2 групи мали відповідні розміри, $p<0,05$. Переважна більшість пацієнтів в обох групах була з бактеріовиділенням: 72,7 % у 1 групі та 74,2 % – у 2, $p>0,05$.

Серед супутніх позалегенових уражень у групах хворих переважали ураження бронхів: 36,4 % в 1 групі та 32,6 % в 2 групі; також мали місце туберкульозний плеврит: у 9,1 % пацієнтів 1 групи та у 6,7 % – 2 групи, ураження внутрішньогрудних лімфатичних залоз: у 9,1 % хворих 1 групи та у 2,2 % – 2 групи, по 1 пацієнту в кожній групі мали туберкульоз гортані; $p>0,05$.

Лейкоцитоз був у 45,5 % хворих 1 групи та у 11,2 % – 2 групи, $p<0,05$; лімфопенія – у 9,1 % осіб 1 групи та у 5,6 % осіб 2 групи, $p>0,05$; анемія визначалася у 27,3 % пацієнтів 1 групи та у 33,7 % пацієнтів 2 групи, $p>0,05$.

Вентиляційна недостатність спостерігалася у більшій половині хворих: у 54,5 % осіб 1 групи та у 53,9 % 2 групи, $p>0,05$.

Висновки. У хворих на ВДТБ легень із низьким вмістом ЗХс (менше 3 ммоль/л) на відміну від пацієнтів із нормальним рівнем ЗХс визначається поширений легеневий процес, у ½ хворих визначаються деструкції, які сягають розмірів понад 3 см у діаметрі та майже у половини хворих (45,5 %) визначається лейкоцитоз. Такі зміни можуть свідчити про негативний вплив гіпохолестеринемії на протитуберкульозний захист, або ж про негативний вплив поширеного туберкульозного запалення із великими деструкціями на обмін холестерину.

Список літератури

1. Мельник В. М., Новожилова І. О., Матусевич В. Г. Проблема низької ефективності лікування хворих на туберкульоз легень. *Український пульмонологічний журнал*. 2019. № 1. С. 25–32. doi: 10.312.15/2306-4927-2019-103-1-25-32.
2. Каминская Г. О., Абдуллаев Р. Ю. Туберкулез и обмен липидов. *Туберкулез и болезни легких*. 2016. № 94(6). С. 53-63. Режим доступу: <https://doi.org/10.21292/2075-1230-2016-94-6-53-63>.
3. Tuberculosis treatment raises total cholesterol level and restores high density lipoprotein cholesterol (HDL-C) in patients with pulmonary tuberculosis / D. C. Akpovi, L. H. C. Gbaguidi, E. Anago et al. *African journal of biotechnology*. 2013. Vol. 12(41). P. 6019-6024. <http://www.academicjournals.org/AJB>.
4. Калмиков С. А. Динаміка показників біохімічного аналізу крові у хворих на інфільтративний туберкульоз легень на тлі застосування засобів лікувальної фізкультури. *Проблеми безперервної медичної освіти та науки*. 2012. № 3. С. 34-37.
5. Функціональний стан печінки за біохімічними показниками крові у хворих із новими випадками ко-інфекції туберкульоз/ВІЛ та супутнім вірусним гепатитом В та/або С / С. О. Черенько, Н. А. Литвиненко, М. І. Гуменюк, О. Я.

Манів, Г. О. Варицька. *Туберкульоз, легеневі хвороби, ВІЛ-інфекція*. 2016. № 1. С. 54-58. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tlkhvil_2016_1_12.

УСКЛАДНЮВАЛЬНА РОЛЬ ВІРУСНОГО ГЕПАТИТУ С У ФАЗІ РЕМІСІЇ ПРИ ХРОНІЧНОМУ ПАНКРЕАТИТІ

ШАЙГЕН О.Р.

*аспірант кафедри первинної медико-санітарної допомоги та загальної
практики-сімейної медицини*

Тернопільський національний медичний університет

імені І.Я. Горбачевського

м. Тернопіль, Україна

БАБІНЕЦЬ Л.С.

*професор, д-р мед. наук, завідувач кафедри первинної медико-санітарної
допомоги та загальної практики-сімейної медицини*

Тернопільський національний медичний університет

імені І.Я. Горбачевського

м. Тернопіль, Україна

ХОМИН Г.О.

*аспірант кафедри первинної медико-санітарної допомоги та загальної
практики-сімейної медицини*

Тернопільський національний медичний університет

імені І.Я. Горбачевського

м. Тернопіль, Україна

Актуальність. В останні роки збільшилась увага до інфекційного агента, вплив якого може призвести до розвитку запального процесу в підшлунковій залозі (ПЗ). На сьогодні є недостатньо даних про вплив на ПЗ інфекційних агентів. Значне поширення вірусного гепатиту С (ВГС) серед населення, різноманітність його позапечінкових проявів обумовлюють актуальність проблеми.

Мета. Вивчити клінічний перебіг хронічного панкреатиту (ХП) у хворих із супутнім ВГС.

Матеріали і методи. Обстежено 102 хворих ХП (серед них 68 – ХП на тлі ВГС – І група) в амбулаторних умовах і проведено ретроспективний аналіз їхніх історій хворіб. Досліджували клінічний перебіг за допомогою адаптованої версії гастроентерологічного опитувальника (GSRS), структурний стан ПЗ за УЗ критеріями в балах, копрограму в балах, проведена оцінка загального та біохімічного аналізів крові.

Результати та обговорення. У клінічному перебігу ХП із супутнім ВГС провідне місце зайняли больовий і диспепсичний синдроми, а також синдром порушення випорожнень, що виявились більш вираженими, ніж у групі порівняння (ІІ група – ХП без ВГС) - вірогідна відмінність стосовно показників ІІ групи ($p < 0,05$). У хворих ХП із супутнім ВГС виявили анемію легкого ступеня, зниження рівня альбуміну у крові, гіпербілірубінемію, гіперхолестеринемію, підвищення рівня ферментів АЛТ та АСТ, підвищення рівнів амілази крові та діастази сечі (вірогідна відмінність стосовно ІІ групи ($p < 0,05$)). У хворих ХП із супутнім ВГС копрограма склала ($5,20 \pm 0,82$) балів, а в хворих ХП – ($3,10 \pm 0,32$) балів (виявлено значно гірші рівні показників, більш виражений запальний синдром і дисбактеріоз товстої кишки). У двох досліджуваних групах переважала стеаторея ІІ типу. Глибина структурних змін у ПЗ за даними УЗД у групі хворих ХП із ВГС становила ($2,56 \pm 1,10$) балів, що відповідає процесу середнього ступеня тяжкості. У ІІ групі цей показник склав ($1,90 \pm 0,60$) балів.

Висновок. Наявність супутнього ВГС у фазі ремісії у пацієнтів з хронічним панкреатитом достовірно ускладнювала клінічний перебіг ХП: глибші прояви больового, диспепсичного синдромів, синдрому порушення випорожнень за шкалою GSRS, поява анемії легкого ступеня, зниження рівня альбуміну у крові, вищий рівень гіпербілірубінемії, гіперхолестеринемії, підвищення рівня ферментів АЛТ та АСТ, амілази крові і діастази сечі (вірогідна відмінність стосовно групи пацієнтів з ізольованим ХП ($p < 0,05$)),

глибші зміни копрограми ($(5,20 \pm 0,82)$ бали проти $3,10 \pm 0,32$), більш вагомі зміни УЗ-ознак ПЗ ($(2,56 \pm 1,10)$ балів проти $1,90 \pm 0,60$).

CURRENT APPROACHES IN THE MANAGEMENT OF CHRONIC PANCREATITIS AND NICOTINE ADDICTION

ONUFRYK Z.

BABINETS L.

DRAPAK O.

Department of Primary Health Care and

General Practice of Family Medicine

I. Horbachevsky Ternopil National University

Ternopil, Ukraine

Chronic pancreatitis is often associated with nicotine addiction [6]. Smoking is an important factor in the development and progressing of chronic pancreatitis [5, 7]. It significantly worsens symptoms of chronic pancreatitis. WHO informs about approximately 1 100 000 000 smokers in the world. For diminishing withdrawal syndrome during smoking cessation, drug therapy with N-cholinergic stimulants or nicotine replacement therapy is widely used [11]. This category of medicinal agents has negative impact on chronic pancreatitis symptoms [6, 7]. Ear acupuncture is a method of alternative medicine successfully used for smoking cessation [1, 3]. Acupuncture also might be useful for chronic pancreatitis symptoms due to known analgesic and anti-inflammatory effects [4, 9]. However, there are poor investigations about effectiveness of acupuncture in patients with nicotine addiction and chronic pancreatitis.

Aim: to study effectiveness of ear acupuncture and classical acupuncture in patients with nicotine addiction and chronic pancreatitis for smoking cessation and improvement symptoms of chronic pancreatitis

Subjects: Patients with uncomplicated chronic pancreatitis and nicotine addiction.

Methods: 43 patients (16 –male, 27 – female) in the age of 25 to 70 years were examined and then treated with standard treatment for chronic pancreatitis [8] and ear acupuncture 3 times a week during one month.

It has been diagnosed pain syndrome at 36 patients (83,7 %), dyspeptic disorders – at 41 patients (95,3%), asthenia and general weakness – at 40 patients (93 %).

We checked the pain tolerance with Hardy-Wolf-Goodell dolorimeter before the beginning and after one month [12].

All patients underwent ear acupuncture using Paul Nogier method. It was performed stimulation for 4, 5, 6, 7 ear acupoints points and sedation for 0, 1, 2, (8, 9) for “right-handed” patients and stimulation for 0, 1, 2, (8, 9) and sedation for 4, 5, 6, 7 ear acupoints points in “left-handed” patients [10]. To define right or left-handed patient we used of upper hand and upper finger tests [2].

The most often needled acupoints we used to reduce symptoms of chronic pancreatitis were E₂₅, E₃₆, I₁₄, J₁₂, V₂₀, F₁₃, GI₄, P₇, RP₃, RP₄, RP₆, and ear acupoints 6, 18, 29, 95, 96.

After a month of combined therapy 35 patients gave up smoking (81,4%, $p < 0,001$). We observed reduction of chronic pancreatitis symptoms: the incidence of pain decreased by 84% ($p < 0,001$), asthenia and general weakness - by 70.0% ($p < 0,001$), and dyspeptic disorders – by 67.5% ($p < 0,001$). We observed 2 times increased pain tolerance ($p < 0,05$) among the patients after a month.

Conclusions: Acupuncture is effective method of alternative medicine used for smoking cessation. It significantly improves symptoms of chronic pancreatitis when used in combination with standard drug therapy.

References

1. Abbate, S. (2015). Chinese auricular acupuncture. Routledge.

2. Fraser, L. E., & Harris, L. R. (2017). The effect of hand position on perceived finger orientation in left- and right-handers. *Experimental brain research*, 235(12), 3683–3693.
3. Ioannis, S. (2016). AB007. The effect of auricular acupuncture and acupressure in smoking cessation. *Annals of translational medicine*, 4(22).
4. Lam, W. L., Yeung, W. F., Wong, M. K., Cheung, C. W., Chan, K. K. L., Ngan, H. Y. S., ... & Lao, L. (2018). Combined electroacupuncture and auricular acupuncture for postoperative pain after abdominal surgery for gynecological diseases: study protocol for a randomized controlled trial. *Trials*, 19(1), 8.
5. Lowenfels, A. B., & Maisonneuve, P. (2018). Chronic Pancreatitis: Risk Factors in Cancer. *The Pancreas: An Integrated Textbook of Basic Science, Medicine, and Surgery*, 417-420.
6. Olesen, S. S., Nøjgaard, C., Poulsen, J. L., Haas, S. L., Vujasinovic, M., Löhr, M., ... & Ebrahim, M. (2019). Chronic Pancreatitis Is Characterized by Distinct Complication Clusters That Associate With Etiological Risk Factors. *American Journal of Gastroenterology*, 114(4), 656-664.
7. Patel, V., & Willingham, F. (2019). The management of chronic pancreatitis. *Medical Clinics*, 103(1), 153-162.
8. Reed, G. M., First, M. B., Kogan, C. S., Hyman, S. E., Gureje, O., Gaebel, W., ... & Claudino, A. (2019). Innovations and changes in the ICD- 11 classification of mental, behavioural and neurodevelopmental disorders. *World Psychiatry*, 18(1), 3-19.
9. Tsai, S. L., Fox, L. M., Murakami, M., & Tsung, J. W. (2016). Auricular acupuncture in emergency department treatment of acute pain. *Annals of emergency medicine*, 68(5), 583-585.
10. Wirz-Ridolfi, A. (2019). The History of Ear Acupuncture and Ear Cartography: Why Precise Mapping of Auricular Points Is Important. *Medical Acupuncture*, 31(3), 145-156.
11. Zammit, P. (2019). Postoperative Nicotine Withdrawal. In *Neuroscience of Nicotine* (pp. 229-234). Academic Press.

12. Kutscher A, Kutscher H. (1957) Evaluation of the Hardy-Wolff-Goodell pain threshold apparatus and technique: review of the literature. *Int Rec Med Gen Pract Clin.*, 170(4).

PATIENTS WITH PRIMARY OSTEOARTHRITIS UNDER THE INFLUENCE OF ENDOTOXICOSIS SYNDROME

BABINETS L.S.

HALABITSKA I.M.

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University

Endotoxins are a powerful stimulator of cytokine synthesis, in particular tumor necrosis factor, which activate the functions of neutrophils, endothelial cells and the like. In addition, endotoxins cause the release of other mediators: platelet activation factor, complement components, kinin, histamine, endorphins. That is, against the background of endotoxemia, the so-called "mediator chaos" with the development of cellular hypoxia, metabolic disorders, is formed. In view of the above, EI is now regarded as the basis for the emergence and progression of chronic diseases of the internal organs and, accordingly, as an important integral criterion for their severity[1-4].

Methods. There were 115 outpatients with PEI disorders and primary osteoarthritis examined. Diagnosis of primary osteoarthritis was determined based on diagnostic criteria, X-Ray stage - according J.H. Kellgren and J.S. Lawrence. Degree of exocrine pancreatic insufficiency was verified based on result of fecal elastase-1, which was done by Elisa test. The structural status of the pancreas was evaluated by the Cambridge Classification, assessing the severity of the process. To evaluate the process of endogenous intoxication in clinical practice used the method of determining the level of molecules of average mass (MAM) in the blood plasma in the modification of N. I. Habrielyana et al. The level of EI was judged by the level of sorption capacity of erythrocytes, which was determined according to the method AA. Togaibaeva.

Results. Analysis of the obtained indices of fecal elastase-1 levels in the study groups showed the presence of CHF in the study group - $(58,65 \pm 4,73)$ mcg - compared with the control group $(213 \pm 6,29)$ mcg ($p < 0.05$). The analysis showed

statistically significant deepening of indicators of EI syndrome in patients with PEI with primary osteoarthritis of older age, indicating the progression of pathologies in these patients by age. It was found that between most pairs in the correlation analysis there are statistically significant moderately strong correlation relationships, and between the level of α -elastase and MAM, c.u, at 254 nm significant significant correlation relationship ($p < 0,05$).

Conclusions. The presence of pronounced PEI in the group of patients with primary osteoarthritis undergoing fecal elastase-1 was found to be statistically significantly lower and comparable to the control group ($p < 0.05$). Patients with PEI and primary osteoarthritis have statistically significant increase in endotoxemia control by MAM levels, which were increased by 43.19% and 54.26%, respectively, and LEI, which was increased by 95.93% ($p < 0,05$). An analysis of changes in EI syndrome in patients with PEI and primary osteoarthritis by age was analyzed. The analysis showed a statistically significant deepening of EI syndrome in patients with PEI and primary osteoarthritis of older age, indicating the progression of pathologies in these patients with age ($p < 0.001$). It was found that between most pairs in the correlation analysis there are statistically significant moderately strong correlation relationships, and between the level of α -elastase and MAM, c.u, at 254 significant significant correlation relationship ($p < 0,05$).

KEY WORDS: osteoarthritis; exocrine pancreatic insufficiency; endotoxemia.

Reference:

1. Babinets L. S. Improvement of the complex medical treatment for the patients with chronic biliary pancreatitis ./ L.S. Babinets, K.Y. Kytsai, Y.Y. Kotsaba, I.M. Halabitska, N.A. Melnyk, I.V. Semenova, O.S. Zemlyak // Wiadomosci lekarskie. – 2017. – №2. – C.213-216.
2. Hochberg M. Osteoarthritis year 2012 in review: clinical / M. Hochberg // Osteoarthritis Cartilage. – 2012. – № 20. – P. 1465–1469.

3. Babinets' L. S. Zovnishn'osekretorna nedostatnist' pidshlunkovoyi zalozy ta dysbalans systemy prooksydanty-antyoksydanty pry pervynnomu osteoartrozi z komorbidnymy stanamy / L. S. Babinets', I. M. Halabits'ka, T. H. Mayevs'ka // Zdobutka klinichnoyi ta eksperymental'noyi medytsyny. –2017. – №3. – S. 22-25.

4. Unifikovanyy klinichnyy protokol pervynnoyi, vtorynnoyi (spetsializovanoyi) medychnoyi dopomohy ta medychnoyi reabilitatsiyi / Ministerstvo okhorony zdorov'ya Ukrayiny 10.09.2014, № 638.

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ДІАГНОСТИКУ ТА ЛІКУВАННЯ ТУНЕЛЬНИХ СИНДРОМІВ

ЧОРНИЙ В.І.

генеральний директор

КНП «Міська клінічна лікарня №11» Дніпровської міської ради

м. Дніпро, Україна

Серед найбільш поширених неврологічних захворювань та синдромів, особливої актуальності набуває група тунельних (компресійно-ішемічні невропатії, пасткові невропатії та невралгії) синдромів [3]. Тунельна невропатія (ТН) – являє собою симптомокомплекс чутливих, рухових і трофічних змін, обумовлених компресійно-ішемічним ушкодженням нервових стовбурів і судин, розташованих у анатомічних тунелях (каналах). Стінками таких каналів є природні анатомічні утворення: м'язи та фасції, кістки, сухожилля. Частота виявлення складає до 50% всіх захворювань периферичних нервів, а в загальній структурі інвалідності ця патологія посідає 2-е місце [1,3].

Етіологія та патогенез

Тунельні невропатії відносяться до мононевропатій. Найбільш частими причинами розвитку тунельних синдромів є тривале виконання роботи в однотипному положенні кінцівки (водії, садівники, музиканти, лікарі стоматологи та ін.), стиснення нервових стовбурів при ревматоїдному артриті (за рахунок деформації кісток та запальних змін м'яких тканин), посттравматичні розлади, міозити. Часто ТН зустрічається у хворих з ендокринологічною патологією: цукровий діабет, акромегалія. Також відокремлені сімейні форми ТН, що обумовлені надлишковим анатомічним звуженням тих чи інших каналів та/або успадкованими аномаліями (додаткові м'язи та сухожилля, наявність додаткових дрібних кісток, фіброзні тяжі) [2,4].

Що стосується морфологічних змін, які відбуваються у стисненому нервовому стовбурі, то вони нагадують типову картину Валерівського

переродження (аксональна дегенерація), що призводить до часткової або повної втрати функції проведення. Проте при відновленні ушкоджених аксонів можна досягти і відновлення функції. Особливо цікаво, що патогенез ТН не обмежується лише ізольованими змінами у нерві, а викликає суттєві метаболічні порушення у денервованих м'язах та в нейронах ЦНС (особливо нейрони провідних шляхів) [5].

Класифікація

Найбільш поширені види тунельних синдромів [3,4]:

Верхньої кінцівки

- Синдром верхнього грудного виходу
- Лопатково-реберний синдром
- Синдром надлопаткового нерва.
- Тунельні синдроми серединного нерва (карпального каналу).
- Тунельні синдроми променевого нерва
- Тунельні синдроми ліктьового нерва

Нижньої кінцівки

- Затульного нерва.
- Хвороба Рота (нейропатія латерального шкірного нерва стегна).
- Здухвинно-пахвинна нейропатія.
- Синдром грушовидного м'яза.
- Синдром тарзального каналу.
- Синдром підшкірного нерва.

Тулуба

- Notalgia parestetica.
- Сідничого нерва.
- Синдром прямого м'яза живота.
- Стегново-пахвинна нейропатія.

Особливості перебігу

Парадоксальні больові реакції майже завжди є основою типової клінічної картини ТН. Хворі скаржаться на хронічний біль за ходом нерву, парестезію,

аллодінію. Біль завжди передує руховим розладам та м'язовій атрофії, що в свою чергу є негативним прогностичним предиктором, щодо одужання [4,5].

Найчастіше зустрічається карпальний тунельний синдром (3,4% жінок і 0,6% чоловіків, до 35-ти років). При цьому синдромі відбувається компресійна невропатія волокон серединного нерву унаслідок стиснення у зап'ястному каналі, в ділянці кисті [2,3].

Одним з найбільш частих проявів ТН тазового пояса є синдром Леріша, обумовлений оклюзією аортотазового сегмента. Досить цікавою формою тунельних невропатій є промежинна невралгія (S2-S4) або синдром велосипедиста - компресія внутрішнього соромітного нерва в ішіоректальній ямці між сідничної кісткою і внутрішнім м'язом затульного отвору (канал Алькока)[3,4].

Діагностика

Після ретельного неврологічного та загально-клінічного фізикального обстеження, хворому призначається типова панель клінічних аналізів, які виключають найбільш поширені патології, що можуть призвести до розвитку ТН. Широко використовуються спеціальні неврологічні тести (Тінеля, Фалена, Гольдберга та ін.)[3,4]. Золотим стандартом є методи візуалізації, особливо часто використовується магнітно-резонансна томографія. Також можливе використання електрофізіологічного дослідження (міографія, реєстрація викликаних потенціалів) [2].

Лікування

В основі комплексного лікування ТН лежить використання нестероїдних протизапальних препаратів, боротьба з набряком м'яких тканин, використовують також анальгетики, антихолінестеразні засоби, ремієлінізуючі засоби, а також фізіотерапія (УВЧ, діадинамотерапія з гідрокортизоном на область тунельного каналу), акупунктура і лікувальна фізкультура. За відсутності ефекту застосовують глюкокортикоїди та місцеві анестетики у вигляді блокад [3,4].

Перспективи подальших досліджень

Все вище викладене обґрунтовує високу практичну та теоретичну значимість дослідження проблем функціональної взаємодії структур центральної та периферичної нервової системи, з метою розробки нових методів профілактики та лікування компресійно-ішемічних неврологічних синдромів.

Висновки.

1. Пізня діагностика тунельних невропатій може привести до стійкого порушення неврологічної функції та ранній інвалідизації хворого.
2. На сучасному етапі слід звернути увагу на профілактичні огляди робітників, які мають фактори ризику розвитку тунельної невропатії (тривала робота в одній позі, вібрація та ін.)
3. Комплексне лікування тунельної невропатії дозволяє уникнути серйозних ускладнень та сприяє більш швидкому одужанню хворого.
4. Вивчення механізмів розвитку та корекції нервової провідності при компресії та ішемії нервових стовбурів є перспективним напрямком сучасних клінічних та медико-теоретичних досліджень.

Використана література

1. Белова Н. В. Современные представления о диагностике и лечении карпального туннельного синдрома / Н. В. Белова // Русский медицинский журнал. – 2015. – № 24. – С. 1429–1432.
2. Бісмак О. Оцінка функціональних порушень верхньої кінцівки в осіб з карпальним тунельним синдромом / О. Бісмак // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2019. – № 4(72). – С. 28-32.
3. Евтушенко С. К. Туннельные невропатии. Трудности диагностики и терапии / С. К. Евтушенко, А. Н. Евтушевская, В. В. Марусиченко. // Международный неврологический журнал. – 2015. – №1. – С. 25–30.
4. Тондий О. Л. Туннельные мононейропатии: этиопатогенез, клиника,

диагностика, лечение / О. Л. Тондий, Е. П. Завальная, С. Н. Корнев. // Східноєвропейський журнал внутрішньої та сімейної медицини. – 2016. – №1. – С. 68–74.

5. Функціональні характеристики центральної та периферійної нервової системи за умов експериментальної компресійної невропатії / О. Г.Родинський, І. О. Гутнік, В. М. Білоконь, М. В. Чорнобук // Вісник проблем біології і медицини. 2015. № 2(120). С.33-37.

ПОРУШЕННЯ КАЛІКРЕЇН-КІНІНОВОЇ СИСТЕМИ У ХВОРИХ З ХРОНІЧНИМ ПАНКРЕАТИТОМ В КОМОРБІДНОСТІ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ

БАБІНЕЦЬ Л.С.

Завідувач кафедри медико-санітарної допомоги

та загальної практики - сімейної медицини

Доктор медичних наук, професор

Тернопільський національний медичний університет

імені І.Я.Горбачевського

м.Тернопіль, Україна

ЗЕМЛЯК О.С.

асистент кафедри медико-санітарної допомоги

та загальної практики - сімейної медицини

Тернопільський національний медичний університет

імені І.Я.Горбачевського

м.Тернопіль, Україна

САСИК Г.М.

асистент кафедри медико-санітарної допомоги

та загальної практики - сімейної медицини

Тернопільський національний медичний університет

імені І.Я.Горбачевського

м.Тернопіль, Україна

Актуальність. При перебігу хронічного запалення, яке є патогенетичною основою хронічного панкреатиту (ХП) із супутнім цукровим діабетом (ЦД), виникають порушення у функціонуванні калікреїн-кінінової системи (ККС) [1]. Відомо, що оцінка змін кініногенезу об'єктивно відображає активність

запальної реакції, стан мікроциркуляції, ендогенної інтоксикації, дозволяє спрогнозувати перебіг захворювання підшлункової залози (ПЗ) – ХП у коморбідності з ЦД [2]. ККС є центральною ланкою гуморальних систем, які регулюють гомеостаз і здійснюють адаптивно-захисні реакції. Кініни крові і міжтканьової рідини виконують роль медіаторів декількох систем - загортальної, імунної, фібринолітичної, ренін-ангіотензинової. Біохімічним посередником цих систем є калікреїн [3]. Теоретичний і практичний інтерес викликає вивчення взаємозв'язку між ККС і функціонуванням ПЗ, в якій виявляються компоненти ККС. Кініни є регуляторами робочої гіперемії органів, що забезпечує їх нормальне функціонування. Високі концентрації калікреїну і зниження кініногену в крові відображають початок деструктивного процесу [4]. У хворих ХП співвідношення компонентів ККС змінюється, адаптація ККС стає фактором пошкодження [5]. Патогенез ХП, особливо ускладненого ЦД, пов'язують із зміною обміну кінінів.

Мета дослідження - оцінити зміни параметрів калікреїн-кінінової системи при хронічному панкреатиті у коморбідності із супутнім цукровим діабетом.

Матеріал і методи дослідження. Обстежено 92 хворих на ХП, яких було поділено на 2 групи. 1 група – 20 практично здорових осіб, які не мали жодних скарг з боку ШКТ; 2 група – 30 хворих на ХП без ЦД; 3 група – 62 хворих на ХП із супутнім ЦД. Середній вік хворих ХП - $(46,31 \pm 1,71)$ років, а хворих ХП з ЦД - $(52,86 \pm 0,83)$ років. Середня тривалість захворювання у 2 групі - $(7,03 \pm 0,64)$ років, а у 3 групі - $(10,96 \pm 0,39)$ років. Визначали загальну протеолітичну активність (ПРА) плазми по гідролізу протамін сульфату, вміст калікреїну (КК) плазми – за допомогою хромогенного пептидного субстрату хромозиму РК, прекалікреїну (ПКК), α_1 – інгібітора протеїназ (α_1 - ІП), α_2 – макроглобуліну (α_2 - МГ) за методом К.М. Веремеєнко.

Результати й обговорення. Було встановлено статистично достовірну активацію загального протеолізу за рівнем ПРА у хворих на ХП і ЦД $(41,78 \pm 1,55)$ в порівнянні з групою хворих на ХП $(36,24 \pm 1,10)$ і групою

контролю ($30,95 \pm 0,92$). Було відмічено підвищення специфічного протеолізу, або кініногенезу, за рівнем ферменту протеолізу КК, який мав аналогічну з ПРА тенденцію у хворих на ХП і ЦД. Було виявлено зниження неактивного попередника КК – ПКК, рівень якого був знижений у 3-ій групі хворих ($52,70 \pm 0,99$) порівняно з 2-ою ($64,89 \pm 0,73$) та 1-ою ($75,30 \pm 1,31$). Контроль за активністю протеолізу, зв'язуючи трипсин та протеолітичні ферменти ендо- та екзогенного походження, здійснює α_1 -ІІ, рівень якого був збільшений у хворих на ХП і ЦД ($1,81 \pm 0,04$) у порівнянні з групою хворих на ХП ($1,64 \pm 0,02$) і групою контролю ($1,49 \pm 0,01$). α_2 -МГ у групі хворих на ХП ($1,13 \pm 0,02$) був знижений відносно контролю ($1,44 \pm 0,04$), а у групі хворих на ХП і ЦД він був підвищений ($1,81 \pm 0,09$). Було встановлено зниження активності кінінази-ІІ у хворих на ХП ($199,76 \pm 4,41$) та ХП з ЦД ($173,78 \pm 3,14$) проти контролю ($258,37 \pm 5,88$), що вказує на ослаблення захисних реакцій організму внаслідок надмірної продукції кінінів.

Висновки. Було виявлено статистично достовірну активацію ПРА, підвищення протеолітичного ферменту КК, зниження рівня ПКК, підвищення рівня α_1 -ІІ та α_2 -МГ та зниження активності кінінази-ІІ у хворих на хронічний панкреатит із супутнім цукровим діабетом ($p < 0,05$).

Список використаної літератури

1. Губергриц Н.Б. Клическая панкреатология / Н.Б. Губергриц, Т.М. Христич. – Донецьк: ООО «Лебедь», 2013. – С. 236.
2. Бабінець Л.С. Аналіз впливу різних етіологічних чинників на виникнення хронічного панкреатиту /Л.С. Бабінець // Вісник Вінницького держ. мед. університету. - № 7 (2/1). – 2003. – С. 444-445.
3. The kinin system – bradykinin: biological effects and clinical implications. Multiple role of the kinin system – bradykinin / Ch. Golias, A. Charalabopoulos, D. Stagikas [et al.] // Hippokratia. – 2007. Vol. 11, 3. – P. 124–128.

4. Interactions between the endocrine and exocrine pancreas and their clinical relevance / L. Czako, P Hegyi, Z. Jr. Rakonczay [et al.] // Pancreatology. – 2015. – Vol. 9, № 4. – P. 351–359.

5. Meier J. J. Functional assessment of pancreatic b-cell area in humans /J. J Meier, B. A. Menge, T. G. Breuer and &/. Diabetes 2009. – P. 595–603.

НАУКОВЕ ПІЗНАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

СКИБА О.П.

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії

Національного авіаційного університету

м. Київ, Україна

СКИБА І.П.

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії

Національного авіаційного університету

м. Київ, Україна

ОРДЕНОВ С.С.

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії

Національного авіаційного університету

м. Київ, Україна

КЛЕШНЯ Г.М.

кандидат філософських наук,

доцент кафедри суспільного розвитку і суспільно-владних відносин

Національної академії державного управління при президентові України

м. Київ, Україна

На початку ХХІ століття, в умовах переходу до нового суспільства, ґрунтованого на знаннях, яке в багатьох дослідників, зокрема Д. Белла О. Тоффлера та ін. отримало назву інформаційного, світ стоїть на порозі грандіозних соціальних змін, економічних, технічних і культурних нововведень. Разом з тим за своїми наслідками розгортання науково-технічного потенціалу здійснює вплив на всі боки соціального життя. Змінюється зміст

праці і в десятки разів зростає її продуктивність, мікроелектронна революція збільшує міць людського інтелекту і впливає на соціальну структуру суспільства. Ми стаємо свідками швидкого розвитку комунікацій і інформаційних, інтелектуальних технологій, які відкривають перед сучасною наукою і освітою нові можливості й перспективи, а також ставлять питання про місце і роль у цій новій цивілізації наукових знань й гуманітарних культурних цінностей. У сучасному суспільстві, яке окремі дослідники визначають як інформаційне, мережеве чи суспільство знань, швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяє появі потужних інструментів і засобів для роботи з інформацією та знаннями, що здійснює певний вплив на процес наукового пізнання.

Наукове пізнання є одним з аспектів наукової творчості, який у певні епохи особливо сильно визначає характер культури і впливає на соціальну структуру загалом. Наукове знання – це також система, що розвивається, і вивчення його еволюції вимагає встановлення місця та ролі науки в кожному епоху розвитку суспільства і співвіднесення змін у структурі та способах обґрунтування наукового знання зі зміною місця й функції цього знання в рамках соціально-історичного цілого. Адже в ході розвитку соціального цілого змінюється роль і значення різних його елементів, функція кожного з них стосовно до суспільства загалом, а також характер зв'язку між самими елементами [1]. Тобто, наукове знання, постає як таке, що функціонує в культурно-історичному вимірі, в світлі життя людей.

А у ХХІ столітті, коли підвищується роль теоретичних знань, провідною стає проблема створеного ними простору. «Якщо індустріальне суспільство інтенсивно розширювало життєвий простір людей за рахунок захоплення придатного для життя людини простору природи і непомірного розширення конструйованого простору, то вже особливість інформаційного суспільства... простір знань (когнітивний), передусім науки» [6, с. 14]. Отже, зміна ролі наукових знань і, відповідно, науки змінює соціальний устрій. Адже віртуальний простір, на думку В. Межуєва, «...ця нова реальність, подібно до

інших уможглидних категорій, не піддається простому сприйняттю. Філософія культури ще тільки починає розкривати "віртуальне середовище" як феномен сучасної культури, а можливість існування цієї реальності в багатоманітних технологічних проявах зростає з кожним днем... » [4, с. 24]. Новітні інформаційно-комунікативні мережі вплинули на зміну соціокультурної реальності людства і створили можливості для міжкультурної комунікації у віртуальному просторі, який уже сьогодні стає невід'ємною частиною людської культури.

Комп'ютеризація повсякденного життя вводить у побут віртуальну реальність в якості комп'ютерних симуляцій реальних речей і вчинків... За допомогою технологій віртуальної реальності створюється симуляція – віртуальний аналог реальної соціальної взаємодії. А виявлення соціального змісту розвитку технологій віртуальної реальності приводить соціологів до ідеї використовувати поняття віртуальності для пояснення суспільних змін [2, с.364- 367].

Підвищення ролі теоретичного знання свідчить також про зростання впливу інформації на життєдіяльність суспільства. Інформаційні процеси лежать в основі всіх еволюційних змін світу, що нас оточує. Інформація відіграє ключову роль у функціонуванні суспільних, комерційних і державних інститутів [5, с. 99]. Отже, як справедливо зауважує В. Розін, «...ніхто не сумнівається, що персональні комп'ютери і Інтернет впливають на свідомість людини і сучасну культуру» [7 с. 87], залишилося з'ясувати, як саме. Широке розповсюдження комп'ютерної техніки в усіх сферах життя суспільства полегшило способи отримання, поширення і передавання інформації, породивши нові комунікаційні мережі, але й створило певні проблеми. Оскільки комп'ютеризація процесу наукового пізнання вимагала від учених певних навичок роботи з інформацією, що дозволило б більш повніше використовувати можливості інформаційних технологій.

Звичайно, наукові знання та створена на їхній основі техніка завжди мали величезний вплив на життя людей, робили його комфортнішим, зручнішим, чи

навпаки. Але вони ніколи не прагнули підмінити те, що властиве людській природі. Деякі дослідники, зокрема І. Алексєєва, С. Кримський та інші, ще в ХХ столітті писали про так звані системи «людина-машина», в яких намагалися поєднати творчі здібності людини з можливостями комп'ютерів. П. Копнін, ще в 60-х роках минулого століття, навіть користувався поняттям «машинного мислення» як моделі людського. Однак при цьому учений приходив до висновку, що лише для людського розуму можливе «...творчо активне, цілеспрямоване відображення дійсності, що передбачає синтез знань» [3, с. 43]. Тобто завжди є те, що неможливо замінити комп'ютерною програмою, – інтуїція, уява, мотивація творчості тощо.

Використана література:

1. *Гайденко П. П.* Культурно-исторический аспект эволюции науки / П. П. Гайденко // Методологические проблемы историко-научных исследований. Сб. ст. – М.: Наука, 1982. – 360 с.
2. *Иванов Д.* Общество как виртуальная реальность / Д. Иванов // Информационное общество – М.: Издательство АСТ, 2004. – С. 355-428.
3. *Копнін П. В.* Теорія пізнання та кібернетика / Копнін П. В. – К.: Вид-во політичної літератури України, 1964. – 68 с.
4. *Межуев В. М.* Модернизация и глобализация – два проекта «эпохи модерна» / В. М. Межуев // Глобализация и перспективы современной цивилизации / [отв. редактор К. Х. Делокаров]. – М.: КМК, 2005. – С. 3-26.
5. *Оноприенко В. И.* Науковедение: поиск системных идей / В. И. Оноприенко – К.: ГП «Информационно-аналитическое агентство», 2008. – 288 с.
6. *Рижко Л. В.* Науковий простір: філософський і наукознавчий аспекти (Центр досліджень наук.-техн. потенціалу та іст. науки ім.Г.М.Доброва НАН України. / Рижко Л. В. – К., 2000. – 301 с.

7. *Розин В. М.* Интернет – новая информационная технология, семиозис, виртуальная среда / В. М. Розин // Влияние Интернета на сознание и структуру знания. – М.: ИФРАН, 2004. – С. 3-23.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ МЕРЕЖЕВОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ УЧБОВИМ ПЛАНОМ

ЛЕВЧЕНКО А.О.

кандидат технічних наук, доцент,

*доцент кафедри системного програмного забезпечення та
технологій дистанційного навчання*

Одеський національний університет

імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

ЗАЙЧЕНКО О.С.

бакалавр комп'ютерних наук,

*бакалавр кафедри системного програмного забезпечення та
технологій дистанційного навчання*

Одеський національний університет

імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Сучасний напрямок в області систем дистанційного навчання є системи з адаптивним підходом. Основною особливістю даних систем є адаптація навчального матеріалу до індивідуальних особливостей того, хто навчається. Адаптивність – властивість системи, що характеризує її здатність змінюватися під поточний стан зовнішнього середовища або вхідних параметрів.

У даній підсистемі адаптація відбувається на декількох рівнях:

1. Адаптація на рівні планування навчального процесу передбачає розробку навчального плану, адаптованого під конкретного учня, що дозволяє сформувати індивідуальний навчальний план і навчатися відповідно до індивідуальної освітньої траєкторії. Даний етап є найбільш важливим в процесі навчання. Саме на даному етапі необхідно запропонувати студенту такий набір

дисциплін, який задовольнив би його запити і мети, враховував поточні тенденції ринку праці, був би оптимізований за часом і ґрунтувався на взаємозв'язку дисциплін для виключення дублювання інформації.

2. Адаптація на рівні контролю знань. Індивідуальні характеристики кожного студента визначаються на початковому етапі навчання за допомогою спеціальних тестів і надалі служать параметрами навчання, корекцію яких необхідно здійснювати на протязі всього процесу навчання. Особливість сприйняття може змінюватися в процесі навчання, і своєчасний облік цих змін дозволить так само підвищити якість навчання.

У навчанні адаптація передбачає індивідуалізацію вмісту тестових завдань, призначених для контролю знань, для кожного студенту. Завдання адаптивних систем навчання – оптимізація навчального процесу шляхом надання навчального матеріалу в найбільш кращій формі. Результатом такого підходу є підвищення якості та ефективності навчального процесу.

Відмінною рисою СДН є персоналізація процесу навчання під особливості і вимоги кожного учня. Адаптація за часом навчання є дуже важливим інструментом. Кожен учень може взяти участь не тільки в початковій розробці навчального плану, а й в подальшій його коригуванні.

Методи мережевого планування широко застосовуються в навчальному процесі. Вони дозволяють розподілити навчальні дисципліни в часі, спланувати завантаженість викладачів і навчальних аудиторій. В СДН, методи мережевого планування вперше використовуються для внесення змін до навчального плану в процесі навчання. Даний підхід дозволив реалізувати адаптивність не тільки на етапі планування навчання, але й в його процесі.

Взаємозв'язок між дисциплінами передбачає, що для вивчення одних дисциплін потрібно освоїти деякі інші, попередні їм. Кожна дисципліна має час, необхідний для її вивчення. В процесі побудови навчального плану необхідно визначити етапи навчання, виходячи з необхідного набору дисциплін, їх взаємозв'язку, часу, необхідного для їх вивчення і часу відведеного на навчання. Для даного завдання перспективним напрямком є

застосування методів мережевого планування, сукупність яких утворює ефективний інструмент управління проектами. Під проектом розуміється комплекс робіт, упорядкованих за часом відношенням передування. Навчальний план являє собою сукупність дисциплін, які необхідно вивчати в певній послідовності, тому в якості його моделі можна використовувати мережеву модель, або мережевий графік, який представляє собою орієнтований зважений неконтурний граф. Кожній дузі графа поставимо у відповідність дисципліну, тривалість її вивчення – це вага дуги. Вершини відповідають подіям, і визначають момент початку або завершення вивчення якихось дисциплін [7].

Стан системи являє собою набір її внутрішніх властивостей. Простір станів представимо, у вигляді декартово множення $Z^k = Z_1 \times \dots \times Z_k$. Модель взаємодії інформаційних процесів дозволить прогнозувати процес її функціонування по заданому вектору початкового стану системи $z(\varphi)$ і записаному в векторному вигляді вхідного процесу X_T . Відповідно до викладеного вище, для вирішення цього завдання досить задати безлічі T, X, Y, Z , простору X^N, Y^M, Z^k , оператори виходу G і переходу H . Модель взаємодії інформаційних процесів системи являє собою кортеж:

$$M = \langle T, X \subseteq X^N, Y \subseteq Y^M, Z \subseteq Z^k, G, H \rangle.$$

Мережевий графік навчального плану для індивідуального учня має такі особливості:

1. Існує початкова вершина, відповідна початку навчання;
2. Існує кінцева вершина, відповідна підсумковому контролю знань і закінченню навчання (цю подію назовемо завершальною);
3. Мережевий графік є неконтурним графом, інакше виникає ситуація, коли деяку дисципліну і наступні за нею потрібно вивчати ще раз;
4. Вага дуги - тривалість вивчення дисципліни, тому, якщо припустити, що вона задається наближено, то доцільно поставити:

— $T_{\max}$ — максимальний час, відведений на вивчення даної дисципліни;

— T_p – найбільш ймовірний час, що використовується в розрахунках мережевого графіка (воно може визначатися уподобаннями учня, стандартами, оцінюватися експертом).

Якщо час задається одним числом (тобто визначається точно), то використовується детермінована модель (класичний мережевий графік). Однак цей параметр можна задати наближено, і тоді доцільно використовувати моделі, орієнтовані на наближений тип інформації, а саме нечіткі мережеві моделі, імовірні мережеві моделі.

Так як, система що розробляється є адаптивною і передбачає індивідуалізацію процесу навчання, студент має можливість визначити пріоритетні дисципліни і приділити більше часу їх вивчення, в свою чергу, скоротивши час вивчення інших дисциплін. Головною умовою вибору параметра $T_p \in T_p \leq T_{\max}$.

На початковому етапі мережевого планування необхідно побудувати мережевий графік, використовуючи в якості вихідних даних набір дисциплін. При побудові мережевого графа використовуються умовні позначення для його вершин, зображені на рис. 1.

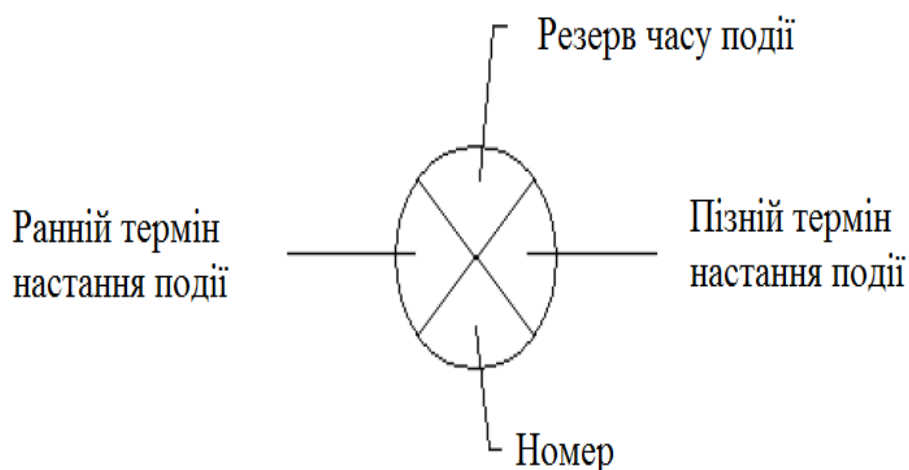

Рисунок 1 – Умовні позначення мережевого графа

Як приклад наведемо мережевий графік, зображений на рис. 2.

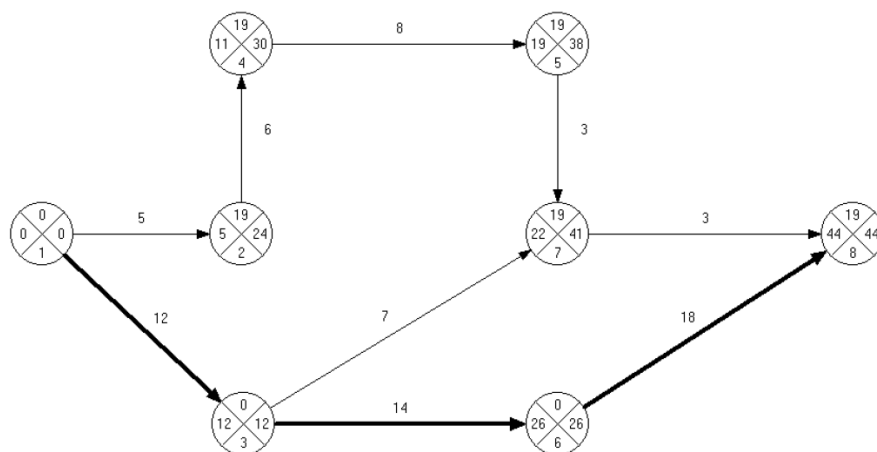

Рисунок 2 – Приклад мережевого графа

Кожній дузі-дисципліні відповідає час T_p (в навчальних днях), відведений на її виконання. Безліч дисциплін – це безліч робіт (операцій), які необхідно виконати в процесі навчання. Кожна вершина мережевого графіка означає подію, яка відповідає початку або закінченню деякої роботи або сукупності робіт. Оскільки мережевий графік – неконтурний граф, то він допускає розкладання на рівні, тобто подання у вигляді ієрархії, яке характеризується наступними особливостями:

1. Вершини, що знаходяться на верхньому рівні відповідають початку реалізації навчального процесу (це може бути одна дисципліна, дає базові знання для інших, або декілька дисциплін);

2. З вершин даного рівня дуги ведуть тільки в вершини нижченаведених рівнів, визначаючи послідовність в вивченні дисциплін;

3. Рівні ієрархії можна розглядати як етапи навчального процесу, які можуть включати точки контролю знань;

4. В ієрархічному поданні можна виділити шляхи, що ведуть з вершин верхнього рівня в вершини нижнього рівня, — це дозволяє виділити послідовності вивчення деякої підмножини дисциплін.

Основними часовими параметрами мережевої моделі є:

1. Ранній термін настання події (найраніший з можливих термінів настання події за умови виконання всіх попередніх робіт-дисциплін);

2. Критичний час (ранній час настання завершального події мережі, яке визначає час, необхідний для вивчення всіх дисциплін, включених в навчальний план);

3. Пізній термін настання події (найпізніший з допустимих термінів настання події, при якому не збільшується загальний час для вивчення всіх дисциплін, тобто критичний час);

4. Повний резерв часу роботи (час, на яке може збільшитися освоєння деякої дисципліни, і при цьому загальний (критичний) час не зміниться);

5. Вільний резерв часу роботи (час, на яке можна збільшити тривалість вивчення дисципліни, що не збільшує ранній час настання події, яка відповідає початку вивчення наступної дисципліни) [8].

Критичний шлях – шлях максимальної довжини з початкового події в завершальну, довжина цього шляху є критичний час. Дуги (роботи) і вершини (події), що належать критичного шляху, називаються критичними.

Нехай t_{ij} тривалість роботи (i, j) , N — номер завершального події мережі. Перш, ніж визначати параметри, необхідно здійснити топологічне сортування мережі, результатом якої є монотонна нумерація вершин, яка формує список для перегляду вершин при визначенні часових параметрів. У класичному випадку тимчасові параметри мережевої моделі розраховуються наступним чином:

1. Визначення ранніх строків настання подій:

Покласти $T_p(0) = 0$. Рухаючись по мережі в порядку зростання номерів вершин, визначити $T_p(j)$ ранній термін настання події j за формулою $T_p(j) = \max_{i < j} \{T_p(i) + t_{ij}\}$.

2. Визначення критичного часу:

Покласти $T_{кр} = T_N(j)$.

3. Визначення пізніх термінів настання подій:

Покласти $T_n(C) = T_p(C)$. Рухаючись по мережі в порядку убуття номерів вершин, визначити $T_n(i)$ пізній термін настання події i за формулою $T_n(i) = \min_{i < j} \{T_n(j) - t_{ij}\}$.

4. Визначення критичного шляху:

Рухаючись від завершального події до початкового, кожен раз виділяти таку дугу (i, j) , для якої виконується умова $T_p(j) - T_n(i) = t_{ij}$ [8].

5. Для кожної роботи визначити резерви:

— повний резерв часу роботи (i, j) (максимальний час, на яке можна збільшити тривалість роботи (i, j) , що не змінюючи тривалість критичного шляху)
 $R_n(i, j) = T_n(j) - T_p(i) - t_{ij}$;

— вільний резерв часу роботи (i, j) (максимальний час, на яке можна збільшити тривалість роботи (i, j) або відстрочити її початок, не змінюючи ранніх термінів початку подальших робіт)

$$R_c(i, j) = T_p(j) - T_p(i) - t_{ij} [7].$$

Зауважимо, що $R_n(i, j) \geq R_c(i, j)$, причому для кожної роботи (i, j) $R_n(i, j) - R_c(i, j) = T_n(j) - T_p(i) = R(j)$ резерв часу j події. Відомо, що подія i є критичним тоді і тільки тоді, коли $R(j) = 0$; робота (i, j) є критичною тоді і тільки тоді, коли її повний резерв, а, отже, і вільний дорівнюють 0.

Критичний шлях характеризується найбільшою тривалістю виконання робіт, що знаходяться на ньому. Особливість даного шляху полягає в тому, що у робіт, розташованих на ньому, немає резерву часу, тобто в разі збільшення часу вивчення однієї з дисциплін також збільшиться сумарний час освоєння навчального плану. Як видно на графіку, у дисциплін, які розташовані поза критичного шляху, існує резерв часу. Даний резерв дозволяє збільшити час вивчення дисциплін без збільшення сумарного часу виконання навчального плану. Таким чином, мережеве моделювання — основа для складання календарного плану навчального процесу, при цьому можливі наступні ситуації:

1. Якщо контроль знань слід безпосередньо після вивчення дисципліни, то необхідно ввести спеціальну роботу в мережевий графік тривалості, що дорівнює часу, необхідному для здійснення процедури контролю;

2. Якщо процедури контролю повинні виконуватися поетапно (після вивчення деякої сукупності дисциплін), то після визначення часових параметрів мережевого графіка доцільно розкласти його на рівні і виділити ті рівні, на яких планується провести контролюючі процедури, додавши до критичного часу сумарний час, необхідне для їх здійснення.

На основі мережевого графіка можна побудувати лінійну діаграму, яка дозволяє в кожний момент часу визначити набір досліджуваних дисциплін (рис. 3).

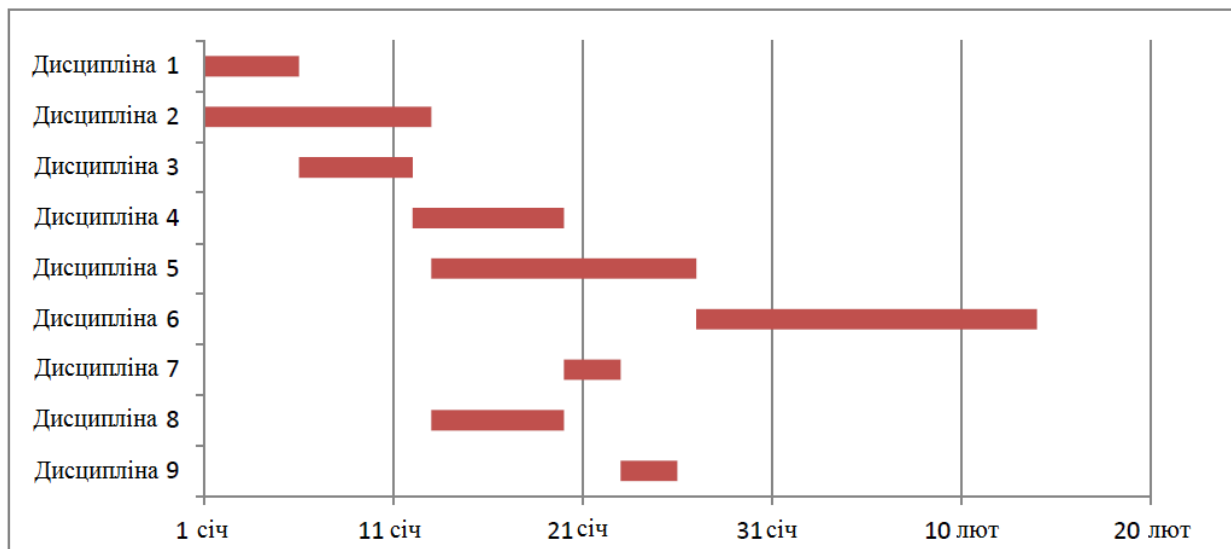

Рисунок 3 – Лінійна діаграма набору досліджуваних дисциплін

Така форма подання навчального плану дозволяє в кожний момент часу визначити, які дисципліни вивчаються, а аналіз резервів дозволяє змінювати час, що відводиться для вивчення, не змінюючи загального часу, відведеного для вивчення навчального плану. Як сказано вище, дисципліни, розташовані на критичному шляху не мають резерву часу на вивчення. З цього випливає, що в разі затримок в процесі вивчення даних дисциплін відбудеться збільшення сумарного часу вивчення навчального плану. Однак, дані витрати можна покрити за рахунок зменшення параметра T_p . Як сказано вище, $T_p \leq T_{\max}$, отже, в разі необхідності існує можливість зменшити параметр T_p , тим самим, не збільшити сумарний час вивчення навчального плану. Описаний підхід, який спирається на застосування методів мережевого планування для складання навчального плану, дозволяє максимально адаптувати процес навчання під

індивідуальні особливості того, хто навчається шляхом складання адаптованого навчального плану. Змінні тимчасові параметри дозволяють в разі потреби скорегувати навчальний план без збільшення сумарного часу. Дана особливість запропонованого підходу дозволяє системі працювати з студентом в інтерактивному режимі і підлаштовуватися під його можливості.

Використана література

1. Ariadne Foundation function for the Knowledge Pool: [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ariadne-eu.org/>. — Назва з тит. екрану.
2. Cohn, D. Learning for probabilistically relative identify authoritative documents / D. Cohn // In Proc. 17th International Conf. on Computer Learning. — P. 167-174.
3. Брусиловский, П. Л. Адаптивные и интеллектуальные технологии в сетевом обучении / П. Л. Брусиловский // Новости искусственного интеллекта. — 2002. — №5. — С. 25-31.
4. Власенко А. А. Использование технологии тестирования для оценки качества обучения в адаптивной обучающей системе / А. А. Власенко // Новые технологии в образовании. — 2012. — № 1.— С. 24–28.
5. Сисоєва С. О. Системи дистанційного навчання : порівняльний аналіз навчальних можливостей / С. О. Сисоєва, К. П. Осадча // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць. Вип. 23 / редкол.: І. А. Зязюн (голова) [та ін.]. — Київ; Вінниця, 2010.
6. Гаврилова, Т. А. Базы знаний интеллектуальных систем / Т. А. Гаврилова, В. Ф. Хорошевский. — СПб.: Питер, 2001. — 384 с.
7. Кристофидес, Н. Теория графов. Алгоритмический подход / Н. Кристофидес. — М.: Мир, 1987. — 432 с.
8. Кудрявцев, Е. М. Методы сетевого планирования и управления проектом. — М.: ДМК Пресс, 2005. — 260 с.

ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ОЗЕЛЕНЕННЯ ЖИТЛОВОЇ ЗАБУДОВИ ДЛЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ АВТОТАНСПОРТНОГО ШУМУ

РЕШЕТЧЕНКО А.І.

аспірант кафедри інженерної екології міст

Харківський національний університет міського господарства

імені О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

Зі стрімкою урбанізацією країн, що розвиваються, таких як Україна, в містах зростає концентрація індустрії, розвиваються транспортні та комунальні магістралі та утворюються антропогенні ландшафти. У розвитку міського середовища, внаслідок структурних перебудов природних ландшафтів, трансформується вертикальна та горизонтальна структури елементарних ландшафтних комплексів, які перетворюються в урболандшафти [1]. Урбанізація характеризується утворенням зон акустичного дискомфорту, окрім загальновідомих екологічно небезпечних факторів таких як забруднення атмосфери та гідросфери, утворення побутових відходів, виснаження корисних копалин, значне водоспоживання та ін. Основне джерело шуму у містах – автотранспорт. Із зростанням чисельності мешканців міст зростає і автопарк, отже підвищуються рівні шуму примігінтральних територій та розширюються зони акустичного дискомфорту житлової забудови. У великих містах інтенсивність руху автотранспорту на основних магістралях коливається від 870 до 7000 од. авт./год. Велика частина магістралей має еквівалентні рівні звуку в діапазоні 77 – 85 дБА [2].

Дослідження, проведені на території міста Харків, підтверджують той факт, що за сучасних умов рівень автотранспортного шуму перевищує допустимі значення як мінімум на 15% і більше [Помилка! Джерело посилання не знайдено.3, 4, 5]. У наведених публікаціях [3, 4] розглядається

центральна частина міста вздовж вилиці Клочківська, з інтенсивністю автотранспортного руху понад 600 авт/год. На описуваних ділянках зафіксовані перевищення рівнів шуму на 17 дБА. В статті [5] окрім вулиці Клочківської розглядається ще 2 проспекти: Гагаріна та Науки, що мають велику протяжність але різну кількість смуг та архітектурне планування. Наприклад, на проспекті Гагаріна зафіксований максимальний рівень шуму, із усіх досліджуваних ділянок, і він сягає 91 дБА, що перевищує встановлені нормативи майже вдвічі. Інтенсивність руху на обраній ділянці найвища серед досліджуваних, адже має найбільшу кількість смуг дорожнього руху – 6 із високою пропускною здатністю (більше 7000 одиниць транспорту за добу).

Для оцінки вкладу зелених насаджень у зниження дорожнього шуму було проведено низку досліджень на території міста Харків. Для проведення натурних досліджень було обрано сім профілів, що розташовані в центральній частині міста. Чотири профілі знаходяться вздовж автомобільних доріг, що проходять крізь житлову забудову. Три профілі закладені у парковій зоні центральної частини міста. Вимірювання рівнів шуму проводилися за методикою, наведеною у ГОСТ 20444-85 [6]. Шумові характеристики транспортного потоку вимірювалися на відстані 7,5 м від лінійного джерела шуму та на висоті 1,5 м над поверхнею землі. Вимірювання проводилося за допомогою шумоміру моделі DT 8852 протягом часового інтервалу, за який відбувається проїзд не менше 200 транспортних одиниць в обох напрямленнях на усіх смугах дорожнього руху. Окремо фіксувався склад транспортного потоку та інтенсивність руху. Отримані результати миттєвих рівнів шуму було розраховано в еквівалентні рівні шуму та порівняно із допустимими рівнями шуму, що наведені у Державних будівельних нормах України [7].

Експериментальні дослідження, опубліковані у [8] підтверджують той факт, що зелені насадження впливають на зменшення автотранспортного шуму у тому випадку, коли застосовуються багаторядні щільні насадження із зімкнутими кронами дерев. На тих територіях, де знаходяться однорядні

насадженні із шагом посадки від 0,5 м. до 1,0 м., рівень шуму не відповідає нормативним значенням, що підтверджено у публікації [9].

Взагалі, озеленення міст в сучасних умовах має велике екологічне та естетичне значення. Окрім зниження акустичного дискомфорту, зелені насадження грають велику роль в очищенні повітря від забруднюючих речовин. Доведено [10], що тверді й аерозольні частинки осідають на поверхні листків при проходженні їх через крони дерев і кущів. За рахунок цього відбувається природне самоочищення повітря. Автор статті [11] наголошує на тому, що зелені насадження впливають на архітектурно-художню виразність міст та мають бути невід'ємною частиною сучасного містобудування.

Для того, щоб зменшити шкідливий вплив газо– і пилоподібних викидів, створюваного шуму і вібрацій, електромагнітних випромінювань та інших фізичних факторів в містобудівній практиці рекомендується застосовувати санітарно-захисні зони, тобто територіальні розриви між джерелом шкідливого впливу і кордоном житлових, рекреаційних та інших територій та об'єктів, що потребують відповідного захисту. Великий досвід застосування санітарно-захисних зон є в практиці захисту повітряного басейну населених місць від викидів промислових підприємств.

Оскільки санітарно-захисна зона повинна озеленюватися до 60 - 80%, то рекомендується застосовувати, поряд з зеленими насадженнями фільтруючого типу, шумозахисне озеленення ізолюючого типу.

Як рекомендовано у Державному стандарті України [12] всі ізолюючі посадки мають представляти щільні, 2-3 ярусні багаторядні смуги. Деревя основної породи, висаджуються через 3м в ряду при відстані 3м між рядами; відстань між деревами супутніх порід – 2-2,5 м, між великими чагарниками – 1-1,5 м, дрібними – 0,5 м при ширині міжрядь 2-1,5м. Шумозахисні смуги зелених насаджень можуть забезпечити зниження рівнів шуму лише у вегетативні періоди (приблизно із квітня по вересень).

У сучасних великих містах існує дефіцит горизонтальних поверхонь для озеленення, тому замість них впроваджують альтернативне озеленення на фасадах будівель, дахах і інших вертикальних спорудах.

Існує численний досвід у галузі нестандартного озеленення, але, на жаль, цей досвід не застосовується у вітчизняній практиці. Вдале впровадження інноваційної технології озеленення набуло у багатьох розвинених країнах світу таких як: Німеччина, Франція, Японія, Китай, Норвегія, США, Іспанія, Італія, Нідерланди, Австрія та ін.

В умовах щільної міської забудови не завжди існує можливість впровадження додаткового багатосмугового озеленення. Але існують альтернативні рішення, наприклад мобільні системи озеленення або застосування вертикального озеленення фасадів будинків та контейнерне озеленення дахів. Відтак, запропоновані рішення мають ряд переваг. Пріоритетним напрямком озеленення такого типу є те, що мобільні системи не потребують вилучення міських територій, а для впровадження проектів стандартного озеленення необхідно враховувати план міської забудови та транспортно-логістичні особливості міста. Завдяки вертикальному озелененню фасадів, температура у приміщеннях може бути знижена до 35%. Так, листя поглинають до 20 % енергії падаючих на них звукових хвиль, а відображають і розсіюють до 74 %. Отже, впровадження такого типу озеленення надасть змогу знизити рівні шуму до нормативних, що встановлені Державними санітарними нормами України [13], в яких зазначено, що на території житлової забудови допустимий рівень шуму становить 55 дБА вдень, а в приміщеннях квартир 40 дБА вдень, та 30 дБА вночі.

Крім вирішення екологічних проблем, використання альтернативного озеленення може допомогти реконструювати фасади будівель і тим самим підвищити естетичний потенціал міського середовища.

Описані дослідження акустичного стану центральної частини міста Харків, та запропоновані альтернативні рішення озеленення урбанізованих територій надають підґрунтя для проведення подальших досліджень.

Наступним етапом досліджень необхідно обрати асортимент рослин, які можуть бути використані в вертикальному озелененні з урахуванням кліматичних умов міста Харків. Також, необхідно розрахувати економічні витрати на впровадження альтернативного озеленення з метою зниження шумового забруднення та екологізації оточуючого середовища.

Використана література

1. Колбовский Е. Ю. Ландшафтоведение: учеб. пособие для вузов / Москва: Академия, 2007. 480 с.
2. Морозов В. В.Ю, Г. Ф. Несоленов. Основы экологической безопасности: Учебное пособие. Самара: СГАУ, 2003. 365 с.
3. Решетченко А.І., Телюра Н.О., Борсук А.І. Дослідження сезонних коливань автотранспортного шуму на прикладі міста Харків. *Сучасні проблеми природничих наук: теорія, практика, освітні новації*: матеріали доп. наук. практичн. конф. (Ніжин 18.10.-19.10 2018 р.). Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2018. С. 386-390.
4. Решетченко А.І., Стольберг Ф.В. Оцінка шумового забруднення урбанізованих територій від автотранспорту на прикладі міста Харків. *Галузеві проблеми екологічної безпеки*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. студ, маг., та асп. (Харків 19.10.2018 р.). Харків: ХНАДУ, 2018. С. 153-154.
5. Решетченко А.І., Борсук А.І. Акустичні дослідження центральної частини міста Харків. *Галузеві проблеми екологічної безпеки*: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. студ, маг., та асп. (Харків 25.10.2019 р.). Харків, 2019. С. 46-48.
6. ГОСТ 20444-85. Шум. Транспортные потоки. Методы измерения шумовой характеристики [Чинний від 1986-01-01]: Вид. офіц. Москва: Державний комітет СРСР у справах будівництва, 1985. 23 с.
7. ДБН В.1.1-31:2013. Видання. Захист територій будинків і споруд від шуму. [Чинний від 2018-01-06]. Вид. офіц. Київ: Мінрегіон України, 2014, 54 с.

8. Решетченко, А.І. Роль зелених насаджень в зменшенні шуму антропогенного походження на прикладі м. Харкова. *Регіональні проблеми охорони довкілля : матер. міжнар. наук. конф. мол. вчен.* (Одеса, 30 травня – 1 червня 2018 р.). Одеса : ТЕС, 2018. С. 197-200.

9. Решетченко А.І. Дослідження впливу автотранспортних потоків на акустичне середовище урболандшафтів. *Комунальне господарство міст. Серія «Технічні науки та архітектура»*. Харків. 2018. №146, С. 180-183.

10. Яворовський П. П. Бар'єрно-оздоровлювальна роль лісу і зелених насаджень в урбосередовищі. *Лісове і садово-паркове господарство*. 2014. Вип. 4. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Lis/article/view/9973> (дата звернення: 12.12.2019 р.).

11. Левон, Ф. М. Створення зелених насаджень в умовах урбанізованого середовища: вимоги, лімітуючі чинники, шляхи оптимізації. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2003. Вип. 13.5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/stvorenniya-zelenih-nasadzhen-v-umovah-urbanizovanogo-seredovischa-vimogi-limituyuchi-chinniki-shlyahi-optimizatsiyi/viewer> (дата звернення: 12.12.2019 р.).

12. ДСТУ-Н Б В.1.1-33:2013. Видання. Настанова з розрахунку та проектування захисту від шуму сельбищних територій. [Чинний від 01.01.2014 р.]. Вид. офіц. Київ: Мінрегіон України, 2014, 46 с.

13. Про затвердження Державних санітарних норм допустимих рівнів шуму в приміщеннях житлових та громадських будинків і на території житлової забудови: Наказ МОЗУ від 22.02.2019 р № 463. *Офіційний вісник України*. 2019. С.22.

ЯВИЩЕ ТРАНСТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЇ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТАХ

ДЯДЮРА Г.М.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови та загального мовознавства

Черкаський державний технологічний університет

м. Черкаси, Україна

КУХАРЄВА-РОЖКО В.І.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови та загального мовознавства

Черкаський державний технологічний університет

м. Черкаси, Україна

Професійний мовець наукової сфери буде свій виклад так, щоб адекватно передати певну когнітивну модель реципієнтові. Для цього, поряд з іншими мовними засобами наукового стилю, він використовує й систему образів різних типів. Ця система обов'язково пов'язана з позамовними чинниками, тобто із соціальними обставинами. Це стосується й автора – творця тексту, та читача, який цей текст сприймає.

Доведено, що передумовою успішного спілкування є наявність в обох комунікаторів спільного підґрунтя: повноцінними учасниками комунікативного процесу можуть бути лише носії тієї самої культури, в свідомості яких закріплено досвід інтелектуального освоювання дійсності, властивий певній культурі [1, 87]. Цей досвід закріплюється на нейролінгвістичному рівні – у вигляді набору клішованих структур, через призму яких сприймаються нові явища та події, а також тексти, що відтворюють ці явища й події [5, 172].

Залежно від історичних, соціальних і культурних обставин у національній мові (чи в мовах кількох націй) у той чи інший період існують певні тенденції,

пов'язані з позамовними чинниками. Так, у період НТР науковий стиль мов розвинених націй значно впливає на інші стилі й на мову в цілому. Науковці зазначають, що наукова мова відіграє помітну роль в «загальному процесі інтелектуалізації літературних мов» [6; 93, 3]. Процес «інтелектуалізації» полягає у використанні мовних засобів наукового стилю для задоволення потреб інших стилів. До того ж йдеться не лише про окремі лексеми – терміни, які активно виходять за межі своїх терміносистем і залучаються до щоденного вжитку, а й про більші одиниці – словосполучення, моделі речень і навіть способи побудови текстів.

Активне використання термінів у повсякденній мові веде, зокрема, до їхнього переосмислення. Наукові слова, раніше знані лише у вузькому колі фахівців, стають настільки звичними, що піддаються впливам, властивим загальноновживаним словам. Детермінологізовані лексеми – колишні терміни – поповнюють традиційні синонімічні ряди, розширюючи словниковий склад літературної мови, а згодом залучаються до системи образних засобів, використовуються метафорично й навіть утворюють нові, переносні значення [2, 1-181]. Метафоричні переноси найбільш інтенсивно виявляються в тих групах лексики, які позначають найактуальніші для певного періоду суспільного життя явища [7, 95]. Отже, категорія образності є суспільно детермінованою, оскільки залучення тих чи інших лексем до образного відображення дійсності цілком залежить від суспільних обставин.

Особливої уваги заслуговує явище, яке можна було б назвати транс термінологізацією. Воно полягає в тому, що 1) спершу термін, виходячи за межі своєї терміносистеми, узвичаюється в загальноновживаній мові (відбувається детермінологізація); 2) активно функціонуючи в мові, він стає добре відомим усім мовцям, а не лише фахівцям певної галузі; це уможлиблює його подальший розвиток; 3) з часом він входить до складу інших терміносистем. Отже, загальноновживана мова стає тим тереном, де проходить своєрідна адаптація спеціального слова до лексичного складу, його "підготовка" до подальшого використання. Так, в епоху промислової революції (18 ст.) до

складу термінології багатьох слов'янських мов увійшов технічний термін *машина*. Згодом слово стало загальновідомим, набуло численних переносних значень (*машина часу, державна машина*). А нині сфера технічних осмислень слова розширилася надзвичайно, водночас розвиток семантики не припиняється – лексема поєднується з дедалі більшою кількістю слів (*легкова машина, вантажна машина, електронно-обчислювальна машина*), входячи до терміносистем різних технічних наук.

Це явище (його умовно можна назвати «термін – слово – термін») дещо відрізняється від двох подібних: по-перше, від явища впливу термінології на розвиток семантики загальноновживаних багатозначних слів («слово – термін – слово»); по-друге, від переходу термінів з однієї терміносистеми до іншої («термін – термін»). Варто зауважити, що вживане протиставлення понять «слово» і «термін» спирається на дослідження багатьох вітчизняних мовознавців [1, 1-181].

Явище впливу термінології на розвиток семантики загальноновживаних багатозначних слів («слово – термін – слово») ґрунтується на тому, що утворення переносних значень на основі прямих є не єдиним шляхом розвитку семантики. Велика кількість загальноновживаних слів піддається впливові термінології – до сукупності звичайних значень окремих лексем додаються значення термінологічні, але на цьому семантичний рух не припиняється: термінологізація загальноновживаних слів зумовлює виникнення нових переносних значень, які розвиваються на основі сем, набутих словами під час приписування їм дефініцій чи висунутих у процесі термінологізації на перший план – виділених, акцентованих, актуалізованих у смисловій структурі. Поряд із проникненням загальної лексики в термінологічну і збагаченням загального лексичного складу мови термінологічною лексикою (назвемо такий перехід одноступеневим або прямим) відмічається явище повторної метафоризації, якому передують деметафоризація термінів (дво- чи багатоступеневий перехід). Семантична еволюція такого роду полягає в тому, що первинне, засвідчене літературними джерелами слово з побутовим значенням через метафоризації

переходить у термінологічну систему з новим значенням, Певний час відчувається зв'язок терміна з вихідним значенням, але з часом він послаблюється, а згодом може бути взагалі втраченим. Переносність слова не сприймається. Метафоризоване слово утверджується в терміносистемі. Процес втрати чи істотного послаблення генетичних і семантичних зв'язків з етимомом сприяє де метафоризації терміна. На сучасному етапі розвитку слова термінологічне значення цієї групи слів вважається домінантним. Асоціації, які виникають у носіїв мови між термінованим об'єктом і предметами та явищами навколишнього світу, дають підстави для повернення терміна в загальний лексичний фонд мови. Таке слово наповнюється новим значенням, яке не виключає всіх попередніх. Усі ці значення можуть існувати в мові паралельно й незалежно одне від одного. Явище реметафоризації пояснюється тим, що «звичайно розвиток значень іде не по прямій лінії, воно розгортається в усіх напрямках навколо основного значення, а кожне із вторинних значень може у свою чергу стати новим центром семантичного розвитку» [10, 18-19], до того ж повернення спеціальної лексики до загального складу відбувається перенесенням основного на сучасному етапі значення (термінологічного), а не етимона, який часто буває забутим чи невідомим [10, 20]. О. Марцинківська наголошує на тому, що слово має ніби «дозріти», щоб могли започаткувати новий образ, здатний перерости в нове значення: «...слово рухається від образного вживання одним із шляхів розвитку через переносне значення до прямого. Дійшовши кульмінації свого розвитку – прямого значення, воно знову може поєднуватись з іншим словом, утворюючи нові образні вживання» [9, 33].

Отже, термінологізація загальновживаних слів веде до виникнення термінів, які згодом можуть детермінологізуватися, збагативши лексеми новими переносними значеннями. Цей процес докладно описано в наукових студіях Н. Непийводи, де, зокрема, наведено й приклади загальновживаних слів, які, «побувавши в ролі термінів», збагатили свою семантику саме під впливом термінологічного значення: *прив'язувати* (нове значення – «асоціювати з чимось»), *супутник* (нові вживання – *супутники побуту*,

супутник мільйонів, туризм – супутник миру [4, 21-31], сателіт і под. [2]. Піддалися впливові термінології такі загальновживані слова, як їсти (*мотор їсть бензин*), працювати (*апарат не працює*), іти (*годинник іде*), плисти (*звук пливе*), запалювати (*запалювати фари*), заклинювати (*чого мовчиш, заклонило?*). Саме на основі термінологічних значень розвинулися переносні вживання, а подекуди й значення, зазначених лексем. Шлях із загальновживаної мови до наукового стилю, а звідти знову в загальновживану мову, але вже в складі фразеологізмів пройшли слова *гра* (*бути поза грою*), *хвиля* (*настроїтись на хвилю*), *комплекс* (*комплекс неповноцінності*). Явище "слово – термін – слово" свідчить про те, які багаті смислові можливості приманні звичайним загальновживаним словам, якою універсальністю вони відзначаються – можуть позначати й буденні, та спеціальні поняття, функціонуючи в термінології, водночас розширюють свою семантику в загальнолітературній мові, в кожний історичний період висувуючи на перший план саме ті значення, які зумовлюються потребами, зокрема, основною потребою – комунікативною. Трансформацію метафори в науковий термін і перетворення наукового терміна в метафору описують й інші науковці [3, 83].

Варто наголосити на тому, що під час такого переходу семантика слова, хоч і зазнає змін, а проте вона залишається чітко окресленою в межах певної терміносистеми. Два терміни існують відокремлено один від одного, їхні дефініції хоч і можна пов'язати між собою шляхом семантичного аналізу, а проте в реальній практиці ці одиниці не зв'язані, оскільки набувають термінологічного значення лише в поєднанні з іншими членами своєї терміносистеми.

Отже, інтегративність наук, а відтак і помітна «гуманізація» традиційно «точних», «строгих» галузей знання зумовила семантичне наближення складних абстрактних понять до сфери буденного життя людини. Численні асоціації є не лише наслідком гуманізації, вони підтримують зближення сфер – наукової і буденної.

Використана література

1. Непийвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) – К.: ТОВ "МФА", 1997. – 303 с.
2. Непийвода Н.Ф. Детерминологизация как результат взаимодействия общелитературной и терминологической лексики: Дис... канд. филол. наук. – К., 1983. – 181 с.
3. Калмыкова Е.П. О динамике метафоры в научном стиле // НДВШ. Филологические науки. – 1974. – № 2. – С. 83-88.
4. Брагина А.А. Неологизмы в русском языке. – М.: Просвещение, 1973. – 224 с.
5. Васильев С.А. Синтез смысла при создании и понимании текста. – К.: Наукова думка, 1988. – 238 с.
6. Ярцева В. Н. Международная роль языка науки.- Сб. “VII Международный социологический конгресс. Варна, 1970. Доклады советской делегации”. – М., 1970.
7. Шмелев Д.Н. Современный русский язык. Лексика. – М.: Просвещение, 1977. – 335 с.
8. Непийвода Н.Ф. Детерминологизация как результат взаимодействия общелитературной и терминологической лексики: Дис... канд. филол. наук. – К., 1983. – 181 с.
9. Марцинківська О.Є. Переносне значення та образне вживання // Мовознавство. – 1973. – № 3. – С. 24-33.
10. Краковецкая Г.А. Метафоризация как средство формирования медицинской терминологии: Автореф. дис... канд. филол. наук. – К., 1979. – 24с.

ФЕНОМЕН МАГАТМА ГАНДІ: ВІЗІЯ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИХ ДІЯЧІВ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ 1920 – НА ПОЧАТКУ 1930-Х РР.

ШУКАЛОВИЧ А.М.

кандидат історичних наук,

завідувач відділення

Педагогічний коледж Львівського національного університету

імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Поступ націй, соціально-економічні перетворення в країні, революції чи війни зазвичай сприймаються персоніфіковано. Дана тенденція прослідковується впродовж всієї історії людства. Проблеми впливу особи на націо- та державотворчі процеси належить до однієї з найбільш актуальних не тільки в наукових та політичних колах, але й серед широких кіл громадськості. Особливо дискусії розгораються у перехідні чи кризові періоди розвитку держави. Агресивна політика офіційного Кремля та виклики євроінтеграційного процесу перетворили проблему національного лідера на ключову інтенцію сучасної України.

Один з найбільш впливових людей в Індії та в світі, який ніколи не обіймав високих державних посад, Мохандас Карамчанд Ганді(1869–1948) став втіленням лідера-патріота, «батьком нації». Особі Магатми Ганді присвячено чимало літератури як на батьківщині, так за кордоном. В сучасній українській історіографії дослідження світогляду та діяльності індійського лідера представлені працями В. Василенко та О. Чувпило. У даній площині працювали А.К. Азад, К. Антонов, О. Горєв, О. Дьяков, В. Поддубний, В. Потьомкіна, О. Райков, М. Степанянц, О. Судейкін, Р. Ульяновський. У монографії К. Клеман та праці «Нові пророки» через призму діяльності / філософії М. Ганді висвітлено антиколоніальну боротьбу народів Британської Індії. Серед

публікацій виділяються статті В. Белокреницького, С. Девяткіна, О. Мартишина, Л. Полонської, Джорджа Оруелла (Ерік Артур Блер – *А. III.*). 2013 р. індійський історик Рамачандра Гуха видав перший том ґрунтовної біографії діяча «Ганді перед Індією», 2018 р. вийшов другий том – «Ганді: роки, що змінили світ, 1914-1948» [17].

Пошук власної державотворчої моделі у міжвоєнний період спонукав представників українських інтелектуальних кіл Східної Галичини звернутися до «успішних» антиколоніальних національно-визвольних рухів. На початку 1930-х рр. «Соляний похід» на чолі з Магатмою Ганді та британсько-індійські переговори сколихнули світову громадськість. Західноєвропейська преса рясніла повідомленнями про неординарні події в «перлині Британської Корони» та про лідера індійського визвольного руху. Громадсько-політичні діячі Східної Галичини на сторінках україномовної преси долучилися до обговорення подій на Індостані. З одного боку, дана ситуація була обумовлена особливостями розвитку східногалицьких періодичних видань, для яких джерелами публікацій виступали іноземні періодичні та публіцистичні видання. З іншого, більшість представників української інтелігенції пов'язували успіхи національно-визвольних змагань недержавних народів насамперед з особою лідера: Юзеф Пілсудський (1867-1935) для Другої Речі Посполитої, Томаш Масарик (1850–1937) для Чехословаччини чи Імон де Валера (1882-1975) для Ірландії. На цьому тлі, вважаємо, закономірним стало звернення представників українських інтелектуальних кіл Східної Галичини міжвоєнного періоду до особи Мохандаса Карамчанд Ганді, більш відомого під своїм прізвиськом Магатма (Великодушний).

Варто відзначити, що у міжвоєнний період в українській суспільно-політичній думці Східної Галичини не з'явилося розвідки про Магатму Ганді. На наш погляд, дана особливість не пов'язана з браком інтересу до цієї непересічної особи з боку галицької громадськості. На шпальтах часописів «Діло» [6] та «Нова зоря» [8] розміщено велику кількість заміток хронікально-репортажного характеру щодо участі Ганді в індійсько-британському конфлікті.

Очевидно, через досить обмежене коло джерел про події на Індостані, унікальність антиколоніального руху та низький рівень розвитку індології в Україні складно було укласти український варіант біографії М. Ганді. Припускаємо, що представники української суспільно-політичної думки Східної Галичини 1930-х рр. не ставили за мету висвітлити його біографію, а намагалися показати тип лідера, який зумів застосувати своє теоретичне вчення на практиці, ідентифікувавши себе з людьми, чий інтереси він захищав, та враховуючи специфіку країни. Так, в українських пресових публікаціях чимало неточностей у біографії індійського лідера. Водночас досить детально описані найдрібніші деталі щоденного побуту Ганді.

Перші згадки про М. Ганді в східногалицькій україномовній пресі міжвоєнного періоду з'явилися у жовтні 1920 р. на шпальтах часопису «Українська думка» як про відомого агітатора [18]. У лютому 1922 р. редакція газети «Громадська думка» підкреслювала факт значного впливу М. Ганді на місцеве населення Індії [21]. Прикметно, що протягом міжвоєнних років українське ставлення до нього як харизматичного лідера не змінилося. Зокрема, східногалицький соціаліст Володимир Левинський (1880 – 1953) сприймав Ганді як «народного трибуна й агітатора» [23, 169], український журналіст Василь Левицький (Софронів) (1899–1975) як «національного проповідника індійців, теолога, філософа, реформатора... великого Махатми Ганді» [9], засновник української націології Ольгерд-Іполит Бочковський (1884–1939) називав лідера Індійського Національного Конгресу (ІНК) «відомий індуський проповідник» [2, 35], колектив часопису «Діло» – «апостолом індійського руху» [1], а «Свободи» – лідер, завдяки якому в Індії боротьба «мусить скінчитися незалежністю краю» [3]. Тобто, вважаємо, більшість представників українських громадсько-політичних кіл Східної Галичини пов'язували успіх національно-визвольного руху в Британській Індії з непересічною особою М. Ганді, який зумів сконсолідувати автохтонних мешканців субконтиненту у боротьбі за загальносоціальне право на політичне самовизначення.

Східногалицький соціаліст Володимир Левинський пояснював своє зацікавлення особою М. Ганді популярністю останнього в Індії та Європі [23, 164]. На його думку, авторитет Ганді в Британській Індії забезпечували глибока релігійність останнього, його зовнішній вигляд [23, 164], стиль життя [23, 174], успішне практичне втілення теорії ненасильницького опору в Південній Африці та селянами в Бардолі та підтримка ІНК. Практично аналогічне пояснення даному фактові Ганді дають С. Тамміта-Дельгода [20, 246-248] та Р. Гуха [17]. Водночас спостерігається протиріччя в характеристиці Магатми В. Левинським. Спочатку він описував індійського лідера як «великого трибуна й агітатора», потім писав, що він «не промовець» [23, 165], хоча останнє заперечують всі джерела.

Вирішальним чинником, який вивів Ганді у лідери індійського національно-визвольного руху, на думку В. Левинського, стало вдале втілення його тактики пасивного опору. Саме перемога бардолійських селян, вважав соціаліст, забезпечила йому підтримку найвпливовішого в країні Індійського Національного Конгресу. С. Тамміта-Дельгода підкреслює, що завдяки авторитетові Ганді розширилась соціальна база ІНК, що перетворило його з партії еліти у масовий рух [20, 248]. Це дає підстави зауважити, що автор статті «вирвав» окремі фрагменти з контексту подій задля аргументації власної політичної позиції.

Водночас, В. Левинський закидав М.К. Ганді лояльність до британської влади, що наприкінці 1920-х рр. призвело (*А. III. – до 31 грудня 1929 р.*) до спаду визвольних змагань. У статті відсутні коментарі соціаліста щодо рішення ІНК 1930 р. наділити його диктаторськими повноваженнями [23, 175]. Україномовна преса Східної Галичини активно писала про цей факт. Через це, припускаємо, що В. Левинський вважав, що початковий етап державотворення потребує авторитарного лідера. Такою особою, на думку українського соціаліста, міг стати Тілак (1856-1920) – прихильник радикальних методів боротьби проти британського панування. Проте останній помер і, як писав автор статті, «на його місце прийшов Магатма Ганді» [23, 174]. Тобто,

вважаємо, В. Левинський наголошував, що фактично форс-мажорні обставини вивели Ганді у лідери антибританського руху в Індії. Даний факт визначив специфіку визвольних змагань як ненасильницького неспівробітництва, хоча в своїй основі вони мали зачатки збройної боротьби.

Необхідно відзначити, що на сторінках щоденної газети «Діло» також публікувалися замітки з посиланням на іноземні джерела, що індійські націоналісти [24] і Ганді [5] не виключали можливості переходу до збройної боротьби. У 1930 р. на шпальтах українських періодичних видань Східної Галичини досить часто друкували повідомлення про сутички індійських демонстрантів та учасників інших форм ненасильницького неспівробітництва з англійською колоніальною владою. Вважаємо, що у такий спосіб окремі представники східногалицьких українських громадсько-політичних кіл розглядали запропоновані Ганді методи боротьби проти іноземного поневолення як складову визвольних змагань, а, отже, й допускали їх розвиток у збройній формі.

У світлі характеристики тактики ненасильницького опору розробленої М. Ганді, В. Левинський пов'язував її виключно з впливом творів російського письменника графа Л. Толстого [23, 168]. Сучасні науковці притримуються думки, що на формування світогляду Ганді, як теоретика боротьби за права народів Індії, відбувалися під дією як релігійних вчень, так світських праць неіндійського походження [4, 35; 17].

Погляди представників протилежного табору на М. Ганді представлені циклом статей Василя Левицького. Оскільки він не був професійним істориком, тому власне ставлення до індійського лідера презентував через публікацію окремих перекладених розділів «книжки Ромена Роляна про його особу» [9]. Припускаємо, що В. Левицький використав вищезазначений твір, тому що оцінка Ганді Р. Роланом була співзвучною його позиції.

Як В. Левинський, Василь Левицький також звернувся до опису зовнішнього вигляду М. К. Ганді і його популярності серед простих жителів Індії [9]. Водночас дослідник вказував й на інші чинники, які мали вплив на

становлення Магатми як лідера та формування вчення про ненасильницьку боротьбу за права поневолених народів.

Зокрема, великий вплив джайністської релігії [9], творів Л. Толстого [10; 11] та Нового Заповіту [11]. Посилаючись на статтю Ганді, автор циклу продемонстрував, перетворення релігійних принципів на політичні погляди та громадянську позицію індійського лідера про рівність представників всіх каст – відмінності полягали у закріплених обов'язках, а не в привілеях [12].

Окрім того, В. Левицький не заперечував, що очолив Ганді антибританську боротьбу лише після смерті Тілака [11]. Однак запропоновану ним тактику вирішення питання статус Індії назвав більше релігійною, ніж політичною, «але в дійсності радикальнішу як усі інші». Хоча, наголошував автор статті, «що беручи в свої руки провід у боротьбі індійського націоналізму проти англійської влади, Ганді і цим разом зробив це «щоби відвернути цей рух від усякого насильства»» [11]. Ю. Гальтунг та А. Несс також визнають тактику пасивного опору радикальною [4, 35].

Це дає підстави припустити, що Василь Левицький вбачав неспівробітництво з владою причиною економічних збитків Великої Британії в Індії. Зважаючи цінність останньої у складі імперії, це робило тактику радикальною і доводило її безпрецедентність у світлі внутрішнього та зовнішнього тиску на британський уряд. Успіх визвольних змагань в Індії В. С. Левицький пов'язував ще й з внеском Ганді в економічне та культурне відродження краю [13]. В. Левицький визнавав факт підтримки М. Ганді ІНК у 1920 р., проте особливої уваги на цьому автор не зосереджував. Отже, дослідник використав зазначені факти біографії індійського лідера, щоб зацентрувати увагу українців на необхідності відродження національної економіки та створення національних освітніх закладів як атрибутів майбутньої незалежної країни.

Таким чином, розбіжності у висвітленні біографії М. К. Ганді В. С. Левицьким та В. Левинським практично відсутні, з огляду на викладення ними основних фактів життя лідера індійського національно-визвольного руху.

Проте необхідно відмітити більш об'єктивний підхід першого, що, очевидно, пояснювався приналежністю до сил правого політичного табору.

Зосередившись на висвітленні процесу формування світогляду Ганді та його вчення, В. Левицький таким чином підкреслив, що кожен народ, навіть такий складний за соціальною та релігійною структурою як індійське суспільство, може мати власний консолідуючий чинник. Найбільш універсальними залишалися, зважаючи на характер публікацій, традиційні цінності – людське життя та рівність прав, а також захист місцевого товаровиробника та відродження національної культури.

На хвилі загальносвітового зацікавлення, як пояснювалося в одній з публікації львівського друкованого органу Українського Національно-Демократичного Об'єднання (УНДО) «Свобода» у 1930 р., подіями в Британській Індії [3] закономірною було звернення редакції до теми антибританського руху в Індії та особи його лідера на рубежі 1920-1930 х рр.

На шпальтах періодичного видання превалювала аргументована безапеляційна думка, що феномен М. Ганді забезпечить здобуття незалежності Індії [3]. Зокрема, по-перше, він примітизував своє повсякденне життя до рівня основного населення Індії (*А. III. – 80% селяни*). Працюючи разом з селянами та навчаючи їх, він зрозумів особливості їхньої психіки і «тому його наука знаходить доступ до душі кожного індійця; його слухають і поважають» [3]. Інакше кажучи, колектив часопису розділяв загальноприйнятую точку зору, що ідентифікація М. К. Ганді з простими індусами сприяла поширенню ідей гандизму і розширенню соціальної бази національно-визвольного руху.

По-друге, заслугами М. Ганді називали згладження кастових відмінностей серед індусів і вміння примирювати навіть буддистів та мусульман [3].

По-третє, великий вплив Ганді на британські політичні кола, які визнавали його авторитет в Індії і змушені були враховувати даний факт. Зокрема, редакція газети в одній з публікацій відмічала ведення переписки з в'язниці М. К. Ганді з тодішнім прем'єр-міністром Британської імперії Джеймсом Рамзеєм Макдональдом (1866-1937), міністром колоній та віце-

королем Індії [6]. Польський біограф Магатма Ганді Я. Варда підтверджував надходження листів до британських високопосадовців від індійського лідера, коли останній на початку 1930-х рр. перебував в ув'язненні [26, 100-101], а часопис «Діло» повідомляв про його зустрічі у той час з індійськими діячами. Окрім того, на сторінках українських періодичних видань Східної Галичини було опубліковано кілька заміток, з посиланням на іноземні джерела, про надання йому привілеїв британською владою у в'язниці [25] та хроніку участі Ганді у конференціях «круглого столу» в Лондоні як представника Індії. Через це, на нашу думку, колектив «Свободи» справедливо зазначав, що авторитет Ганді в Британській імперії був настільки великим, що це впливало на способи вирішення колоніальною владою індійської проблеми і безпосереднє ставлення до даної особи.

Отже, завдяки публікаціям часопису «Свобода», на нашу думку, можна відзначити наявність окремої течії в українській суспільно-політичній думці Галичини 1919-1939 рр., представники якої були переконані, що феномен Магатма Ганді забезпечить зміну статусу Індії з колонії у незалежну державу, оминаючи розширене самоуправління та домініон.

Найбільш повно, порівняно з іншими періодичними та публіцистичними виданнями Східної Галичини торкнувся проблеми індійського національно-визвольного руху і місця в ньому М. Ганді львівський часопис «Діло». Оскільки на сторінках щоденника у 1930 р. досить детально представив біографію Мохандаса Карамчанди Ганді В. С. Левицький, то іншими публікаціями присвячених індійському лідерові колектив газети оприлюднив власне бачення феномена лідера народів Індії.

Шпальта часопису «Діло» містили з 1928 р. найбільше інформації про лідера визвольної боротьби, а у 1930-1931 рр. практично щоденну хроніку діяльності Ганді. Проте найціннішими, на наш погляд, була публікація його політичних поглядів, які одночасно виступали універсальними рекомендаціями для поневолених народів.

По-перше, Ганді вірив, «що тільки той нарід здобуде свободу, який об'єднає всі верстви на принципі рівності та виплекає в собі духа національної єдності та любови» [22].

По-друге, редакція «Діла» наголошувала, що індійський лідер завжди дотримувався національних традицій, «маючи переконання, що нація, яка не зберігає традицій, дуже скоро перестане бути нацією» [22]. Можливо, пропагувалось періодичним виданням потреба культурного відродження як національної самоідентифікація, що закономірно повинна була привести до усвідомлення народом потреби утворення власної держави.

По-третє, публікуючи хроніку II кампанії сатьяграхи на чолі з М. Ганді, припускаємо, представники української інтелектуальної еліти Східної Галичини пов'язували успіх національно-визвольні змагань народів Індії з врахуванням лідером у своєму вченні, яке ІНК фактично визнав за програму державотворення, специфіки країни.

Отже, колектив щоденного періодичного видання розглядав М. К. Ганді як теоретика нового підходу до організації національно-визвольних рухів. Він примусив світову спільноту визнати Індію окремою країною, а народи Індії цілісною нацією та надати антибританській боротьбі характеру національної.

Таким чином, оскільки Східна Галичина завжди була коридором проникнення на українські землі європейських ідей, то закономірним було звернення представників інтелектуальної еліти у міжвоєнний період до особи Мохандаса Карамчанди Магатма як феномена індійського національно-визвольного руху.

Незважаючи, що політичні погляди дослідників накладали відбиток на висвітлення окремих фактів його життя, проте, можна відмітити об'єктивність української громадськості в оцінці ролі М. Ганді в історії визвольних змагань Британської Індії між Першою та Другою світовими війнами. Водночас східногалицьке українське середовище сформувало власне бачення особистості Магатми. В українській візії М. К. Ганді постав як неординарний лідер, який змінив хід історії Індії, використовуючи для цього традиційні цінності свого

народу, власні теологічні знання та прагнення кожної людини безбідно жити. Разом з цим, необхідно наголосити, що проблема рецепції українськими представниками українських громадсько-політичних кіл Східної Галичини Магатми Ганді є маловивченою та потребує більш ґрунтовних досліджень.

Використана література:

1. Англія квапиться з Індією... // Діло. – 1928. – 4 березня. – С. 3.
2. Бочковський О.І. Життя нації. Наука про націю та її життя / О.І. Бочковський. // Дзвін. – 1997. – № 1. – С. 97–111.
3. Вожд індійського народу // Свобода. – 1930. – 24 серпня. – С. 2.
4. Гальтунг Ю., Несс А. Політична етика Ганді. Пер. з норвез. Н. Іваничук. – Львів: Вид-во «Місіонер», 2001. – 280 с.
5. Ганді активізується // Діло. – 1930. – 27 березня. – С. 3.
6. Ганді побідив // Свобода. – 1932. – 9 жовтня. – С. 3.
7. За волю Індії // Діло. – 1930. – 16 березня. – С. 2.
8. Індія в огні і крові // Нова зоря. – 1930. – 15 травня. – С. 1.
9. Левицький В.С. Магатма Ганді // Діло. – 1930. – 14 травня. – С. 2.
10. Левицький В.С. Магатма Ганді // Діло. – 1930. – 15 травня. – С. 2.
11. Левицький В.С. Магатма Ганді // Діло. – 1930. – 16 травня. – С. 2.
12. Левицький В.С. Магатма Ганді // Діло. – 1930. – 20 травня. – С. 2.
13. Левицький В.С. Магатма Ганді // Діло. (Львів). – 1930. – 22 травня. – С.2.
14. Політичні вісти. В Бритійській Індії // Нова зоря. – 1932. – 26 травня. – С. 4.
15. Політичні вістки. Ганді хоче вмерти з голоду // Нова зоря: Орган Української Християнської Організації. – 1931. – 2 квітня. – С. 4.
16. Про непривабливого Ганді нагадав біограф. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ...litakcent.com › 2018/10/16 › pro-neprivablivogo-gandi-nagadav-biograf

17. Рамачандра Гуха про те, чому Ганді досі актуальний у світі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bbc.com> › 2013/12 › 131224_gandhi_guha_relevant_ko
18. Ріжні вісти. Заворушення в Індіях // Українська думка. – 1920. – 12 жовтня. – С. 3.
19. Ріжні вісти. Індійсько-магометанські бої // Діло. – 1923. – 15 квітня. – С. 2.
20. Тамита-Дельгода С. Индия. История страны / Синдхараджа Таммита-Дельгода ; пер. с англ. П. Крылова. – Москва: Эксмо ; СПб. : Мидгард, 2007. – 352 с.
21. Телеграми. Заворушення в Індіях // Громадський вісник. – 1922. – 18 лютого. – С. 5
22. Хто такий Магатма Ганді? // Діло. – 1930. – 16 квітня. – С. 3.
23. ЦДІА України у Львові, ф. 311 (Редакція журналу «Нові шляхи», Львів), оп. 1, спр. 236, арк. 3–4, 51–55, 70–71, 158–177.
24. Цікавий лист до Гандія // Діло. – 1930. – 23 березня. – С. 3
25. Як живе Ганді // Діло. – 1930. – 12 грудня. – С. 2
26. Warda Janusz. Mahatma Gandhi przywódca Indii. – Warszawa, Książka i Wiedza, 1968. – Str. 100-101.

DIFFERENTIAL DIAGNOSIS OF LYMPHADENOPATHY IN INFECTIOUS DISEASES IN CHILDREN

MAKHMUTOV R.F.

*Candidate of Medical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Pediatrics and Children's Infections,
State Educational Organization Higher Education
Donetsk National Medical University name M. Gorky*

BOBROVITSKAYA A.I.

*MD, Professor,
Professor of the Department of Pediatrics and Children's Infections,
State Educational Organization Higher Education
Donetsk National Medical University name M. Gorky*

MAKHMUTOVA A.R.

*State Educational Organization Higher Education
Donetsk National Medical University name M. Gorky*

Ключевые слова: дети, лимфаденопатия, инфекционные заболевания, дифференциальная диагностика.

Лимфаденопатия является одним из ведущих проявлений явного или скрытого инфекционного процесса так как лимфатические узлы принимают непосредственное участие при развитии воспалительных процессов в организме. Важным патофизиологическим механизмом развития лимфаденопатии является прямое инфекционное поражение лимфоузлов с развитием воспалительного процесса. При наличии вирусемии развивается, как правило, генерализованная лимфаденопатия (увеличение два или более

лимфоузла несмежных групп). Однако она может ограничиваться как одной областью [1, 2, 3, 4, 5].

В настоящее время признано то, что основным механизмом поражения лимфатических узлов с увеличением их размеров это как реакция иммунной системы на антигенную агрессию, так и воспалительная реакция вследствие попадания инфекционного агента. Кроме того лимфатические узлы относятся к периферическим органам иммунной системы и являются - основным барьером на пути патогенных агентов, проникающих в организм. Поэтому при попадании антигена в больших количествах барьерная функция их нарушается и развивается воспалительный процесс в лимфатических узла [6, 7, 8, 9].

Вышеизложенное требует определения значимости лимфаденопатии как одного из ведущих синдромов при дифференциальной диагностике вирусных заболеваний у детей.

Цель работы: определить значимость лимфаденопатии для дифференциальной диагностики первичной формы Эпштейна–Барр вирусной инфекции, рекуррентных респираторных заболеваний, аденовирусной инфекции у детей на основе изучения макроструктуры и характера воспалительного процесса в лимфатических узлах.

Материалы и методы. Исследование проводилось за период 2012-2019 гг. в Донецкой области Украины. Дизайн исследования: кагорное ретроспективное. Объектом исследования явились 336 детей и подростков, имеющие лимфаденопатию. В первую группу вошли 93 детей с первичной формой Эпштейна–Барр вирусной инфекцией, во вторую – 167 детей с рекуррентными респираторными заболеваниями, в третью – 76 детей с аденовирусной инфекцией, тонзиллярная форма. Группой сравнения явились 30 условно здоровых детей (группа здоровья I и II А).

Диагноз первичной формы Эпштейна–Барр вирусной инфекции, рекуррентных респираторных заболеваний и аденовирусной инфекции устанавливались на основании анамнестических данных, выписок из историй болезни, осмотра узких специалистов (педиатров, детских хирургов,

отоларингологов, иммунологов), данных клинико-лабораторных и функциональных обследований в соответствии с «Международной классификацией болезней и проблем, связанных со здоровьем» 10 пересмотра.

С помощью ультразвуковой диагностической системы ДР-6600 были выявлены изменения в пораженных лимфатических узлах путем цифрового ультразвукового сканирования в комбинации с режимами цветового и энергетического доплеровского картирования. Использовался линейный мультчастотный датчик с режимом развернутой апертуры. Сканирование проводилось в трех взаимно перпендикулярных плоскостях.

По результатам визуализации данных ультразвукового исследования определялись общие размеры, количество, локализация и качественные характеристики лимфатических узлов. К числу морфологических признаков были отнесены изменения структуры стромы, экзогенность окружающих тканей, наличие некроза, а также выраженность кровотока.

Результаты и их обсуждение. Особенности лимфаденопатии при первичной форме Эпштейна–Барр вирусной инфекции, рекуррентных респираторных заболеваниях и аденовирусной инфекции у детей представлены в таблице.

Лимфаденопатия при первичной форме Эпштейна–Барр вирусной инфекции, рекуррентных респираторных заболеваниях и аденовирусной инфекции у детей в зависимости от локализации лимфатических узлов ($M \pm m$)

Показатели	Эпштейна-Барр вирусная инфекция первичная форма n=93		Рекуррентные респираторные заболевания n=167		Аденовирусная инфекция n=76	
	диаметр (см)	длительность (недели)	диаметр (см)	длительность (недели)	диаметр (см)	длительность (недели)
Подчелюстные	1,5±0,4	2,1 ±0,2	1,6±0,3	2,3±0,6	1,6±0,1	2,2±0,5
Переднешейные	2,3±0,8	3,4±0,5	1,9±0,7	2,5±0,5	1,1±0,3	2,4±0,7
Заднешейные	2,9±1,3	4,7±1,8	0,8±0,4	2,7±0,1	1,3±0,5	2,1±0,3
Паховые	2,5±0,9	5,3±0,8	—	—	—	—
Мезентериальные	1,1±0,2	3,2±0,4	—	—	—	—
Генерализованная лимфаденопатия	2,2±0,7	4,3±0,4	—	—	1,7±0,2	2,4±0,6

Лимфаденопатия шейной области при первичной форме Эпштейна–Барр вирусной инфекции выявлена у всех детей. Заболевание, как правило, начиналось с одновременного увеличения лимфатических узлов всех групп. Однако наиболее характерно увеличение лимфатических узлов, которые расположены по заднему краю грудино-сосковой мышцы в виде «цепочки» или «пакета» размером $2,9 \pm 1,3$ см в диаметре. Они были плотновато–эластической консистенции, не спаянные между собой, как правило, множественные и безболезненные. В отдельных случаях увеличенные лимфатические узлы создавали конгломераты, изменяющие конфигурацию шеи. Это создавало впечатление отека и отмечалось преимущественно у детей дошкольного и младшего школьного возраста. Обратное их развитие происходило медленно – спустя $4,7 \pm 1,8$ недель от начала болезни достигали нормальных размеров.

Увеличение размеров шейной группы лимфатических узлов у всех больных не соответствовало степени поражения ротоглотки – значительное увеличение заднешейных и подчелюстных лимфатических узлов при незначительном поражении ротоглотки. В тоже время при массивных наложениях на миндалины наблюдалось умеренное увеличение лимфатических узлов. При этом увеличенными были и переднешейные лимфатические узлы, достигая размеров $2,3 \pm 0,8$ см в диаметре симметрично с обеих сторон, средней плотности, умеренно болезненные не спаяны между собой. Значительно реже выявлялось увеличение подчелюстных лимфатических узлов и размеры их достигали не более $1,5 \pm 0,4$ см в диаметре, множественные, безболезненные. Обратное их развитие происходило одновременно с исчезновением признаков заболевания или затягивалось.

Наряду с этим, в первые дни болезни постепенно увеличивались паховые лимфатические узлы с обеих сторон – максимальные размеры достигали к $7,2 \pm 0,8$ дню болезни диаметра $2,5 \pm 0,9$ см. Обратная динамика размеров данных лимфатических узлов была также замедленной ($5,1 \pm 0,3$ недель).

Генерализованное увеличение лимфатических узлов – самый ранний и типичный признак первичной формы Эпштейна–Барр вирусной инфекции.

Следовательно, полиадения – результат гиперплазии лимфоидной ткани в ответ на вирусемию.

У 69,8% детей полиадения была первым симптомом болезни и увеличение лимфатических узлов достигали максимальных размеров спустя 6,91,7 дней от начала болезни. В остальных случаях наблюдалось одновременное увеличение лимфатических узлов разных групп при сохранении лидерства за более выраженным увеличением заднешейных, на фоне отсутствия определенной последовательности. У 9,6% детей отмечалась пастозность клетчатки вокруг увеличенных узлов.

Кроме того, особенностью болезни у 52,6% детей явилось не соответствие между увеличением размеров шейной группы лимфатических узлов и признаками поражения ротоглотки. Значительное увеличение заднешейных и подчелюстных лимфатических узлов у 23,6% детей отмечалось при катаральном характере воспаления ротоглотки; умеренное увеличение размеров лимфатических узлов (29,0% детей) – при массивных налетах на миндалинах.

Лимфаденопатия шейной области при рекуррентных респираторных заболеваниях у детей дошкольного возраста (35,3%) проявлялась отеком клетчатки и увеличением шейных лимфатических узлов с одновременным развитием симптомокомплекса болезни. Наиболее чаще были увеличены переднешейные лимфоузлы, достигая размеров в диаметре $1,9 \pm 0,7$ см, располагались симметрично с обеих сторон, средней плотности, не спаяны между собой. Реже были увеличены заднешейные лимфатические узлы, размеры которых $0,8 \pm 0,4$ см в диаметре, множественные и безболезненные. Обратное развитие их происходило одновременно с исчезновением признаков болезни в течение $2,7 \pm 0,1$ недели.

Аденовирусная инфекция у 76 детей раннего возраста сопровождалась умеренно выраженной генерализованной лимфаденопатией. Увеличение лимфатических узлов происходило также с первых дней болезни. Наиболее чаще и в большей степени были увеличены заднешейные и подчелюстные лимфатические узлы, изредка мезентериальные, а у отдельных больных

наблюдался моноклеозоподобный синдром. Лимфоузлы были плотно-эластичной консистенции, слегка болезненные. В отдельных случаях увеличение заднешейных лимфатических узлов было настолько выраженным, что даже изменяла конфигурацию шеи. Уменьшение лимфатических узлов наступало спустя $1,8 \pm 0,2$ недель.

Приоритетные результаты получены в процессе изучения структуры лимфатических узлов при ультразвуковой диагностике: увеличение лимфатических узлов наблюдалось у всех детей. В соответствии с условной градацией диаметр мелких лимфатических узлов составляет до 0,5 см, средних – 0,6-1,0 см, крупных – 1,2-1,5 см.

При первичной форме Эпштейна–Барр вирусной инфекции диаметр лимфатических узлов шейной области в среднем составил $2,23 \pm 0,7$ см, и сохранялись увеличенными в размере до $3,4 \pm 0,8$ недель; рекуррентных респираторных заболеваниях в периоде обострения – $1,43 \pm 0,4$ и $2,5 \pm 0,5$; аденовирусной инфекции – $1,33 \pm 0,3$ и $2,23 \pm 0,5$ соответственно. Более выраженное увеличение лимфатических узлов шейной области было у детей при первичной форме Эпштейна–Барр вирусной инфекции по сравнению с детьми, имеющие рекуррентные респираторные заболевания или аденовирусную инфекцию – диаметр больше в 1,6–1,7 раза, а длительность восстановления до нормальных размеров лимфоузлов в 1,3 и 1,4 раза соответственно.

Наряду с этим при первичной форме Эпштейна–Барр вирусной инфекции реже встречались мелкие лимфатические узлы $0,5 \pm 0,02$ см в диаметре преимущественно у детей раннего возраста – 17,2%; средние ($0,7 \pm 0,01$ см) у детей дошкольного возраста – 11,8%; крупные ($2,7 \pm 0,06$ см) у детей школьного возраста и подростков – 70,9%. У детей с рекуррентными респираторными заболеваниями определялись мелкие лимфатические узлы шейной области диаметром $0,4 \pm 0,01$ см у 43,1% детей дошкольного возраста, средние $0,8 \pm 0,03$ см у 50,8% детей школьного возраста, крупные $1,2 \pm 0,05$ см у 5,9% подростков. При аденовирусной инфекции мелкие лимфатические узлы диаметром $0,5 \pm 0,03$

см пальпировались у 55,2% детей дошкольного возраста, средние $0,6 \pm 0,1$ см в диаметре – у 38,1%, крупные $1,5 \pm 0,05$ см – у 6,5% подростков.

УЗИ с доплерографией позволило определить характер и выраженность воспалительных изменений в лимфатических узлах. При выполнении исследования определялось наличие или отсутствие кровотока в пораженных лимфатических узлах, диаметр сосудов и размеры аваскулярных зон, а также соотношение объема васкуляризированных и «немых» участков.

У детей при Эпштейна–Барр вирусной инфекции, рекуррентных респираторных заболеваниях и аденовирусной инфекции морфологические изменения характеризовались неоднородной структурой и различной эхогенностью стромы, что свидетельствует о наличии воспалительного процесса. Это можно рассматривать в качестве маркера неблагоприятного состояния лимфатической системы, обусловленной многочисленными факторами, прежде всего, этиологической причиной заболевания (рис. 1; рис. 2; рис. 3; рис. 4).

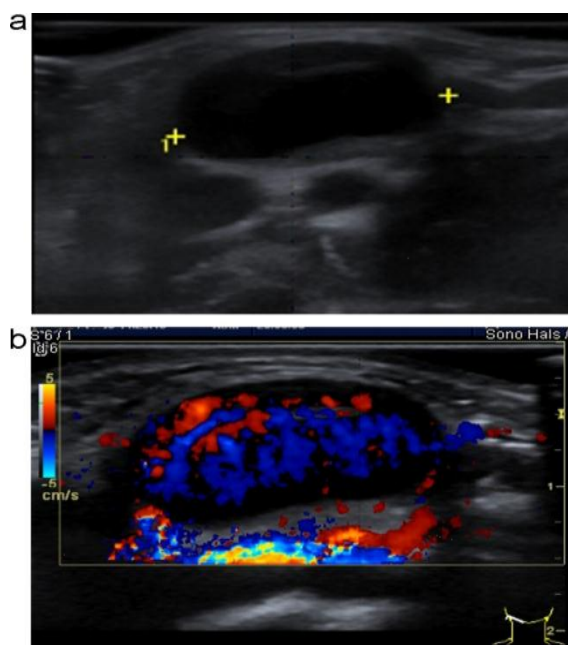

Рис. 1. (а и b). Увеличение шейных лимфоузлов при первичной форме Эпштейна-Барр вирусной инфекции, серологически подтвержденной. 4-я неделя болезни.

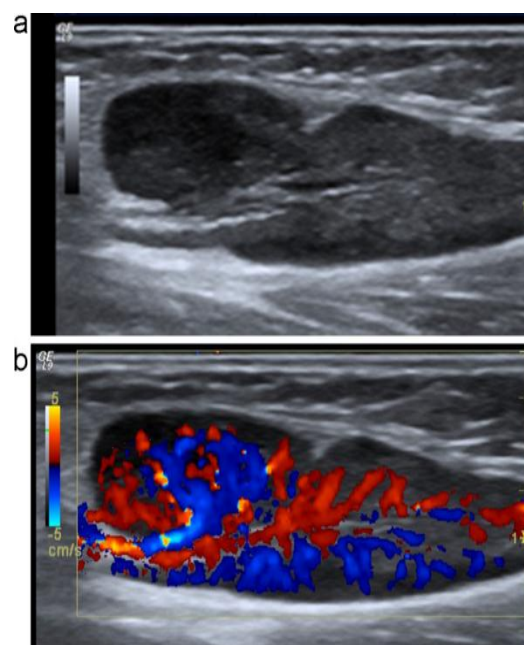

Рис. 2. (а и b). УЗИ и цветное доплеровское картирование лимфоузла. Нормальная архитектура сосудов, гомогенное внутреннее эхо с неизменной капсулой. Первичная форма Эпштейна-Барр вирусной инфекции, серологически подтвержденной. 2-я неделя болезни.

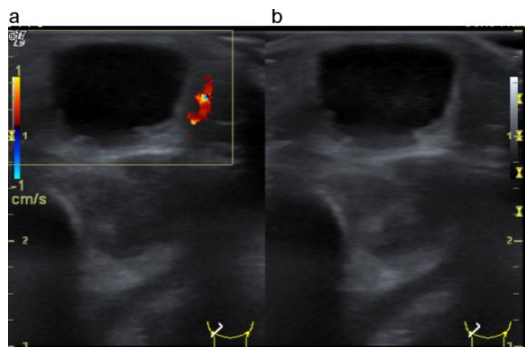

Рис. 3. (а и б). УЗИ подчелюстного лимфоузла при рекуррентном респираторном заболевании. Подчелюстной лимфоаденит. Характерная картина абсцедирования.

Рис. 4. УЗ-томограмма увеличенного реактивно измененного лимфатического узла при аденовирусной инфекции. 7-й день болезни.

У всех детей характер поражения лимфатических узлов во многом однотипен при первичной форме Эпштейна–Барр вирусной инфекции, рекуррентных респираторных заболеваниях и аденовирусной инфекции. Несмотря на этиологический фактор, реакция лимфатических узлов на присутствие различных вирусных агентов в организме имеет неспецифический характер и не определяется тяжестью инфекционного процесса, что затрудняет раннюю и дифференциальную диагностику болезни. Однако степень выраженности поражения лимфатических узлов в зависимости от этиологической причины болезни различная, что позволяет на ранних этапах провести качественно диагностику первичной формы Эпштейна–Барр вирусной инфекции, рекуррентных респираторных заболеваний и аденовирусной инфекции у детей.

Таким образом:

Лимфаденопатия при Эпштейна–Барр вирусной инфекции проявлялась наличием преимущественно крупных диаметром ($2,7 \pm 0,06$ см) лимфатических узлов – у 70,9% у детей школьного возраста; рекуррентных респираторных заболеваниях: мелких ($0,4 \pm 0,01$ см) и средних у детей школьного возраста (50,8%) и дошкольного (43,1%); аденовирусной инфекции мелкие лимфатические узлы диаметром $0,5 \pm 0,03$ см у 55,2% детей дошкольного возраста, средние $0,6 \pm 0,1$ см в диаметре – у 38,1% школьного возраста, то есть, при Эпштейна–Барр чаще в 12 и 10,9 раза наблюдались крупные лимфатические узлы по сравнению с рекуррентными респираторными

заболеваниями и аденовирусной инфекцией.

При первичной форме вируса Эпштейна–Барр, рекуррентных респираторных заболеваниях, аденовирусной инфекции лимфаденопатия характеризуется однотипностью поражения лимфатических узлов, имеет неспецифический характер и не определяется тяжестью инфекционного процесса, что затрудняет раннюю и дифференциальную диагностику болезни.

Морфологические изменения в лимфатических узлах при Эпштейна–Барр вирусной инфекции, рекуррентных респираторных заболеваниях, аденовирусной инфекции у всех детей проявляются неоднородной структурой и различной эхогенностью стромы, что отражает наличие воспалительного процесса.

Особенности лимфаденопатии при Эпштейна–Барр, рекуррентных респираторных заболеваниях, аденовирусной инфекции у детей можно использовать в качестве маркера на этапах ранней и дифференциальной диагностики болезни.

Литература

1. Савенкова М.С. Лимфаденопатия и лимфаденит у детей: диагностика и лечение /М.С. Савенкова, А.А. Афанасьева, А.К. Абдулаев, Л.Ю. Неижко // Трудный пациент.-2008. - №12.С.17-25
2. Журило И.П., Грона В.Н., Литовка В.А., Латышев К.В., Лепихов П.А., Гунькин Ф.Ю. Практические аспекты дифференциальной диагностики заболеваний лимфатических узлов у детей // Здоровье ребенка. 2008.- 3(12).
3. Data P.G., Hossain M.D., Amin S.A.,Rahman M.K., Das. P.P., Saha K.L., Taous A., Biswas A.K., Data F. Tubercular lymphadenitis – diagnostic evaluation //Mymensingh. Mtd.J. -2011Apr-20(2) – 233-7.
4. Barton F. Haynes (<http://www.genmed.ru/med-b1-484-03.htm>1. (Увеличение лимфатических узлов и селезенки. Глава 55)
5. Богадельников И.В. Лимфаденопатии при инфекционных заболеваниях

у детей. / И.В. Богадельников, Фазел Хамид, А.В. Кубышкин. –Донецк. - 2013. - 224с.

6. Дроздова Н.Ф. Инфекционный мононуклеоз, обусловленный вирусом Эпштейна– Барр: клинико-патогенетические аспекты (обзор литературы) /Н.Ф. Дроздова, В.Х. Фазылов //Вестник современной клинической медицины. – 2018. –Т.11, вып.3, -С.59-61.

7. Karrera U., Nadalb D. Epstein–Barr-Virus und infektiöse Mononukleose // Schweiz Med Foru. 2014. Vol. 11 P.226–232.

8. De Paschale M, Clerici P. Serological diagnosis of Epstein-Barr virus infection Problems and solutions. World J Virol. 2012 Feb 12;1(1)31-43.

9. Карпухина О.А. Клиническая характеристика и дифференциальная диагностика заболеваний, протекающих с мононуклеозоподобным синдромом у детей. автореферат дисс., к.мед. н., - 2013. –18с.

**АНАЛІЗ КОРЕЛЯЦІЙНОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ВІДПОЛІРОВАНОЇ
ПОВЕРХНІ ЕСТЕТИЧНОЇ РЕСТАВРАЦІЇ ФРОНТАЛЬНОЇ ГРУПИ
ЗУБІВ З ФОТОПОЛІМЕРНИХ НАНОНАПОВНЕНИХ КОМПОЗИТНИХ
ПЛОМБУВАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ТА СТУПЕНЮ АБРАЗІВНОСТІ
ЗУБНИХ ПАСТ**

КОСТЕНКО С.Б.

*кандидат медичних наук, доцент, завідувач кафедри ортопедичної
стоматології*

ПЕНЗЕЛИК І.В.

студентка 5 курсу, лаборант кафедри ортопедичної стоматології

РОМАНОВА Ю.Г.

*доктор медичних наук, професор кафедри ортопедичної стоматології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», стоматологічний
факультет
м.Ужгород, Україна*

Актуальність теми. Сучасні фотополімерні композитні матеріали відповідають багатьом естетично значущими характеристиками, що дозволяє досягти відмінних результатів при відновленні анатомічної форми зуба та отримати максимально природній вигляд реставрації. Однією з найважливіших якісних характеристик прямої композитної естетичної реставрації є наявність «сухого блиску» та термін протягом якого він зберігається. Поступове абразивне стирання поверхні матеріалу призводить до втрати «сухого блиску» поверхні реставрації, як правило, протягом 6-9 місяців [2, с. 20–22; 3, с.76-81] . Процес абразивного зношування і «старіння» поверхні композитної реставрації пришвидшується некоректним використанням засобів гігієни порожнини рота,

а саме використанням високоабразивних зубних паст та жорстких і дуже жорстких зубних щіток [1, с. 79-81].

Мета - дослідження та порівняння впливу різних ступенів абразивності зубних паст на термін збереження «сухого блиску» та підбір оптимальної зубної пасти для догляду за естетичною реставрацією фронтальної групи зубів.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження проводилися на базі Університетської стоматологічної поліклініки стоматологічного факультету УжНУ. Під час нього було проведено анкетування 450 респондентів у віці від 18 до 55 років. За даними анкетування було виокремлено найбільш популярні марки та види зубних паст, з якими і проводилося подальші досліді. Було проведено ретроспективний аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури щодо вибраної тематики наукового дослідження.

Для клінічних дослідів було відібрано частину респондентів, що мали естетичну реставрацію фронтальної групи зубів з фотополімерних нанопоповнених композитних пломбувальних матеріалів (Sagen balance, SYNERGY D6 (Shofu), Tetric N-Ceram (Ivoclar Vivadent), Filtek Supreme XT (3M ESPE), Grandio (VOCO)) із санованою ротовою порожниною, здоровим пародонтом та без загальних патологій у віці від 18 до 35 років. Всіх пацієнтів було розділено на групи в однаковому співвідношенні по віку та статі. Групі 1 було рекомендовано використовувати зубну пасту R.O.C.S. Bionica (RDA=50,9), групі 2 – Amway, Glister (RDA=100), групі 3 - Colgate Total (RDA=80), групі 4 - President White plus (RDA=200), групі 5 - Parodontax Classic (RDA=65), . При догляді за гігієною ротової порожнини члени груп застосовували рекомендовані їм зубні пасти для чищення зубів два рази в день (вранці і ввечері) протягом 6 місяців. Для виключення впливу фактору різномірності зубних щіток, всі учасники використовували в цей період ідентичну зубну щітку зі щетиною середньої жорсткості. За період дослідження пацієнти не використовували ополіскувачі, зубні порошки та інші засоби по догляді за ротовою порожниною, а також не проводили професійну гігієну ротової порожнини з використанням аква-пневматичної обробки. Оцінка стану

естетичної реставрації та наявність і ступінь вираженості «сухого блиску» проводилася через 3 та 6 місяців з початку дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. На основі соціологічного анкетування виявлено, що більшість із респондентів недостатньо освічені у питанні вибору зубних паст, рідко ознайомлюються зі складом та практично не звертають увагу на маркування зубних паст. Встановлені найбільш популярні фірми та види зубних паст. До цього списку належать такі зубні пасти: Glister (Amway), R.O.C.S., Colgate, Parodontax.

На підставі клінічних досліджень проведена порівняльна оцінка впливу зубних паст різних ступенів абразивності на поверхневу текстуру нанонаповненого композитного реставраційного матеріалу. Порівняння впливу зубних паст різної абразивності проводили як з використанням методів суб'єктивної оцінки результатів застосування, так і з застосуванням об'єктивних методів - експертної візуальної оцінки з використанням дентального фотоапарата SHOFU EyeSpecial C-II в режимі макрозйомки. Визначені пасти, які мінімально змінюють параметри шорсткості поверхні, що підвищує рівень якості композитних реставрацій та довший термін збереження «сухого блиску». Клінічне дослідження визначило, що мінімальний вплив на якість пломб і реставрацій з фотополімерного нанонаповненого композитного пломбувального матеріалу мають зубні пасти середньої абразивності зі значенням RDA 70-100.

Проміні видимого світла мають довжину хвилі від 0,38 до 0,76 μm , тому «ідеальний» дзеркальний блиск буде у поверхні, що має нерівності менше 0,38 μm . Проте якщо брати до уваги те, що людське око характеризується вибірковою чутливістю до світла і її максимум припадає на жовто-зелену ділянку спектра (довжина хвилі більше 0,5 μm), поверхня з нерівностями розміром до 0,5 μm також буде виглядати полірованою, хоча блиск при цьому буде менш виражений. Отже, дзеркальний блиск поверхні можна очікувати у композитів з розмірами частинок менше 0,38 μm . [4, с.568–574]. Такими властивостями наділені фотополімерні нано- та мікрогібридні композити. Для

довшого збереження ефекту «сухого блиску» розмір абразивного компоненту в зубній пасті має коливатись в таких ж межах, тому зубна паста середньої абразивності з розмірами частинок від 2 до 20 μm (в середньому 10-15 μm) є оптимальною.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведені дослідження встановили, що при виборі зубної пасти необхідно враховувати коефіцієнт її абразивності, який в різних клінічних ситуаціях може здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на тверді тканини зуба, слизову оболонку порожнини рота, а також на наявні естетичні реставрації. На жаль, показник значення відносної абразивності, як правило, не входить в маркетингову або рекламну інформацію, яка надається щодо зубних паст. Внаслідок чого більша частина покупців (73,5%) є недостатньо проінформованими та до вибору зубних паст ставиться безвідповідально, що було підтверджено даними соціологічного анкетування 450 респондентів м. Ужгород у віці від 18 до 55 років.

Використання високо- та дуже високоабразивних зубних паст призводить до втрати «сухого блиску». Мінімальний вплив на якість реставрацій з фотополімерного наноаповненого композиту мають зубні масти середньої абразивності із рівнем RDA 70-100. Зубні пасти з низьким ступенем абразивності погано знімають зубний наліт, що призводить таким чином до погіршення стану естетичної реставрації та гігієни ротової порожнини в цілому, підвищення ризику виникнення каріозного ураження. Серед досліджуваних зубних паст найбільш оптимальною для використання є зубна паста Glister фірми Amway.

Використана література:

1. Улитовский С.Б. Взаимосвязь между состоянием реставраций и гигиеной полости рта. Новое в стоматологии. 2006. №2. С.79-81.

2. Дмитриева Л. А., Хабиев К. Н. Качественная полировка — залог успеха при восстановлении зубов прямыми композитными винирами // Новое в стоматологии. 2006. № 7. С. 20–22.

3. Шумский А.В., Ливанова О.Л. Ближайшие и отдаленные результаты эстетической реставрации. Клиническая стоматология. 2008. №3. С.76-81.

4. Eichmiller F. C. Clinical use of beta-quartz glass-ceramic inserts // Compend. Contin. Educ. Dent. 1992. № 13. P. 568–574.

**ПРОФЕСІОГРАФІЧНИЙ ТА ОСВІТНІЙ МОНІТОРИНГ,
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНИХ РОБОЧИХ ПРОГРАМ ЗА
СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ОРТОДОНТІЯ» У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ ЄВРОПИ**

КОСТЕНКО Є.Я.

доктор медичних наук, професор кафедри ортопедичної стоматології

КОСТЕНКО С.Б.

*кандидат медичних наук, доцент, завідувач кафедри ортопедичної
стоматології*

ПЕНЗЕЛИК І.В.

*студентка 5 курсу, лаборант кафедри ортопедичної стоматології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
стоматологічний факультет
м.Ужгород, Україна*

Актуальність теми. У сучасних умовах освіта розглядається як соціокультурна та соціоекономічна система, яка сприяє підвищенню конкурентоздатності спеціалістів різних галузей, в тому числі і лікарів-стоматологів. Якісна освіта забезпечує можливість нострифікації диплома лікаря в країнах ЄС. Про якість освіти можна стверджувати тільки після ретельного аналізу компетенцій і компетентності, розвитку інтегративного характеру взаємодії всіх його складових на основі узгодження цілей всіх суб'єктів освітнього процесу в контексті міжнародних стандартів [2, с.3-7].

Мета дослідження – проведення професіографічного та освітнього моніторингу освіти, порівняльного аналізу компетенцій в стоматології за спеціальністю «Ортодонтія» у вищих навчальних закладах Європи.

Матеріали та методи. Було проведено професіографічний та освітній моніторинг, а також аналіз навчальних програм з дисципліни «Ортодонтія» у вищих навчальних закладах Європи. До переліку досліджуваних університетів входили: Medical University of Lodz, Medical University of Lublin, Poznan University of Medical Sciences (Польща), Medical University of Vienna (Австрія), Masaryk University (Брно, Чехія).

Для дослідження було використано робочі програми навчальної дисципліни «Ортодонія» по семестрам за 2017-2018 н.р. та 2018-2019 н.р. вищеперерахованих університетів. Вся використана інформація була розміщена на офіційних сайтах вищих навчальних закладів. Для порівняльного аналізу були використані такі критерії навчальних робочих програм: кількість кредитів, загальна кількість годин, кількість лекційних та практичних (клінічних та аудиторних) годин, вид підсумкового оцінювання та наявність виробничої практики.

Результати дослідження та їх обговорення. У ході дослідження було розглянуто робочі програми з навчальної дисципліни «Ортодонтія» вищих навчальних закладів Європи, проведено їх порівняння та проаналізовано відповідність робочої програми даної дисципліни ДВНЗ «УжНУ» європейським стандартам освіти.

Організація навчального процесу Ужгородського національного університету ґрунтується на принципах Болонського процесу, що повністю відповідає Європейській кредитно-трансферній системі оцінювання — ECTS. Результати порівняльного аналізу свідчать про те, що у вищих навчальних закладах Європи загальна кількість годин, що відводиться на вивчення даної дисципліни є меншою (Медичний університет Любліна та Познан – 200 год., Медичний університет м. Лодз -226 год., Медичний університет Відня – 196 год., Університет Масарика – 150 год.) у порівнянні з ДВНЗ «УжНУ» (270 год.), що зумовлено відсутністю у закордонних програмах годин, передбачених на самостійну роботу студента. У кількості лекційних годин та їх розподілі по семестрам значних розбіжностей в робочих програмах усіх університетів немає

(в загальному 40 год. ± 10 год., в семестрі – по 5-10 год.), окрім Медичного університету Відня, де на проведення лекцій виділено 51 годину протягом VIII семестру навчання. Години, відведені для проведення практичних занять дещо відрізняються. Так, в ДВНЗ «УжНУ» на практичні заняття з дисципліни «Ортодонтія» виділяється на 10-20 годин менше, ніж у вищих навчальних закладах Польщі, та на 10-15 годин більше, ніж в університетах Австрії та Чехії. Відмінною рисою закордонних навчальних програм є поділ практичних занять на аудиторні та клінічні, зі значним переважанням по кількості годин останніх. Також робочою програмою Медичного університету Відня передбачено проходження студентами виробничої практики з досліджуваної дисципліни протягом трьох семестрів, що в загальному складає 45 годин. Підсумкове оцінювання є однаковим і полягає в проведенні диференціальних заліків після перших двох-трьох семестрів навчання та екзамену в кінці останнього семестру вивчення даної дисципліни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Професіографічний та освітній моніторинг, а також порівняльний аналіз компетенцій в стоматології за спеціальністю «Ортодонтія» виявив невідповідність навчальних програм українських медичних вузів програмам європейських університетів, що пов'язано з розбіжностями в розподілі кредитів та годин даної дисципліни. Для уніфікації навчальних програм та підвищення якості освіти студентів стоматологічного факультету Ужгородського національного університету рекомендовано відкоригувати розподіл годин навчальних робочих програм з дисципліни «Ортодонтія». Для оптимізації начального процесу необхідно зменшити кількість годин, відведених на самостійну роботу студента, та збільшити відсоток проведення практичних занять у клінічних класах. Виділення годин для проходження виробничої практики за спеціальністю «Ортодонтія» дало б можливість закріпити теоретичні знання та підвищити рівень мануальних навичок студентів.

Використана література:

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні питання контролю якості освіти у вищих медичних навчальних закладах». Полтава, 22 березня 2018 року. – С.3-7.
3. Ждан В. М. Сучасне освітнє середовище вищого медичного навчального закладу як фактор його конкурентоспроможності/ В.М.Ждан, В. М. Бобирьов, С. М. Білаш, О. М. Беляєва // Медична освіта. – 2017. – №3 (75). – С. 40 – 46.

ТЕМПОРАЛЬНО-ПРОСТОРОВІ СКЛАДОВІ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ

СИРОВАЦЬКИЙ В.І.

кандидат юридичних наук, адвокат

м. Київ, Україна

Для того щоб людина усвідомила необхідність вчиняти відповідно до правових приписів як свій прямий обов'язок перед державою та особистий внесок для забезпечення стабільності в суспільстві. Застосовується цей захід за умови, що іншими способами досягти означеної вище мети неможливо. А для людей, які не вчинили порушень закону це є своєрідним стримуючим фактором, який дає зрозуміти, що за правопорушення людина буде покарана відповідно до вимог закону.

Загалом необхідно відзначити, що сьогодні у світовій практиці спостерігається тенденція до гуманізації процесу застосування державного примусу. Україна, як держава з проєвропейськими орієнтаціями, на даному шляху повинна зробити чимало: від повного викорінення тоталітарних методів роботи з особами, до яких застосовується державний примус, до покращення умов утримання в'язнів та удосконалення законодавства в цій сфері. Першим кроком на даному шляху має стати науково обґрунтоване вивчення характеристик державного примусу, серед яких перш за все темпорально-просторові.

Просторову групу складових державного примусу складає територіальна організація держави, характер існування правовідносин у просторі та здатність до інтернаціоналізації. Отже, територіальна організація держави – це спосіб побудови публічної влади на конкретно визначеній території. «Держава є певним чином організованою не тільки структурно-інституціонально, але й територіально. Суть такої організації полягає у тому, що люди поєднуються за місцем проживання ... На цю територію й на населення, котре проживає в межах цієї території, поширюється публічна влада. Управління територією

здійснюється завдяки поділові її на відповідні територіальні одиниці й створенню в них публічних органів управління» [1, с. 27]. Власне, держава в межах визначеної території встановлює норми поведінки, закріплені законом. Ці норми є або загальнообов'язковими (стосуються усіх громадян держави та осіб, які перебувають на її території), або стосуються окремих категорій населення (наприклад, відповідно до їх професійної діяльності, місцевості, у якій проживають люди, тощо).

Більше того, територіальна організація держави як одна з характеристик поняття державного примусу має важливе значення для правотворення та правозастосування. Вона безпосередньо впливає на організацію правоохоронних, судових органів, а відповідно й на процес застосування державного примусу. Держава має повноваження здійснювати державний примус на своїх територіях відповідно до національного законодавства, норм міжнародного права, угод про міждержавне співробітництво.

Разом із тим, на практиці, часто виникають ситуації, коли держава не може забезпечити в повному обсязі виконання своїх функцій на певних територіях, а світова спільнота не виконує взяті на себе міжнародні зобов'язання. Так, кілька років тому наша держава зіткнулася з проблемою окупації частини своєї території іншою державою. Поряд з іншими проблемами у сфері права це зумовило неможливість застосування державного примусу на непідконтрольних Україні територіях (частинах Донецької та Луганської областей і в Автономній Республіці Крим). Фактично особи, які вчиняють злочини, залишаються непокараними та отримують змогу здійснювати повторне порушення закону. У людей з'являється відчуття безкарності, неконтрольованості, а в іншій частини населення – почуття незахищеності, недовіра до держави у сфері гарантування безпеки та захисту.

З цієї суто правової проблеми з'являється проблема філософсько-правова, яка полягає у підміні цінностей, авторитеті сили, правовому нігілізмі. Традиційні цінності та норми як моралі, так і права відходять на другий план, людей починає цікавити виключно проблема виживання та захисту себе і своєї

родини. Тому нам важливо у найкоротші терміни повернути ці території та забезпечити на них неухильне виконання українських законів і налагодити процес застосування державного примусу, основною метою якого стане відновлення безпеки та стабільності в цих регіонах, формування в населення почуття поваги до держави, її символіки, історії, мови.

Реформування сфери застосування державного примусу – питання вкрай актуальне. Однак чи не найбільш затребуваними є зміни та нововведення у сфері діяльності установ виконання покарань. Це зумовлено насамперед тим, що саме в установах виконання покарань спостерігається найбільший імперативний вплив держави на людину. Людина довгий час перебуває в ізоляції від суспільства, інших «цивільних» людей, що безумовно негативно впливає на її психоемоційний стан та обов'язково знайде вираження як в окремих вчинках, так і загалом у поведінці. Так, наприклад, К. Сіренко виділяє такі проблеми вітчизняних установ виконання покарань: – незмінність стандартів функціонування установ виконання покарань упродовж 75 років; – незмінність структури управління пенітенціарною системою України впродовж усього періоду незалежності; – різке скорочення кількості ув'язнених в Україні (в тому числі завдяки дії «закону Савченко»); – аварійний стан окремих установ та слідчих ізоляторів; – відсутність дієвої служби пробації в Україні, яка б могла нарешті побороти начебто високий рівень рецидивізму серед засуджених осіб; – крайня мілітаризація пенітенціарної системи в найширшому розумінні, що справляє негативний вплив на стан психологічної роботи із засудженими, ресоціалізаційні зусилля персоналу та громадськості в самих інституціях та якість соціальної адаптації «інституційних» засуджених після відбування покарання; – крайня консервативність та реакційність мислення більшості офіцерів та службовців пенітенціарної служби (які є, на думку Мін'юсту, надзвичайно корумпованими), що в свою чергу, виключає появу на службі людей, які мислять прогресивно, та гальмує всі можливі реформи; – неефективне управління пенітенціарною системою через крайню

бюрократичність на рівні центрального апарату та обласних управлінь» [2, с.37–38].

Необхідно все ж зазначити, що вже саме виокремлення цих проблем є своєрідним дороговказом на шляху реформування процесу застосування державного примусу. Сфера застосування державного примусу, з огляду на зазначене вище, чи не найбільше потребує реформування. Статистика кількості вчинених правопорушень свідчить про необхідність застосування державного примусу, однак зміни у цьому процесі вкрай необхідні. На нашу думку, будь-які реформи, нововведення чи зміни потрібно проводити виключно в антропологічному напрямку. Це дасть змогу виробити реакцію держави (шляхом прийняття та введення в дію законів) на актуальні виклики сучасного глобалізованого світу, а також: а) сформувати в людей відчуття безпеки, захищеності, можливості звернутися за відновленням свого порушеного права чи свободи. Утвердити громадську думку щодо стабільної роботи правоохоронної сфери в державі й наявності правових механізмів для захисту людини та її прав; б) знизити рівень професійного вигорання серед осіб, які працюють у сфері застосування державного примусу; в) шляхом проведення психопрофілактичної роботи з особами, до яких застосовано державний примус, зменшити кількість рецидивних злочинів через формування думки про цінність кожної людини для держави, наявність рівних для всіх можливостей для гідного життя та забезпечення своїх основних потреб; г) наблизитися до створення в Україні громадянського суспільства та правової держави, де людина, її права та свободи є найвищою цінністю і охороняються державою не лише декларативно, а й на практиці.

Із зазначеного вище випливає і висновок, що питання, пов'язані із застосуванням державного примусу, є актуальними для українського суспільства та правової науки. Торкаються вони не лише суто правових аспектів питання, а й зачіпають більш глибокі, філософські пласти, які ставлять людину перед вибором (порушити закон і отримати особисту вигоду, чи вчинити правомірно й внести особистий внесок у розвиток громадянського

суспільства та правової держави), дають їй своєрідні дороговкази (через право держава пропонує людині механізми, використовуючи які можна досягнути поставленої мети), виступають однією з основ, на яких людина формується як особистість.

Література:

1. Бостан С. Форма територіальної організації публічної влади в державі: проблеми теорії та практики. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 26–36.
2. Сіренко К. Ю. Напрямки реформування системи виконання покарань та приведення її до європейських стандартів. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2018. № 1 (3). С. 35–45.

РЕЖИМЫ С ОБОСТРЕНИЕМ В ТОПЛИВНЫХ МАТЕРИАЛАХ ЯДЕРНЫХ РЕАКТОРОВ

МЕЛЬНИК С.И.

к.т.н., старш.преп.

ПАНТАК О.И.

Аспирант

Одесский Национальный Политехнический Университет

г.Одесса, Украина

Аннотация. Предлагается классификация режимов с обострением для разных видов ядерного топлива.

Ключевые слова: ядерное топливо, режимы с обострением.

Анализ данных [1 — 9], показывает, что пока на теоретическом уровне, принципиальную реализацию в топливных материалах ядерных реакторов режимов с обострением с образованием диссипативных тепловых структур.

Показано в [5 — 9], что в уран-плутониевой делящейся среде действует тепловой источник с плотностью потока, зависящей степенным образом от температуры делящейся среды.

Предлагается классифицировать данные режимы в зависимости от вида ядерного топлива (табл. 1).

Режимы с обострением в топливных материалах ядерных реакторов.

№	Тип ядерного топлива	Температурная зависимость теплопроводности (показатель степенной зависимости от температуры - σ)	Температурная зависимость плотности теплового источника (показатель степенной зависимости от температуры - β)	Режимы с обострением: - HS -режим (при $\beta < \sigma + 1$); - S -режим (при $\beta = \sigma + 1$); - LS -режим (при $\beta > \sigma + 1$)
1	Металлическое ядерное топливо: - уран 238, обогащенный ураном 235; - уран 238, обогащенный плутонием 239	$\sigma = 1$; $\sigma = 1$	$\beta < 1$; $1 < \beta \leq 4$	- HS -режим; - HS, S, LS - режимы
2	Керамическое ядерное топливо: - оксидное урановое; - MOX	$\sigma = -1$; $\sigma = -1$	$\beta < 1$; $1 < \beta \leq 4$	- HS -режим; - S и LS -режимы
3	Карбидное ядерное топливо: - карбиды урана 238 + карбиды урана 235; - карбиды урана 238 + карбиды плутония 239	$\sigma = 1$; $\sigma = 1$	$\beta < 1$; $1 < \beta \leq 4$	- HS -режим; - HS, S, LS - режимы
4	Нитридное топливо: - урановое нитридное топливо, состоящее из нитрида урана 238 обогащенного нитридом урана 235; - урановое нитридное топливо, состоящее из нитрида урана 238 обогащенного нитридом плутония 239	$\sigma = 1$; $\sigma = 1$	$\beta < 1$; $1 < \beta \leq 4$	- HS -режим; - HS, S, LS - режимы
5	Дисперсионное ядерное топливо: - топливо из двуокиси урана в матрице из нержавеющей стали; - топливо с керамическим топливным материалом в матрице из тугоплавких металлов; - топливо с керамическим топливным материалом в керамической матрице (матрицы из окиси бериллия BeO или Al ₂ O ₃ или SiC или в графитовой матрице в матрице из Al или его сплавов)	$\sigma = 1$; $\sigma = 0$; $\sigma = 0$ и $\sigma = 1$	$\beta < 1$ и $1 < \beta \leq 4$; $\beta < 1$ и $1 < \beta \leq 4$; $\beta < 1$ и $1 < \beta \leq 4$	- HS, S, LS – режимы; - HS, S, LS – режимы; - HS, S, LS – режимы
6	Ядерное топливо с топливным материалом в виде сплавов U—Al в матрице из Al или его сплавов	$\sigma = 1$	$\beta < 1$ и $1 < \beta \leq 4$	- HS, S, LS – режимы

Режимы с обострением могут реализоваться в расплавленном и газообразном ядерном топливе.

Данная таблица позволяет упростить составление алгоритмов программ для расчета тепловыделения в реакторной зоне с различным составом топлива.

Список литературы

1. Самарский А.А., Еленин Г.Г., Змитренко Н.В. и др. Горение нелинейной среды в виде сложных структур. - ДАН, 1977. т. 237, №6, с. 1330-1333.
2. Самарский А.А., Змитренко Н.В., Курдюмов С.П., Михайлов А.П. Тепловые структуры и фундаментальная длина в среде с нелинейной теплопроводностью и объемным источником тепла. - ДАН. 1976. т. 227. №2. с. 321-324.
3. Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г., Повещенко и др. Взаимодействие диссипативных тепловых структур в нелинейных средах.- ДАН. 1980, т. 251. № 4. с. 836-839.
4. Еленин Г.Г., Курдюмов С.П., Самарский А.А. Нестационарные диссипативные структуры в нелинейной теплопроводной среде. - ЖВМиМФ. 1983, т. 23, № 2, с. 380-390.
5. Курдюмов С.П., Куркина Е.С., Малинецкий Г.Г., Самарский А.А. Диссипативные структуры в неоднородной нелинейной горячей среде. - ДАН, 1980. т. 251, №3, с. 587-591.
6. Тарасов В.А. Теория диссипативных структур кинетической системы для дефектов нелинейной физической системы «металл+нагрузка+облучение». Часть 1 / В.А. Тарасов, Т.Л. Борилов, Т.В. Крыжановская, С.А. Чернеженко, В.Д. Русов // Вопросы атомной науки и техники. Сер. физика радиац. повреждений и радиац. материаловедение, 2007. Вып. 2 (90), с. 63 - 71.
7. Тарасов В.А. Теория диссипативных структур кинетической системы для дефектов нелинейной физической системы «металл+нагрузка+облучение». Часть 2 / В.А. Тарасов, Т.Л. Борилов, Т.В. Крыжановская, С.А. Чернеженко,

В.Д. Русов // Вопросы атомной науки и техники. Сер. физика радиац. повреждений и радиац. материаловедение, 2007, Вып. 2 (90), с. 72 - 75.

8. Тарасов В.А. Теория диссипативных структур кинетической системы для дефектов нелинейной физической системы «металл+нагрузка+облучение». Часть 3 / В.А. Тарасов, Т.Л. Борилов, Т.В. Крыжановская, С.А. Чернеженко, В.Д. Русов // Вопросы атомной науки и техники. Сер. физика радиац. повреждений и радиац. материаловедение, 2007, Вып. 6 (91), с. 18 - 28.

9. Тарасов В.А. Теория диссипативных структур кинетической системы для дефектов нелинейной физической системы «металл+нагрузка+облучение». Часть 4 / В.А. Тарасов, Т.Л. Борилов, Т.В. Крыжановская, С.А. Чернеженко, В.Д. Русов // Вопросы атомной науки и техники. Сер. физика радиац. повреждений и радиац. материаловедение, 2007, Вып. 6(91), с. 29 - 35.

ФОРМУВАННЯ В УЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА МИСТЕЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

ШИНГОФ І.Л.

старший викладач кафедри історії,

суспільно-гуманітарних дисциплін та методики їх викладання

Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

м. Краматорськ Донецької області, Україна

Твори мистецтва мають великий педагогічний потенціал у розвитку творчої індивідуальності вчителя-філолога. Здобутки талановитих, визнаних національною та світовою спільнотою митців є процесом і результатом художньої творчості, засобом розвитку творчої індивідуальності учителя-словесника.

У філософській науці подається визначення мистецтва як форми суспільної свідомості та сфери творчої людської діяльності, спрямованої на об'єктивоване в художніх образах осмислення світу й оцінку місця людини в ньому як процес і результат художньої творчості митців, у якій актуалізується авторська особистість і знаходить своє втілення й вираження творча індивідуальність митця [6].

Вагоме місце в усвідомленні особливої ролі світу мистецтва в житті кожної людини, зокрема вчителя-словесника, посідає вчення відомого німецького мислителя, послідовника філософії І. Канта Е. Кассирера, який у першій половині XX століття, досліджуючи різноманітні концепції людини, дійшов висновку, що основою для розуміння природи людини є символічна система, що відрізняє її від усіх видів тварин. На думку вченого, «людина живе не лише у фізичному, а й символічному універсумі. Мова, міф, мистецтво, релігія – складові цього універсуму, ті різноманітні нитки, із яких сплітається символічна мережа, складна тканина людського досвіду... Чим більшою стає

символічна активність людини, тим дальшою стає її фізична реальність. Вона глибоко занурюється в лінгвістичні форми, художні образи, міфічні символи..., що не може нічого бачити й знати без втручання цього штучного посередника. І в практичній діяльності людина не може жити лише у світі природних потреб, вона, швидше, живе серед уявних емоцій...» [3].

Наслідком будь-якої творчості є формування людини-митця, яка відчуває потяг до саморозвитку й до вдосконалення суспільства.

Як зазначає М. Каган, мистецькі твори, на відміну від усіх інших, вимагають естетичного переживання як невід'ємного базового компонента художнього сприймання. Наприклад, Ф. Шиллер вважав художню творчість грою пізнавальних здібностей людини... Сутність мистецького твору З. Фройд вбачав у фантазії. На його думку, завдання митця полягає в тому, щоб за допомогою уяви створити «штучний світ» [6].

Мистецтво є вільною творчістю, яка дає людині відчуття свободи в міру набуття нею професіоналізму. В умовах функціонування інформаційного полікультурного простору істотно підвищуються вимоги до рівня професійної підготовки учителів-словесників, зокрема формування культурної компетентності, «що передбачає здатність до розуміння й пошанування творчого способу вираження та передачі ідей та смислів у різних культурах і через різні види мистецтва й інші культурні форми; розуміння, розвиток і вираження власних ідей та відчуття своєї ролі в суспільстві в різні способи і в різних умовах».

Вивчення філологічних дисциплін у закладах освіти посідає особливе місце, оскільки потенціал, закладений у словесному мистецтві, сприяє задоволенню не лише комунікаційних запитів суспільства, а й є невід'ємною частиною духовного розвитку, естетичного виховання, досягнення свого «Я» як носія світової культури.

О. Семенов, дослідивши семантику терміна «філологія», стверджує, що грецьке слово *philologia* означає «любов до слова»; «дослідження давніх писемних творів» було введене Ф. Вольфом у другій половині XVIII століття,

який визначив предмет філології як сукупність відомостей і повідомлень, що знайомлять із діями й долями, політичним, науковим і домашнім становищем греків і римлян, їх культурою, мовами, мистецтвом і науками, звичаями, релігіями, національним характером і образом думок» [5]. Як слушно стверджує О. Семеног, «філологічний простір є співдружність гуманітарних дисциплін: лінгвістичних, літературознавчих, історичних та інших, які вивчають історію і сутність духовної культури людства через мовний і стилістичний аналіз писемних текстів... Філологія вбирає у свій кругозір усю ширину і глибину людського буття, перш за все буття духовного, допомагає зрозуміти іншу людину (іншу культуру, іншу епоху)» [5]. Так само заслуговує на увагу пояснення О. Семеног етимології поняття «словесник» як похідного від праслов'янського «словеса»: «...спочатку це слово означало майстер говорити, а у XVIII столітті — «велеречива людина». Учителю-філологу своїм покликанням має відчувати потребу в досконалому володінні всіма виражальними засобами, що засвідчують багатство мови, «засобами переконливого, дійового слова підносить роль рідної мови, власним прикладом примушує турбуватися про її авторитет у демократичному суспільстві» [5].

З цього випливає, що вчителі як рідної, так і іноземної мови, вітчизняної та світової літератури покликані володіти предметними компетентностями, що є необхідними для викладання філологічних дисциплін, засобами яких є тропи та стилістичні фігури, що сприяють сприйняттю слова як одного з видів мистецтва.

Л. Башманівська розглядає проблему формування літературно-естетичної компетентності учителів-філологів, що набула нового змісту у шкільній літературній освіті. Сучасний учитель-словесник покликаний мати глибокі знання про мистецько-естетичні уподобання, духовний світ письменників, адекватно оцінювати їхні творчі надбання, швидко адаптуватися в інформаційному суспільстві. Крім того, всебічно ерудована, творча особистість педагога спроможна інтерпретувати художні твори й мотивувати своїх вихованців до цієї діяльності [1].

С. Жила піддає критиці штучне, часто невинувачене застосування під час проведення уроків мистецьких творів, вона наполягає на тому, що в «багатьох працях учених залучення на заняття літератури іншого виду мистецтва подається через принцип наочності, що нищить закони сприймання художньої культури, позбавляє твір як естетичну модель світу глибинних знань про його особливості, мову» [2].

В Україні питання театральної та загальної художньої педагогіки досліджували В. Абрамян, І. Зязюн, А. Капська, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Рудницька, Г. Сагач, С. Черепанова, які довели, що передача різноманітних знань з теорії й історії мистецтва є необхідними, оскільки без них неможливе оволодіння багатовіковою художньою спадщиною народу [2].

Проблемам естетичного виховання засобами різних видів мистецтв присвячені праці О. Бандури, Н. Волошиної, О. Мазуркевича, Л. Мірошніченко, Є. Пасічника, Г. Шевченко. Учені-методисти довели, що синтетичний характер художньої діяльності зумовлює таку ж саму – синтетичну, нерозчленовану – єдність освіти, виховання і навчання, під час якої формуються художньо-творчі здібності особистості [2].

С. Жила стверджує, що ефективність процесу вивчення літератури у взаємозв'язках із суміжними мистецтвами залежить від особливої методичної системи, що розглядає мистецтво слова в органічних зв'язках із іншими видами мистецтв і виявляє його загальноестетичні і специфічні риси. Відповідно до запропонованої авторкою методичної системи, здійснюється «перехід від предметноцентричної літературної освіти до культуровідповідної (формування... глибоких знань про духовне життя людства й особистості, літературу й культуру України і світу, а також ціннісних орієнтацій, суджень та уявлень).

На наше переконання, в системі післядипломної педагогічної освіти вчителів-філологів слід враховувати такі основні риси вивчення літератури, які виділяє авторка:

- відтворення національно-культурного досвіду (в Україні художня культура завжди була синтетичною);
- вивчення та залучення на заняття кращих зразків художніх творів (літературних, музичних, театральних, кінематографічних, образотворчих та інших); взаємозбагачення різних мистецтв української та світової культури;
- ґрунтовна художньо-естетична підготовка, що допомагає суб'єктам освітнього процесу долучитися до співтворчості, реалізувати свої потенції в різних видах мистецтва, забезпечити розвиток емоційної культури та культури спілкування;
- самовідтворення і самовизначення особистості як в українській, так і світовій культурі, перетворення її на носія цілісного культурного потенціалу;
- формування художньої картини світу [2].

Заслужують на увагу погляди Т. Несвірської на формування й розвиток культурологічної компетентності учителів англійської мови, що «забезпечує збереження, передачу, відтворення та розвиток культури засобами освіти. Реалізація цієї функції передбачає орієнтацію освіти на виховання людини культури. На думку дослідниці, необхідною умовою є інтеграція освіти в культуру та, навпаки, культури в освіту... Освіта закладає в людину механізм культурної ідентифікації, який передбачає встановлення духовного взаємозв'язку між собою та своїм народом, переживання почуття належності до національної культури, інтеріоризацію її цінностей, побудову власного життя з їх урахуванням» [4].

Особливого значення набуває постійне поглиблення знань учителів іноземної мови з історії, теорії культури, сучасних творчих здобутків митців країни, мову якої викладають педагоги. Мистецтво є вільною творчістю, яка дає людині відчуття свободи в міру набуття нею професіоналізму.

Сучасні вчені розглядають художню творчість як вільну гру з матеріалом. В умовах функціонування інформаційного полікультурного простору істотно підвищуються вимоги до рівня професійної підготовки учителів-словесників, зокрема формування мистецької компетентності, «що передбачає здатність до

розуміння й пошанування творчого способу вираження та передачі ідей та смислів у різних культурах і через різні види мистецтва й інші культурні форми; розуміння, розвиток і вираження власних ідей та відчуття своєї ролі в суспільстві в різні способи і в різних умовах» [2].

Мистецькі твори пропонують художні образи, які безпосередньо звернені до сенсорної сфери, емоцій та почуттів людини і спрямовані на те, щоб «захопити» її, примусити співчувати та співпереживати. Живопис, музика, театр створюють такий комплекс засобів виразності, який дає свободу грі фантазії, уявлення, нагадують про гармонію, недосяжну для системного аналізу, активізують прояви інтуїції та пошукової ініціативи. А оскільки ці процеси не можуть мати принципово іншої психічної основи, вони збагачують розвиток універсальних якостей особистості.

На наше переконання, в системі післядипломної педагогічної освіти як під час дистанційного навчання, так і під час проведення занять, на міжкурсових заходах слід долучати вчителів-філологів до виконання практичних завдань із використанням творів мистецтва різних видів, які тяжіють до філософського узагальнення, сприяють розвиткові різноманітних асоціацій, викликають усвідомлення свого професійного «Я». Сприймаючи мистецькі твори не тільки як глядач і митець, але й як суб'єкт професійного саморозвитку, учитель-словесник має можливість підніматися від рецепції до реакції на цінності мистецької культури, активізувати свій емоційно-почуттєвий світ, але найголовніше – насичувати ним власне бачення руху в напрямі до професійного саморозвитку. На етапі розробки програми професійного саморозвитку вчителів-словесників важливо проєктувати обов'язкову зустріч із мистецьким твором, а також ситуації його переосмислення з позиції самомотивації. Оскільки в добу модернізму й особливо постмодернізму твори мистецтва тяжіють до синкретичного їх засвоєння, важливо долучати педагогів до виконання практичних завдань, що сприяють не лише естетичному їх засвоєнню, розвиткові емоційно-вольової сфери, а й дають можливість самому вчителю-філологу бути співтворцем та

автором оригінального продукту, що мотивує до подальшого кар'єрного зростання як учителя, який викладає в школі найважливіший вид мистецтва, художнє слово, здатне репрезентувати багатством своїх виражальних засобів мистецтво в цілому.

Використана література

1. Башманівська Л. А. Формування літературно-естетичної компетентності майбутніх філологів Башманівська, Л. А. (2015) Формування літературно-естетичної компетентності майбутніх філологів. Методичний пошук: Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики навчання мови та літератури (13). С. 6-13.

2. Жила Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи. Жила, С. О. (2014) Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи [Текст] : дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Жила Світлана Олексіївна Чернігівський держ. педагогічний ун-т ім. Т.Г.Шевченка. - К., 2004.

3. Кассирер Э. Философия символических форм: в 3 т. Т. 1. М., 2002. С. 223. Кассирер, Э. (2002) Философия символических форм: В 3 тт. Т. 1 / Пер. с нем. С. А. Ромашко. — М.—СПб.: Университетская книга, 2002.

4. Т. Несвірська Структура і зміст загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Несвірська, Т. В. (2010) Структура і зміст загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Нові технології навчання. Наук.-метод. зб. - Частина 2 (66). С. 120-124.

5. Семеног О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: Монографія.- Суми: ВВП "Мрія-1" ТОВ, 2005.- 404 с. Семеног, О. М. (2005) Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету) [Текст] :

дис. докт. пед. наук : спец. 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти / О. М. Семеног. – Київ, 2005. – 396 с.

6. Турчин Т.М. Педагогіка мистецтва

https://pidruchniki.com/86779/kulturologiya/pedagogika_mistetstva

Турчин Т.М. (2005) Педагогіка мистецтва / Навчальний посібник / Т.М. Турчин // Чернігів: Вид/ Лозовий В.М., 2015. – 272 с.

ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ

СИДОРУК А.В.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри туризму

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Одним із можливих шляхів швидкої адаптації українських підприємств готельної індустрії до сучасних засад ведення та розвитку готельного бізнесу і забезпечення потужної конкуренції з великими транснаціональними готельними мережами має стати чітко сформована, економічно обґрунтована, узгоджена з основною стратегією підприємства, маркетингова політика.

Глобалізаційні процеси, зростаюча конкуренція, соціально–економічні чинники впливають на національні господарства все більшою мірою. Для того, щоб стати дійсно європейською, розвиненою державою, слід визначити нові економічні пріоритети. Готельне господарство як одна з найголовніших сфер розвитку культури держави може стати рушієм стрімкого економічного розвитку України.

Незважаючи на наслідки глобальної фінансової кризи, готельна індустрія України розвивається інтенсивно та динамічно. Однак, побудова нової ринкової моделі економіки країни вимагає розробки якісно нових підходів до формування ефективних механізмів у його управлінні. Саме тому в комплексі заходів забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного готельного господарства важливого значення набуває необхідність наукового пошуку ефективних та інноваційних підходів щодо формування маркетингової політики підприємств.

На теоретичних і методологічних засадах формування маркетингової політики акцентує увагу багато дослідників. Так, загальні питання маркетингу

розглядали – О. Бриндіна, І. Каракай, В. Кищун, Н. Лохман, І. Мельникова, Б. Серебренніков, І. Ткачук, О. Шевченко. Окремі елементи маркетингової політики в туризмі досліджували Н. Ведмідь, М. Бойко, Ю. Забалдіна, С. Мельниченко, Т. Ткаченко, Л. Шульгіна, в готельному господарстві – Т. Марущак. Проблеми формування маркетингової політики посідають особливе місце в наукових працях таких учених–практиків маркетингу, як: С. Бедбері, Ф. Котлера, Г. Понса.

Результати аналізу наукових праць дали змогу визначити, що процес формування маркетингової політики підприємств готельної індустрії має не аби яку потребу в адаптації до їх особливостей.

Мета статті – визначити особливості формування маркетингової політики готелів.

Вплив маркетингу на підприємствах, відповідно до відпрацьованої концепції його розвитку, поступово став домінувати над виробництвом і знижувати ефективність останнього.

Для зменшення протиріч між виробництвом і маркетингом, підприємства стали переходити від концепції управління маркетингом, у вигляді функції одного відділу (як правило, відділу збуту), до концепції маркетингового управління в загальній системі менеджменту організації.

Розглянемо термін «управління маркетингом». Згідно Ф. Котлеру, Дж. Боуен, Дж. Мейкензу, управління маркетингом – це аналіз, планування, реалізація і контроль над програмами, визнаними цілеспрямовано створювати і підтримувати взаємовигідні обмінні операції з покупцями цільового ринку заради досягнення стратегічних цілей компанії. Маркетингові операції проводяться згідно з визначеними теоріям маркетингу чи інакше концепціям маркетингу. Ці ж автори розглядають основні теорії (концепції) управління маркетингом, які одночасно характеризують і тенденції розвитку маркетингу в галузі гостинності [1].

Концепція (лат. *conceptio* – розуміння) – система поглядів, те або інше розуміння явищ і процесів; єдиний, визначальний задум [3].

Концепція маркетингу – це підхід, на основі якого комерційні організації ведуть свою маркетингову діяльність. Вона включає в себе, перш за все, визначення ринків збуту (тобто виробляти те, що можна продати, а також де продати), здійснення продажів (безпосередньо споживачеві або через збутову мережу), встановлення кола потенційних покупців у залежності від їх індивідуальних запитів або платоспроможного попиту.

Виходячи з теорії управління маркетингом Ф. Котлера, під «концепцією маркетингу» розуміється порівняно новий підхід у підприємницькій діяльності, який стверджує, що запорукою досягнення цілей організації є визначення потреб цільових ринків і забезпечення бажаної задоволеності більш ефективними та більш продуктивними, ніж у конкурентів, способами [1].

На думку Л.Н. Мельниченко, всі маркетингові концепції можна класифікувати за характером впливу маркетингового управління на управлінську діяльність підприємства [2]:

- 1) концепції управління маркетингом, які реалізуються у складі певного відділу з його характерними функціями в структурі менеджменту підприємства;
- 2) концепції маркетингового управління, що здійснюються в складі всієї системи управління підприємством.

З певним запізненням, маркетингові концепції стали поширюватися і на сферу послуг з урахуванням її особливостей, у тому числі й на сферу готельних послуг.

Розглянемо більш детально, раніше діючі, управлінські концепції маркетингу (концепції управління маркетингом) і сучасні (концепції маркетингового управління) в готельному бізнесі (табл. 1).

Як бачимо, більш досконалою є концепція маркетингового управління, що має достатнього поширення в сфері готельних послуг.

Управлінські концепції маркетингу

Концепція	Визначення
1. Концепції управління маркетингом	
1. Виробнича концепція	Споживач віддає перевагу широко розповсюдженим і доступним за ціною готельним послугам. Управління маркетингом спрямоване на підвищення ефективності виробництва, формування збутової мережі
2. Товарна концепція	Споживач віддасть перевагу готельним послугам, якість і властивості яких постійно поліпшуються. Управління маркетингом спрямоване на вдосконалення якості готельних послуг
3. Збутова концепція	Споживач не буде купувати готельні послуги, якщо не вжити спеціальних заходів з просування готельних послуг і стимулювання продажів. Управління маркетингом спрямоване на інтенсифікацію збуту послуг
2. Концепції маркетингового управління	
4. Маркетингова концепція	Споживач віддає перевагу готельним послугам високої якості за доступними цінами. Управління маркетингом спрямоване на визначення запитів цільових ринків і більш ефективне задоволення потреб клієнтів у порівнянні з готелями – конкурентами.
5. Концепція стратегічного маркетингу	Задоволення потреб споживачів і забезпечення переваги над конкурентами, шляхом створення готельних продуктів з кращими споживчими параметрами за нижчими цінами на основі розробки та реалізації стратегічних маркетингових програм, які спрямовані на підвищення ефективності діяльності готелів
6. Соціально–етична маркетингова концепція	Орієнтація на задоволення потреб не тільки окремих споживачів, а й усього суспільства в цілому. Дана концепція спрямована на розвиток концепції стратегічного маркетингу. У ній маркетинг розглядається в нерозривному зв'язку з існуючими глобальними проблемами (соціальними, екологічними, етичними, виховними). Відбувається узгодження прибутків підприємства, потреб й інтересів суспільства
Концепція	Визначення
7. Концепція маркетингу взаємовідносин	Управління маркетингом націлене на процес створення і розширення міцних взаємовигідних відносин зі споживачами та іншими зацікавленими особами (постачальниками, контактними аудиторіями, посередниками і т.д.) на довгостроковій основі
8. Маркетинг у складі об'єднання готельних підприємств	У даний час готельний бізнес ілюструє застосування різних форм об'єднання підприємств у світовому масштабі та управління ними. Ці об'єднання дозволяють проводити спільні маркетингові програми, вести дослідницьку діяльність, здійснювати модернізацію готельного господарства, формувати єдину систему підготовки і перепідготовки кадрів. Кожне з цих об'єднань має свої особливості, в тому числі й в області маркетингу
9. Інтернет маркетинг	Інтернет–маркетинг – це перенесення всіх аспектів традиційного маркетингу в електронне середовище. Інтернет–маркетинг дозволяє проводити наступні заходи: планування і побудову бізнес–моделей; розробку компаніями інтернет–стратегій; аналіз поведінкових трендів споживачів; вивчення попиту; позиціонування торгової марки на ринку; забезпечення високої ефективності рекламних кампаній
10. Глобальний інтегровано–комунікативний маркетинг (мегамаркетинг)	Цей підхід не порушує ідеологію маркетингу відносин і техніку мережевого підходу, а лише надає їм нові виміри, що надаються ітернет–технологіями. При схожості між конкуруючими брендами і ціновими стратегіями, комунікативна складова стає основою маркетингу, що дозволяє називати сучасний маркетинг «інтегровано–комунікативним»

У своїх наукових працях щодо маркетингової політики, В.І. Черенков зазначав, що концептуальну основу маркетингу продовжує складати саме маркетинг відносин. Причому цей перехід не порушує ідеологію маркетингу відносин і техніку мережевого підходу, а лише надає їм нові можливості, що надаються віртуальною маркетинговою інтернет-оболонкою [5].

Отже, готельний маркетинг – це одна з систем управління готельним підприємством, яка передбачає ретельний облік процесів, що відбуваються на ринку для прийняття господарських рішень; створення умов для пристосування готельного продукту і послуг до наявного попиту, вимог ринку; розробку системи організаційно-технічних заходів щодо вивчення ринку готельних продуктів і послуг, підвищення їх якості й інтенсифікації збуту; підвищення конкурентоспроможності готельних продуктів з метою отримання максимальних прибутків. Для реалізації цих умов необхідно: вивчати попит; займатися питаннями ціноутворення; реклами і стимулювання збуту; здійснювати планування товарного асортименту, збуту і торгових операцій; забезпечувати зацікавленість в своїй роботі обслуговуючий персонал, організовувати якісне обслуговування споживачів.

Якщо у готельного підприємства є керуючий по маркетингу, то його основним завданням є вибір ринкової позиції і комплексу маркетингу.

Вибір ринкової позиції – це визначення сфери ринкової концентрації, в процесі якого використовуються такі поняття, як: ринок, продукт, географічне розташування. На основі дослідження ринку готельне підприємство може виробляти його сегментацію і визначення ринкової ніші для розроблених і (або) нових продуктів.

Комплекс маркетингу – це набір ключових змінних (товар, ціна, система збуту і розподілу, просування продукту на ринок), які контролюються та використовуються підприємством для отримання відповідної реакції ринку, а також для досягнення конкурентних переваг.

На практиці, в тому числі в готельному бізнесі, можливі два підходи до організації процесу маркетингу: операційний маркетинг і стратегічний маркетинг [4].

Операційний маркетинг – орієнтований на дії процес, здійснюваний протягом коротко– або середньострокового періоду часу і спрямований на існуючі ринки або сегменти. Включає в себе організацію збутової і комунікаційної політики з метою створення системи взаємодії з потенційними споживачами.

Стратегічний маркетинг – активний маркетинговий процес з довгостроковим горизонтом планування, спрямований на підвищення середньоринкових показників підприємства. Даний процес характеризується розробкою та впровадженням політики створення товарів і послуг, які забезпечуватимуть споживачів товарами й послугами більш високої споживчої цінності, ніж у конкурентів. Завданням стратегічного маркетингу є формулювання місії фірми, розробка цілей, стратегії розвитку і забезпечення збалансованої структури товарного портфелю. В результаті використання стратегічного маркетингу виробляється і реалізується маркетингова стратегія.

Маркетингова стратегія – процес планування і реалізації різних маркетингових заходів, які підпорядковані досягненню поставлених компанією цілей. Маркетингова стратегія є складовим елементом загальної стратегії компанії та визначає основні напрямки діяльності компанії на ринку по відношенню до споживачів і конкурентів. Маркетингова стратегія залежить від існуючого положення фірми на ринку, оцінки перспектив зміни ринку і майбутніх дій конкурентів, поставлених цілей, а також існуючих ресурсних обмежень.

Слід зазначити, що особливості та специфіка маркетингу готельних послуг визначаються наступними факторами:

- загальними особливостями послуг;
- різноманітністю споживачів готельних послуг і їх уподобаннями;
- орієнтацією діяльності більшості готелів на клієнта, а не на прибуток;

- специфікою готельних послуг по відношенню до інших послуг;
- специфічними особливостями готельного продукту;
- особливостями готельної галузі.

Виходячи з суспільної значущості маркетингу в готельній індустрії, можемо виокремити:

1. Основні цілі:

- 1) максимізація рівня споживання – готелі намагаються збільшити свої продажі, максимізувати прибуток за допомогою різних способів і методів, використовуючи рекламу, розробляючи стратегію зростання продажів, посилюючи мотивацію споживачів. Максимізація споживання в масштабі готельних галузей значно збільшує виробництво якісних і безпечних послуг, сприяє в регіоні підвищенню рівня зайнятості населення та його добробуту;
- 2) максимізація споживчої задоволеності шляхом визначення і збільшення зростання ступеня задоволеності споживачів послугами готелів;
- 3) максимізація вибору споживачів, виходячи з пропозиції їм максимально можливого асортименту готельних послуг, підвищення їх якості та безпеки, забезпечення індивідуалізації обслуговування;
- 4) максимізація якості життя не тільки за рахунок забезпечення кількості, якості, різноманітності та доступності готельних послуг за прийнятними цінами, але, перш за все, за рахунок якості та комфорту того середовища, в якій відбувається обслуговування.

2. Завдання готельного маркетингу:

- 1) дослідження, аналіз, оцінка і прогнозування стану ринків;
- 2) оцінка потреб реальних і потенційних споживачів, а також рівня їх задоволеності якістю і безпекою готельних послуг;
- 3) вивчення стану та динаміки споживчого попиту на готельні послуги з метою використання отриманої інформації в процесі розробки та прийняття управлінських рішень, спрямованих на модернізацію діючих і розробку нових послуг, вдосконалення системи надання послуг, поліпшення кінцевих результатів діяльності готелю;

4) формування асортиментної політики готелю, в рамках якої здійснюється регулярний аналіз структури асортименту готельних продуктів, спрямований на встановлення стадії життєвого циклу цих продуктів і їх ринкової позиції; вивчення показників збуту продуктів і займаної ними частки ринку, величини витрат на їх виробництво та просування, рівня рентабельності. В результаті встановлюється кращий асортимент продуктів готелю, що забезпечує економічну ефективність і конкурентоспроможність підприємства;

5) проведення сегментації готельного ринку на основі однорідних груп споживачів готельного продукту, орієнтуючись, перш за все, на сегменти ринку, в яких готель має ключовими факторами успіху по відношенню до конкурентів;

6) розробка програми маркетингових комунікацій для кожного цільового ринкового сегмента, що містить у собі не тільки механізми передачі інформації для цільової аудиторії покупців, а й функції зворотного зв'язку покупця до продавця послуг;

7) вплив на ринок і споживчий попит з метою формування його в необхідних для готелю напрямках;

8) формування та реалізація цінової політики готелю для забезпечення мотивованої, своєчасної і достатньої цінової реакції споживачів з метою отримання максимального обсягу продажів при мінімальній собівартості;

9) управління різними каналами розподілу, включаючи прямі, агентські та корпоративні системи продажів з метою забезпечення оптимального збуту готельних продуктів і послуг;

10) заохочення і стимулювання творчого підходу персоналу готелів до вирішення виникаючих проблем;

11) об'єднання всіх перерахованих вище завдань маркетингу готелю в єдину маркетингову стратегію організації.

3. Принципи маркетингу готельних підприємств:

1) реалізовані готельні послуги повинні відповідати поточним і майбутнім потребам клієнтів, можливостям ринку та самих готелів;

2) максимально повне задоволення потреб клієнтів з урахуванням їх індивідуальних вимог і побажань;

3) постійне розширення і оновлення асортименту послуг клієнтам готельних послуг з урахуванням останніх досягнень науково-технічного прогресу, забезпечення їх якості та безпеки для споживачів;

4) націленість маркетингу готелів на кінцеві комерційні результати діяльності, шляхом постійного пошуку нових підходів до підвищення ефективності використання ресурсів готелю; заохочення творчої ініціативи працівників, створення корпоративної культури;

5) комплексний підхід до досягнення поставлених цілей з урахуванням ресурсів і можливостей готелю, а також системного використання всієї сукупності маркетингових засобів;

6) максимальне врахування умов і вимог з метою забезпечення конкурентних переваг готельного продукту та поліпшення іміджу готелю.

4. Функції готельного маркетингу:

1) аналітична функція – це комплексний аналіз готельного ринку, включаючи аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища, споживачів, конкурентів, асортименту послуг, структури управління готелю на відповідність обраної стратегії;

2) виробнича функція – це модернізація діючих і розробка нових готельних послуг, які відповідають постійно зростаючим вимогам споживачів щодо їх якості та безпеки; розробка й постійне вдосконалення системи надання послуг клієнтам;

3) збутова функція – це функція, що визначає задоволеність споживачів готельними послугами, організацію просування послуг на ринок, формування попиту і стимулювання збуту послуг, формування товарної та цінової політики;

4) функція управління та контролю – організація стратегічного і оперативного планування в готелі; інформаційне забезпечення управління маркетингом; організація системи комунікацій у готелі; організація контролю маркетингу, включаючи зворотні зв'язки та ситуаційний аналіз.

Отже, за результатами здійсненого аналізу, можемо визначити, що особливостями формування маркетингової політики підприємств готельної індустрії є поєднання заходів щодо формування продуктової, цінової, збутової, комунікаційної політики; політики брендінгу з урахуванням змін внутрішнього та зовнішнього середовища, що спрямована на підвищення ефективності діяльності підприємства готельного господарства, зростання його конкурентоспроможності, створення позитивного іміджу серед споживачів і підвищення їх лояльності. Продуктова політика підприємств готельного господарства передбачає процес формування готельного продукту, сукупністю його споживчих характеристик, конкурентних переваг готельних послуг, а також їх здатність задовольнити потреби споживачів. Цінова політика підприємств готельного господарства – це комплекс заходів щодо розробки і встановлення економічно обґрунтованого рівня цін на готельні послуги та цінових тарифів, які впливають на лояльність споживачів, а також ефективність діяльності підприємств. Збутова політика підприємств готельного господарства – це складна система переміщення продукту чи послуги від виробника (готелю) до споживача за допомогою посередників чи без їх участі, мінімізуючи фінансові, часові та людські витрати. Комунікаційна політика підприємств готельного господарства – це цілеспрямований, економічно обґрунтований процес передачі інформації про продукт (послугу) та його цінність до споживача через різні канали з метою формування у нього бажання придбати певний продукт чи послугу.

Використана література:

1. Котлер Ф. Основы маркетинга: пер. с англ. Москва: Бизнес–книга, ИМА–Кросс. 1995. 702 с.
2. Маркетинг: Стратегии, с которыми побеждают / Алена Мальцева (сост.). К. : Издательский Дом «Максимум», 2006. 314 с.
3. Офіційний сайт «Вікіпедія» URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата

звернення 15.12.19).

4. Рега М.Г. Маркетинг галузей: навчальний посібник. Мукачєво : РВЦ МДУ, 2015. 228 с.

5. Черенков В.И. Международный маркетинг. СПб: Знание, 2002. 312 с.

**ВПЛИВ ХАРАКТЕРУ ТА РЕЖИМУ ХАРЧУВАННЯ, СПОСОБУ ЖИТТЯ
НА ФОРМУВАННЯ ЗАХВОРЮВАНOSTІ НА ПУЛЬПІТ В ОСІБ ВІКОМ
ВІД 18 ДО 24 РОКІВ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ М. УЖГОРОД ТА
УЖГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ**

ФЕРА О.В.

*доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри фундаментальних медичних дисциплін*

ФЕРА М.О.

*кандидат медичних наук,
асистент кафедри ортопедичної стоматології*

ПЕНЗЕЛИК І.В.

лаборант кафедри ортопедичної стоматології

КРИВАНИЧ В.М.

*кандидант медичних наук, доцент
кафедри стоматології післядипломної
освіти з курсом терапевтичної та ортопедичної стоматології*

КОЛЯДЮК В.Р.

*студент 2 курсу
Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний
університет», стоматологічний факультет
м.Ужгород, Україна.*

Актуальність дослідження.

Стоматологічне здоров'я людини залежить від багатьох факторів, в тому числі і від способу життя, характеру та режиму харчування. Порушення та

недотримання основних принципів раціонального харчування спричинює цілий ряд захворювань та суттєво впливає на стан здоров'я органів ротової порожнини [1, 3].

Відповідно до даних Всесвітньої організації охорони здоров'я, 70% людей у світі потребують стоматологічної допомоги [4]. У структурі стоматологічної захворюваності пульпіт посідає третє місце після карієсу та періодонтиту [1]. За результатами епідеміологічних досліджень та ретроспективного аналізу наукових робіт даної тематики можна стверджувати, що поширеність захворюваності на пульпіт має тенденцію до зростання. Значна поширеність та недостатність вивчення чинників, які впливають на виникнення, формування та перебіг захворюваності на пульпіт, спонукає до більш детального вивчення даної тематики та висвітлення основних питань, пов'язаних із запобіганням розвитку даного захворювання.

Високі показники стоматологічної захворюваності населення України вже багато років залишаються однією з основних медичних проблем [2]. З огляду на сучасне реформування надання медичної допомоги населенню в Україні та високим показником захворюваності на пульпіт дана тематика наукового дослідження є актуальною на пострадянському просторі [5,6].

Мета наукової роботи. Дослідити та проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки впливу характеру та режиму харчування, способу життя, що зумовлюють виникнення та поширеність захворюваності на пульпіт серед населення віком 18-24 років в м. Ужгород та Ужгородському районі.

Матеріали та методи. Проаналізовано первинну стоматологічну документацію (індивідуальну картку стоматологічного хворого), проведено первинний стоматологічний огляд та соціологічне опитування пацієнтів віком від 18 до 24 років, хворих на пульпіт. Для проведення дослідження була сформована авторська анкета соціологічного опитування, яка містить 29 питань. У анкетах респонденти вказували на характер та режим харчування, домінуючі продукти харчування у добовому раціоні, кількість та вид випитої води протягом дня, шкідливі звички тощо. Статистичну обробку отриманих

даних було проведено із використанням програми «Exel» (MS Office, 2013) та програми «STATISTICA 6.0» (StatSoftInc., США). Проведений математично-статистичний аналіз даних, отриманих в результаті анкетування та первинного стоматологічного огляду відповідної групи населення, дозволив нам встановити взаємозв'язок між впливом характеру та режиму харчування, способу життя і захворюваністю на пульпіт через розрахунки коефіцієнту рангової кореляції Спірмена (r), коефіцієнту лінійної кореляції Пірсона (p), t-критерія Стюдента (t_{ST}), коефіцієнту репрезентативності (Δ), дисперсного аналізу, коефіцієнтів ймовірності (t), варіації (C_v) та достовірності розбіжностей.

Результати досліджень та їх обговорення Захворювання на пульпіт було діагностовано у 120 осіб віком від 18 до 24 років. Серед них у групі 18-20 років - 46 анкетованих (жінок — 22; чоловіків — 24), у групі 21-22 років - 44 анкетованих (жінок — 22, чоловіків — 22; та у групі 23-24 років - 30 анкетованих (жінок — 14, чоловіків — 16).

Встановлено, що найбільший вплив на розвиток захворювання на пульпіт у всіх вікових категоріях мають такі фактори:

- тип харчування ($r=0.87$, $p=0.92$, $t_{ST}=2.1856$, $t=0.9257$, $C_v=29.8$, $\Delta=8.61$);
- кількість перекусів протягом дня ($r=0.85$, $p=0.89$, $t_{ST}=2.036$, $t=0.9337$, $C_v=27.7$, $\Delta=8.05$);
- частота прийомів їжі на день ($r=0.91$, $p=0.87$, $t_{ST}=2.004$, $t_{ST}=2.036$, $t=0.9337$, $C_v=27.7$, $\Delta=8.05$);
- наявність шкідливих звичок ($r=0.83$, $p=0.85$, $t_{ST}=1.1954$, $t=0.91$, $C_v=26.87$, $\Delta=8.12$).

Незначний вплив мають такі чинники:

- місце проживання ($r=0.12$, $p=0.3$, $t_{ST}=0.4101$, $t=0.22$, $C_v=11.1$, $\Delta=3.46$);
- кількість спожитої води ($r=0.26$, $p=0.29$, $t_{ST}=0.405$, $t=0.127$, $C_v=13.7$, $\Delta=4.01$);
- травма щелепно-лицевої ділянки ($r=0.21$, $p=0.17$, $t_{ST}=0.3214$, $t=0.214$, $C_v=9.6$, $\Delta=3.96$).
-

Висновки:

1. На підставі отриманих результатів наукового дослідження встановлено взаємозв'язки між характером та режимом харчування, способом життя і формуванням захворюваності на пульпіт.

2. За результатами математично-статистичного аналізу підтверджено вплив досліджуваних факторів на виникнення, перебіг та формування захворюваності на пульпіт.

3. З'ясовано, що на виникнення пульпіту серед обстежуваної групи осіб суттєво впливають такі фактори: тип харчування ($r=0.87$, $p=0.92$, $t_{ST}=2.1856$, $t=0.9257$, $C_v = 29.8$, $\Delta = 8.61$), кількість перекусів протягом дня ($r=0.85$, $p=0.89$, $t_{ST}=2.036$, $t=0.9337$, $C_v=27.7$, $\Delta = 8.05$), частота прийомів їжі на день ($r=0.91$, $p=0.87$, $t_{ST}=2.004$, $t_{ST}=2.036$, $t=0.9337$, $C_v=27.7$, $\Delta = 8.05$) та наявність шкідливих звичок ($r=0.83$, $p=0.85$, $t_{ST}=1.1954$, $t=0.91$, $C_v=26.87$, $\Delta = 8.12$). Такі чинники як: місце проживання ($r=0.12$, $p=0.3$, $t_{ST}=0.4101$, $t=0.22$, $C_v = 11.1$, $\Delta=3.46$), кількість спожитої води ($r=0.26$, $p=0.29$, $t_{ST}=0.405$, $t=0.127$, $C_v = 13.7$, $\Delta = 4.01$) та травма щелепно-лицевої ділянки ($r=0.21$, $p=0.17$, $t_{ST}=0.3214$, $t=0.214$, $C_v = 9.6$, $\Delta = 3.96$) в незначній мірі впливають на виникнення захворюваності на пульпіт.

4. Для ранньої профілактики виникнення захворювання на пульпіт в осіб віком від 18 до 24 років рекомендовано здійснювати регулярні профілактичні стоматологічні огляди, оптимізувати режим і добовий раціон харчування, вести здоровий спосіб життя.

Використана література:

1. Взаємозв'язок особливостей та режиму харчування, способу життя, чинників довкілля із захворюваністю на пульпіт у підлітків 15-17 років в Ужгороді та Ужгородському районі / [О.В. Фера, Є.Я.Костенко, В. М. Криванич та ін.]. // Проблеми харчування. – 2016. – №2. – С. 58–68.

2. Особливості формування показників захворюваності органів ротової порожнини жителів міста Ужгород у динаміці за 2006-2010 роки / [Фера О.В.,

Фера, М.О., Свалявчик, Г.-С. І., Рошко, О.М.].// Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Медицина. – Ужгород: Видавництво УжНУ "Говерла", 2012. – Вип. 1(43). – С. 162–167.

3. Особливості впливу соціально-гігієнічних факторів на формування стоматологічної захворюваності органів ротової порожнини у жителів низинної зони Закарпаття. / [М. О. Фера, О. В. Фера, В. М. Криванич, А. І. Форос, Л. В. Кухарчук]. // Проблеми клінічної педіатрії. – 2019.-№ 2 (44). – С.6-12.

4. Особливості зв'язків факторів довкілля із захворюваністю на пульпіт в осіб віком від 15 до 17 років серед населення м. Ужгород та Ужгородського району./ [О.В. Фера, Є.Я. Костенко, М.О. Фера, К.Г.Дячук, Л.В. Кухарчук, Е.Г. Когут, І.В. Пензелик, В.П. Микита, Д.С. Шевченко].// Проблеми клінічної педіатрії. – 2017. - №1-2. – С.103-108.

5. Гігієнічні аспекти формування стоматологічної патології у мешканців Закарпатської області за 2006-2010 роки. / О.В.Фера, Т.В.Єрем, М.О.Фера // Довкілля та здоров'я. – 2012. - №4. – С.77-80.

6. Медико-соціальні та епідеміологічні особливості динаміки змін у стані здоров'я дорослого населення Закарпаття. / В.Г. Пирогова, О.В.Фера //Науковий вісник УжНУ Серія: Медицина. – 2008. - №33. - С.233-235.

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В УКРАЇНІ

МАРНЯЛО А.М.

студентка 3 курсу КНТЕУ

ХМУРОВА В.В.

к.е.н., доцент,

доцент кафедри менеджменту

Київський національний торговельно-економічний університет

Постановка проблеми. В Україні актуальність використання публічно-приватного партнерства зумовлена багатьма чинниками. По-перше, у світлі реформаторських тенденцій, які простежуються останнім часом, є підстава говорити про привабливість і перспективність ППП у країні. У довгостроковій перспективі публічно-приватне партнерство може стати затребуваною формою реалізації проектів через відсутність якісних механізмів залучення приватних інвестицій та обмеженість бюджетних коштів для їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню публічно-приватного партнерства присвячені праці таких науковців як Залознова Ю. С., Бутенко Н. В., Петрова І. П., І. П. Дубок.

Постановка завдання. Метою дослідження є висвітлення механізму державно-приватного партнерства, його переваг, недоліків, альтернатив.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що в законодавстві України використовується термін «державно-приватне партнерство», в той час як у законодавстві та практиці інших держав найчастіше використовується термін «публічно-приватне партнерство».[4 с .21]

Державно-приватне партнерство в Україні – система відносин між державним та приватним партнерами, при реалізації яких ресурси обох об'єднуються з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород (відшкодувань) між ними, для взаємовигідної співпраці на довгостроковій

основі у створенні (відновленні) нових та/або модернізації (реконструкції) наявних об'єктів, які потребують залучення інвестицій, та у користуванні (експлуатації) такими об'єктами.[5]

Державно-приватне партнерство: здійснюється на договірній основі, у рамках здійснення державно-приватного партнерства можуть укладатися договори про концесію, спільну діяльність, управління майном, змішаний договір, інші договори. Об'єктами державно-приватного партнерства є об'єкти, що перебувають у державній або комунальній власності.

Згідно із Законом об'єктами державно-приватного партнерства (ДПП) можуть бути: існуючі, зокрема, відтворювані (шляхом реконструкції, модернізації, технічного переоснащення) об'єкти що перебувають у державній або комунальній власності, у тому числі ділянки надр; створювані чи придбані об'єкти в результаті виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства.[6]

Переваги механізму ДПП:

- підвищення ефективності управління об'єктами державної та комунальної власності;
- покращення якості публічних послуг для населення та бізнесу;
- створення умов для використання новітніх технологій та запровадження інновацій;
- зниження навантаження на державний бюджет та оптимізація бюджетних видатків на надання публічних послуг та утримання бюджетних установ.[3]

Найпоширенішою формою співробітництва між державним та приватним секторами є **концесія**.

Як відомо, концесія – це найпоширеніша форма державно-приватного партнерства. Концесія передбачає, що держава або орган самоврядування на платній та строковій основі передає суб'єктові підприємницької діяльності (концесіонеру) право створити (побудувати) об'єкт концесії чи суттєво його поліпшити та (або) здійснювати управління ним (експлуатацію) .

Закон було ухвалено з метою удосконалення правового регулювання концесійної діяльності для реалізації якісних, масштабних проектів на умовах концесії, що відповідатимуть міжнародній практиці. [2]

Ще одним різновидом партнерства є оренда державного та комунального майна. Відносини, пов'язані з передачею в оренду майна державних підприємств або підприємств, що знаходяться у держаній або комунальній власності (надалі – підприємства), а також відносини між орендарями та орендодавцями щодо громадського використання державного та комунального майна регулюються Господарським кодексом України та Законом України “Про оренду державного та комунального майна”. Орендою є засноване на договорі строкове платне користування майном, необхідним орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності.

Відмінності концесії від оренди Основна відмінність цих форм публічно-приватного партнерства відображена вже у визначенні понять “оренда” та “концесія”. Так, “оренда” – це засноване на договорі термінове платне користування майном, яке необхідне орендарю для здійснення підприємницької та іншої діяльності. “Концесія” ж – це надання із метою задоволення громадських потреб юридичній або фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії. Крім того, істотна відмінність концесії від оренди – у встановленому законодавством порядку припинення дії концесійного договору та договору оренди. Якщо договір оренди може бути припинений у випадку приватизації об'єкта оренди, то для концесійного договору ця умова виключається, оскільки під час його дії об'єкт не підлягає приватизації. Таким чином, це надає право та гарантію, з одного боку, концесіонеру – самостійно управляти об'єктом концесії протягом тривалого періоду (не менше 10 років), а, з іншого боку, концесіодавцю – залучати інвестиції в розвиток зданого в концесію об'єкта, зберігати його в комунальній власності та одержувати додатковий прибуток у бюджет (за умови постійного контролю за концесійною діяльністю). Відповідно до діючого законодавства

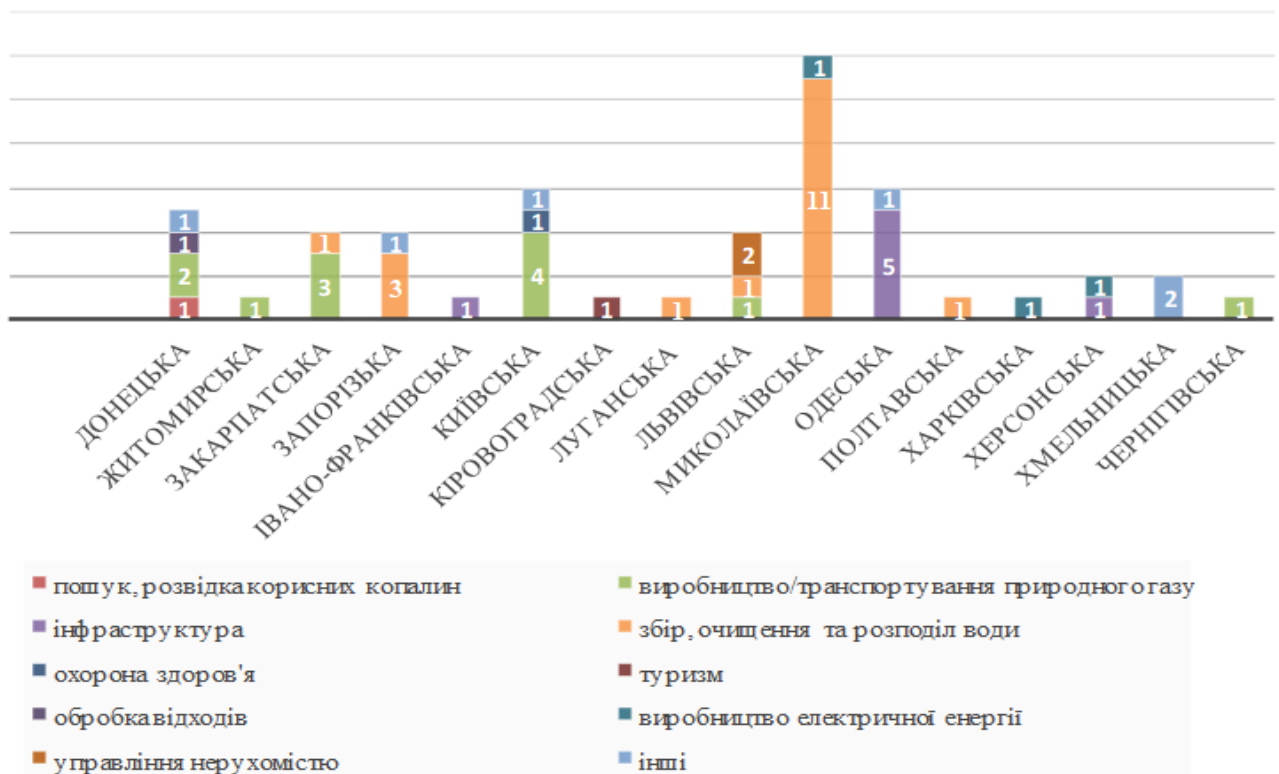
комунальне підприємство, майно якого передане в оренду, припиняє свою діяльність шляхом реорганізації через приєднання до орендаря. Таким чином, відповідно до договору оренди, орендар стає правонаступником прав та обов'язків підприємства, що було реорганізовано, тобто приймає на себе всі його права та зобов'язання (в тому числі і боргові). Комунальне підприємство, майно якого передається у концесію, припиняє свою діяльність шляхом ліквідації. Таким чином, після завершення процедури ліквідації всі його зобов'язання вважаються погашеними.

Спільна діяльність. Відповідно до Закону України “Про режим іноземного інвестування” іноземні інвестори мають право укладати договори про спільну інвестиційну діяльність (спільне виробництво тощо), не пов'язану із створенням юридичної особи відповідно до законодавства України. Відповідно до Цивільного кодексу України за договором про спільну діяльність сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти для досягнення певної мети, що не суперечить закону. Спільна участь може здійснюватися на основі об'єднання вкладів (просте товариство) або без об'єднання вкладів. Умови договору, в тому числі ведення спільних справ та координація спільних дій, правовий статус виділеного для спільної діяльності майна, покриття витрат та збитків, участь у результатах спільних дій, встановлюється за домовленістю сторін. [9 с. 65]

Ще однією поширеною формою партнерства державного і приватного секторів є державно-приватні компанії. Участь приватного сектора в капіталі державного підприємства може передбачати акціонування (корпоратизацію) і створення спільних підприємств. Ступінь свободи приватного сектору в прийнятті адміністративно-господарських рішень визначається в такому випадку його часткою в акціонерному капіталі. Чим менша частка приватних інвесторів у порівнянні до держави, тим вужчий спектр самостійних рішень вони можуть приймати без втручання держави [8].

За даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні станом на 01.07.2019 на засадах ДПП укладено 186 договорів, з яких

реалізується 52 договори (35 – договорів концесії, 15 – договорів про спільну діяльність, 2 – інші договори), 134 договори не реалізується (4 договори – закінчено термін дії, 17 договорів – розірвано, 113 договорів – не виконується)[3] .

Договори, укладені на засадах ДПП, які реалізуються станом на 01.07.2019

Для забезпечення подальшого впровадження концепції державно-приватного партнерства пропонуються такі заходи: – проведення реформування в країні, яке дасть змогу перетворення України на сучасну конкурентоспроможну європейську державу та виведе зі стану стагнації і застою; – боротьба з корупцією в усіх органах державної влади та органах місцевого самоврядування; – усунення недоліків та розв’язання суперечностей, пов’язаних з нормативно-правовим регулюванням ДПП; – надання надійних гарантій виконання державою своїх зобов’язань у процесі реалізації проектів ДПП; – забезпечення тісної співпраці представників органів державної влади,

приватного сектору та громадянського суспільства щодо розв'язання проблем на державному та місцевому рівнях; – підготовка рекомендацій щодо реалізації проектів ДПП для представників державної влади, бізнесу та громадських організацій; – підготовка кваліфікованих спеціалістів з державного управління, здатних забезпечити практичну реалізацію проектів ДПП; – вивчення позитивного міжнародного досвіду щодо управління проектами ДПП та можливості його застосування в Україні [7 с.147].

Отже, застосування механізму державно-приватного партнерства сприятиме розвитку України, адже це дозволить значно зменшити витрати з Державного та місцевих бюджетів. Раціональне використання механізмів державно-приватного партнерства і співпраця з іншими механізмами державного регулювання дасть змогу створити умови для зміцнення економічного і політичного суверенітету України. Значно збільшиться вірогідність того, що Україна підвищить свій міжнародний авторитет та стане більш інвестиційно-привабливою.

Використана література:

1. Державно-приватне партнерство (Public-Private Partnerships) - Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/content/erzhavnoprivatne-partnerstvo-publicprivate-partnerships.html>
2. Закон України «Про державно-приватне партнерство в Україні» - електронний ресурс - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>
3. Закон України «Про концесії» - електронний ресурс - https://zik.ua/news/2019/10/03/rada_uhvalyla_zakon_pro_kontsesiyu_1660061
4. Публічно-приватне партнерство в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку / Ю.С. Залознова, Н.В. Бутенко, І.П. Петрова // Економічний вісник Донбасу. — 2016. — № 2 (44). — С. 21-28
5. <https://mtu.gov.ua/content/erzhavnoprivatne-partnerstvo-publicprivate-partnerships.html>

6. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації нової регіональної політики (публікація була підготовлена за підтримки Європейського Союзу) Режим доступу: <http://rdpa.regionet.org.ua/>

7. Дубок І. П. Сутність та особливості державно-приватного партнерства / І. П. Дубок // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. - 2014. - Вип. 2. - С. 139-149. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2014_2_14

8. Підготовка та реалізація проектів публічно-приватного партнерства: Практичний посібник для органів місцевої влади та бізнесу / С. Грищенко – К., ФОП Москаленко О.М., 2011. – 140 с

9. Грищенко С. Підготовка та реалізація проектів публічно-приватного партнерства : практ. посіб. для органів місцев. влади та бізнесу / С. Грищенко. – К. : ФОП Москаленко О. М., 2011. – 140 с

ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

КОБА О.В.

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Національний університет «Полтавська політехніка

імені Юрія Кондратюка»,

м. Полтава, Україна

ВАСІЮК Н.С.

магістрант,

Національний університет «Полтавська політехніка

імені Юрія Кондратюка»,

м. Полтава, Україна

Малий бізнес є невід'ємним суб'єктом ринку. Частка суб'єктів малого підприємництва у загальній доданій вартості в Україні з року в рік зростає. Проте, її рівень залишається недостатнім порівняно з успішними країнами світу: США, Японією, Німеччиною, Францією, Італією. Певною мірою, це пояснюється недосконалою системою оподаткування суб'єктів малого підприємництва.

Згідно з Податковим кодексом України [1] малі підприємства можуть застосовувати загальну або спрощену систему оподаткування. Кожна з них за певних умов має власні переваги і недоліки.

Загальна система оподаткування ґрунтується на податку на прибуток. При даній системі відсутні обмеження за видами діяльності, кількістю найманих працівників та сумою річного доходу.

Спрощена система оподаткування передбачає поділ платників на чотири групи, сплату єдиного податку, має обмеження у застосуванні за кількістю працівників, рівнем доходу (таблиця 1), видами діяльності (таблиця 2).

Таблиця 1 - Обмеження за обсягом виручки й кількістю працівників при застосуванні системи оподаткування суб'єктами малого підприємництва

Система оподаткування		Обмеження за обсягом виручки й кількістю працівників
Загальна		Немає обмежень за обсягом виручки й кількістю працівників
Спрощена	Платники першої групи	Обсяг доходу протягом року не повинен перевищувати 300 тис. грн. Можна працювати тільки самостійно без найманих працівників
	Платники другої групи	Обсяг доходу протягом року не повинен перевищувати 1,5 млн. грн. У трудових відносинах із підприємцем одночасно може перебувати не більше ніж 10 осіб
	Платники третьої групи	Обсяг доходу протягом року не повинен перевищувати 5 млн. грн. Немає обмежень за кількістю працівників
Спрощена	Платники четвертої групи	Немає обмежень за обсягом виручки й кількістю працівників для юридичних осіб. Фізичні особи можуть працювати тільки самостійно без найманих працівників

Платники єдиного податку жодної з груп не можуть провадити виробництво, експорт, імпорт, продаж підакцизних товарів (крім роздрібного продажу паливно-мастильних матеріалів в ємностях до 20 л, пива й столових вин); видобуток, виробництво, реалізація дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, зокрема органогенного утворення (крім виробництва, постачання, продажу (реалізації) ювелірних та побутових виробів із дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння) та інші види діяльності, визначені ст. 291.5 Податкового кодексу України [1].

Таблиця 2 - Обмеження за видами діяльності при застосуванні системи оподаткування суб'єктами малого підприємництва

Система оподаткування		Обмеження за обсягом виручки й кількістю працівників
Загальна		Немає обмежень за видами діяльності
Спрощена	Платники першої групи	Мають право тільки здійснювати роздрібну торгівлю товарами на ринку й надавати побутові послуги населенню за затвердженим переліком побутових послуг
	Платники другої групи	Мають право надавати послуги (зокрема й побутові) платникам єдиного податку та/або населенню, а також здійснювати виробництво, продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства. Заборонено надавати посередницькі послуги з купівлі, продажу, оренди та оцінювання нерухомого майна, а також провадити діяльність із виробництва, постачання, продажу (реалізації) ювелірних та побутових виробів із дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення та напівдорогоцінного каміння
	Платники третьої групи	Немає обмежень за видами діяльності
	Платники четвертої групи	Немає обмежень за видами діяльності для юридичних осіб. Фізичні особи можуть здійснювати виключно вирощування, відгодовування сільськогосподарської продукції, збирання, вилов, переробку такої власної вирощеної або відгодованої продукції та її продаж

Загальна система оподаткування застосовується, коли із заявою про реєстрацію не було подано заяви про застосування спрощеної системи оподаткування або суб'єкт господарювання, відмовився від використання спрощеної системи оподаткування.

Загальну систему оподаткування можуть застосовувати:

- громадяни України;
- особи без громадянства;
- іноземні громадяни.

Платниками єдиного податку можуть бути:

- резиденти України;
- платники, що не мають податкового боргу;

Умови роботи на загальній системі оподаткування встановлені ст. 177 Податкового кодексу України [1] (таблиця 3).

До переваг загальної системи оподаткування належить відсутність обмежень кількості працівників, видів діяльності, обсягу доходу, оподаткування лише за наявності у підприємства прибутку. Однак дана система має і недоліки, до яких можна віднести значну кількість обов'язкових платежів; складний порядок ведення обліку та звітності.

Застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності надає суб'єкту малого підприємництва низку переваг:

- спрощення процедури і порядку реєстрації платника податку;
- можливість переходу на сплату єдиного податку з початку будь-якого кварталу;
- спрощення розрахунків, пов'язаних з визначенням сум податків;
- можливість вибору сплати ПДВ;
- спрощення ведення поточного бухгалтерського обліку та форм фінансової звітності, передбачених Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку;
- зменшення кількості форм та спрощення порядку подання податкової звітності.

Таблиця 3

Характеристики систем оподаткування СМП

№ п/п	Критерій	Система оподаткування				
		Загальна	Спрощена			
			Платник 1 групи	Платник 2 групи	Платник 3 групи	Платник 4 групи
1	Ставки податку	Податок на доходи - 18%, ЄСВ – 22% та військовий збір 1,5%	Єдиний податок:			
			1 - 10% прожиткового мінімуму	2 - 20% мінімальної заробітної плати	3% доходу і ПДВ; 5% доходу без ПДВ	залежно від виду земельної ділянки
2	Реєстрація платником ПДВ	При обсязі оподатковуваних операцій 1 млн. грн. - платник ПДВ	Не є платниками ПДВ		За ставкою 3% - платник ПДВ, за ставкою 5% - не платник ПДВ	Не платник ПДВ
3	Звітний період	Календарний рік чи квартал	Календарний рік		Календарний квартал	
4	Порядок подання	Декларація про доходи	Податкова декларація подається			
			раз на рік протягом 60		щокварталу	не пізніше

	звітності	подається раз на рік не пізніше ніж 9 лютого наступного року	календарних днів після закінчення звітного року	протягом 40 календарних днів після закінчення звітного кварталу	20 лютого наступного року
--	-----------	--	---	---	---------------------------

Проте, поряд з перевагами спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва, науковці відзначають певні недоліки, зокрема: обмеження обсягів виручки суб'єктів малого бізнесу, які дають право використовувати спрощену систему оподаткування; сплата єдиного податку фізичними особами - авансом за звітний період (квартал) без урахування фактично отриманого доходу від здійснення діяльності, застосування єдиних податкових ставок для всіх категорій платників, незалежно від обсягів виручки за звітний період, відсутність звільнення новостворених суб'єктів від оподаткування на кілька перших років діяльності, а також відсутності для них пільгових умов кредитування.

Оцінюючи особливості оподаткування суб'єктів малого підприємництва можна виділити цілий ряд вагомих проблем:

- нормативно-правова база оподаткування є складною і неузгодженою;
- недосконалий механізм нарахування і сплати єдиного податку;
- неможливість використання спрощених процедур оподаткування для підприємств, які на невелику суму перевищують поріг за масштабами діяльності.

Для вирішення цих проблем доцільно:

- розробити інструменти стимулювання розвитку малого підприємництва та інвестування інноваційної і експортної спроможності;
- знизити податкове навантаження;
- удосконалити антикорупційне законодавство;
- розробити заходи, які будуть стимулювати кредитування і інвестування у мале підприємництво;
- удосконалити нормативно-правову базу системи оподаткування;
- включити єдиний соціальний внесок до складу єдиного податку;

–розширити перелік видів діяльності, для яких не застосовується спрощена система, щоб запобігти схемам мінімізації податкових платежів суб'єктами малого підприємництва.

Сучасний стан оподаткування суб'єктів малого підприємництва свідчить про нефективність діючої системи, відсутність належного стимулювання. Для підвищення її ефективності Україна має активно впроваджувати міжнародний досвід, враховувати національні та регіональні особливості їхнього розвитку.

Використана література:

1. Податковий кодекс України / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 23.05.2019).

ДЕРЖАВА: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ

ПІКУЛЯ Т.О.

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри теорії держави та права

Національна академія внутрішніх справ

м. Київ, Україна

Перш за все слід підкреслити, що питання про державу, її походження, сутність, соціальну цінність, функції, типологію, роль в суспільстві тощо віддавна належать до основних та гостро дискусійних у державознавстві. З точки зору правника В. Хропанюка, це пояснюється щонайменше тим, що ніяка інша організація не може конкурувати з державою в різноманітні виконуваних завдань і функцій, у впливі на долю суспільства [1, с. 38].

Вочевидь, необхідно відрізнити державу від таких соціальних категорій, як країна, суспільство, політична система тощо. Коли ми говоримо про країну, то маємо на увазі певний регіон земної кулі з його кліматом та ландшафтом, тваринним та рослинним світом, природними копалинами, населенням, суспільним, державно-правовим та політичним устроєм, економікою, культурою, звичаями, релігією тощо.

Під суспільством, як і у випадку з поняттям «країна» розуміють, як правило, відособлену від природи частину світу, яка є формою життєдіяльності, взаємовідносин людей, що історично склалась. Поняття «суспільство» включає в себе, зокрема, економіку, науку, мистецтво, мораль, релігію, політичну систему, право, звичаї.

Розглядаючи політичну систему суспільства, ми торкаємось питань порядку формування та реалізації владних функцій у межах країни. Зрозуміло, що зазначені три поняття за своїм змістом є більш широкими поняттями стосовно понять «державно-правова дійсність» та «держава» [2, с. 245-246].

З точки зору російського науковця В. Чиркіна, у сучасній науковій літературі можна виділити п'ять основних підходів до поняття держави:

теологічний (широко використовується у мусульманських вченнях у зв'язку із концепцією халіфату. Де саме Бог першопричина держави, який визначає сутність і форму її діяльності);

класичний або арифметичний (виходить зі світського характеру держави, як сукупність трьох складових - влади, території, населення. У сучасних умовах зазначений підхід широко використовується у працях західних політологів, соціологів, юристів, спеціалістів з міжнародного публічного права, а також вітчизняних вчених);

юридичний (розглядає державу перш за все з позицій нормативізму, в контексті регулятивно-нормативних ознак держави: як юридичну особу, сукупність правовідносин. Цей підхід панував у науці до Другої світової війни. На сьогодні він також досить поширений. Відомим представником цього підходу був австрійський вчений Г. Кельзен);

соціологічний (представлений найбільшою кількістю шкіл, у тому числі марксистським направленням у державознавстві. Загальною рисою для усіх варіантів соціологічної концепції держава є заперечення юридичної природи держави та абсолютизація її силової природи, незалежно від типу, форми та змісту. Дослідження держави у контексті інституціональних ознак);

кібернетичний (держава як особлива система у зв'язку з потоками інформації, прямими й зворотними зв'язками, яка діє згідно з загальними принципами теорії систем) [3, с. 7].

При цьому слід зауважити, що незважаючи на різноманітність підходів до розуміння держави з питань щодо ознак держави, можна вести мову про близькість позицій різних авторів.

Загалом у зарубіжній науковій літературі державу наділяють тими же самим ознаками, що і у вітчизняній. При цьому погляди щодо ознак держави, які панують нині в науці, достатньо чітко були сформульовані ще у кінці XIXст.

Однак для того, щоб сформулювати наукове визначення поняття держави, доцільним є проведення їхньої класифікації. Вважаємо, що з точки зору природи тієї чи іншої ознаки, всі ознаки держави можна поділити на:

- *субстанціонально-просторові ознаки*, тобто ознаки, які стосуються передумов виникнення держави та які характеризують її через просторово-часові та субстанціональні характеристики (територія, кордони, населення тощо);

- *змістовно-публічні ознаки*, тобто ознаки, які характеризують державу з точки зору її як специфічного суб'єкта соціальної сфери буття людства, а саме залежно від того соціального призначення, яке вона відіграє (публічна влада, суверенітет тощо). Дана група включає також і соціально-економічні ознаки держави (податки, збори, економічна політика тощо);

- *інституціональні ознаки*, які характеризують внутрішню структуру державної влади, як певним чином організованої сукупності матеріально-речових елементів (органи держави, посадові особи, апарат держави тощо);

- *регулятивно-нормативні ознаки*, тобто ознаки, які характеризують державу як систему взаємовпорядкованих зв'язків з:

- (а) оточуючими її суспільними суб'єктам;

- (б) її внутрішньоструктурними елементами, які можуть виступати як соціальні суб'єкти (державні органи, посадові особи тощо). До регулятивно-нормативних ознак держави відносять наявність позитивного права, законодавства, а також інших регулятивних форм – правових звичаїв, традицій, процедур тощо.

На підставі здійсненої класифікації ознак держави, здавалося б, достатньо просто дати визначення поняття «держава»: основні ознаки її названі, зрозумілі основні підходи до тлумачення. Однак все не так просто. Зовсім не зрозуміло, які саме ознаки держави є факультативними, а також, наявність яких саме ознак є мінімально достатнім для того, щоб певне соціальне утворення можливо було б назвати державою, а які саме ознаки мають пріоритет по відношенню до

інших - все це робить питання формулювання наукової дефініції «держави» дуже складним завданням.

Тому у спеціальній державознавчій літературі під державою розуміють насамперед основний інститут політичної системи суспільства, який організовує, скеровує і контролює спільну діяльність і відносини людей, суспільних груп, класів, асоціацій [4].

Хоча, як вже зазначалося, в державознавстві існує безліч різних шкіл, які пропонують свої визначення.

Використана література:

1. Хропанюк В. Н. Теория государства и права. – М.: Издательство "Зерцало", 1998. – 345 с.
2. Машков А. Проблемы теории державы и права. Основы: Курс лекций – К.: К.І.С., 2008. – 470 с.
3. Чиркин В. Е. Современное государство. – М.: Норма, 2001. – 132 с.
4. Андрусяк Т.Г. Теория державы и права: Підручник / Фонд "Право для України". - Львів, 1997. - 198 с.

PHRASEOLOGICAL UNITS REFLECTING ENGLISH AND UKRAINIAN TRADITIONS

ЯРЕМА О.Б.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської мови та

методики навчання англійської мови

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

The combination of the words *tradition* and *custom* means a usual manner of doing something, a belief of principal, of conduct passed on from generation to generation. English traditions can be subdivided into the traditions dealing with private life of the English national and religious holidays, public celebrations, traditional ceremonies and traditional sporting events. A great number of customs and traditions date back to the early days of Great Britain and we can justly say that they are the reflection of the country's history and the people's psychology. To know the customs and traditions means to understand the people, their art and culture better.

An idiom most often reflects the national specificity of the people. It is a figurative interpretation of reality and an emotional model of communication. Idioms are highly interactive items. They are strong and colorful examples of cross-cultural relations. The source of their origin is sometimes difficult to ascertain. They are firmly assimilated in various languages and have become part and the whole of these cultures.

Modern works on phraseology of national languages tend to consider the phraseology as the language aspect in the formation of national culture and cultural participation in the formation of the national language. In modern linguistics the principle of anthropocentrism is declared as some of the linguistics' basic principles, so the research of the national and cultural identity of phraseological system seems to

be very promising and topical issue. Within anthropological linguistics a necessity of a unified theory of language and human being makes application to the phraseological system of the language to be very natural and necessary. It represents the most nationally-deterministic and original phenomenon. The closest ties between language and culture lie in vocabulary and phraseology.

The problem of phraseological unit (PU) cultural peculiarities has attracted much attention in the works of classic and linguists. V. N. Teliya, for instance, stated that phraseological units "... are associated with cultural and national standards, stereotypes, myths and so on and when being used in speech they reflect the mindset characteristic for a certain linguocultural community [3, p. 64]. V. A. Maslova stressed the close connection of PUs with the cultural-historical traditions of people speaking the language and claimed the soul of every national language; they express the spirit of the language and the distinctness of the people. According to her findings, phraseological units do not simply describe the world around us – they are called to interpret it, to evaluate, to express our subjective attitude to it [2, p. 82]. D. O. Dobrovolskyi [1] distinguished between cultural-historical associations and national-cultural specific character of phraseological units.

On the whole we may distinguish three levels of manifestation of phraseological unit cultural peculiarities:

1. in their joint phraseological meaning;
2. in the meaning of separate lexical components;
3. in the direct meaning of a variable word combination the meaning of which was transferred (i.e. in PU prototypes).

The first level is closely associated with phraseological units having no phraseological counterparts in another language (other languages). This phenomenon may be expressed by the selective properties of phraseological nomination of peoples speaking different languages. At the same time concepts revealing the meaning of PUs having no counterparts in other languages exist in the "language picture" of this or that nation. That's why the meaning of such units is expressed in another language by means of lexical units or word combinations. Such phraseological units are

translated with the help of separate lexemes or a set of lexemes (lexical way of translation), descriptive translation, or word for word translation when the image of the original PU is understandable in the receiving language. Such phraseological units exist both in the Ukrainian and English languages but in comparison with PUs having phraseological counterparts their number is small. Let's give some examples of such units in both languages: дати шпоры – *spur on*; вчинити так – *act in such a way as to make /produce/ an impression on smb*; бідний родич – *a poor relation, i.e. a humble person who depends on others*; gentle and simple – люди різного звання; *let George do it* – хай хтось інший це зробить.

2. Phraseological units of the second level are presented by a rather small group of units, the components of which present some national realities. The number of phraseological units having in their lexeme structure a national-cultural component is not great in both languages. National peculiarity marking is created by the presence of words specific of the definite nation. These words are either some reality definitions known only to the bearers of one or several nations connected by joint culture and religion or topographical, anthropological and hydrological names typical only of the definite country. The word “квас” is used as a component in the phraseological unit “*перебиватися з хліба на воду (квас)*” with the meaning “*live from hand to mouth*”, “*be extremely poor*”. Kvass (квас) is a national drink made from rye bread and malt. Phraseological units containing such national components also exist in the English language. For example, the name of the English river Avon is a component of the phraseological expression “*Sweet Swan of Avon*”.

3. National specific features of phraseological units may reflect the history of the nation, its original traditions and customs, its character primordially laid in PU prototypes. Let's take as an example three phraseological units. The English phraseological unit “*have kissed the blarney stone /the Blarney Stone/*” – “*be a flatterer*” is characterized by national coloring. The expression is based on the old legend according to which a person who will kiss the stone in the Irish castle of Blarney gets the ability of being a flatterer.

The most common sources of English proverbs and sayings are as followings: literary masterpieces, Bible, Greek and Roman mythologies, ancient fables, historic affairs, anecdotes, customs.

The most common sources of Ukrainian proverbs and sayings are as followings: magic rituals, wedding and funeral ceremonies, eating and clothing customs, festival customs, Christian beliefs and so on.

Література

1. Dobrovolsky D.O. National Cultural Peculiarities in Phraseology // *Voprosy Yazykoznavniya*, 1997. № 6. P. 37-48.
2. Maslova V.A. Language Cultural Studies. Moscow: Academia, 2001. 208p.
3. Telia V.N. Russian Phraseology. Semantic, Pragmatic and Language Cultural Aspects. Moscow: The Languages of Russian Culture, 1996. 288p.
4. Birikh A.K. The Dictionary of Russian Phraseology. Historical and Etymological Reference Book. St.Petersburg: Folio-Press, 1998. 704p.
5. Koonin A.V. English Russian Phraseological Dictionary. 4th Edition. Moscow: Russian Language, 1984. 944p.